

HUMÁN INNOVÁCIÓS SZEMLE
HUMAN INNOVATION REVIEW

A PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM BÖLCSÉSZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
KARÁNAK LAPJA

KIADJA A HUMAN EXCHANGE ALAPÍTVÁNY

XVI. évfolyam, 2. szám, 2025. december

Szerkesztőbizottság

ALBERT-LŐRINCZ Csanád (Partiumi Keresztény Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Nagyvárad, Románia)
ALBERT-LŐRINCZ Enikő (Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociálismunkás-képző Kar, Kolozsvár, Románia)
BAUMANN, Klaus (Albert-Ludwigs-Universität Freiburg Caritaswissenschaft und Christliche Sozialarbeit - Theologische Fakultät, Németország)
BIRHER Nándor Máté (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar)
DELLAGIULIA, Antonio (Pontificia Università Salesiana, Róma, Olaszország)
ERDEI Gábor (Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar)
FLÓRA Gábor (Partiumi Keresztény Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Nagyvárad, Románia)
GÁBRITY MOLNÁR Irén (Újvidéki Egyetem Közgazdasági Kar, Szabadka, Szerbia)
HIDAS Zoltán (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar)
HOMICSKÓ Árpád Olivér (Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar)
JARJABKA Ákos (Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar)
LABAŠ, Danijel (University of Zagreb, Horvátország)
SCHLETT András (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar)
TÉSITS Róbert (Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar)
VAJDA Norbert (Katolikus Szeretetszolgálat)

Alapító főszerkesztő

JUHÁSZ Gábor

Felelős kiadó

DÓZSA Zsófia Katalin

Nyelvi lektorálás, szerkesztés

KAPITÁNY Zoltán

Szerkesztőség

Human Exchange Emberi Erőforrás Fejlesztő és Tanácsadó Alapítvány
e-mail: info@humanexchange.hu
honlap: <https://ojs.ppke.hu/hisz/index>

ISSN 2939-8614 (Online)

ISSN 2062-0292 (Print)

HUMAN EXCHANGE ALAPÍTVÁNY, 2025

TARTALOM

HEDVIG UJVÁRI: BETWEEN RECOGNITION AND EXCLUSION	4
ELENA MARIA ERDELI, FELICIA ALINA ROMAN, CSANÁD ALBERT-LŐRINCZ: SELF-EFFICACY IN INCLUSIVE EDUCATION AMONG TEACHERS PARTICIPATING IN THE PROGRAM: "EDUCATIONAL PROJECTS FOR AN INCLUSIVE SCHOOL"	18
KNOLL-CSETE EDIT, MENYHÁRT ZSOLT: REGIONÁLIS KIHÍVÁSOK, EGYENÉRTÉKŰSÉG, ENERGIAÁTMENET	30
EPERJESI ZOLTÁN: A KATOLIKUS SVÁBOK HELYZETE A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁGHOZ TARTOZÓ BÁNSÁGBAN	47
VARGA NORBERT: KÉT ÚJABB TANULMÁNY A TŐZSDEI MANIPULÁCIÓK KÖRÉBŐL	67
GARAI PÉTER: AZ EMBERI IDENTITÁS ÉS A TEREMTÉSTÖRTÉNET	83
JUHÁSZ GÁBOR: A SZERVEZETI KOMMUNIKÁCIÓ KÜLSŐ KÖRNYEZETI VÁLTOZÁSOK KEZELÉSÉBEN BETÖLTÖTT SZEREPÉNEK ÉS JELENTŐSÉGÉNEK VIZSGÁLATA EGY HAZAI VÁLLALKOZÁS ESETÉBEN	97
Fiáth Attila: VÁLLALATI KOCKÁZATKEZELÉS KOMPLEX RENDSZERE	107
KÖRNYEI ÁGNES: TERÍTÉKEN A DIPLOMÁCIA – <i>GASZTRODIPLOMÁCIA 1.</i>	119
KÖRNYEI ÁGNES: ÍZLETES DIPLOMÁCIA: NEMZETI KONYHÁK A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKBAN – <i>GASZTRODIPLOMÁCIA 2.</i>	131
ZOLTÁN SÓRE: AN ANALYSIS OF THE COST STRUCTURE OF JUDICIAL ENFORCEMENT PROCEDURES IN HUNGARY: LEGAL, ECONOMIC, AND COMPARATIVE PERSPECTIVES	150
ZOLTÁN SÓRE: THE INDEPENDENCE AND RESPONSIBILITY OF JUDICIAL OFFICERS IN HUNGARY	180

BETWEEN RECOGNITION AND EXCLUSION

ABRAHAM SHALOM YAHUDA'S PROFESSORSHIP IN MADRID IN LETTERS AND PRESS REPORTS

HEDVIG UJVÁRI¹

Abstract

This article reexamines the intellectual and political trajectory of Abraham Shalom Yahuda (1877–1951) through the lens of his Spanish career, situating his professorship at the Universidad Central de Madrid (1915–1923) within the broader dynamics of philosephardism, Orientalist scholarship, and Zionist debates. As the first Jew in modern Spain to hold a full academic chair, Yahuda became a symbolic figure in a national project of cultural reconciliation, intended both to atone for the expulsion of 1492 and to serve Spain's geopolitical ambitions in Morocco. Drawing on contemporary press reports, correspondence, and institutional records, this study reconstructs the reception of Yahuda's lectures, the political and academic expectations invested in his appointment, and the contradictions that eventually led to his resignation. The analysis highlights how Yahuda's Sephardic background, German scholarly training, and Zionist engagement positioned him as an intercultural mediator whose vision of Jewish modernization emphasized dialogue with Arab culture. His Madrid years, at once celebrated and contested, reveal the opportunities and limits of cultural brokerage in early twentieth-century Europe. By reassessing this episode, the article contributes to a deeper understanding of how Jewish scholarship functioned as a site of symbolic politics and how mediators like Yahuda navigated the tensions between recognition and exclusion, nationalism and universalism, colonial policy and cultural dialogue.

Keywords: Abraham Shalom Yahuda, Sephardism / Philosephardism, Jewish–Arab relations, Intercultural mediation, University of Madrid, Zionism

Introduction

Abraham Shalom Yahuda (1877–1951) embodied one of the most complex intellectual trajectories of Jewish scholarship in the first half of the twentieth century. Born in Jerusalem into a prosperous Baghdadi family with Sephardic roots, educated in the major centers of German Orientalism, and later engaged in international Zionist politics, Yahuda moved between multiple worlds. He belonged to a generation of Jewish intellectuals who were at once products of European scholarly training and representatives of non-European cultural traditions. This dual orientation – simultaneously Western and Eastern, Sephardic and Arab, Jewish and universal – granted him a distinctive position that could be both an advantage and a burden. His

¹ PhD, egyetemi docens, PPKE BTK Kommunikáció- és Mediatudományi Intézet; ujvari.hedvig@btk.ppke.hu; h.ujvari@t-online.hu; ORCID: 0000-0002-4199-0464

life and career illustrate the dilemmas of Jewish modernity at a moment when identity, scholarship, and politics were increasingly entangled.

Among the various chapters of his career, Yahuda's years in Spain form a particularly revealing case. In 1915, he was appointed to the first modern professorship in Jewish studies at the Universidad Central de Madrid, thereby becoming the first Jew to hold such a position in modern Spain. This event was celebrated in the press as a symbolic act of restitution: the country that had expelled its Jews in 1492 now offered an academic chair to a descendant of Sephardic heritage. Yahuda's appointment was closely tied to the philosephardic movement, a current of thought that presented Sephardic Jews as potential agents of Spain's cultural revival and colonial ambitions, especially in Morocco. His lectures, which focused on the medieval legacy of Iberian Jewry and the enduring vitality of Sephardic traditions, attracted wide public attention and were received as a sign of Spain's willingness to reconnect with its Jewish past. In this sense, Yahuda was not merely a professor but a cultural mediator, enlisted in a national project of symbolic reconciliation and geopolitical reorientation.

Yet Yahuda's Spanish career was marked by deep contradictions. While celebrated as a representative of Sephardic renewal, he soon encountered administrative hostility, professional jealousy, and political indifference. The same state that had supported his appointment was reluctant to provide the institutional resources necessary for his work, and Yahuda gradually found himself marginalized. By 1923, he resigned from his post in Madrid and withdrew from a position that had once seemed to epitomize the convergence of Jewish scholarship and Spanish cultural politics. This trajectory – from enthusiastic welcome to disillusioned departure – reflects both the opportunities and the limits of philosephardism as a framework for Jewish-Spanish rapprochement. It also highlights the precarious position of Jewish intellectuals who were expected to embody symbolic roles while navigating the realities of national and colonial politics.

At the same time, Yahuda's work in Spain must be situated within a broader intellectual horizon. Trained under Theodor Nöldeke in Strasbourg and well connected to Ignác Goldziher in Budapest, Yahuda belonged to the central networks of German and Central European Orientalism. His scholarship, however, was never confined to philology alone. He emphasized the importance of Arabic-Jewish cultural relations, argued for the recognition of Judeo-Arabic literature as a foundational element of Jewish intellectual history, and envisioned Jewish renewal in Palestine as inseparable from dialogue with Arab culture. These perspectives were not marginal to his identity as a Sephardic Jew from Jerusalem but central to his vision of modern Jewish life. His intercultural approach distinguished him from many of his contemporaries and brought him into both collaboration and conflict with Zionist leaders, most notably Theodor Herzl and Max Nordau. While Yahuda was committed to the Zionist cause, he consistently warned against dismissing Arab perspectives – a warning that proved prophetic in light of the conflicts that soon engulfed Palestine.

This article approaches Yahuda's Spanish career as a case study in the politics of intercultural mediation. It seeks to show how his appointment in Madrid was shaped by the convergence of Spanish philosephardism, European Orientalist scholarship, and Zionist debates about Jewish-Arab coexistence. By drawing on contemporary press materials, correspondence, and institutional documents, the study reconstructs the reception of Yahuda's lectures, the symbolic weight of his professorship, and the eventual breakdown of his position. In doing so, it argues that Yahuda's Spanish years reveal more than a biographical episode: they illuminate the

structural dilemmas of Jewish scholarship in early twentieth-century Europe, where questions of identity, politics, and cultural representation could never be neatly separated.

Ultimately, Yahuda's experience in Spain encapsulates the paradox of being both insider and outsider. Celebrated as a representative of Sephardic legacy, he remained vulnerable to exclusion. Trained in the most rigorous philological traditions, he insisted on the importance of non-European intellectual resources. Engaged in Zionism, he advocated dialogue with Arabs at a time when such views were unwelcome. His Madrid appointment, therefore, must be read not only as a moment of recognition but also as a story of disappointment, one that speaks to the broader challenges of Jewish modernity. By examining Yahuda's role in Spain, this article aims to contribute to a more nuanced understanding of how Jewish scholarship functioned as a site of intercultural negotiation, and how its practitioners sought to reconcile intellectual ambition with political reality in a rapidly changing world.

The postwar correspondence between Max Nordau and Ignác Goldziher (Scheiber, 1956) epitomized the rift in modern Jewish thought: Nordau's call for Zionist nation-building contrasted with Goldziher's loyalty to an assimilated Hungarian-Jewish identity. Abraham Shalom Yahuda entered this contested field as a third voice. As a Sephardic-born orientalist, he sought to mediate between Jewish and Arab traditions, and his Spanish career made him a visible actor in the politics of intercultural mediation.

The relationship between Nordau, Goldziher, and the young orientalist Abraham Shalom Yahuda

As the postwar correspondence between Max Nordau and Ignác Goldziher revealed their diverging visions of Jewish identity – one advocating Zionist nation-building, the other remaining loyal to an assimilated Hungarian-Jewish existence – both men repeatedly referred to a younger orientalist whose trajectory they followed with keen interest: Abraham Shalom Yahuda (Scheiber, 1956; Ujvári, 2024). In their eyes, Yahuda represented not only the promise of scholarly succession but also a potential mediator between competing models of Jewish modernity.

The orientalist and renowned manuscript collector Abraham Shalom Yahuda was born in Jerusalem into a prosperous Jewish family. On his father's side, his lineage traced back to Baghdad, from where the family had relocated to Palestine in the 1850s. According to Yahuda, both his grandfather and father were born in India and had acquired British citizenship (Gonzalez, 2019, pp. 407, 410). His maternal ancestry was Ashkenazi, of German origin. Yahuda's intellectual development was significantly shaped by his older brother, Isaac Benjamin Ezekiel, thirteen years his senior. By the age of eighteen, Yahuda had already published two independent scholarly works.

In 1895, Yahuda commenced his university studies, attending leading institutions in several German cities, including Heidelberg and Strasbourg. His doctoral dissertation was supervised by the eminent Semitist Theodor Nöldeke (1836–1930). During these formative years, Yahuda became acquainted with Ignác Goldziher and initiated a long-lasting relationship with Max Nordau. It was also in this period that he became actively involved in the Zionist movement, attending the First Zionist Congress, where he emerged as a dedicated follower of Nordau.

From 1904, Yahuda spent a decade lecturing at the Hochschule für die Wissenschaft des Judentums in Berlin. Even during this period, his name had already

been associated with plans to establish a chair in rabbinic language and literature at the Universidad Central de Madrid. This would have represented the first modern university professorship in Jewish studies in Spain—a remarkable prospect, considering that until then no Jewish scholar had ever held more than a nominal academic post in the country (Gonzalez, 2019, p. 410).

In one of his early letters (12 May 1920), Yahuda conveyed Goldziher's greetings to Nordau and reported on the grievances he had encountered at the University of Madrid, which had drawn Goldziher's disapproval. Nordau, however, believed that his friend in Pest lacked a full understanding of the situation – otherwise, he would likely have judged it differently. Yahuda had initially relocated from Jerusalem to Madrid during World War I but had since moved on. Nordau found this wholly understandable, remarking that “Yahuda had rendered great service, but ingratitude had become his reward. In Spain, he had neither an academic nor a personal future ahead of him,” and, given his age, he had every right to seek new opportunities elsewhere (Scheiber, 1956, pp. 205–206).

In a subsequent letter (18 June 1920), Nordau elaborated extensively on the injustices Yahuda had endured in Spain. He offered Goldziher a cultural explanation, attributing much of the problem to what he saw as the volatility of the Spanish temperament: an initial outpouring of enthusiasm quickly followed by apathy and abandonment. Having followed Yahuda's career in Spain for five years, Nordau did not blame individual colleagues so much as the indifference of the state. As he wrote:

“As for our friend Yahuda, allow me to enlighten you briefly. I have been in the closest confidence with him in Spain for five years. I have witnessed firsthand his efforts, struggles, successes, hopes, and disappointments, and based on these experiences, I can assert with certainty that those whom you recommended warmly welcomed him upon his arrival in Madrid. However, they are Spanish. I am not sure if you fully grasp what that means. Upon first meeting, the Spaniard is all fire... After that, the fire completely extinguishes... Those who truly championed the creation of the Yahuda Chair... were the first to recognize and regret that the government would neither offer nor enable the conditions necessary for him to exercise not only his scholarly expertise but also his political and organizational talents. They remain grateful for what he achieved in—and for—Spain, despite adversity and great obstacles” (Scheiber, 1956, pp. 206–207).

The initiative to establish Yahuda's professorship was never merely academic; it emerged from both intellectual and political considerations. At the time, Spain was redefining its colonial ambitions through the creation of the Moroccan Protectorate. This new geopolitical context necessitated the development of academic institutions, in collaboration with France, whose own cultural influence in the region was growing. Scholarship thus became an important tool of colonial policy, particularly in efforts to gain the support of Moroccan Jews for Spain's territorial and economic expansion. Within this framework, Yahuda emerged as an ideal candidate.

Spanish authorities sought someone capable of offering academic courses on Jewish life and medieval Iberian Jewry, conducting foundational research in these fields, and delivering public lectures on broader Jewish topics. The goal was to attract both Spanish students and Moroccan Jews to institutions within the Protectorate, home to an estimated 25,000 Sephardic Jews – where France had already begun establishing educational footholds (Gonzalez, 2019, p. 412; Meyuhav Ginio, 2015; Ojeda-Mata, 2017). Crucially, the ideal candidate had to possess a Spanish, and more specifically Sephardic, cultural background. These expectations aligned with the

broad cultural-political phenomenon of philo-Sephardism in Spain. Advocates of this ideology saw a revived Jewish presence – especially in economic life – as a potential engine of national renewal. It was framed both as a symbolic atonement for the 1492 expulsion and as compensation for Spain's territorial losses following the Spanish-American War of 1898 (Gonzalez, 2019, p. 413).

Yahuda's name was frequently invoked in conversations between Miguel Asín Palacios, professor at the University of Madrid, and Ignác Goldziher, the pioneering Islamicist, who publicly praised Yahuda's scholarship. In his diary entry dated May 1913, Goldziher wrote:

"On the 11th, the Spanish Consul here delivered to me a letter dated the 3rd from Professor Miguel Asín Palacios of Madrid, forwarded by the Spanish Government, requesting me to: (1) recommend a qualified instructor to the University of Madrid for the newly proposed rabbinical course, and (2) inaugurate this emerging discipline with a series of lectures on Jewish literature in Spain, thereby dignifying the initiative" (Goldziher, 1978, p. 276).

The next day, he continued:

"I deem Yahuda as the destined Sephardic candidate of Providence, and I approached him with the query of whether he would accept this position. Thus, the sin of 1492 finds redemption through scholarship in 1914" (Goldziher, 1978, p. 276).

Goldziher was a vocal supporter of the new department and encouraged Yahuda to embrace the philo-Sephardic dimension of the initiative. He believed that the foundations of all Jewish religious culture were deeply rooted in Sephardic traditions, particularly through figures such as Judah Halevi and Maimonides. He urged Yahuda to assume a leading role in the Sephardic Renaissance. Years earlier, Goldziher had also encouraged Yahuda to participate in the founding of Cairo University. However, negotiations with the institution's inaugural rector (later Sultan Fuad I) failed – primarily due to Yahuda's insistence that Hebrew be included among the Semitic languages offered (Gonzalez, 2019, p. 414).

Taken together, these exchanges and initiatives illustrate how Yahuda's professorship in Madrid was never merely an academic appointment but a symbolic project at the intersection of philosephardism, colonial policy, and Jewish scholarship. His role was shaped as much by the expectations of political and cultural mediation as by the demands of scientific expertise.

Yahuda, the intercultural mediator

What, then, predestined Yahuda for this unique position? He occupied an exceptional place within German Oriental Studies, shaped by an unconventional identity: a native of Palestine with a Baghdadi background, strong Jerusalem ties, and deep roots in the Sephardic world. These elements permeated his writings and thinking on Jewish modernization, Zionism, and the Jewish-Arab question.

Although Yahuda's academic training paralleled that of other German-Jewish Orientalists of his generation – he, too, studied in the major German centers where Oriental Studies bridged Islamic and Jewish scholarship – his intellectual profile was distinct. His research centered on the Jewish-Muslim world and on Hebrew-Arabic linguistic and cultural connections (Evri, 2019). This orientation later resonated with

his appointment in Madrid, where the revival of Sephardic traditions was tied to Spain's cultural politics.

Yahuda's scholarly formation was influenced by a range of intellectual movements: the Jewish Haskalah, the *Wissenschaft des Judentums*, the Arab *al-Nahda* (Arab Renaissance), Ottoman reformist efforts like the *Tanzimat*, and Sephardic intellectual networks. His academic work and political engagement were both rooted in a sustained reflection on Jewish cultural modernization and historical transformation, particularly as they affected Jewish life in Europe and Palestine. Central to his thought was the conviction that a revitalized Jewish culture in Palestine must draw on the long-standing Jewish-Muslim tradition. He emphasized the enduring value of Jewish-Arab cultural synthesis as a resource for renewing Hebrew and Jewish life (Evri, 2019, pp. 337–338).

In Yahuda's approach, academic inquiry and political discourse were inseparable. His insistence on the importance of Arabic and Islamic sources for understanding Jewish and Hebrew philosophy and poetry was not solely grounded in philological or historical arguments; it was also politically motivated. For him, recovering these traditions was vital to the broader Zionist project and to shaping the future of Jewish life in the Land of Israel (Evri, 2019, p. 338).

The cultural legacy of Spanish Jewry had long served as fertile ground for imagining a modern Jewish identity. Nineteenth-century Jewish historians such as Heinrich Graetz (1817–1891), Moritz Güdemann (1835–1918), and Leopold Zunz (1794–1886) idealized Muslim Spain as a golden age and a model for contemporary Jewish renewal. This admiration, central to the Jewish Enlightenment, also served to affirm Jews' belonging within European culture. These thinkers assumed that Jewish modernization necessarily aligned with Western ideals and European civilization (Evri, 2019, pp. 338–339).

Ismar Schorsch has shown how Islamic civilization – particularly as mediated by Sephardic culture – enriched Jewish thought with Hellenistic philosophy and a spirit of rational inquiry. This influence, he argues, was instrumental in the 19th-century Jewish assimilation into Western culture. Sephardic mysticism, moreover, offered both a source of pride for emancipated Jews and a vehicle for cultural resistance. It enabled Jewish intellectuals to rediscover a shared classical heritage with German culture, thus creating a paradoxical synthesis: the Jewish encounter with Islam ultimately served as a conduit for Jewish integration into the modern Western world (Evri, 2019, p.339; Schorsch, 1989, p. 66). Such notions of Sephardic legacy provided the ideological backdrop for the philosephardic movement in Spain, which framed Yahuda's professorship as a symbolic restitution.

By the late 19th century, interest in Sephardic heritage among European-trained Jewish scholars intensified, especially with regard to its national and Hebrew dimensions. Yet, curiously, these scholars largely overlooked the Arabic language and its impact on Jewish authors in Spain. Judeo-Arabic texts received little scholarly attention; even foundational works by thinkers such as Yehuda Halevi and Maimonides – originally written in Arabic – circulated primarily in Hebrew translations. Historians have since noted that this neglect reflects a broader tendency within the *Wissenschaft des Judentums* to emphasize Judaism's Western elements while minimizing its Eastern dimensions. This included downplaying the role of Arabic in shaping medieval Spanish Jewish culture (Evri, 2019, pp. 339–340).

Nevertheless, Andalusian influences continued to resonate in modern Jewish thought, particularly through their convergence with the Arab *Nahda*. In the late Ottoman period, figures like Yahuda and other Sephardic intellectuals engaged in

multiple cultural movements simultaneously: the Hebrew revival, the Arab renaissance, and the reformist Tanzimat. At the time, these movements were not perceived as mutually exclusive. In the Arabic-speaking provinces of the Ottoman Empire, Jewish modernization and the revival of Hebrew unfolded alongside broader Arab cultural renewal (Evri 2019, pp. 339–340).

Yahuda's involvement in both the Hebrew and Arab renaissances is essential to understanding his views on Jewish-Arab relations. He envisioned a restoration of the Judeo-Muslim bond exemplified by Andalusia, seeing it as a foundation for modern Arab and Jewish renewal alike. Raised in Jerusalem – then a vibrant intellectual center – Yahuda was shaped by a complex confluence of influences: the emergent Ottoman elite, Nahda thinkers, Hebrew Haskalah circles, and European intellectuals who had settled in the city. Within this dynamic environment, Yahuda developed a distinctive approach that blended rigorous scholarship with active political engagement. This synthesis of scholarship and politics would later define his activities in Spain, where his role as professor was inseparable from broader debates on cultural mediation and Jewish-Arab relations.

Yahuda and Zionism

Yahuda first encountered Zionism while studying in Germany, shortly after leaving Jerusalem to pursue his university education in Europe (Evri, 2019, p. 347). He quickly became involved in the movement but soon raised concerns within Zionist circles about their attitudes toward Arabs and Arab culture. His pivotal meeting with Theodor Herzl in London in 1896 marked a turning point: Yahuda advised Herzl to engage with the local Arab population in Palestine and to seek their support for the Zionist cause. He was among the first to recognize the crucial role that Arabs would play in the success – or failure – of the Jewish return to Palestine.

At the First Zionist Congress in Basel the following year, Yahuda reiterated the importance of negotiating with Arab leaders and urged Herzl to develop a strategy in that direction. However, Herzl dismissed the proposal, prioritizing immediate negotiations with the great powers and regarding talks with the Arabs as unnecessary. Yahuda later identified this rejection as a key contributing factor to the emergence of the Palestinian Arab question and the long-standing Zionist-Arab conflict. He saw it as symptomatic of the arrogant attitude of many European Jews toward Arabs—a mindset that, in his view, only deepened mistrust and laid the groundwork for future hostilities (Evri 2019, p. 348).²

Academic Career in Spain: Between Recognition and Disappointment

In 1914, Abraham Shalom Yahuda accepted an invitation from the Spanish government to deliver a series of lectures on Jewish history and literature in Madrid. Shortly thereafter, he was unanimously elected as a corresponding member of the Royal Academy of History (Real Academia de la Historia), becoming the first Jew in modern Spain to receive this honor.³ These events were widely reported in Berlin,

² Later, Nordau was deeply affected by the fact that, despite his recommendation, he was not elected in 1920 to one of the movement's key bodies, the Greater Actions Committee, even though his expertise – particularly regarding the Arab question – was sorely needed (Schulte, 1997, pp. 353–354).

³ "Dr. A. S. Yahuda, Dozent der Berliner Lehranstalt für die Wissenschaft des Judentums, der im Auftrag der spanischen Regierung in Madrid eine Reihe von Vorträgen über jüdische Geschichte und Literatur gehalten hat, ist jetzt zum korrespondierenden Mitglied der Madrider Geschichtsakademie ernannt worden. Die

where Yahuda was based, and highlighted as significant milestones in both his personal career and the broader Spanish-Jewish rapprochement.

Less than two months later, the *Vossische Zeitung* published a detailed article on Yahuda's visit, emphasizing the significance of his lectures and the enthusiasm they generated among Spanish intellectual and political elites.⁴ Held at the Academy, the lectures attracted prominent university scholars and members of the Madrid elite. Yahuda's fluency in multiple languages, particularly his near-native Spanish, was noted with admiration.

Of particular importance was Yahuda's final lecture, which addressed the cultural legacy of Jews in Spain and the contemporary status of Sephardic communities in the Eastern Mediterranean and Morocco.⁵ The article underlined the timeliness of the topic, as Spain had recently renewed its interest in its former Jewish citizens—driven by both political and economic considerations. Although the plight and potential "return" of Sephardic Jews had been a topic in the Spanish press for over a decade, events in the Balkans and Morocco had brought it to the fore once again.

The Spanish government, across party lines, had expressed consistent support for the repatriation or cultural reintegration of Sephardic Jews, and maintained cordial relations with major Jewish communities abroad. Yahuda's visit and the public reception of his lectures were understood as part of a broader philosephardic campaign aimed at reconnecting Spain with its Jewish past. The *Vossische Zeitung* correspondent emphasized how Yahuda's appointment aligned with this national sentiment and was widely viewed as a timely and symbolic gesture.⁶

A week later, another report announced the government's plan to establish a university chair in rabbinic literature at the University of Madrid.⁷ Yahuda, described as a Berlin-based orientalist of high distinction, was to be its inaugural holder. In December 1915, this plan materialized in the form of a royal decree officially appointing Yahuda as full professor in the Department of Jewish History and Literature. The appointment was unanimously supported by the Ministry of Education, the Faculty of Arts, the Academy, and leading historians, and was hailed as an act of cultural restitution.

One week later, a brief news item related to the topic appeared, reporting that the Spanish government intended to establish a university chair in rabbinic literature in Madrid, aiming to make the capital more attractive to Sephardic university students. The department was to be led by Professor Yahuda, a scholar active in Berlin. The press did not engage in a detailed examination of his person again until 1916.⁸

genannte Akademie hat in ihrer letzten Sitzung einstimmig Herrn Dr. Yahuda gewählt, als ersten Juden, dem in Spanien diese Ehre zuteil wird." (Dr. A. S. Yahuda, lecturer at the Berlin Institute for the *Wissenschaft des Judentums*, who delivered a series of lectures on Jewish history and literature in Madrid at the behest of the Spanish government, has been appointed a corresponding member of the Madrid Academy of History. At its most recent session, the Academy unanimously elected Dr Yahuda, making him the first Jew to receive this distinction in Spain." (*Vossische Zeitung*, 23 February 1914, 4).

⁴ Ein Berliner Hochschuldozent in Madrid. *Vossische Zeitung*, April 12, 1914, 4.

⁵ Original title: *Jüdische Kultur in Spanien und gegenwärtiger Stand der Juden spanischer Herkunft (Sephardi) im Orient und in Marokko*.

⁶ *Vossische Zeitung*, April 12, 1914, 4.

⁷ *Vossische Zeitung*, April 20, 1914, supplement.

⁸ Der erste jüdische Hochschullehrer in Spanien. *Vossische Zeitung*, 6 February, 1916, supplement.

The article informed Berlin readers that in the spirit of tolerance – a value particularly emphasized within academic circles – the royal decree issued on December 1, 1915, appointed the distinguished orientalist Dr. A. S. Yahuda as full professor in the Department of Jewish History and Literature at the University of Madrid. The appointment underscored the outstanding importance of the Jewish-Spanish period, and there was unanimous consensus regarding his appointment among the Ministry, the Faculty of Arts, the Academy, and historians alike.

The report also noted that in the spring of 1914, Yahuda had delivered several lectures in Madrid on Jewish civilization in Spain, which could be interpreted as a prelude to this professorship. The Spanish government strongly promoted the realization of the plan, which was supported by academic and political circles regardless of their religious, political, or ideological affiliations. The consensus was founded on the cultural significance of one of Spain's most important historical periods, and political circles hoped to attract young Jews living in the Spanish-Moroccan territories. Among the reasons emphasized was that Jews living in these areas occupied a higher economic and cultural status than the Moors and, through the maintenance of ancient Spanish traditions and language, had preserved a connection to the motherland despite the expulsion of their ancestors four centuries earlier.

Another motivation behind Yahuda's appointment was the desire to eliminate a "historical stain," as the Spanish conservatives and liberals alike wished to declare tolerance to the outside world and no longer tolerate Spain's association with the Inquisition. The press and public opinion supported the initiative, and newspapers across the political spectrum welcomed Yahuda's appointment. The new professor received an unusually ceremonious reception at the university. In a powerful inaugural lecture, he spoke about the significance and potential of the newly established department, as well as about those times when "great scholars and statesmen of his people earned Spain respect and renown through their scholarly work and outstanding merits." These ideas were echoed in the speeches of the university rector, Conde y Luque,⁹ and the dean of the Faculty of Arts, Elias Tormo,¹⁰ both of whom praised the former cultural and scientific role of Spanish Jews. They emphasized that the appointment of a Sephardic Jewish scholar as a professor at the country's premier university symbolized a change in Spanish collective consciousness; the nation sought to return to an era when its citizens, regardless of race or religion, could work together to promote culture and science.

Yahuda became the first Jewish university professor at the University of Madrid – a modern, secular institution – where he headed the Department of Rabbinic Language and Literature. This appointment clearly demonstrated Spain's commitment to the Sephardic community and Jewish scholarly endeavors. In this process, the paradigm of East and West served as a starting point, and Yahuda acted as a mediator at various intersections – geographically, academically, ideologically, and in the context of great power ambitions and imperial politics. He was an intercultural intermediary, with the Jews of the Iberian Peninsula providing excellent inspiration (Friedman, 2019, p. 438).

During his years in Madrid, Yahuda considered his task to be twofold: on the one hand, the preservation of the history of Jews in Spain; on the other, the renewal of their culture and the promotion of reconciliation between Spain and its Jewish

⁹ Rafael Conde y Luque (1835–1922) was a Spanish jurist and politician who served as rector of the university from 1903 onwards.

¹⁰ Elías Tormo y Monzó (1869–1957) was a Spanish art historian.

heritage. Simultaneously, he supported other Jewish causes. In the nineteenth century, Jews had begun to slowly return to the Iberian Peninsula in small numbers, and Yahuda's interest was strongly aroused by the emerging modern Jewish community in Spain. In connection with this, he contributed to the establishment of Madrid's first modern synagogue and to the founding of Jewish organizations in Barcelona. He also maintained close relationships with Spanish scholars, intellectuals, and politicians motivated by the desire to acknowledge their nation's Jewish past. He sought to enlist foreign Jewish scholars in this cause as well. Like many other Western Jewish intellectuals, Yahuda regarded Spain as a vast Jewish archive – a Jewish space to be reclaimed, cultivated, and nourished. In his interpretation, this mission combined scholarly activity with the representation of Jewish political interests, involving Spain, the Spanish Philosephardic movement, the British Empire, and, above all, the Zionist project, which he vigorously supported, even as he became increasingly aware of his diminishing, if not entirely fading, role within it (Friedman, 2019, pp. 439–440).¹¹

Spain served as the stage for Yahuda's first attempt to establish an academic program. Until the end of his life, he worked to promote the dissemination of (Near) Eastern and Semitic studies and endeavored to institutionalize these fields in several countries, including Spain, Germany, Great Britain, the United States, and Palestine.¹²

After obtaining the position of department head, Yahuda publicly elaborated his plans: in education, he envisioned a genuine reform of the *Wissenschaft des Judentums*, adapted to the Spanish political context. In Berlin, following Abraham Geiger's footsteps,¹³ he had taught biblical studies and Semitic philology, but he did not transfer this model wholesale; rather, he tailored his teaching portfolio to the Spanish context. He framed Hebrew language instruction within a comprehensive linguistic and intellectual system, highlighting the extensive Semitic language family and the numerous internal and external influences affecting Hebrew.

Students had already expressed positive opinions about Yahuda's classes in Berlin; he taught in a way that vividly brought the past to life for them, especially the medieval Jewish-Spanish culture. Many of his pupils pursued academic careers,

¹¹ Yahuda acted as the unofficial spokesman for the Zionist movement in Spain, during which time he frequently corresponded with Weizmann. Due to his deep knowledge of Spanish society, he sought to enlist Spanish and Portuguese scholars in support of the Hebrew University cause (Gonzalez 1919, 425).

¹² Yahuda positioned himself as a *moderner Shtadlan*—a respected member of the Jewish community with influential connections—who primarily acted as an intermediary between the Jewish population and political decision-makers. Despite his dual role as *Shtadlan* and scholar, and his appointment as a department head, he did not necessarily aspire to the secularised academic positions that were a central ambition for many nineteenth-century German Jewish scholars. Nor did his research interests focus exclusively on Jewish studies, despite his residence in Madrid potentially suggesting such a specialisation. Rather, Yahuda was more concerned with the establishment of both Jewish and non-Jewish institutions, a goal made possible by his European education and extensive linguistic skills.

During his time in Madrid, for example, he entered into negotiations with the Prussian government concerning the establishment of a department at the University of Berlin devoted to the cultural history and literature of Arabs in Mesopotamia and the Near East. He discussed this initiative with Max Nordau, who was likewise in exile in Madrid at the time. Yahuda expressed frustration with the state of Arab historical and literary education in Germany, as well as with Germany's perceived lack of influence in the region. He argued that university-level instruction ought to go beyond the teaching of grammar and phonetics in Semitic languages, which he considered antiquated and reductive, relegating Oriental studies to the status of auxiliary sciences in the service of Old Testament scholarship. He also underscored the importance of strengthening Germany's presence in North Africa (Gonzalez, 2019, pp. 408–409, 418).

¹³ Abraham Geiger (1810–1874) was a German theologian and writer, and a prominent figure in the modern Jewish reform movement in Germany.

holding important positions at universities both in Spain and abroad. Not least, he supported female university students and advocated for the training of women rabbis (rabbinas) (Gonzalez, 2019, pp. 416–422).

However, Yahuda's activities in Spain soon encountered difficulties. The university administration's aloof attitude persisted throughout, viewing him as a suspicious foreigner who had not even naturalized.¹⁴ Further tensions arose from Yahuda's increasing absences from Spain beginning in 1918, when he accepted invitations as a guest lecturer at several venues. Although these absences were eventually accepted in Madrid as justified research trips, disputes continued due to their growing length. Yahuda, for his part, believed that by maintaining his scientific guest lectures abroad, he was serving not only scholarship but also political interests, particularly contributing to closer relations between England and Spain (Gonzalez, 2019, p. 447).

By 1918, it became clear to Yahuda that his vision as department head no longer aligned with his original goals, either as a scholar or regarding his colonial aspirations. Although he enjoyed the support of the Spanish Minister of Education and numerous liberal politicians who defended him against attacks within the faculty, he ultimately chose to resign. Yahuda's tenure in Madrid lasted from December 1915 to 1920, though he officially resigned only in 1923 (Gonzalez, 2019, p. 427).

Yahuda's professorship in Madrid thus symbolized Spain's attempt at reconciling with its Jewish past and projecting a tolerant image abroad. At the same time, the very contradictions that marked his appointment foreshadowed the difficulties that would eventually lead to his resignation

Summary and Conclusion

This study has examined the entangled intellectual trajectories and ideological tensions connecting Max Nordau, Ignác Goldziher, and Abraham Shalom Yahuda—three figures who, despite their divergent backgrounds and commitments, participated in shaping the contours of modern Jewish thought and identity during a period of dramatic cultural and political transformation. By analyzing unpublished correspondence, autobiographical texts, and contemporary press sources, the research has sought to reconstruct a network of discourses in which ideas of nationalism, assimilation, orientalism, and cultural mediation intersected, clashed, and occasionally converged. At the heart of this inquiry lies the figure of Abraham Shalom Yahuda, whose scholarly and public career offers a lens through which to reassess the role of intercultural negotiation within the broader context of Zionism and Jewish modernity.

Max Nordau and Ignác Goldziher, often viewed as ideological opposites – one an impassioned Zionist and critic of European decadence, the other a staunch defender of assimilation and a pioneer of Islamic studies – both regarded Yahuda with a combination of admiration and expectation. For Nordau, Yahuda represented a kind of intellectual heir: a young, multilingual scholar rooted in the East yet trained in the

¹⁴ Yahuda, a British citizen, declined Spanish citizenship, which was a prerequisite for holding a professorial chair. Instead, he invoked a nineteenth-century legal provision permitting foreign nationals to serve as professors of foreign languages, thereby making the case that Hebrew was a living language. Criticism of this decision came chiefly from the conservative right and the religious press (Gonzalez, 2019, p. 415).

German academic tradition, capable of translating Zionist ideals into viable cultural and institutional forms. For Goldziher, Yahuda embodied the vitality of Sephardic traditions and the possibility of reconciling Jewish scholarship with Arab-Islamic thought. Though Goldziher remained skeptical of political Zionism, he supported Yahuda's initiatives in Spain and praised his erudition. Their correspondence – both direct and indirect – reveals Yahuda as a shared point of reference, a figure who could potentially bridge the epistemic and political divides that separated his two older interlocutors.

Yahuda's mediating role must be understood not only in biographical or institutional terms, but as a deliberate intellectual project. His academic work, public engagement, and political involvement were animated by a coherent vision: the renewal of Jewish culture through the reactivation of Judeo-Arabic traditions. In contrast to dominant currents in European Jewish scholarship that privileged Western models of progress and emancipation, Yahuda turned to the Islamic world – and particularly to the legacy of medieval Sepharad – as a source of cultural resilience and continuity. He argued that the historical symbiosis between Jews and Muslims offered both a precedent and a paradigm for the reconstruction of Jewish life in Palestine. This position set him apart from many of his Zionist contemporaries, who tended to view Arab culture either as an obstacle to be overcome or as a marginal element in the narrative of national revival.

Yahuda's engagement with the Arab world was neither naive nor romantic. Rather, it was grounded in a critical awareness of the geopolitical and institutional challenges that confronted efforts at Jewish-Arab reconciliation. His experiences in Madrid – initially marked by official recognition and academic success, later by marginalization and disappointment – underscore the vulnerability of intercultural projects in the face of bureaucratic inertia, political volatility, and racialized exclusion. Yet these setbacks did not deter Yahuda from pursuing his vision. Through his writings, lectures, and correspondence, he continued to advocate for a model of Zionism that recognized the cultural and ethical imperative of coexistence.

Yahuda's early warnings about the Zionist movement's neglect of Arab agency and sensibility proved prophetic. As the conflict between Jews and Arabs in Palestine escalated, the possibility of mutual understanding receded. Still, Yahuda's legacy invites a reconsideration of historical alternatives. His insistence on the importance of Arabic language and culture, his critique of European intellectual provincialism, and his conviction that Jewish modernization must engage rather than suppress its Eastern dimensions mark him as a critical voice within the history of Jewish thought – one that resists both the erasures of assimilationism and the insularity of nationalist orthodoxy.

In this regard, Yahuda's significance lies not simply in his achievements – as a scholar, educator, or diplomat – but in the questions he posed and the dilemmas he confronted. How can a minority culture articulate its own sovereignty while remaining open to the languages, memories, and claims of others? What does it mean to be faithful to a tradition that is itself the product of cultural hybridity? And what role can scholarship play in navigating the fault lines of identity, politics, and historical responsibility?

These questions remain pressing today. In an era marked by renewed nationalist fervor, epistemic closure, and the resurgence of ideological binaries, Yahuda's intercultural ethos offers a valuable counterpoint. His life and work remind us that identity is not a fixed essence but a process of negotiation—at once intellectual, emotional, and political. As such, Yahuda challenges us to imagine a

Jewish modernity that is both rooted and relational, particular and dialogical, historical and forward-looking.

Ultimately, Yahuda's mediating position – between East and West, between tradition and innovation, between Zionist aspirations and Arab recognition – reveals the multiplicity of Jewish responses to modernity. Rather than seeking to resolve these tensions through assimilation or exclusion, Yahuda embraced them as the generative terrain of cultural creativity. His legacy, while often overshadowed by more prominent figures and dominant narratives, endures as a testament to the possibility of coexistence in a fractured world. In his work, the intellectual becomes a messenger, and the scholar a bridge – between past and future, between peoples and languages, between memory and hope.

References

- Evri, Y. (2019): Return to al-Andalus beyond German-Jewish Orientalism: Abraham Shalom Yahuda's Critique of Modern Jewish Discourse. In: O. Fraisse (ed.) *Modern Jewish Scholarship on Islam in Context: Rationality, European Borders, and the Search for Belonging*. Berlin: De Gruyter (Studia Judaica, 108), pp. 337–354. <https://doi.org/10.1515/9783110446890-019>
- Friedman, M.R. (2019): Orientalism between Empires: Abraham Shalom Yahuda at the Intersection of Sepharad, Zionism, and Imperialism. *Jewish Quarterly Review*, 109(3), pp. 435–451. <https://doi.org/10.1353/jqr.2019.0016>
- Goldziher, I. (1978): *Tagebuch*. Edited by A. Scheiber. Leiden: Brill.
- Gonzalez, A. (2019): Abraham S. Yahuda (1877–1951) and the Politics of Modern Jewish Scholarship. *Jewish Quarterly Review*, 109(3), pp. 406–433. <https://doi.org/10.1353/jqr.2019.0017>
- Heller, B. (2000): Goldziher Ignác. *Múlt és Jövő*, 2000(2), pp. 32–40.
- Ojeda-Mata, M. (2017): *Modern Spain and the Sephardim: Legitimizing Identities*. Lanham, MD: Lexington Books. <https://doi.org/10.5771/9781498551755>
- Meyuhas Ginio, A. (2015): *Between Sepharad and Jerusalem: History, Identity and Memory of the Sephardim*. Leiden and Boston: Brill (The Iberian Religious World, 1).
- Scheiber, A. (1956): Max Nordau's Letters to Ignace Goldziher. *Jewish Social Studies*, 18(3), pp. 199–207.
- Schorsch, I. (1989): The Myth of Sephardi Supremacy. *Leo Baeck Institute Year Book*, 34(1), pp. 47–66. <https://doi.org/10.1093/leobaeck/34.1.47>
- Schulte, C. (1997): *Psychopathologie des Fin de siècle: Der Kulturkritiker, Arzt und Zionist Max Nordau*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Ujvári, Hedvig (2024): Abraham Shalom Yahuda, the Intercultural Mediator in the Light of the Correspondence Between Max Nordau and Ignác Goldziher. *Histories*, 5(3), pp. 1–17. <https://doi.org/10.3390/histories5030046>

Vossische Zeitung, February 23, 1914, 4.

Vossische Zeitung, April 12, 1914, 4.

Vossische Zeitung, April 20, 1914, supplement.

Vossische Zeitung, 6 February, 1916, supplement

ELISMERÉS ÉS KIREKESZTÉS KÖZÖTT

ABRAHAM SHALOM YAHUDA MADRIDI EGYETEMI TANÁRI IDŐSZAKA LEVELEK ÉS SAJTÓBESZÁMOLÓK ALAPJÁN

UJVÁRI HEDVIG

A tanulmány Abraham Shalom Yahuda (1877–1951) spanyolországi akadémiai pályáját vizsgálja, különös tekintettel a Madridi Központi Egyetemen 1915 és 1923 között betöltött professzori tisztségére. Az elemzés a filosefárdizmus, az orientalista tudományosság és a cionista gondolkodás metszéspontjában értelmezi Yahuda szerepét, aki az első zsidó professzorként a modern Spanyolországban a kulturális megbékélés és önreprezentáció szimbolikus alakjává vált. A forrásalapú vizsgálat feltárja a madridi évek politikai, tudományos és identitásbeli ellentmondásait, valamint azt, miként vált Yahuda tevékenysége a befogadás és kirekesztés, a nacionalizmus és univerzalizmus közti közvetítés esettanulmányává.

Kulcsszavak: A. S. Yahuda, Goldziher Ignác, Max Nordau, Madrid, Wissenschaft des Judentums

SELF-EFFICACY IN INCLUSIVE EDUCATION AMONG TEACHERS PARTICIPATING IN THE PROGRAM: "EDUCATIONAL PROJECTS FOR AN INCLUSIVE SCHOOL"

ELENA MARIA ERDELI¹ – FELICIA ALINA ROMAN² – CSANÁD ALBERT-LŐRINCZ³

Abstract

Inclusive education is a broad process that involves transforming the educational system to meet the needs of all students, not just those with disabilities. It is an educational approach that values diversity and equity, grounded in children's rights and the social imperatives of participation and non-discrimination. Inclusive education relies not only on systemic reforms but also on teachers' self-efficacy, which influences their ability and willingness to apply inclusive practices and manage diverse classrooms.

This research aims to analyze the impact of the training program "*Educational Projects for an Inclusive School*" on teachers' self-efficacy in working with students with special educational needs (SEN). The program, conducted in Bihor County, Romania, between October 19, 2024, and January 15, 2025, aimed to develop the professional skills necessary for initiating and implementing inclusive educational projects. The findings show that training significantly enhanced teachers' self-efficacy, particularly in classroom management, student motivation, and applying diverse teaching strategies. These results highlight the importance of training programs in strengthening professional competencies for inclusive education.

Keywords: education, school integration, social integration, children with SEN, educational project, professional skills for inclusive education, self-efficacy.

Theoretical background

By analyzing the resources related to special education, we can identify the double meaning of education: the first refers to education in general, addressing specific aspects of schooling, access to, and participation in educational institutions; the second refers to special education – an adapted form of education that has been carried out for over 200 years, primarily through separate school units, namely special schools. This is a specific type of education tailored to certain individuals and can be delivered not only in special schools but also within the family or in other environments open to all children. In the current context, disability must be understood as a natural component of human diversity. This topic should concern

¹ Elena Maria Erdeli PhD-student at Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Psychology and Educational Science; erdelielena@gmail.com; ORCID: 0000-0001-6927-9968

² Felicia Alina Roman PhD Professor at Aurel Vlaicu University of Arad, Faculty of Educational Sciences, Psychology and Social Work and Babeş-Bolyai University of Cluj-Napoca, Faculty of Psychology and Educational Sciences; alina.roman@uav.ro; ORCID: 0000-0003-2812-581X

³ Csanád Albert-Lőrincz PhD (Corresponding Author) Associate Professor at Partium Christian University of Oradea, Faculty of Economics and Social Sciences; alcs@partium.ro; ORCID: 0009-0002-2925-4736

society as a whole, given that disability can occur at any time, as a result of an accident, illness, or aging. Although physical limitations are visible, the most difficult challenges for people with disabilities often arise in the area of social relations. Throughout history, societies have approached the issue of disability in different ways, influenced by moral and political factors, often fluctuating between support and exclusion (World Health Organization & World Bank, 2011).

According to Bateman and Cline (2016), special education is characterized by four essential elements: individualization, adaptation of teaching strategies, systematic monitoring of progress, and provision of related services.

Emphasizing the dimension of equity and participation, Gheorghiu (2005) draws attention to the fact that, in the absence of an adequate approach to these special requirements, one cannot truly speak of equalizing opportunities for access, participation and integration in the educational system and, implicitly, in social life.

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD, 2007), which proposed, in collaboration with 22 member states, a classification of SEN into three broad categories, depending on the type of difficulties identified and the nature of the educational intervention required:

1. category A includes the special educational requirements of children with disabilities determined by various organic deficiencies (sensory, motor or neurological);
2. category B includes the special educational needs of people who present learning, language or behavioural difficulties, without having an obvious disability, and who do not fall directly into the other two categories;
3. category C refers to educational difficulties associated with socio-economic, cultural and/or linguistic factors, coming from disadvantaged contexts, for which education has a reparative role.

According to Cucuș (2002), school integration can be understood in two senses. In a narrow sense, it refers to the schooling of students with special educational needs, implying their inclusion in mainstream education units. In a broad sense, integration aims to adapt each child to the requirements of the school in which he has been integrated.

Integrated education represents an intermediate stage, between segregation and inclusion, in which students with SEN are accepted in mainstream schools, but in which the educational system is not fully transformed to respond to diversity. Ungureanu (2000) addressed the issue of educational integration and proposed a synthesis of the organization and implementation of the integration process. Depending on the existence of a conscious intention and the degree of organization, one can distinguish between spontaneous and structured integration. Regarding the targeted area, integration can be educational, social-community or professional. From the perspective of its impact and direction, integration can be direct, indirect or reverse, when a previously non-integrated person ends up being accepted by others without an active contribution from them. Depending on the effects on the personality and behavior of the integrated person, we can talk about total or partial integration. The time allocated to the process can vary, resulting in full-time or part-time integration. Integration can also be carried out individually, in a group or at an institutional level. The resources used can be common, specific or centralized, and

from the point of view of space and mobility, integration can be stationary, institutional, at home or itinerant.

Inclusive education emerged as a term in 1994 at the UNESCO Conference held in Salamanca, being defined as action that responds to the learning needs of all with a focus on those vulnerable to social exclusion and marginalization (UNESCO, 1994).

Ainscow (2000) and Moran (2007) associate the concept of inclusive education with the right of children to a quality education regardless of their social, economic, cultural or ethnic affiliation by supporting educational values such as equity, diversity and social justice. Loreman and Deppler (2002) define school inclusion as the inclusion of children with different disabilities in all school activities in which all children participate, by adapting activities to meet the needs of children with disabilities. In other words, integration is subordinate to inclusion.

Inclusive education eliminates labeling, categorization, hierarchization; students even if they are different have equal chances and opportunities. Inclusive education aims not only at integrating children with SEN, but also those from disadvantaged social-cultural, geographical or ethnic backgrounds that do not allow them access to education. Inclusion, according to Armstrong, is seen as a process that involves a reassessment of the premises on which education systems are based (Armstrong, 2003).

Implementing inclusive education depends not only on systemic reforms but also on teachers' confidence in managing diverse classrooms. Teachers' confidence, or teacher self-efficacy, is often measured because it directly influences their willingness and ability to implement inclusive teaching practices, engage diverse learners, and manage complex classroom environments. In these terms, *teacher self-efficacy* is a well-researched construct used to assess teachers' beliefs in their ability to positively influence student learning.

Bandura (1997) defines self-efficacy as the belief in one's own abilities to organize and execute the courses of action necessary to produce certain achievements. In Bandura's understanding, a person's self-efficacy is specific to a particular task or role; it is not a generalized personality trait that guides behavioral choices in all situations.

According to Tschannen-Moran et al. (1998), self-efficacy is a teacher's confidence in his or her ability to perform the actions necessary to successfully accomplish a specific teaching task in a given context. According to this definition, self-efficacy is a trait specific to the instructional task and context.

Based on a historical analysis of this research, Tschannen-Moran and Hoy (2001) concluded that a new measure of teacher efficacy is needed that is both reliable and valid because a difficult issue in measuring self-efficacy involves the level of specificity required in relation to the range of tasks and contexts in which self-efficacy beliefs are assessed.

Tschannen-Moran et al. (1998) believe that to be useful, the measurement of teacher self-efficacy must utilize teachers' assessments of their competence across the broad range of activities and tasks they are expected to perform, proposing a model in which self-efficacy is a common function of both the teacher's analysis of the teaching task and the teacher's assessment of personal teaching competence called the Teacher Sense of Efficacy Scale or TSES, previously called the Ohio State Teacher Efficacy Scale (Tschannen-Moran & Hoy, 2001).

There are two versions of the scale: long Form (24 items) – more detailed, often used in research and short Form (12 items) – quicker to administer, good for

surveys or evaluations. Both forms assess three key dimensions which refer to a teacher's perceived capability to engage students, implement effective instructional strategies, and manage classroom environments.

There is a body of research on measuring self-efficacy perceptions in relation to important outcomes related to teacher performance and student achievement (see, for example, Ashton & Webb, 1986; Bandura, 1997; Tschannen-Moran & Hoy, 1998).

Research design and methodology

This research aims to analyze the impact of the training program "*Educational Projects for an Inclusive School*" on teachers' self-efficacy in working with students with special educational needs (SEN), presenting partial results from a doctoral study. The purpose of this research is to evaluate the effectiveness of a training and mentoring individualized (1:1), conducted between 19.10.2024 - 15.01.2025, on the development of teachers' professional skills, skills necessary for initiating and implementing inclusive educational projects.

The program is part of the training offer of the Bihor County Teacher Training House, in the category of approved programs organized in hybrid format with a total of 20 hours of which 8 hours of physical presence and 12 hours of asynchronous online presence. The approved training program entitled: "Educational projects for an inclusive school" includes 5 modules:

1. Theoretical approaches to project management (introductory notions);
2. Integrated project management (scoping, activity planning, managing the use of project resources, implementation, monitoring, evaluation and project impact;
3. Models of good practice on project implementation Completion of the application form for local, county, projects included in the Calendar of Out-of-School Education Projects, eTwinning projects;
4. Inclusive education specific practices (recognizing the diversity of learners, restructuring the school environment, promoting cooperation and partnership in school, exchange of experiences, teamwork and positive teacher-pupil-parent relationships)
5. Evaluation.

The objectives of the above mentioned training program are aimed at changing the attitude of teachers towards students with special needs, increasing the self-efficacy of teaching staff, developing inclusive education practices at the level of primary and pre-school education units, developing professional skills for inclusive education by initiating and implementing educational projects.

The targeted competences include:

- Communication and interpersonal skills;
- psycho-pedagogical competences;
- psycho-social competences;
- organizational and structuring skills;
- digital competences;
- managerial skills;
- professional competences for inclusive education;

- methodological competences;
- skills for writing and implementing educational projects; and
- teamwork, evaluation and self-evaluation skills.

Following the launch of the call for participation in the program, $n = 365$ teachers completed the training course and filled out the Google Forms questionnaire. An additional control group ($n = 416$), consisting of teachers who did not participate in the training course, also completed the same questionnaire. All participants were teachers from urban and rural school institutions in Bihor County, Romania.

To analyze the quantitative components of the research, repeated measures were used at two time points – pre-test (T1) and post-test (T2) – to track the evolution of scores over time and the differences between the experimental (intervention) and control groups. Based on these data, a series of statistical analyses were conducted to highlight the impact of the intervention and assess the magnitude of the effects on changes in teachers' self-efficacy. The items of the scale are rated on a 9-point Likert scale, from 1 to 9, with higher scores indicating greater self-efficacy.

We chose to use the short version of the Teachers' Sense of Efficacy Scale (TSES) in this research, a decision justified, on the one hand, by the need to evaluate the impact of the training program on teachers' self-efficacy perceptions in the context of implementing educational projects for children with special educational needs (SEN), and on the other hand, by the scale's widely recognized validity. By administering the TSES at two different times (before and after the training) and to a control group of teachers who did not participate in the training program considered as the intervention, we aim to assess the effectiveness of the program and examine how teachers' perceptions of their own efficacy evolve within the context of inclusive education. The inclusion of the control group contributes to the objectivity of the comparative evaluation.

The short version of Tschannen-Moran and Hoy's (2001) TSES questionnaire was distributed via the Google Forms platform to participants in the training course at two time points: T1 and T2. The T1 questionnaire was completed between October 15 and November 12, 2024, by the experimental group before the training, while the T2 questionnaire was completed in February 2025, after the training. For the control group, the questionnaire was administered between November 2024 and February 2025.

The questionnaires were not anonymous, each participant completing the instrument with name, position and contact details. However, at the data processing and reporting stage, the confidentiality of participants' identities was ensured, so that individual information is not publicly disclosed or associated with respondents' names. The data was used exclusively for the purposes of the research.

This study investigates the following research question: To what extent does self-efficacy mediate the relationship between participation in the training program and the development of professional skills? Based on this, the following hypothesis was formulated: The experimental group will demonstrate significant improvements in the design and implementation of educational skills following the intervention, compared to the control group.

Statistical processing was performed using Excel and SPSS programs using descriptive and comparative techniques.

Participants in the study

Two distinct groups, intervention and control, participated in the present study. The first group, assessed at T1 and T2, consisted of teachers who enrolled in the training course ($n = 365$), while the second group, consisting of teachers from Bihor County who did not participate in the training course, served as the control group ($n = 416$).

Of the 365 participants who attended the training, 138 were from rural areas and 227 from urban areas. Of the participants in the control group ($n = 416$), 206 were rural and 210 urban. To test the significance of differences in the environmental distribution between the two groups, we used Pearson's chi-square test. The results indicated a significant difference between groups ($\chi^2(2, n = 781) = 11.68, p < .01$), thus rural participants are more numerous in the control group (205) than in the training group (136), suggesting that rural people are less involved in training activities.

The majority of participants in both groups were between 36 and 55 years old, indicating a predominance of mid-career professionals. The experimental group had a slightly younger profile, with more participants in the 26–35 age range, while the control group included more participants in the older age brackets, particularly 46–55 and 56–65 years. Results showed a significant difference between groups in the age distribution, $\chi^2(4, n = 781) = 15.62, p < .01$. This result suggests that people in this age group may be more motivated to participate in vocational training, while the young and elderly tend to be less involved.

The data show a wide range of teaching experience among participants, with both groups fairly evenly distributed across seniority levels. The largest share of participants in both the training and control groups falls within the 25–29 years and 20–24 years categories. The training group has more participants with under 15 years of experience, while the control group includes more teachers with over 30 years of experience. According to the results of Pearson's chi-square test, we found a significant difference between groups in the distribution of seniority in education ($\chi^2(7, n = 781) = 24.54, p < .01$). Thus it can be concluded that people with average professional experience have a higher propensity to engage in in-service training, while beginning and end-of-career teachers are less involved. This trend indicates the need to attract beginners, who are underrepresented in these programs, to in-service training.

The correlation between age and seniority in teaching in the training participants is strong positive and statistically significant ($r_s(365) = .78, p < .01$), and in the control group this correlation is very strong $r_s(416) = .85, p < .01$.) These strong correlations reveal considerable stability in the profession, and long-term retention of teachers in the education system.

Most participants in both groups hold a bachelor's or master's degree, with a slightly higher proportion of master's degree holders in the training group ($n = 209$ compared to $n = 181$ in the control group). The control group includes more participants with only undergraduate studies. Results showed a significant difference between groups, ($\chi^2(3, n = 781) = 17.67, p < .01$), suggesting that the distribution of educational attainment varies with participation in training. Individuals with advanced degrees (master's or doctorate) are more active in professional development, which may reflect both a need for further training and an increased interest in career advancement. In contrast, those with a bachelor's degree or less are less engaged in training, which may suggest either a lower perceived need for further training or limited access to such opportunities.

In terms of teaching level, the research participants show the following characteristics: among the training participants, the majority are pre-school teachers (n = 193), followed by primary teachers (n = 112), secondary teachers (n = 27), high school teachers (n = 18) and special education teachers (n = 15). In the control group, the number of pre-school teachers is similar (n = 180), but there are more primary school teachers (n = 183), more secondary school teachers (n = 44), fewer secondary school teachers (n = 7) and a very small number of special education teachers (n = 2). Chi-square test indicates a statistically significant association ($\chi^2(4, n = 781) = 33.20, p < .01$), in that participation in the training is associated with teaching level, with a higher representation of pre-school and high school teachers in the participant group, while primary and secondary teachers are more numerous in the control group.

Assessment of the self-efficacy using the Teachers' Sense of Efficacy Scale

In this section, we present partial results from a doctoral thesis, as outlined in the methodology, focusing on the changes observed in Teachers' Sense of Efficacy scores following the completion of the training program *"Educational Projects for an Inclusive School."* In the reliability analysis of the Teachers' Sense of Efficacy Scale (TSES), Cronbach's Alpha coefficient indicated excellent internal consistency in all three groups analyzed (α coefficient $> .95$). Thus, the TSES scale proved to be highly reliable in measuring teachers' self-efficacy, regardless of the time of assessment or their involvement in the training program. The analysis of the cumulative scores obtained for the 12 items of the scale reveals an increase in the sense of self-efficacy among teachers who participated in the training. Before the training, the average score reported by the participants was 7.67 (SD = 1.03), while after completing the training program, it increased to 8.00 (SD = .94). This increase indicates a perceptible improvement in teachers' confidence in their own teaching and management capabilities. In comparison, the control group, which did not receive training, had a relatively similar mean before and after the intervention (MD = 7.75, SD = 1.00), suggesting stability in self-efficacy perceptions in the absence of a professional development program.

In order to evaluate the effects of training on perceptions measured by the TSES scale, the Wilcoxon paired-samples test was used, comparing the results obtained before and after training. The result revealed a statistically significant difference between the two measurements, $Z = -4.54, p < .01$, indicating a significant increase in teachers' sense of self-efficacy after training.

Regarding the TSES scale, the mean ranks were MR = 349.74 for training participants (MD = 7.67) and MR = 354.44 for non-participants (MD = 7.75) (Mann-Whitney U = 60,860.00, $Z = -0.31, p = .76$), thus there are no significant differences between the two groups.

Table 1. TSES scale items and measured values

	Item	Group	n	M	MD	SD	Variance
1	To what extent can you control disruptive behavior in the classroom?	before training + non-participants	781	7.03	7	1.461	2.135
		after training	344	7.4	8	1.366	1.867
2	How much can you motivate students who are	before training + non-participants	781	7.16	7	1.294	1.675

	disinterested in the subject matter?	after training	344	7.53	8	1.18	1.392
3	How much can you encourage students to have confidence that they are doing well in schoolwork?	before training + non-participants	781	7.68	8	1.208	1.46
		after training	344	7.92	8	1.139	1.297
4	How much can you help students appreciate the knowledge they have learned?	before training + non-participants	781	7.57	8	1.207	1.456
		after training	344	7.86	8	1.109	1.23
5	To what extent can you design appropriate questions for students?	before training + non-participants	781	7.95	8	1.144	1.308
		after training	344	8.19	8	0.98	0.96
6	How much can you do to get children/students to follow classroom rules?	before training + non-participants	781	7.73	8	1.159	1.344
		after training	344	7.99	8	1.085	1.178
7	How much can you do to calm a student who is disruptive or noisy?	before training + non-participants	781	7.43	8	1.286	1.653
		after training	344	7.73	8	1.209	1.462
8	How well can you establish a classroom management system with each group of students?	before training + non-participants	781	7.6	8	1.222	1.492
		after training	344	7.92	8	1.088	1.183
9	To what extent can you use a variety of assessment strategies?	before training + non-participants	781	7.62	8	1.218	1.482
		after training	344	8.03	8	1.044	1.089
10	To what extent can you provide an alternative explanation or example for unsure students?	before training + non-participants	781	8	8	1.167	1.363
		after training	344	8.25	9	0.97	0.942
11	How much support can you offer families to help their children do well in school?	before training + non-participants	781	7.53	8	1.357	1.841
		after training	344	7.88	8	1.189	1.414
12	How well can you implement alternative classroom strategies?	before training + non-participants	781	7.49	8	1.281	1.64
		after training	344	7.95	8	1.082	1.17

Source: Author's own dataset

The TSES scale items, as presented in Table no. 1, generally reflect a positive perception of teachers' own abilities. The table includes the results of the scale for the pre-training group and for those who did not participate in the course, in cumulative form ($n = 365+416 = 781$), as no significant differences were identified between the two groups in this respect. In contrast, the participants in the training course ($n = 344$) recorded significantly higher median scores for certain professional skills. Teachers reported improved control of disruptive behavior after the training, with an increase in the median from 7.00 (SD = 1.46) before the training to 8.00 (SD = 1.37), with a slight decrease in the variance of the responses. Also, the item "How much can you do to calm a student who is disruptive or noisy?" had the same median of 8.00, but with a decrease in standard deviation (SD = 1.21 after training vs. SD = 1.29 before training).

The item "How much can you motivate uninterested students?" showed an improvement, with an increase in the median from 7.00 to 8.00 and a reduction in the variability of responses ($SD = 1.29$ before training vs. $SD = 1.18$ after training). The item "How much can you help students appreciate/value the knowledge learned?" recorded a constant median of 8.00, but a reduction in the variability of responses from $SD = 1.21$ to $SD = 1.11$.

In relation to teaching skills and classroom management, teachers reported improvements in their ability to devise appropriate questions for students ($MD = 8.00$, $SD = 0.98$ after training, compared to $MD = 8.00$, $SD = 1.14$ before training).

Similarly, "How well can you establish a classroom management system?" recorded a constant median of 8.00, but with a decrease in standard deviation following training ($SD = 1.09$ after training versus $SD = 1.22$ before training).

Teachers felt more confident in using alternative teaching strategies after training, with an increase in the median for the item "To what extent can you provide an alternative explanation or example?" from 8.00 before training to 9.00 after training. In this regard, the homogeneity of the responses also increased ($SD = 1.16$ before training compared to $SD = 0.97$ after training), indicating an increase in the homogeneity of the responses and a greater confidence in this teaching competence.

Based on the results of the analysis of descriptive statistics for the TSES scale items, it can be concluded that there was an increase in self-efficacy in teaching and a possible development of pedagogical competences among the participants in the training course.

Discussion

The present study investigated the impact of the training program "*Educational Projects for an Inclusive School*" on teachers' self-efficacy and the development of professional skills required for inclusive education. Grounded in both theoretical and empirical research, the findings provide insights into how teacher self-efficacy mediates the relationship between program participation and the enhancement of teaching competencies, particularly in working with students with special educational needs (SEN).

The literature establishes that inclusive education requires systemic reforms as well as a shift in teachers' perceptions and practices (Ainscow, 2001; Moran, 2007). As the Salamanca Statement (1994) emphasizes, inclusive education must respond to the learning needs of all students by promoting equity and valuing diversity. However, such systemic changes can only be effective if teachers possess the necessary self-efficacy to implement inclusive practices successfully (Bandura, 1997; Tschannen-Moran-Hoy, 2001).

Teacher self-efficacy is a critical factor influencing not only instructional effectiveness but also teachers' willingness to adopt innovative strategies and manage diverse classroom environments (Tschannen-Moran et al, 1998). According to Bandura's social cognitive theory, self-efficacy is task- and context-specific, directly affecting motivation and behavior. Therefore, professional development programs aimed at enhancing inclusive practices must also focus on strengthening teachers' self-efficacy beliefs.

This study's research question – *To what extent does self-efficacy mediate the relationship between participation in the training program and the development of professional skills?* – is rooted in this theoretical framework. It posits that professional skills necessary for inclusive education cannot be fully developed without also

fostering teachers' belief in their own capacities. The empirical results support the theoretical assumptions. Before the training, teachers already reported relatively high levels of self-efficacy, but the variability in responses indicated individual differences in their perceived teaching effectiveness. After the training, the experimental group exhibited a statistically significant improvement in self-efficacy scores, particularly in areas related to classroom management, motivating disengaged students, applying alternative instructional strategies, and providing differentiated support. The role of self-efficacy as a mediating factor was also demonstrated by the fact that increases in teachers' confidence corresponded directly to their reported improvements in professional skills. This finding aligns with Bandura's (1997) theory, which emphasizes that confidence gained through mastery experiences – such as those provided by the training program – can significantly strengthen self-efficacy beliefs.

The Wilcoxon paired-samples test confirmed these improvements, with a significant increase in self-efficacy scores post-intervention ($Z = -4.54, p < .01$). Meanwhile, no significant changes were recorded in the control group, which did not participate in the training. These findings also confirm the hypothesis that *the experimental group would demonstrate significant improvements in the design and implementation of educational skills following the intervention compared to the control group*.

Furthermore, the analysis of individual TSES items highlighted notable progress in teachers' perceived ability to manage disruptive behavior, motivate students, formulate appropriate questions, and use varied teaching methods. The reduced variability in responses after training indicates greater consistency and confidence among teachers regarding their professional competencies.

These findings suggest that educational policymakers and institutions should prioritize programs that integrate both skill development and self-efficacy enhancement to ensure the successful implementation of inclusive education principles.

Conclusions

The concept of inclusive education has evolved from segregated special education to a model promoting equity, diversity, and participation for all learners, including those with special educational needs (SEN). Effective inclusion depends not only on systemic reforms but also on teachers' self-efficacy—their belief in their ability to manage diverse classrooms and apply inclusive teaching strategies. Research highlights the importance of measuring self-efficacy using validated tools like the Teacher Sense of Efficacy Scale (TSES), which assesses teachers' confidence in engaging students, applying effective instruction, and managing classroom environments.

Before the training, teachers' self-efficacy, as measured by the TSES scale, was relatively high, but with a greater variability of responses, suggesting individual differences in the perception of teaching effectiveness.

The results obtained support the positive impact of the training program on teachers' perceptions of teaching effectiveness as measured by the TSES scale. Training participants reported significant improvement in managing student behavior, an increased ability to motivate students, strengthening teaching skills through greater confidence in questioning and classroom management, as well as increased adaptability in using alternative teaching strategies and explaining concepts through various methods.

After training, perceived self-efficacy becomes a more relevant factor, while in the control group it does not play a significant role, thus highlighting the importance of training programs in strengthening the perception of competences in inclusive education. The increase in self-efficacy after training suggests that the perception of competence is shaped by the confidence gained through training rather than by previous experience. After training, perceived self-efficacy (measured on the TSES scale) becomes a more relevant predictor, while in the control group it does not play a significant role.

These results demonstrate the importance of training programs in strengthening the perception of professional competences in the field of inclusive education.

Bibliography

Ainscow, M. (2001): *Developing inclusive schools: Implications for leadership*. National College for School Leadership. Available at: https://www.researchgate.net/publication/252704856_Developing_Inclusive_Schools_implications_for_leadership [Accessed 15 March 2024].

Armstrong, F. (2003): *Spaced out: Policy, difference and the challenge of inclusive education*. New York: Kluwer Academic Publishers. <https://doi.org/10.1007/0-306-48164-2>.

Ashton, P.T., Webb, R.B. (1986): *Making a difference: Teachers' sense of efficacy and student achievement*. White Plains, NY: Longman.

Bandura, A. (1997): *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.

Bateman, D.F., Cline, J.L. (2016): *A teacher's guide to special education*. Alexandria, VA: ASCD, pp. 4–23.

Cucoş, C. (2013): *Education: Experience, reflections, solutions*. Iaşi: Polirom.

Gheorghiu, F. (2005): *Personalized intervention methods within integrated education*. Cluj-Napoca: Cluj University Press.

Loreman, T., Deppeler, J. (2002): Working towards full inclusion in education. *The National Issues Journal for People with a Disability*, 3(6), pp. 5–8.

Moran, A. (2007): Embracing inclusive teacher education. *European Journal of Teacher Education*, 30(2), pp. 119–134. <https://doi.org/10.1080/02619760701275578>.

OECD (2007): *Students with disabilities, learning difficulties and disadvantages: Policies, statistics and indicators*. Paris: OECD. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2008/02/students-with-disabilities-learning-difficulties-and-disadvantages_g1gh7e45/9789264027619-en.pdf. [Accessed 15 March 2024].

Tschannen-Moran, M., Hoy, A. (2001): Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and Teacher Education*, 17(7), pp. 783–805. [https://doi.org/10.1016/S0742-051X\(01\)00036-1](https://doi.org/10.1016/S0742-051X(01)00036-1).

Tschannen-Moran, M., Hoy, A., Hoy, W.K. (1998): Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research*, 68(2), pp. 202–248. <https://doi.org/10.3102/00346543068002202>.

UNESCO (1994): *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. Paris: UNESCO/Ministry of Education, Spain. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> [Accessed 12 April 2025].

Ungureanu, D. (2000): *Integrated education and inclusive school*. Timișoara: Editura de Vest.

World Health Organization and World Bank (2011): *World report on disability*. Geneva: World Health Organization. Available at: <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/world-report-on-disability> [Accessed 12 April 2025].

ÉNHATÉKONYSÁG AZ INKLUZÍV OKTATÁSBAN AZ "OKTATÁSI PROJEKTEK EGY INKLUZÍV ISKOLA SZÁMÁRA" PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ TANÁROK KÖRÉBEN

ELENA MARIA ERDELI – FELICIA ALINA ROMAN –ALBERT-LŐRINCZ CSANÁD

Az inkluzív nevelés egy átfogó folyamat, amely magában foglalja az oktatási rendszer átalakítását annak érdekében, hogy az ne csak a fogyatékkal élők, hanem minden tanuló igényeinek megfeleljen. Egy olyan oktatási szemlélet, amely támogatja a sokszínűséget és az egyenlőséget, és a gyermekek jogain, valamint az aktív részvétel és a diszkriminációmentesség társadalmi követelményein alapul. Az inkluzív nevelés nemcsak rendszerszintű reformokra, hanem a pedagógusok énhatékonyságára is támaszkodik, amely hatással van képességeikre és hajlandóságukra az inkluzív gyakorlatok alkalmazására, valamint a sokszínű tanulócsoportok hatékony kezelésére.

Jelen kutatás azt vizsgálja, hogy az „Oktatási projektek egy inkluzív iskola számára” című képzési program hogyan befolyásolja a pedagógusok énhatékonyságát a sajátos nevelési igényű (SNI) tanulókkal való munkában. A program 2024. október 19. és 2025. január 15. között került megrendezésre Romániában, Bihar megyében, célja az inkluzív oktatási projektek kezdeményezéséhez és megvalósításához szükséges szakmai kompetenciák fejlesztése volt. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a képzés jelentősen növelte a pedagógusok énhatékonyságát, különösen az osztálytermi fegyelem fenntartásában, a tanulók motiválásában, valamint a különböző tanítási stratégiák alkalmazásában. Ezek az eredmények alátámasztják a képzési programok fontosságát az inkluzív neveléshez szükséges szakmai kompetenciák megerősítésében.

Kulcsszavak: oktatás, iskolai integráció, társadalmi integráció, SNI gyermekek, oktatási projekt, inkluzív neveléshez szükséges szakmai készségek, tanári énhatékonyság

REGIONÁLIS KIHÍVÁSOK, EGYENÉRTÉKŰSÉG, ENERGIAÁTMENET

KNOLL-CSETE EDIT¹ – MENYHÁRT ZSOLT²

Absztrakt

A németországi parlamenti, valamint tartományi választások újra és újra felhívják a figyelmet arra, hogy nemcsak a gazdasági fejlettségben és a munkalehetőségek terén térnek el a régi és új tartományok, vagy ha úgy tetszik kelet- és nyugatnémet területek, hanem politikailag is jelentős eltérések vannak az egyes országrészek között. A társadalom továbbra is megosztott, annak ellenére, hogy Németország 35 éve újra egységes. A 2024-es schwerini állami ünnepség mottója a „bontsunk közösen vitorlát!” („Vereint Segel setzen”) is arra utalt, hogy az újraegyesített Németország előtt álló kihívások leküzdésére közösen kell megoldásokat keresni és találni. A 2025-ös Német Egység Napja országos központi ünnepségét Saarbrückenben rendezték meg, melynek mottója: „Jövő a változáson keresztül” volt. Az ünnepi beszédet Friedrich Merz kancellár, valamint a Saar-vidék miniszterelnöke, aki jelenlegi a Szövetségi Tanács (Bundesrat) elnöke, Anke Rehlinger, illetve Emmanuel Macron francia elnök tartotta, ezzel 20 év után az először ismét egy külföldi államfő lépett fel a német nemzeti ünnepen, ezzel Európai Német Egység Napjává is téve az ünnepséget. Tanulmányunkban az utóbbi két év regionálpolitikai aktualitásait foglaljuk össze, bemutatva egy régió sikeres átalakulását, Észak-Rajna-Vesztfáliát, és annak a gazdasági versenyképesség javítása érdekében hozott „zöld” átállási terveit, valamint energiapolitikai kihívásait.

Kulcsszavak: regionális politika, energiahatékonyság, energiapolitika, egyenértékűségi jelentés, Ruhr-vidék revitalizálása, klímavédelmi csomag, villamos energia, ellátásbiztonság

Bevezetés

2023-ban előrelépés történt a szövetségi kormány első „egyenértékűségi jelentésének”³ kidolgozása és a strukturálisan gyenge régiók teljes német finanszírozási rendszerének továbbfejlesztése terén. 2023-ban került sor az első, regionális politika alakításáról szóló éves konferencia megrendezése Rostockban, amelynek házigazdája Mecklenburg-Előpomeránia volt. A Szövetségi Gazdasági és Energiaügyi Minisztérium (Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, a

¹ PhD, az állam- és jogtudományok fokozatos, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; ecsete@gmail.com; ORCID: 0009-0000-5910-0477

² PhD, a közigazgatás-tudományok fokozatos, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola; menyhartzsolt@gmail.com; ORCID: 0009-0000-0957-3460

³ Gleichwertigkeitsbericht. Egyenlő életkörülmények, közérdekű szolgáltatások, szerkezetváltás (Gleichwertige Lebensverhältnisse, Daseinsvorsorge, Strukturwandel) A városi és vidéki területeken a jó életkörülmények alapját a hatékonyan aktív önkormányzatok képezik, amelyek nagyfokú helyi választási szabadsággal, megbízható közszolgáltatásokkal, erős gazdasággal és elkötelezett civil társadalommal rendelkeznek. Ezért fontos, hogy aktív strukturális és regionális politika kertében a strukturálisan gyenge régiók konkrét támogatást kapjanak – s hogy megteremtődjenek az egyenlő életkörülmények.

továbbiakban: BMWÉ) regionális főosztálya adatai szerint az éves konferenciáról szóló visszajelzések azt mutatják, hogy a felmérésben résztvevők mintegy 90%-a elégedett volt az új formátumban történő párbeszéd napirendjével, a konferencia előadóival és a kiválasztott, régióban aktív vállalkozások meglátogatásával.

A 2024-ben a szövetségi és az állami kormányok további előrelépést értek el a „Regionális gazdasági szerkezet javítása” (Gemeinschaftsaufgabe Verbesserung der regionalen Wirtschaftsstruktur, röviden GRW, Közösségi Feladatok) című kormányprogram 2022-től kezdődő, mélyreható reformjának végrehajtásában, amelynek következtében a GRW sokoldalú projektek finanszírozását teszi lehetővé (pl. turistaútvonalak), és továbbra is Németország vezető regionális politikai eszközének számít. A támogatási program módosításai 2024. január 1-jén léptek hatályba. A regionális politikára szánt összeg a kormány megszorító intézkedései (szubvenciók csökkentése) ellenére sem csökkent. A 2023-as 99,98%-os GRW forrásfelhasználás azt mutatja, hogy nagy szükség van a régiók potenciálját erősítő és a helyi átalakulást gyorsító beruházási támogatásokra. Ez a majdnem százszázalékos arány azt is alátámasztja, hogy a tartományi kormányok, valamint a szövetségi kormány által a költségvetés végrehajtásának javítása érdekében hozott intézkedéseknek látható hatásai vannak. Ennek volt köszönhető, hogy a megszorítások ellenére sem csökkentették a gazdasági tárca regionális kiadásait 2024 folyamán sem. 2024. december 19-én, a szövetségi pénzügyminisztériummal való előzetes egyeztetés és a német Bundestag költségvetési bizottságának jóváhagyását követően, Berlin és Alsó-Szászország tartomány 37 875 millió euró GRW kiegészítő forrást kapott az északi-tengeri Cuxhaven kikötő fejlesztésére, illetve a berlini szakképzési központok bővítésére.

2024. szeptember 16-án több mint 600 résztvevő vitatta meg a második "Regionális átalakulás" című konferencián Essenben a regionális fejlesztés jelenlegi és jövőbeli kihívásait. A magas rangú rendezvény keretét adott arra, hogy a regionális szereplők megismerjék egymást, illetve konstruktív dialógus keretében tanuljanak egymástól. Bemutatásra került a német telephely-különbségek, a perspektívák, az azonos lehetőségek vizsgálatára indult monitorozás, amelynek eredményeit a 2024 közepére véglegesített, egyenértékű esélyeket vizsgáló jelentés tartalmazza. A résztvevők meglátogatták a régió sikeres startup vállalkozásait, illetve meggyőződhetnek az Emscher folyó és árterének méregmentesítéséről, impulzust kaphattak a Ruhr-vidék revitalizálásáról, a régió modernizálásáról a hagyományos szénbányászat sok területre kiterjedő megszűnését követően. A harmadik regionális politikai konferenciára Európa aktuális kulturális fővárosában, a szászországi Chemnitzben (korábbi Karl-Marx Stadt), Katherina Reiche új gazdasági miniszter részvételével került sor.

A német újraegyesítés 35. évében számos közös sikert láthatunk, a még mindig fennálló tényleges, illetve „érzett” különbségek ellenére is, ezért továbbra is fontos prioritás a keleti szövetségi államok gazdasági erejének erősítése. A regionális politika központjában a modernizáció áll, kiegészülve olyan reformtörekvésekkel, mint a bürokrácia átfogó csökkentése és a digitalizáció, egy erős, versenyképes gazdaság kiépítésének érdekében, amelyet jól képzett és tisztességesen fizetett munkaerő támogat, elősegítve a munkaerőpiacunkra való bevándorlást, ugyanakkor jelentősen csökkentve az irreguláris migrációt, a polarizációt, a közinfrastruktúránkra nehezedő terheket, és ezáltal hosszú távon erősítve az ország kohézióját.

Egyenértékűségi jelentés, regionális politika

A német kormány 2024 júliusában publikálta az első egyenértékűségi jelentését (Gleichwertigkeitsbericht der Bundesregierung, 2024), amelyet a Verian kutatóintézet⁴, a Prognos⁵ és a Berlini Népesedési és Fejlesztési Intézet⁶ közreműködésével a szövetségi kormány megbízásából az azonos életkörülményekről szóló lakossági felmérés alapján készített. A felmérésben több mint 30 000 állampolgár vett részt. A 2023. december 27-én zárult felmérés célja az volt, hogy jobban megértse, hogyan élik meg és értékelik az emberek Németországban a régiójuk mindennapi életét, például a munkalehetőségeket, a közlekedési lehetőségeket, az egészségügyi ellátást vagy a lakhatást. A 2023-as felmérés eredménye, számos más, a németországi egyenértékű életkörülmények helyzetéről szóló elemzésekkel együtt bekerült a 2024-es egyenértékűségi jelentésbe. A jelentésnek köszönhetően új normákat lehetett felállítani a németországi életkörülmények állapotáról és alakulásáról, a korábban nem tesztelt adatok és módszerek felhasználásával. A jelentés egyértelművé teszi, hogy az elmúlt években előrelépés történt a gazdasági kohézió és a németországi régiók közötti egyenlőtlenségek csökkentése terén. Ugyanakkor megmutatja a németországi régiók előtt álló kihívásokat is, azaz, hogy szükség van a strukturálisan gyenge régiók össznémet támogatási rendszerének (GFS) továbbfejlesztésére. A "Jövő régiója" országos verseny finanszírozási irányelveinek kiigazítása után egy 2. pályázati kör is lebonyolításra került a "Helyi értékteremtés erősítése" témában, amelyben kilenc tartomány 17 kiválasztott projektje nyert el támogatást.

Regionális politika, egyenértékű életviszonyok

A régió a környezetétől bizonyos természeti, társadalmi, gazdasági tényezők révén elkülönülő területi egység, amely a nemzeti és a települési szint között helyezkedik el. A régiót egy térségtől a regionális kohézió, valamint a regionális identitástudat és a regionális intézményesülés különbözteti meg. Választott vagy delegált közigazgatási képvisellel rendelkezik, de lehet statisztikai, tervezési funkciójú területi egység is (Knoll-Csete, 2024). A városi és vidéki területeken a jó, kedvező életkörülmények alapját a hatékonyan aktív önkormányzatok képezik, amelyek nagyfokú helyi választási szabadsággal, megbízható közszolgáltatásokkal, erős gazdasággal és elkötelezett civil társadalommal, „okos polgárokkal” rendelkeznek. Ezért fontos, hogy aktív strukturális és regionális politika kertében a strukturálisan gyenge régiók konkrét támogatást kapjanak – s hogy megteremtődjenek az egyenértékű életkörülmények. A világon különböző adottságú, méretű, elhelyezkedésű, gazdasági erősségű, valamint etnikai összetételű régiók léteznek, amik eltérőek mind a gazdasági struktúrát, mind a gazdasági növekedési keretfeltételeket illetően. Ezért a regionális politika célja egyrészt, hogy a gyengébben fejlett térségek gazdasági hátrányait kiegyenlítsa és egyenértékű életviszonyokat teremtsen a szabályozása alá eső területek számára, másrészt pedig az, hogy a gazdaságilag erősebb, ám a globális versenyben lemaradó körzeteknek segítséget nyújtson. A regionális politika felöleli a meglévő telephely-előnyök kiaknázását és új előnyök pozicionálását is, hiszen a régiók gazdasági versenyben való helytállását és felzárkózását elsősorban a

⁴ További információ a Verian kutatóintézetéről: <https://www.veriangroup.com/de/>

⁵ A Prognos-ról bővebben: <https://www.prognos.com/de>

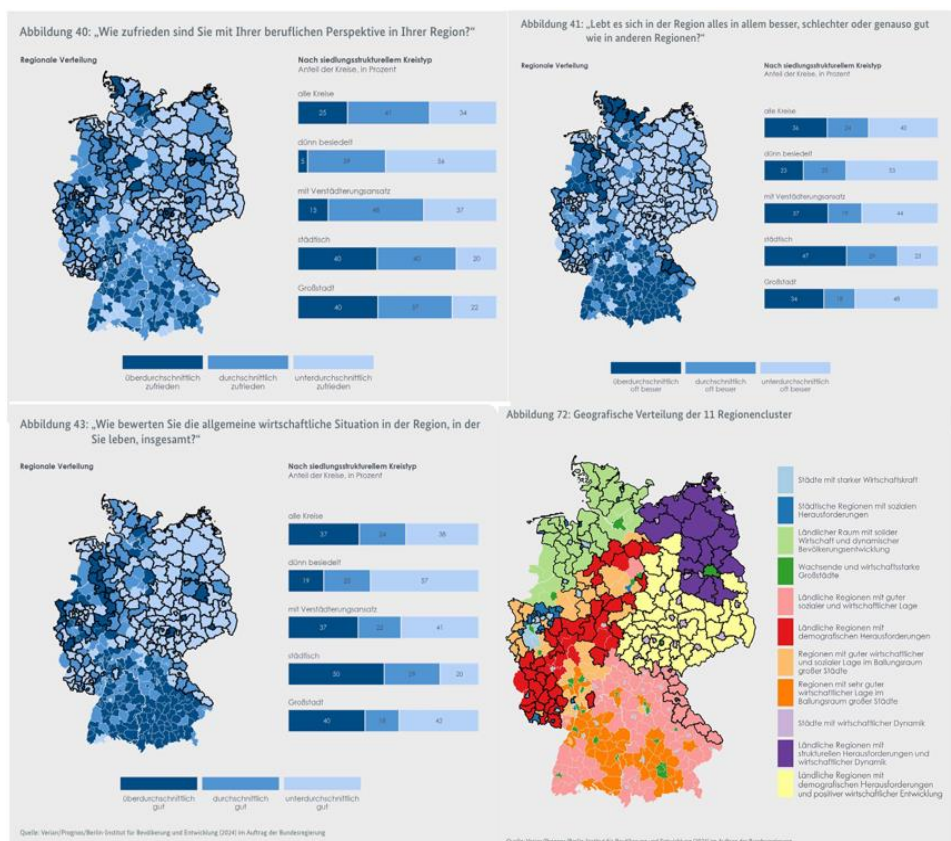
⁶ Az intézet honlapja: <https://www.berlin-institut.org/en/>

régiókban megtelepedő vállalkozások segítik. Emellett a regionális politika kedvezően hathat a munkanélküliség magas szintjének csökkentésére, továbbá az átlagosnál alacsonyabb jövedelmek növekedését eredményezheti, illetve a gazdagabb régiókban a túlterheltségből származó problémák megelőzésére is összpontosíthat. Az összehasonlítható, a gazdasági deficitek leépítését célzó, innovációra épülő, hozzáadott értéket növelő és a körkörös gazdaságot támogató, az egyenlő elbánás elvén alapuló, hatékonyan koordinált és jól célzott regionális politika egy adott ország kiegyensúlyozott fejlődésének alapfeltétele.

Regionális különbségek megítélése

A 2024 nyarán publikált jelentés 40., 41. és 43. ábrája mutatja, hogy mennyire eltérő a tényleges saját helyzet megítélése aszerint, hogy a megkérdezett milyen fejlettségű régióban lakik (Egyenértékűségi Jelentés 72. ábrája). A ritkán lakott régiókban ugyanis kevésbé kedvezőek a kilátások, mint a nagyvárosokban. „A német régiók közötti egyenlőtlenség csökkent, miközben a régión belüli egyenlőtlenségek nőttek” (OECD Deutschlandbericht, 2025). A kelet-németországi tartományoknak nem szociálpolitikai támogatásra van szükségük, hanem infrastrukturális beruházásokra (vasút, helyi-helyközi közlekedés, felsőoktatás fejlesztése), az egyetemeken a duális képzési programok bevezetésére, szakképzett munkaerő oktatására és képzésére, műszaki infrastruktúrára, körkörös gazdaságra, megfizethető és működőképes tömegközlekedésre, munkaerő-termelékenység növelésére. A szerkezetileg elmaradottabb régiókban a térség jövőjét pesszimistábban értékelik, mint a fejlettebb területeken. A ritkán lakott vidéki régiókban a megkérdezettek 17 százaléka gondolta csupán azt, hogy jövőbeli tervei megvalósítása érdekében a régióban elérhető képzéssel karriert futhat be, azaz a ritkábban lakott vidéki régiók válaszadói pesszimistábbak. A válaszadókat felkérték, hogy írják le a körülményeket és becsüljék meg, hogy a saját régióban jobban, rosszabbul vagy éppen olyan jól élnek-e, mint Németország más régióiban. A megkérdezettek 28 százaléka volt meggyőződve arról, hogy az élete jobb a saját régiójában, míg a válaszadók 19 százalékának az a benyomása, hogy a saját régiójában rosszabbul él, mint az ország más régióiban élők.

1. ábra: Az első „Egyenértékűségi Jelentés” 40.,41.,43. és 72. ábrája

Forrás: Egyenértékűségi Jelentés

Észak-Rajna-Vesztfália (Nordrhein-Westfalen röviden: NRW) „zöld” átállási tervei a gazdasági versenyképesség jegyében, a hagyományos ipari-gazdasági modelltől a fenntarthatóság felé vezető úton

2023-ban Rostockban indult útjára az a regionális dialógus, amelynek második állomása 2024 szeptemberében a Ruhr-vidéki Essen volt. Az éves regionális közgyűlésen kiemelkedő gazdasági szakértők, illetve tartományi és szövetségi politikusok számoltak be a regionális átalakulásban szerzett tapasztalataikról. Bemutatkozott a Ruhr-vidék is. A regionális újjászerveződés egyik legsikeresebb példája Bochum és környékének újratervezése, az Emscher folyó és vidékének méregtelenítése. Korábban szénbányászat működött itt, erre épült az itteni autógyártás is, ezért mielőtt sor került volna a szerkezetváltásra, első lépés volt az egész környék vegyi anyagoktól való megtisztítása. Ezt követte a városszerzés teljes modernizálása, amelynek központi eleme az oktatás-képzés, a kutatásfejlesztés, valamint a startup cégek támogatása.

Gazdasági átmenet a versenyképesség megtartása és a klímavédelmi célok összehangolásának intézkedési terve

A megfizethető és megbízható energia Németország, és azon belül Észak-Rajna-Vesztfália iparának és versenyképességének is alapja. A magas energiaárak és a hálózati díjak növekvő és kiszámíthatatlan terhei miatt különösen az energiaigényes ágazatokra – egészen a kis- és középvállalkozásokig – óriási nyomás nehezedik. Célzott intézkedések nélkül fennáll a termelés áthelyezésének, valamint a hozzáadott érték és a rugalmasság hosszú távú visszaesésének veszélye. Az energiaárak csökkenése a gázárak mérséklését is jelenti, például a költséges beruházások elhalasztása, vagy a gáztárolási illeték költségeinek a szövetségi költségvetésből történő átvállalása révén.

NRW energiatermelési szerkezetváltása

NRW kormánya 750 millió eurónyi támogatással, és átfogó, mintegy 35 intézkedést magába foglaló második klímavédelmi csomaggal törekszik a klímabarát gazdaságot és innovációt előmozdítani. A kormány fókuszában a hidrogénalapú gazdaságra való átállás, az e-autók, valamint az éghajlatot kímélő szolgáltatások és termelés állnak. A tartomány kormánya 2023-ban mutatta be az első, több mint egymilliárd eurós klímavédelmi csomagot, amely a 2023-2024-es évekre hét kiemelt intézkedési területen 68 intézkedésre irányult. A csomagok a fekete-zöld koalíciós megállapodás részét képezik. Az elfogadott második döntéscsomaggal NRW kormánya a gazdaság fenntartható átalakításának előmozdítását, az ipar és a kkv-k versenyképességének erősítését, valamint a növekedés és a foglalkoztatás biztosítását tűzte zászlójára (Industriepolitischer Impuls zur Stärkung der Industrie, 2025). A 2028-ig előirányozott költségvetési periódusban NRW a „hidrogén fellegvárává” kíván válni, ezért a hidrogénalapú gazdaságra való átállás felgyorsítása érdekében számos intézkedést terveznek. Többek között a teherszállításban az áru fuvarozókat próbálják átállítani az e-teherautók használatára, amihez „különleges garanciákat” is kapnak, továbbá a szakképzett munkaerő biztosítását, a coachingot és a képzést is támogatják. Egy másik támogatási pillér pedig a megújuló energiák gyorsabb elterjedését és alkalmazását szolgálja a fuvarozói szektorban. Mona Neubaur (Zöldek) tartományi gazdasági és klímaügyi miniszter szerint NRW-nek, mint a legnagyobb iparral bíró tartománynak kiemelt felelőssége az éghajlat- és klímabarát gazdaságra átállni. A Zöld-párti politikus azt is hozzátette, hogy a felelősség mellett egyben nagy lehetőséget is lát a második csomagban arra, hogy a klímavédelemben rejlő potenciálokat megmutassák. Karl-Josef Laumann (CDU) munkaügyi miniszter pedig azt hangsúlyozta, hogy Németországnak és Észak-Rajna-Vesztfáliának újra versenyképes iparral kell rendelkeznie, amit például az alacsonyabb energiaárakkal tud elérni. A konzervatív politikus a sikeres zöld átállást a termelési folyamatok és szolgáltatások klímabarát megszervezésében, valamint az energiahatékonyság és a megújuló energiaforrások arányának növelésében látja. Úgy véli, hogy a második kormányzati csomag hozzájárul a klímabarát, gazdaságilag mégis hatékony működéséhez a tartomány gazdasági szereplőinek, mivel olyan intézkedéseket foglal magában, amelyek kifejezetten a vállalatokat és a munkavállalókat támogatják a két cél összekapcsolásában. Továbbá a programcsomag fontos szaktudással ruházza fel a munkavállalókat is, akik így „az átalakulás helyi mozgatórugóivá” válnak. Mona Neubaur miniszterelnök-helyettes úgy fogalmazott, hogy „Európa első klímasemleges

ipari régiójává szeretnének válni, és a sikeres energia- és hőátállítás NRW mint gazdasági régió korszerűsítésének előfeltétele.”

A tartományban tehát a megújuló energiák nagyarányú bővítésére összpontosítanak, amely már sikeresen lendületet is vett, hiszen Észak-Rajna-Vesztfáliában egyre nagyobb jelentőséget kap a nap és a szél használata, miközben a környezetre káros energiaforrások egyre kisebb szerepet kapnak. Így a tartományban megfelelő nagyságrendben termelhetnek saját előállítású energiát. Nyilvánvaló, hogy az energiatermelésben ezzel járó változásokat biztosítani kell, ezért a szabályozható tartalékkapacitásokra, például a hidrogénnel (is) működő gáztüzelésű erőművekre támaszkodhatnak.

Stratégiai dokumentum az energiaátmenetről

Az E.ON és az RWE vezérigazgatói, Leo Birnbaum, és Markus Krebber közös stratégiai dokumentumot (Marktorientiert und pragmatisch, 2021b) tettek közzé 2025. első negyedévében, amiben amellet érvelnek, hogy az energiaátmenetet új alapokra kell helyezni. Ezen a területen a következő intézkedéseket tartják kiemelt fontosságúnak: szükség van a hálózati díjak (Netzentgelte) tartósan alacsony szinten történő korlátozására, a villamosenergia-adónak az európai minimummértékre történő tartós és átfogó csökkentésére, valamint a villamosenergia-árkompenzáció kiterjesztésére és 2030 utánra érvényes meghosszabbítására. Az erről szóló „szondázó dokumentumban” szereplő megállapodás egy fontos lépésnek tekinthető a koalíciós pártok között (CDU-Vorstand, 2025). Kiemeli, hogy azokat a végfelhasználókat, akik nem tudnak rugalmasan dönteni a villamosenergia-vásárlás időpontját illetően, ne terheljék további hálózati díjakkal. Az ipari fogyasztóknak nyújtott célzott könnyítések további lépéseket igényelnek. Ez különösen fontos lenne, hogy az olcsóbb áram használatát kiterjesszék például a hőszivattyút használó lakossági fogyasztók körére is.

A stratégiai dokumentumban szó van arról, hogyan képzelik el a jövőben a megújuló energiára való átállást, amivel a költségek milliárdos megtakarítását érnék el. A főbb pontok között szerepel például az is, hogy kevesebb elektromos távvezeték-hálózatra és szélerőmű építésére volna szükség, a céldátumok kitolása szükséges sok esetben, illetve fontos lenne az energetikai támogatások átgondolása, valamint az állami paternalizmus megszüntetése. Birnbaum szerint a klímaváltozás ténye vitathatatlan, emiatt nem az energetikai rendszerek zöld átállása a kérdés, hanem annak mikéntje és időtávja és ehhez szükség van az egyensúly megtalálásra a fenntarthatóság, az ellátásbiztonság és a gazdaságosság között. Úgy véli, hogy a zöld energiaátmenet során még óvatos becslések alapján is három számjegyű eurómilliárdot lehetne spórolni és ezáltal a társadalmi elfogadottság növelését is el lehet érni. Krebber hozzátette, hogy a villamosenergia termelését, szállítását és elosztását sokkal inkább egységes rendszerként kell elképzelni a jövőben, mivel csak így lehet csökkenteni az energetikai átállás költségeit. Az Ampel-féle értékvezérelt energiapolitikával egyfajta „leszámolásként” értelmezhető az a kijelentésük, hogy az emberek és a piac igényeihez kell igazítani a beruházásokat és nem politikai tervek mentén kell kivitelezni azokat. Az E.ON vezérigazgatója azt is megjegyezte, hogy felül kell vizsgálni a megújuló energiaforrásokkal kapcsolatos projektek mennyiségét és ütemezési volumenét. Redukálni kell a burjánzó állami szabályozások számát, nagyobb mozgásteret biztosítva a megvalósítást végző (piaci) szereplőknek. A stratégiai dokumentumban úgy fogalmaznak, hogy a jelenlegi helyzetben nem „láncfűrészre”, hanem egy olyan német energetikai kódexre van szükség, amely a

célokat fontossági sorrend mentén határozza meg, karcsúbb és átlátható finanszírozással. Krebber úgy látja, hogy az átállás hosszabb időt vesz majd igénybe, mint azt a jelenlegi kormányzati tervek feltételezik.

A korábbi német kormány 2030-ra a németországi villamosenergia-igényt 750 „terawatt”-ra prognosztizálta, ami a két szakember szerint eltűzlott. Az essen-i cégek vezetői egyetértenek abban, hogy ha a tervezett beruházásokat a tervekkel ellentétben hét-nyolc évvel később kellene végrehajtani, már az is hatalmas megtakarítást jelentene a német társadalom számára, mert a pénzügyi terhek időben elnyúlnának. Emellett priorizálni kellene például az új hidrogén-erőművek, valamint a szél- és napelemparkok építése során is, figyelembe véve a meglévő hálózati és szállítási kapacitásokat. Abban is konszenzus van közöttük, hogy a februárban megválasztott új német kormánynak ellenintézkedéseket szükséges tennie az egész országban tapasztalható dezindusztrializáció ellen. Megoldási javaslatok között szerepel egy hálózati jelzőlámpa rendszer kialakítása is, aminek a segítségével rangsorolni lehetne a projektek fontosságát. Az E.ON és az RWE vezetői az offshore szél-turbinák telepítését is visszafognák például az Északi-tengeren, köteleznék a szél-erőműparkok fejlesztőit, hogy építési költségtámogatást fizesse a hálózati csatlakozásért, illetve földkábelek helyett légvezetékeken keresztül szállítanák a villamos energiát. Ezen felül megszüntetnék a napelempark használatát háztulajdonosoknak járó 150 eurós „betáplálási díjat” is, amivel szintén a szövetségi költségvetést tehermentesítenék. Krebber szerint a gáz-erőművek hidrogénre való kötelező átállítására előirányzott céldátumot törölni kellene, mivel a CO₂-kibocsátás kereskedelme önmagában biztosítani fogja, hogy az erőművek végül szén-dioxid-mentessé váljanak. Az E.ON-vezér a CDU-SPD leendő kormánykoalíció energiaárak csökkentésére vonatkozó elképzeléseit (áramadó és hálózati díj csökkentése) pedig összességében kevésnek találta és szerintem nem jó az az irány sem, ami állami „locsolókannával” próbál segíteni a lakosságnak és a cégeknek az energiaárak teherviselésében. A cégvezérek az állam aktív cselekvését elsősorban az ellátásbiztonság területén látnák szívesen, mivel arra napjaink érzékeny geopolitikai helyzetében nagy szükség van.

Az elektromos energiatermelési piaci mix átalakulása

A stratégiai papír kidolgozói különösen fontosnak vélik a német döntéshozók által a hálózati díjak tartósan alacsony szinten tartását, a villamosenergia-adó (Stromsteuer) tartós és átfogó csökkentését az európai minimummértékre, valamint a villamosenergia-árkompenzáció kiterjesztését és meghosszabbítását 2030 utánra. Az erről szóló, a szondázó dokumentumban szereplő megállapodás a koalíciós pártok között jó első lépésnek tekinthető. Ugyanakkor az eltelt időszakban a kormány fontos szereplői megkérdőjelezték azt, hogy lesz-e pénzügyi forrás az adó eltörlésének megfinanszírozására. Az új német kabinet vállalja azt is, hogy teljesíti az éghajlati célokat. Az éghajlatvédelmet, a társadalmi egyensúlyt és a gazdasági növekedést pragmatikus és bürokrácia-mentes módon kívánják összeegyeztetni. Lefektetik továbbá, hogy azokat a végfelhasználókat, akik nem tudnak rugalmasan dönteni a villamosenergia-vásárlás időpontját illetően, biztosítani kell arról, hogy ne terheljék őket további hálózati díjakkal. Ezen kívül szerepel megvalósítási eszközként pl. a klímasemleges acélra vonatkozó kvóta, zöldgázkvóta vagy közbeszerzési törvényi követelmények megváltoztatására irányuló szándék. Az aláírók arra is rámutatnak, hogy az ipari fogyasztóknak nyújtott célzott könnyítések további lépéseket igényelnek.

Hatékonyság, együttműködés az elméletben

A jóléti közgazdaságtan első, legfontosabb tétele tulajdonképpen a walrasi egyensúly, azaz egy olyan, mindenre kiterjedő gazdasági állapot elérése, amelyben a versenyzői piacok egyensúlyban vannak, nincsenek tranzakciós költségek, a fogyasztói preferenciák nem függenek más gazdasági szereplők fogyasztásától, vagyis nincsenek külső hatások. Ez az ideális walrasi egyensúly Pareto-hatékonny, ugyanakkor ilyen esetben az egyik gazdasági szereplő jóléte csak úgy növelhető, hogy közben a másik szereplő jóléte csökken. A második tétel szerint a fogyasztói preferenciák konvexek, mindenki olyan elosztásra törekszik, hogy a létrejövő egyensúly a számára legkedvezőbb végső elosztás legyen. A kivetett adók azonban torzítják a versenyzői piac mechanizmusait, megakadályozva a Pareto-hatékonny egyensúly kialakulását. A való életben az emberek az erőforrások jobb felhasználására összpontosítanak, ahelyett, hogy tökéletes eredményekre törekednének. A Pareto-hatékonyság megértése segíthet az erőforrások felhasználásban. A gazdasági hatékonyság azt jelenti, hogy az erőforrásokat a társadalom javára fordítsuk. A gazdasági hatékonyság elérését ugyanakkor sok minden befolyásolhatja, például a piaci verseny, a kormányzati szabályok, a technikai fejlődés, az emberek gondolkodásmódja, viselkedési szokásaink. Az erőforrások megfelelő felhasználásához folyamatos modernizációra és alkalmazkodásra van szükség. A döntéshozóknak az új törvények és szabályok megalkotásakor figyelniük kell a költségek megosztására és a várható előnyök alakulására. A mindenki számára elérhető eredmények javításával és a pazarlás csökkentésével hozzájárulhatnak egy igazságosabb és jobb társadalom megteremtéséhez. A Pareto-hatékonyság megpróbálja növelni a teljes hasznot anélkül, hogy kárt okozna. Ugyanakkor nem oldja meg a fennálló egyenlőtlenségeket, illetve hatalmi problémákat. A játékelmélet⁷ egy olyan interdiszciplináris tudomány, amely olyan racionális viselkedéssel foglalkozik, ahol minden résztvevő döntésének eredményét a többiek lehetséges választása befolyásolja. A „fogolydilemma” arra az alapvető igazságra mutat rá, hogy napjaink kihívásai megoldásához együttműködés szükséges, akár környezeti, akár energiapolitikai válságok, etikai dilemmák vagy társadalmi problémák kezeléséről van szó, azaz az együttműködés nem választás, hanem szükségszerűség a hosszú távú fennmaradás érdekében.

Közvélemény-kutatás

A tartományban működő vállalatokat kérdeztünk meg arról, hogy mi a jövőképük, mit gondolnak az elfőttük álló energiapolitikai kihívásokról, milyen teendőket tartanak fontosnak a közeljövőben, illetve hosszú távon ahhoz, hogy biztosítsák versenyképességüket a globalizációs versenyben.

A kérdések az alábbiak voltak:

⁷ A játékelmélet alaptételét Neumann János 1928-as cikkében bizonyította be, és dolgozta ki az Oskar Morgenstern neoklasszikus matematikus-közgazdászal közösen írt „Játékelmélet és gazdasági viselkedés” című (The Theory of Games and Economic Behavior, 1944) című művében. Alkalmazásainak köre olyan helyzetekben hasznos, ahol a résztvevők – más néven játékosok – egy jól körülírható cél érdekében döntéseket hoznak, és a végeredmény a játékosok választott stratégiáinak függvénye. A matematika, a közgazdaságtan, a szociológia, a pszichológia, a biológia és a számítástechnika a játékelmélet által legérintettebb tudományok. A mesterségesintelligencia-kutatás is felhasználja eredményeit. 1994-ben Harsányi János magyar származású közgazdász, másokkal megosztva közgazdasági Nobel-emlékdíjat kapott játékelméleti kutatásaiért. (Kóczy, 2006)

1. Hogyan ítélik meg a cég működése szempontjából a kormányzati terveket és a már bevezetett intézkedéseket?
2. Mi a cég jövőképe, mit gondolnak az előttük álló kihívásokról az energiaszektorban?
3. Milyen teendőket tartanak fontosnak a közeljövőben, illetve hosszú távon ahhoz, hogy biztosítsák versenyképességüket a globalizációs versenyben, és egyben megfeleljenek a szövetségi és tartományi kormányzatok által lefektetett ambiciózus klíma- és energiafelhasználási céloknak?

A megkérdezett vállalatok válaszai közül az alábbi fontosabb, általános megállapításokat emeljük ki:

a. A vállalatok üdvözlik a CDU/CSU és az SPD által bemutatott koalíciós megállapodást. Különösen támogatandónak tartják a gáztárolókkal, gázszerződésekkel, erőművi stratégiával és kapacitáspiaccal kapcsolatos részeket. Kritikusan tekintenek ugyanakkor a tartalék erőművekre vonatkozó részre. Most elsősorban a koalíciós megállapodás gyors végrehajtása a legfontosabb.

b. Az energiapolitika központi elemei a klímaváltozás és az energiatranszformáció, amely elengedhetetlen az emberi tevékenység okozta üvegházhatású gázok csökkentéséhez, ezért az előző szövetségi kormány az energiahatékonysági törvény elfogadásával egy kötelező és ambiciózus célt tűzött ki, következésképpen a végső energiafogyasztás csökkentésének több mint háromszoros sebességgel kell haladnia ahhoz, hogy a kitűzött célt 2030-ra elérjék. Az ipar, mint a német gazdaság egyik energiaigényes szektora, átfogó energiatranszformáció előtt áll. Számos bevált és évtizedek alatt felépített üzleti modellnek és gyártási folyamatnak újragondolásra, a jövőbeli követelményekhez történő alkalmazkodásra van szüksége. A bonyolult költségstruktúrák, dinamikus árfolyamváltozások és a fosszilis üzemanyagok CO₂-árainak emelkedése további terhet jelent a vállalatok számára. A közeli jövőben a vállalatok számára középponti kihívást jelent a gazdaságos és klímavédelemmel összhangban lévő működés biztosítása, amely megfelel a szabályozási követelményeknek.

c. A vállalatok a fenntarthatóság koncepciójához igazodnak. Felelősséget vállalnak a környezetért és az éghajlat védelméért. Egy jól átgondolt és a vállalati érdekeket figyelembe vevő energiatakarékosság a helyi gazdaság szempontjából fontos hozzájárulást jelent a klímavédelemhez. Az energiapolitika lényeges hatással van a németországi telephelyfeltételekre. A tartósan biztonságos és megfizethető energiaellátás fontos előfeltétele a jólétnek és a gazdasági fejlődésnek. Ezért az energiapolitikai keretfeltételek – a biztonságos ellátás, a versenyképes energiaárak és a környezetvédelmileg fenntarthatóság – különösen fontosak a helyi gazdaság számára.

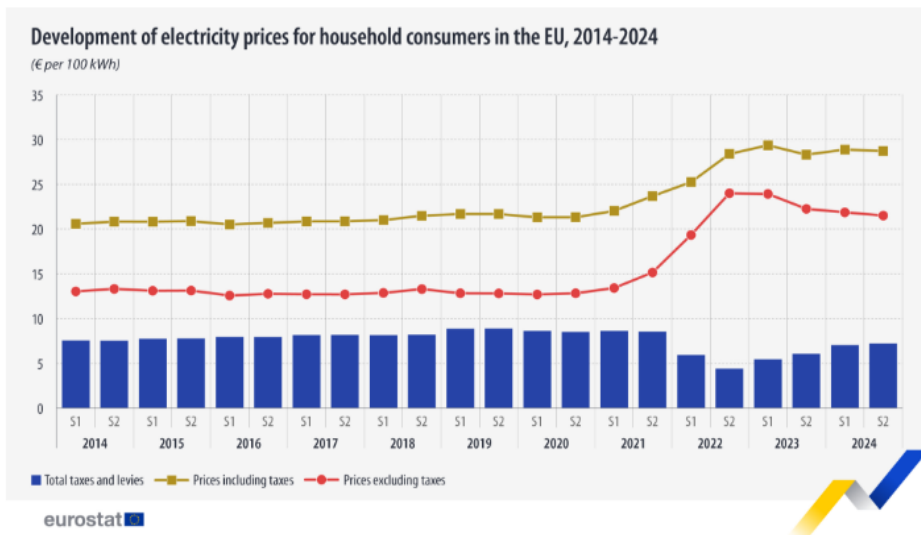
2. ábra: Energiapolitikai Háromszög

**Gazdasági Hatékonyság
Ellátásbiztonság
Környezeti Kompatibilitás**

Forrás: ERES

d. Azok a kihívások, amelyekkel a politika, a társadalom és a gazdaság szembesül az energiaellátás terén, sokszínűek. Az alábbi fontos kérdések merülnek fel: Hogyan biztosítjuk az energiaellátást megfelelő minőségben? Hogyan marad az energia a jövőben megfizethető a szigorúbb helyi verseny szempontjából? Milyen feltételekre és keretfeltételekre van szükség ehhez? Mit tehetnek a vállalatok, hogy biztosítsák saját energiaellátásukat és csökkentsék energiaköltségeiket? Hogyan kell kialakítani az energetikai rendszert, hogy optimálisan reagáljon a dinamikus, nem mindig előre jelezhető változásokra? Ezekre és további kérdésekre válaszokat kell találni, hogy jövőorientált módon alakíthassuk energiarendszerünket. Ha a következő évtizedek energetikai és klímavédelmi kihívásait szeretnénk kezelni, hosszú távú, jövőorientált és fenntartható koncepciókra van szükség, amelyek egy fenntartható főtervbe ágyazódnak.

3. ábra: A közepes háztartások áramdíjainak összehasonlítása 2014-2024

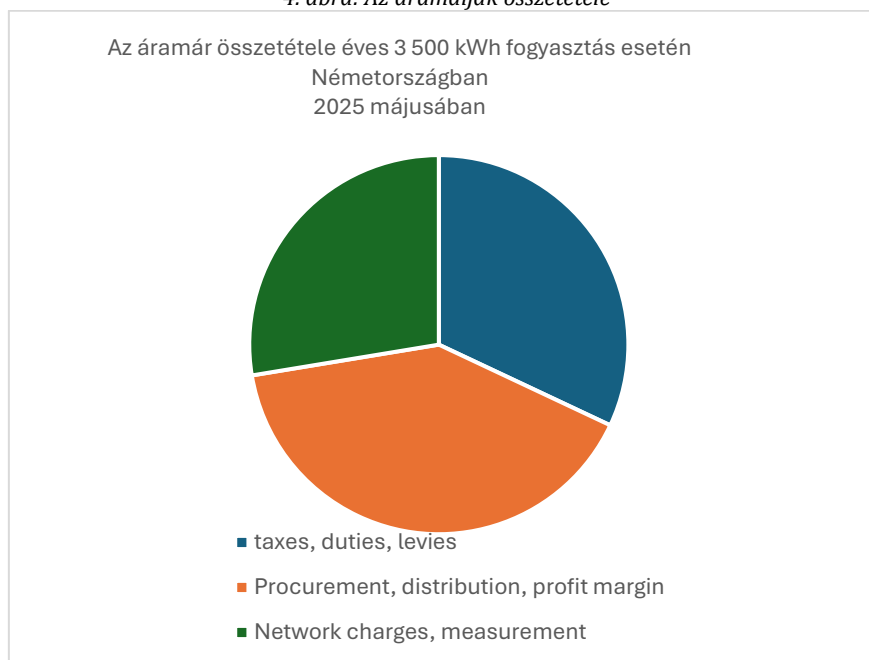

Forrás: ec.europa.eu/eurostat

e. Hosszú távon fel kell készülnünk a drágább energiaárakra, ennek menedzsmentje fontos vállalati stratégiává vált a dekarbonizáció kihívásainak kezelése mellett. Az energiaárak és az ellátásbiztonság a vállalatok számára egyre fontosabb tényezőkké válnak. A vállalatoknak figyelemmel kell kísérniük a fejleményeket, és szükség esetén telephelyeket is érintő termelési döntéseket kell hozniuk; már észlelhető a vállalatok áttelepülése más országokba, régiókba. Az explozív módon megemelkedett gáz- és áramárak, valamint az üzemanyagok beszerzésével kapcsolatos bizonytalanságok a termelés leállításához, az értékesítési láncban bekövetkező veszteségekhez és külföldre történő termelés-áthelyezésekhez vezetnek.

f. Az energiaellátás, az árak és az ökológia hármasának terén az elmúlt tíz évben a dekarbonizáció játszotta a domináló szerepet. Ugyanakkor rövid- és középtávon egyaránt az energia ára lesz a döntő szempont, sőt hosszú távon is fel kell készülnünk a drágább energiára, ami minden vállalati szegmenst, alkalmazottakat és részvényeseket, telephelyeket és egész régiókat egyaránt érintenek.

4. ábra: Az áramdíjak összetétele

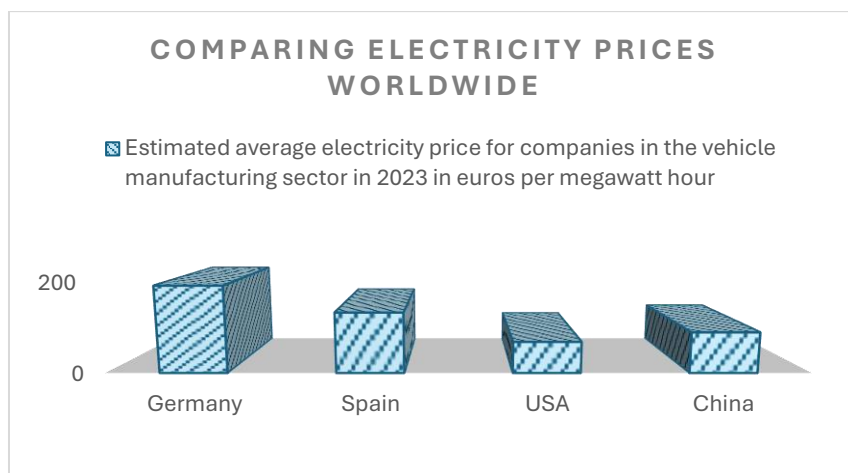
Forrás: BDEW

g. Az energiaárakat a következő tényezők befolyásolják:

- Kereslet: A gazdasági tevékenység, népességnövekedés, technológiai fejlesztések és a fogyasztói magatartás változásai befolyásolhatják az áram iránti keresletet.
- Nyersanyagárak: Az áramtermeléshez használt nyersanyagok – szén, gáz, olaj és urán – költségei közvetlen hatással vannak az áramárakra. Ezen árak ingadozása változásokat okozhat az áramár előrejelzésekben.

- Megújuló energiák: A szél, nap és víz elérhetősége és költségei befolyásolhatják az áramárát. A megújuló energiák integrálása az elektromos hálózatba, valamint a hozzájuk kapcsolódó támogatások és költségek szintén befolyásolhatják az árat.
- Infrastruktúra és hálózati kapacitás: A villamosenergia-infrastrukturális beruházások, a hálózat állapota és a hálózati kapacitások befolyásolhatják az áramárát.
- Politikai döntések, törvénykezés: A kormányzati döntések, törvények, adók, járulékok és díjak közvetlenül vagy közvetve befolyásolhatják az áram árát.
- Világgazdasági tényezők: A globális gazdasági trendek, kereskedelmi kapcsolatok és geopolitikai események befolyásolhatják az áram árát, különösen azokban az országokban, amelyek áramot vagy nyersanyagokat importálnak vagy exportálnak.

5. ábra: Az áramdíjak összehasonlítása világviszonylatban

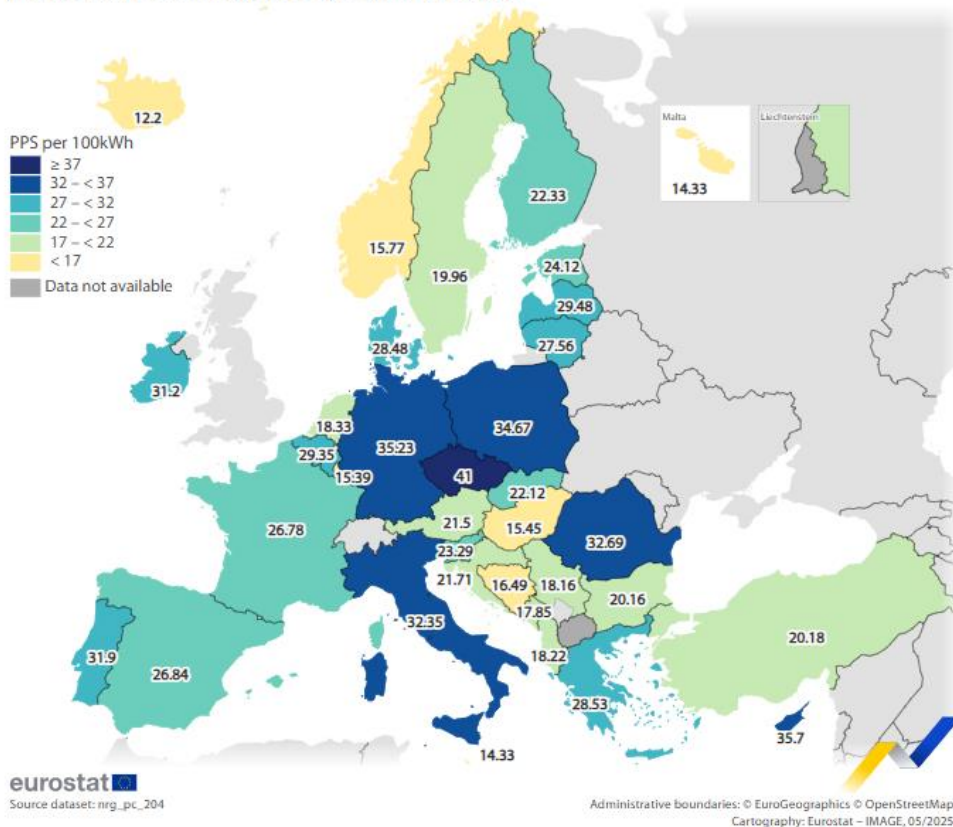
Forrás: iwd

- Technológiai fejlődés: A technológiai fejlődés, különösen az energiatárolás terén, befolyásolhatja az áramtermelés és -elosztás költségeit.
- Időjárási körülmények: Az időjárási körülmények befolyásolhatják az áram iránti keresletet (pl. légkondicionálók vagy fűtési rendszerek használatán keresztül) és a kínálatot (pl. a napenergia vagy szélenergia elérhetősége által).
- Import és export: Egy ország képessége az áram importálására vagy exportálására befolyásolhatja a belföldi árakat, különösen akkor, ha nagyobb árkülönbségek vannak a kereskedő országok között.
- Piaci struktúrák és verseny: A piaci szereplők száma és típusa, a piaci szabályozás és a versenyfeltételek befolyásolják az áram árát. A tényleges

áramárak eltérhetnek a prognózisoktól, attól függően, hogy az előbbieken említett tényezők hogyan fejlődnek.

6. ábra: Közepes méretű háztartások áramárának összehasonlítása Európában

Electricity prices for household consumers, second semester of 2024 (purchasing power standards (PPS) per 100 kWh)

Forrás: ec.europa.eu/Eurostat

Összefoglalás, következtetések

Mindezek ismeretében kiemelhető, hogy az Észak-Rajna-Vesztfália előtt álló gazdasági-energiapolitikai kihívások sokrétűek. Egy biztonságos és megfizethető, klímasemleges energiaellátás alapvető feltétele Észak-Rajna-Vesztfália gazdasági modernizálásának. A széleskörű strukturális fejlesztésekhez fel kell gyorsítani a tervezési és engedélyezési eljárásokat, csökkenteni kell a bürokratikus terheket és digitalizálni kell az adminisztrációt. A szükségtelen és túlzott szabályozási előírásokat minden szinten törölni kell. A világ változik körülöttünk. A geopolitikai kihívások, globális ellátási láncok, valamint a vállalatokkal szembeni társadalmi elvárások a globális problémák megoldásában döntő szerepet játszanak. Ahhoz, hogy

hozzájárulhassunk egy élhető bolygóhoz, egyértelmű célokra van szükségünk, amelyekhez igazodhatunk. Németország egy relatív költséges telephely, és nem számít adóparadicsomnak sem. A legtöbb európai vegyesvállalat ezért nem itt telepedik le. A globalizáció kihívásaival szembenézve nem a költségcsökkentésen keresztül igyekszik lépést tartani, hanem magas színvonalú technológiai megoldásokkal, digitalizált, innovatív, magasan képzett szakemberekkel és fejlett befektetési infrastruktúra révén kíván részt venni a globális versenyben.

Irodalomjegyzék

CDU-Vorstand für Verhandlungen mit der SPD (2025): CDU. <https://www.cdu.de/aktuelles/wirtschaft/cdu-vorstand-fuer-verhandlungen-mit-der-spd/> Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

Eon und RWE geben Handlungsempfehlungen für einen Neustart der Energiewende. (2025): PV Magazine. <https://www.pv-magazine.de/2025/03/19/eon-und-rwe-geben-handlungsempfehlungen-fuer-einen-neustart-der-energiewende/> Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

Gemeinschaftsaufgabe Regionale Wirtschaftsförderung: BMWK sichert Finanzierung wichtiger Investitionsvorhaben in Berlin und Niedersachsen. Ausbau von Industriehafen und Ausbildungszentren werden gefördert. (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2024/12/20241220-regionale-wirtschaftsfoerderung-berlin-und-niedersachsen.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

Gemeinschaftsaufgabe „Verbesserung der Regionalen Wirtschaftsstruktur“ (GRW) (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Dossier/gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-der-regionalen-wirtschaftsstruktur.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

Gleichwertigkeitsbericht der Bundesregierung 2024. „Für starke und lebenswerte Regionen in Deutschland“ (barrierefrei). (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Wirtschaft/gleichwertigkeitsbericht-der-bundesregierung-2024.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

Industriepolitischer Impuls zur Stärkung der Industrie in Deutschland und Nordrhein-Westfalen beschlossen. (2025): Die Landesregierung Nordrhein-Westfalen. <https://www.land.nrw/pressemitteilung/industriepolitischer-impuls-zur-staerkung-der-industrie-deutschland-und-nordrhein>. Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

Knoll-Cséte Edit (2024): *A regionális fejlesztéspolitika intézményi jellegzetességei és súlypontjai Németországban, a német egység tanulságai.* Doktori disszertáció. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola.

Kóczy Á. László (2006): A Neumann-féle játékelmélet. *Közgazdasági Szemle.* 53(1), 31-45. o.

Marktorientiert und pragmatisch: Die Energiewende braucht einen Neustart. (2021a): E.ON. <https://www.eon.com/de/ueber-uns/politischer-dialog/die-energiewende-braucht-einen-neustart.html>) Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

Marktorientiert und pragmatisch: Die Energiewende braucht einen Neustart. (2021b): 1 Vgl. BBH-Übersicht „Normenvielfalt im Energiesektor“, September. 2021<https://www.rwe.com/presse/statements-und-positionen/energiewende-braucht-neustart/> Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

OECD Deutschlandbericht (2025): Plädoyer für Strukturreformen <https://www.bundeswirtschaftsministerium.de/Redaktion/DE/Schlaglichter-der-Wirtschaftspolitik/2025/07/03-oecd-deutschlandbericht-2025.html> Utolsó letöltés: 2025. 12.04.

OECD Regions and Cities at a Glance (2024): OECD Publishing, <https://blog.oecd-berlin.de/wp-content/uploads/2024/12/master-f42db3bf-en-1.pdf> Utolsó letöltés: 2025. 12.04.

Video - Gemeinschaftsaufgabe „Verbesserung der regionalen Wirtschaftsstruktur“ (GRW). (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Energie. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Videos/2024/09/240916-grw-imagefilm/video-gemeinschaftsaufgabe-verbesserung-der-regionalen-wirtschaftsstruktur-grw.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

„Wir könnten bei der Energiewende richtig viel Geld einsparen“ (2025): Frankfurter Allgemeine Sonntagszeitung vom 16.03.2025. <https://www.rwe.com/presse/interviews/wir-koennten-bei-der-energiewende-richtig-viel-geld-einsparen/> Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

„Zukunft Region“-Film gewährt Einblicke in Projekte: Gemeinsam für eine starke Wirtschaft. (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Meldung/2024/20241122-zukunft-region-film-gewaehrt-einblicke-in-projekte-gemeinsam-fuer-eine-starke-wirtschaft.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.20.

2. Jahrestagung „Regionale Transformation Gestalten“ des BMWK in Essen gestartet. (2024): Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz. <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2024/09/20240916-2-jahrestagung-regionale-transformation-gestalten.html>. Utolsó letöltés: 2025. 09.21.

REGIONAL CHALLENGES, EQUIVALENCE, ENERGY TRANSITION

EDIT KNOLL-CSETE – ZSOLT MENYHÁRT

Parliamentary and state elections in Germany have repeatedly drawn attention to the fact that the eastern and western parts of Germany differ not only in terms of economic development and employment opportunities, but there are also significant political dissimilarities between the various regions of the country. Society is still

divided, even though Germany was reunified 35 years ago. The motto of the 2024 state celebration in Schwerin, "Let's set sail together!" also indicated that solutions must be sought and found collectively to overcome the challenges facing reunified Germany.

The national central celebration of the German Unity Day in 2025 was held in Saarbrücken, under the motto: "Shaping the Future through Change". The opening speeches were delivered by Chancellor Friedrich Merz, Anke Rehlinger, prime minister of Saarland, and also the current President of the Federal Council (Bundesrat), as well as French President Emmanuel Macron. This marked the first time in 20 years that a foreign head of state participated in the German national holiday, thereby making the celebration a European German Unity Day as well. In our study, we summarize the regional policy developments of the past two years, presenting the successful transformation of North Rhine-Westphalia, and the region's "green" transition plans to improve its economic competitiveness, as well as its energy policy challenges.

Keywords: regional policy, energy efficiency, energy policy, equivalency report, revitalization of the Ruhr region, climate protection package, electricity, supply security

A KATOLIKUS SVÁBOK HELYZETE A SZERB-HORVÁT-SZLOVÉN KIRÁLYSÁGHOZ TARTOZÓ BÁNSÁGBAN

EPERJESI ZOLTÁN¹

Absztrakt

A királyi Magyarország dél-keleti részén elhelyezkedő, lakosságösszetételét tekintve legheterogénebb, multietnikus régiója a trianoni békeszerződést követően három részre szakadt. A régió nagyobbik, keleti része Romániához, nyugati fele a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került, míg Magyarországon csupán egy elhanyagolható, a Tisza és Maros folyók által északon és nyugaton határolt terület maradt, amely Csanád megye néven élt tovább. Cikkemben a Bánság Szerb-Horvát-Szlavón Királysághoz csatolt nyugati részével, mindenekelőtt az ott élő katolikus svábok helyzetével foglalkozom a két világháború között. A közel tizenkétfélmillió fős lakossággal rendelkező Délszláv Királyság nagyságrendileg 4%-a volt német nemzetiségű 1921-ben. A délszláv államhoz került Nyugat-Bánság lakossága összesen 561 958 főt tett ki az 1921. évi népszámlálás alapján. A németek a szerbiai Bánság teljes lakosságának valamivel több, mint egyötödét adták (126 530 fő), a németek képviselték a régió második legnagyobb nemzetiségét a szerbek után. A szerb bánsági németek túlnyomó többsége katolikus volt. A bánsági német lakosság egyharmada városokban, míg kétharmaduk falvakban élt. Általánosságban kijelenthető, hogy a nemzetiségek leginkább egymás mellett, sokkal kevésbé egymással éltek a bánsági régióban a 19. és 20. században. A 19. század során nagyon jelentős fejlődésnek és iparosodásnak indult bánsági régió jövőképét az első világháború utáni három részre szakadás nagyon megtépázta, de az igazi sorstragédiát a második világháború jelentette. A világháború utolsó évében a délszláv államot felszabadító Tito vezette partizánok a sváb kisebbséget a német megszállókkal való kollaboráció miatt kollektív bűnösséggel illették, vagyonukat kisajátították, több ezer halálos áldozattal járó megtorló akciókat hajtottak végre, a civil lakosság jelentős részét pedig évekig internálótáborokba zárták, ahol nők és gyerekek tízezrei veszítették életüket az embertelen körülmények és járványok következtében. A túlélőket kitelepítették. A szomszédos Romániával ellentétben a szerb Bánság sváb lakossága a világháborút követő években szinte teljesen eltűnt, sok településen még épített kulturális hagyatékát, templomait is lerombolták. Így ért véget egy kétszáz éves, a török kiűzését követően szívós, kitartó munkával létrehozott sváb kultúra Dél-Kelet Európa eme szegletében.

Kulcsszavak: Bánság régió, Bánsági Köztársaság, bánsági sváb társadalmi és gazdasági érdekvédelmi szervezetek, multietnikus régió, AVNOJ határozatok

¹ főiskolai tanár, tanszékvezető, Wekerle Sándor Üzleti Főiskola; eperjesiwsuf@gmail.com;
ORCID: 0009-0006-6630-3858

Bevezetés

A Bánság régió, melynek területét csak az 1718-as pozsareváci béke szabadította fel az oszmán uralom alól, a Duna, Tisza, Maros folyók és az erdélyi hegyek által körbezárt tájegységet foglalja magában. A történelmi körülmények folytán, az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásának időszakára a Bánát a Kárpát-medence egyik legkevertebb etnikumú területévé vált, ahol a megfogyatkozó magyarság már a török korban is jelentős szerb és román népességgel, valamint – kisebb számban – bolgárokkal és bunyevácokkal élt együtt. A 18. századi Habsburg katonai közigazgatás aztán nagyarányú sváb betelepítés hajtott végre, az első világháború kirobbanásáig pedig szlovákok, illetve – nagyrészt a rohamosan fejlődő Temesváron letelepedő – zsidók érkezése varázsolta még tarkábbá a Bánságot (Tarján M., 2025). 1918. november 1-jén kiáltotta ki Róth Ottó német származású polgári radikális politikus a független Bánáti Köztársaságot, mely utóbb mindössze 24 napig gazdagította Európa országainak a sorát. Az államocsksa alapítója az etnikai szempontból ugyancsak sokszínű térséget egy – svájci mintára – kantonrendszerbe szervezett köztársasággal akarta megőrizni Magyarország számára, törekvése azonban a szerbek és románok által támogatott antant-csapatok bevonulása nyomán rövid időn belül elbukott (Tarján M., 2025).

Az Osztrák–Magyar Monarchia vesztesként került ki az első világháborúból, amelynek következtében elveszítette fennhatóságát Kelet-Közép Európában. Ausztria 1919. szeptember 10-én írta alá a békeszerződést St. Germainben a győztes hatalmakkal, míg Magyarország esetében erre 1920. június 4-én került sor Trianonban. A békeszerződések teljesen átrendezték Kelet-Közép Európa térképét, az utódállamok nagyon jelentős vegyes lakosságú területeket szereztek a Magyar Királyság rovására, messze nem lehetett beszélni tiszta nemzetállamok létrejöttéről. Az új Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban teljesen új helyzetben találták magukat a katolikus németek. A Habsburg-ház, mint a katolikus egyház élharcosa teljesen elveszítette befolyását a térségben. A katolikus egyház helyzetét az új délszláv királyságban az Osztrák–Magyar Monarchiához hasonlóan alkotmányban rögzítették. Az 1921. június 28-ai vidovdani (ún. Vid-napi) új szerb alkotmány, akárcsak az 1931. szeptember 3-án életbe lépett alkotmány biztosította a vallási alapjogokat, az elismert vallási felekezetek egyenjogúságát, a polgári és politikai jogokat, valamint az egyházaknak nyújtott állami támogatásokat. Az állami védelem, valamint az állami támogatások valamennyi egyház számára rendelkezésre álltak (Lehmann, 1980, 155. o.). A délszláv utódállam a következő vallási közösségeket ismerte el: szerb-ortodox, római katolikus, görög katolikus, unitárius, ókeresztény, mohamedán, evangélikus, református, német evangélikus és zsidó. Az alkotmány kimondta, hogy az elismert egyházak a törvény előtt egyenlőek és nyíltan gyakorolhatják vallásukat. A polgári és politikai jogok függetlenek voltak a vallástól, erre való hivatkozással senki sem mentesült a polgári és katonai kötelezettségei alól.

A katolikus vallás a Bánság Habsburg birodalom általi fennhatósága alá kerülésekor, az 1718. július 21-i, VI. Károly német-római császár és III. Ahmed szultán közötti pozsareváci békekötését követően államvallássá vált. A Magyar Királyságban az 1847-1848 évi budavári parlament mondta ki az elismert vallási felekezetek egyenjogúságát (Zakar, 2020).

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba szakadt Nyugat-Bánság római katolikus sváb lakosságának helyzete a két világháború között

A Szent István király által 1030-ban alapított csanádi püspökség Arad, Krassó-Szörény, Temes, Torontál, Csanád megyéket és Csongrád megye egy részét foglalta magában 1920-ban. A püspökség területe 28 523 km²-t fedett le, 2 259 008 lakosnak adott otthont, akik közül 913 712 fő (40,6%) katolikus, míg 1 079 838 fő (47,7%) ortodox vallású volt. A trianoni békeszerződés rendelkezései szétdarabolták az egységes, történelmi Bánság területét. A délszláv királyság 9 307 km² területet kapott a Bánságból. A történelmi régió keleti, nagyobbik fele, 18 958 km² került Romániához, míg csupán 271 km²-nyi terület maradt Magyarországon, amely Csanád megye név alatt élt tovább (Eperjesi, 2023). A bánsági részek katolikus lakossága körében a magyarok a németek mellett csak a hívek kisebb részét tették ki, de rajtuk kívül katolikus horvátok, bolgárok, csehek és szlovákok is éltek e területen (Orcsik, 2020, 15. o.). A délszláv államhoz került Nyugat-Bánság lakossága összesen 561 958 főt tett ki az 1921. január 31-ei népszámlálás alapján. A lakosság 37,2%-a (209 370 fő) volt katolikus, 54,5%-a görög-ortodox (306 414 fő), 6,7%-a pedig evangélikus (39 226 fő). A Szerbiához került Nyugat-Bánság elveszítette gazdasági, kulturális központját, így a szintén Szerbiához került Dél-Bácska területén, a Duna partján található Újvidék (Neusatz) vette át a Nyugat-Bánság központjának szerepét. A délszláv állam teljes 11 984 911 fős lakosságának 39,2%-a volt katolikus (4 708 657 fő), 5 593 157 fő (46,6%) ortodox, valamint 1 345 271 fő muzulmán (11,2%) (Lehmann, 1980, 159. o.).

A Csanádi Egyházmegye három részre szakadt: Szent Gellért vértanú püspök (1030-1046) egyházmegyéjének legnagyobb része, 160 bánati plébánia Temesvár székhellyel Romániához került. 67 bánati plébánia az ortodox többségű Szerb-Horvát-Szlovén Királyság (1929-től Jugoszlávia) része lett (Szilas, 1980, 37. o.). Mindössze 33 plébánia maradt Magyarországon, Szeged városával együtt, ahol a románok által elűldözött Glattfelder Gyula püspöknek (1911–1943) egy teljesen új egyházmegyét kellett egy teljesen új egyházmegyei központtal megszerveznie (Horváth, 2018).

Az időközben Romániához került temesvári székhelyű csanádi püspökség befolyását nem fogadták el a szerb hatóságok. A délszláv királyság katolikus egyházának egységesítése, akárcsak az ortodox egyházé, az új államszervezet érdekében állt. XI. Piusz pápa Hermenegild Pellegrinettit, varsói pápai követet nevezte ki 1922-ben belgrádi apostoli nunciusnak a délszláv államba, amely tisztséget egészen 1937-ig töltötte be (Tóth, 2023, 136. o.). Pellegrinetti 1922. október 15-én adta át megbízólevelét Nikolaus Pasits kormányának. A bánsági apostoli kormányzóság létrehozása a nuncius első feladatai közé tartozott. A szerb Bánság első apostoli kormányzóságának 1923. február 10-én a magyarul és németül is beszélő P. Johannes Raphael Rodicot nevezték ki, aki belgrádi érseknek történt kinevezésekor 1924. szeptember 24-én Belgrádba tette át a székhelyét és az 1936. évi visszalépéséig irányította a nyugat-bánsági régiót (Erős, 1993, 153. o.). Rodic utódjának a ljubljana Teológiai kar katolikus teológusát, Dr. Josef Ujcicot választották, aki egészen 1964-ig töltötte be ezt a posztot. A szerb Bánságban a romániai Bánsággal ellentétben nem sikerült helyi születésű papot választani erre a vezető posztra.

Az újonnan megalakult délszláv államban elképzelhetetlen volt, hogy nem szláv ajkú katolikus kerüljön vezető egyházi beosztásba. A szerb bánsági térség

fővikáriusának a sváb származású Stefan Kowatsch nagybecskereki városi esperest nevezték ki. A bánsági kormányzót és munkatársait a nagybecskereki városi gimnázium piarista kolostorépületében helyezték el. A belgrádi katolikus érsekség döntése alapján 1927-ben a bánsági kormányzó is Belgrádba költözött, és csak ritkán tartózkodott Nagybecskereken. A trianoni békeszerződés miatt megváltozott államhatárok következtében csökkenteni kellett az egyházkerületi esperességek számát is. A Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került csanádi egyházmegye 62 katolikus plébániája közül 36 egyházközségben voltak többségben a németek, csupán 19 egyházközségben alkották a többséget a magyar hívek és hét helyen – jobbára városokban – alkottak a magyarok jelentős csoportot a németek mellett (Orcsik, 2020, 13. o.).

A következő esperességek működtek a Nyugat-Bánságban 1924-et követően: Nagybecskerek, Kanizsa, Nagyikinda, Csernye, Pancsova, Kubin, Torontálszécsény, Versec. A nagybecskereki esperesség 11 egyházközsége közül 7 volt német többségű, a verseci esperesség területén 8:6 volt az arány, a torontálszécsényi esperességben 8:5, míg a kikinai esperesség esetében 8:3 volt az arány. A pancsovai esperességben a hat egyházközség fele volt német többségű (Lehmann, 1980). A katolikus klérus ellátása az egyházi birtokokon keresztül a Habsburg birodalom megszűnésével véget ért. A belgrádi főpásztor az új államhatárok, az agrárreform, valamint a gazdasági és szociális változások kapcsán lesújtó nyilatkozatot tett. Nézete szerint a változások következtében számos templom és paplak állaga rendkívüli módon leromlott, a plébánosok pedig nem ritkán egyenesen éheztek. Az 56 egyházközséget és 8 kuratóriumot magában foglaló egyházi uradalom az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásáig részben az államkincstár részét képezte.

A szerb-horvát-szlovén államvezetés a hivatalos dokumentumok esetében bevezette a szerb-horvát nyelvet. A kulturális miniszter arról rendelkezett, hogy a régi uradalmi jeleket be kell szüntetni a szentképeken is. Az 1935. július 25-én a Szentszékkal aláírt konkordátum II. cikkének 4. pontja rendelkezik a Bánságról, amelyeket az alábbiakban foglalkozunk össze:

A belgrádi érseki tartomány (Belgradensis) magába foglalja a belgrádi érseki központot, valamint az alárendelt szkopjei, bácskai (Baciensis), valamint bánsági (Banatensis) püspökségeket (Mák, 2013, 233. o.). A konkordátummal jött létre 1935-ben a bánsági püspökség, amelyet 1920-at követően a belgrádi érsekség irányított apostoli adminisztrátorként. A bánsági püspökség perszónálunióban állt a belgrádi érsekséggel, amely püspöki helynökön keresztül vezette a püspökséget. A belgrádi érseket a konkordátum alapján belgrádi érseknek és bánsági püspöknek nevezték.

A 11 984 911 főt kitevő Szerb-Horvát-Szlovén Királyság teljes lakosságán belül az 505 790 főt kitevő némettség az összlakosság 4,1%-át adta 1921-ben. A szerbiai Bánság 561 958 fős lakosságán belül a németek a lakosság 22,5%-át adták (126 630 fő). A 126 530 szerb bánsági német 88,9%-a (111 182 fő) katolikus volt, míg 15 318 fő (12,1%) más egyházközséghez tartozott (Lehmann, 1980, 164. o.). A bánsági német lakosság egyharmada városokban, míg kétharmadok falvakban élt. A győztes szövetségesek nyomására jött létre a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal 1919. szeptember 10-én a kisebbségek jogaira vonatkozó szerződés.

A világnézetileg konzervatív keresztény Sváb-Német Kulturális Szövetség (Schwäbisch-Deutscher Kulturbund) az első világháborút követően a németeket a „hit, anyanyelv és haza” jelszavakkal gyűjtötte maga köré. Az 1920-ban Újvidéken létrehozott szervezetnek 1924. évi feloszlásáig összesen 55 ezer tagja volt, akik 128 helyi csoportot alkottak (Penninger, 2021, 60. o.). A szervezet előadásokat tartott, némettanárokat képzett, és legfőbb célkitűzése volt a német hagyományok és kultúra

továbbadása a soron következő generációknak. Svetozar Pribicevic szerb oktatási miniszter azzal indokolta az egyesület betiltását, hogy az ausztriai Karintia tartomány elnyomja az ott élő szlovén kisebbséget. Az 1924-ben megszűntetett szervezet vezetője a pancsovai származású Dr. Georg Graßl szenátor volt, a szervezet alapszabályzata leképezte a Szudéta németek kulturális szervezetét. A kulturális szervezet ezt követően 1927-ben újra megkapta a működési engedélyt, és 55 tagszervezettel és kilencezer fős tagsággal folytatta munkáját Johann Keks elnöksége alatt (1927-1939). 1930-ban 6,5 millió dínárból hozták létre az Építőipari Rt. épületét (HABAG-Haus), amely otthont adott a német szervezeteknek, mint például a Német Iskolaalapítvány, a Mezőgazdasági Takarékpénztár, a Német Kulturális Szövetség, Német Hitel- és Gazdasági Szövetkezetek szövetsége (Deutsche Schulstiftung, Verband deutscher Kredit- und Wirtschaftsgenossenschaften), illetve az Agrária Szövetkezet (Lehmann, 1980, 165. o.).

Az „Újítók” (Erneuerer) egyetemisták kisszámú csoportja nemzetiszocialista német gondolatokat közvetített Szerbia németek lakta részein. A Sváb-Német Kulturális Szövetség vezetését Dr. Sepp Janko, ernőházi (Ernsthausen) származású ügyvédjelölt vette át 1939. augusztus 6-án Dr. Jakob Awndertől, a népi megújulás harcos lapjának számító Népi felhívás (Volksruf) szóvivőjétől. Az új elnök számára a német nemzeti tudat egyet jelentett a nemzetiszocializmussal. A kulturális szövetség kiterjesztette tevékenységét Horvátországra és Szlovéniára is, így a délszláv állam német lakosságának 96,5%-át lefedte a szervezet hatszázezer fős tagságával (Lehmann, 1980, 165. o.).

A Nagybecskerekén tevékenykedő orvos, Dr. Nikolaus Haßlinger vezette „Fiatal Németek” (Jungdeutschen) fő célkitűzése a német nemzetiségű sportolók összegyűjtése volt a „mindent a királyért, a népért és a hazáért” vezérgondolat szellemében. A csoport nem rendelkezett szervezeti formával, így hatóköre meglehetősen gyenge volt.

A Németek Jugoszláviai Ligája a Népszövetségért és a Népek Közti Békéért (Liga der Deutschen in Jugoslawien für Völkerbund und für Völkerverständigung) 1929 és 1937 közti fennállása alatt a kisebbségvédelmi törvényben megfogalmazott anyanyelv-használati jogok érvényre juttatásáért küzdött. A szervezet elnökét Dr. Stefan Kraftnak, a főtitkárát pedig Dr. Georg Graßlnak hívták, a szervezet együttműködött az Európai Német Népcsoportok Szövetségével (Verband der deutschen Volksgruppen Europas). A szervezet befejezte működését, miután megszűnt a Népszövetség.

A szabadkai (Maria-Theresiopel) Kisebbségügyi Intézetnek (Minderheiteninstitut) 1931. évi megalakulását követően ötven rendes, tizenöt tiszteletbeli, és száz levelező tagja volt. A szerb kormány százezer dinár éves támogatásban részesítette az intézetet.

A német telepések vallási életének kifejezésformáját a gyéren lakott Bánság régióban a Habsburgok török szultánnal kötött pozserováci békekötését követően főként a telepések magukkal hozott szokásai jellemezték, amelyek aztán tovább fejlődtek az új lakókörnyezetben. A vallásosság fő megjelenési formája a templomok és egyházi intézmények építésében, valamint az életmódban csapódott le. A bőjt gyakorlása például elterjedt és ajánlott volt a német telepések között. A húsételeket pénteki napokon, illetve ünnepnapokon mellőzték. A bőjt időszak alatti napi egy étkezés nem volt közkedvelt a paraszti lakosság körében. A kongregáció végül is 1929. januárjában lazított a bőjtre vonatkozó egyházi jogon, így a szigorú bőjtöt a bőjtidőszak alatti pénteki és ünnepnapokra korlátozták. Az átmeneti könnyítés eredetileg öt évig volt érvényben, viszont meghosszabbították. Az imádság szintén a

vallásosság élő kifejezőeszköze volt. A családon belül is bevett szokás volt az imádkozás, akárcsak az iskolákban iskolakezdekéskor és az iskola végén. Az ünnepi misék jelentették a közösségi imádkozások csúcspontját, a miséken német és latin nyelven énekeltek. Az adventi időszakban nagyon kedveltek voltak a hajnali misék a falusi lakosság körében. A templomi éneklésnek helyi sajátossága volt. A világháború előtt még a vallási énekekben járatos tanárok tanítottak a falusi iskolákban, akik a tanári képesítésük mellett még kántordiplomát is kaptak. A nagy egyházi ünnepeken a nagy plébániákon zenekart és fúvószenekart alkalmaztak. A nyugat-bánsági püspökségnek nem volt saját énekes könyve. A román határhoz közel eső plébániák a temesvári püspökség katolikus ima- és énekes könyvét használták, míg a román határtól távol eső települések plébániái a Szabadkán kiadott imakönyvet. Az első világháború előtti magyar püspöki karnak már nem volt ideje kiadni egy többnyelvű egységes ima- és énekes könyvet.

Professzor Desider Jározy, a temesvári dóm kórusvezetője kiválasztott dalgyűjteményéből huszonhat dalt, és kiadott egy „énekeljete az úrnak” elnevezésű énekeskönyvet. Az volt a fő cél, hogy a hívők a teljes nyugat-bánsági egyházkerületben egységes énekes könyvet használjanak, amely 1924-et követően valóban hivatalossá vált. Johann Schimschik náköfalvai (Nakodorf) plébános összeállított egy 41 énekből álló énekes könyvet a hívei számára. Dr. Lazarus Rössel is összeállított Pancsován két egyházi énekekből álló füzetet 1944-ben. A többnemzetiségű településeken a szentmise alatt a különböző nemzetiségek a saját nyelvükön énekeltek a vallási dalokat.

Az újszülöttek nem sokkal születésüket követően a keresztelő révén az egyházi közösség részévé váltak. A keresztelőkre mindig a vasárnapi ünnepi szentmisét követően került sor. A keresztszülőség fogalmát ebben az időben még kimondottan komolyan vették. A gyermekek bérmlására a püspöki látogatások során került sor tavasszal, vagy pedig kora ősszel. A bérmlkozást a vallástan órába beépített felkészülés előzte meg, a bérmlkozó fiúk bérmlkeresztapát, a lányok pedig bérmlkeresztanyát választottak, aki I. Leo pápa pápai határozata alapján a bérmlkozót segítette vallási életében. A püspök részvétele a ceremónián kimondottan nagy népünnepélynek számított.

A bűnbánat szentsége a hívők számára a belső megújulás és a lelki megkönnyebbülés forrását jelentette. Az elsőáldozás volt a gyermekek számára az első találkozás Jézussal. A házasságokat nagyon nagy gondossággal és ráfordítással készítették elő a Bánságban. A házassuló párok átlagéletkora 17 év volt.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba szakadt Nyugat-Bánság meghatározó sváb lakossággal rendelkező települései a két világháború között

A német anyanyelvű katolikus hívők száma a bánsági régióban 111 182 főt tett ki az 1935. évi népszámlálás alkalmával, a magyaroké pedig 78 980 főt (39,1%) (Lehmann, 1980, 158. o.).

1. táblázat: Római katolikus sváb lakosság a szerbiai Bánság területén (1921)

	Városi egyházközségek	Jugoszláv népszámlálás alapján 1921			A csanádi püspökség számítása alapján (1922)	Dragano- vics számításai alapján (1939)
		össz- lakosság	német lakosság	katoliku- sok	katoliku- sok	katoliku- sok
1	Groß Betschkerek (Nagybecskerek)	27 522	7 888	14 143	13 896	16 686
2	Groß Kikinda (Nagykikinda)	25 774	5 774	9 406	10 688	11 505
3	Pantschowa (Pancsova)	19 407	6 350	7 255	5 147	6 841
4	Weißkirchen (Fehértemplom)	9 605	5 891	5 194	6 916	6 519
5	Werschetz (Versec)	27 011	13 244	15 568	17 205	16 528
Összesen:		109 319	39 147	51 566	53 852	58 079
Vidéki német többségű egyházközségek						
1	Apfeldorf - Torontálalmás	3 265	2 819	2 846	3 014	3 003
2	Banater Bresrowatz - Beresztóc	3 800	2 642	2 644	2 156	2 500
3	Deutsch Elemer - Németelemér	1 094	864	940	1 468	1 263
4	Deutsch Etschka - Németécska	1 701	1 057	1 122	2 310	1 865
5	Deutsch Zerne Németcsernye	3 249	1 744	2 834	3 929	3 132
6	Ernsthausen - Ernőháza	2 427	2 278	2 332	2 657	2 610
7	Glogau - Galagonyás	2 659	1 736	1 847	1 870	2 125
8	Heufeld - Torontálszeg	2 009	1 786	1 959	1 993	2 031
9	Homolitz - Omlód	5 242	2 667	2 691	2 713	2 750
10	Karlsdorf - Károlyfalva	24 707	4 786	5 277	5 200	5 627
11	Kathreinfeld - Katalinfalva	1 870	1 809	1 830	1 901	1 864
12	Klek - Bégafo	1 338	1 181	1 117	1 040	1 140

13	Kudritz - Temeskutas	6 370	2 440	3 021	3 258	2 983
14	Lazarfeld - Lázárföld	2 084	2 042	2 059	2 065	1 983
15	Nakodorf - Nákófalva	2 639	2 564	2 591	3 048	2 523
16	Pardan - Párdány	10 213	2 393	3 097	2 869	2 773
17	Rudolfsgnad - Rezsőháza	2 964	2 891	2 917	3 223	3 034
18	St. Georgen - Bégaszentgyörgy	10 488	1 004	3 556	3 471	3 004
19	St. Hubert - Szenhubert	3 113	3 014	3 042	3 118	3 454
20	Sartscha - Szárcsa	2 819	1 433	1 195	1 181	1 109
21	Setschan - Torontálszécsány	2 331	2 059	2 229	2 122	1 894
22	Sigmundsfeld - Zsigmondfalva	1 255	1 223	1 233	1 230	1 250
23	Stefansfeld - Istvánföldre	2 875	2 734	2 814	2 477	2 942
24	Tschestelek - Csősztelek	2 526	1 969	2 429	2 193	2 555
25	Zichydorf - Zichyfalva	5 821	2 590	3 715	3 368	3 950
Összesen:		109 178	53 725	61 337	63 874	63 364
Mindösszesen:		218 497	92 872	112 903	117 726	121 443

Forrás: Lehmann, 1980, 164.o.

A szerbiai Bánság meghatározó városai közül egyedül Fehértemplomban haladta meg a svábok részaránya az 50%-ot (61%) a város teljes lakosságán belül. Ezen a településen a római katolikusok 54%-ot képviseltek a két világháború között. A fehértemplomi katolikus templom mára már teljesen zárva van. Versec lakosságán belül a svábok 1% híján a város lakosságának felét adták, a katolikusok pedig 57%-ot képviseltek. Pancsova és Nagykikinda esetében a németek 34 és 22%-ot képviseltek az összlakosságon belül, a katolikus vallásúak aránya pedig 36% körül mozgott mindkét városban (1. táblázat). Összesen húsz vidéki, német többségű egyházközséget tartottak számon a szerbiai Bánságban a második világháború előtt.

A nyugat-bánsági svábok születésszáma visszaesett. A német ajkúak születésszáma 14,8 fő ezer lakosra vetítve 1936-ban. Az egész Szerb-Horvát-Szlovén Királyság teljes népességét alapul véve 27,8 fő/1000 fő. A vegyes lakosságú szerbiai Bácska területén is kedvezőbb volt a születések száma: 1000 főre vetítve, 17,6 fő. A nyugat-bánsági svábok 1000 főre vetített születésszáma drasztikusan csökkent 1900 és 1939 között. Beresztócon (Ruttendorf) 1900-ban még 184 német született, 1939-ban már csak 56. Temesalmáson (Apfeldorf) ugyanez az arány 162, illetve 35; míg Galagonyáson (Glogau) 120 és 21. A városokban sem volt jobb a helyzet a német születésszám visszaesését illetően: Versec 507 – 114; Fehértemplom (Weißkirchen): 243 – 45. (Lehmann, 1980, 170. o.). A különböző nemzetiségek közötti házasságok meglehetősen ritkán fordultak elő. Általánosságban kijelenthető, hogy a német és szerb földművesek egyaránt elutasították a vegyes házasságokat. A nemzetiségek leginkább egymás mellett, sokkal kevésbé egymással éltek.

A II. világháború és az azt követő szerb megtorlás időszaka

A harmadik birodalom 1941-ben megtámadta Jugoszláviát. A rádió a német bevonuláskor az Eugen herceg indulót játszotta, egy olyan dalt, amelyet állítólag 1717-ben, az oszmánok elleni hadjáratok idején komponáltak. Tizenegy nappal a támadás után Jugoszlávia feltétel nélkül megadta magát. Zágrábban kikiáltották a „Független Horvát Államot”, a náci Németország vazallus államát. Ezt követte a német katonai közigazgatás Magyarország részvételével. Koncentrációs táborokat hoztak létre, amelyekben a német megszállók elsősorban a fajelméletük alapján üldözött embereket tartották fogva, zsidókat, romákat és színtiket. A „Független Horvát Állam” legnagyobb táborában, a jasenovaci koncentrációs táborban pedig negyvenötezer szerbet (Vajdaság ma, 2019). Ezenkívül politikai foglyokat, a kommunista ideológia támogatóit. Jugoszláviában mintegy 1,2 millió ember halt meg a háború, a háborús bűnök és a holokauszt következtében.

A német csapatokat a svábok lelkesen fogadták. A szerbiai Bánságot még „népi német” közigazgatás alá is helyezték, amely alatt mintegy hétezer ember vesztette életét. A bánáti zsidó vagyon kétharmada a „népi németekhez”, egyharmada a magyarokhoz került. Összesen mintegy százhuszezer dunai sváb férfit integráltak katonai és rendőri egységekbe. A Waffen-SS „Prinz Eugen” hadosztályt 1941-ben alapították. Katonai szempontból a hadosztálynak a Josip Broz Tito vezette Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg csapatainak visszaszorítását kellett volna segítenie. Az önkéntesség, a sorozás és a kényszerítés viszonyáról nincsenek minősített források – bár az önkéntesség kérdését háborús állapotban és a fasizmus alatt utólag amúgy is nehéz megítélni. A német és magyar csapatok a partizánok elleni harcban számos háborús bűntettet követtek el. Szerbiában, Boszniában, Koszovóban és Horvátországban tömegesen lőttek le megtorlásként civileket.

A háború végének és a náci Németország 1944-es kapitulációjának közeledtével megkezdődött a német csapatok visszavonulása, és ezzel egyidejűleg a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg által a dunai sváb lakosság üldözése. A dunai sváb lakosság tisztában volt azzal, hogy 1944-et követően Jugoszláviában megtorlásokkal kell számolnia. Kettőszázhuszonötezer sváb menekült el, akik közül ötezren visszatértek a háború végeztével. A visszatérő svábokat azonnal internáló táborokba zárták (Wildmann, 2025). Főleg azok maradtak Jugoszláviában, akik úgy gondolták, hogy nincs mitől tartaniuk, mivel nem vettek részt a szerbek elleni háborúban, kivégzésekben. A Jugoszláv Népköztársaságban 1948-ig a dunai svábok körében a nácik és kollaboránsaik bűneiért a német származású sváb lakosságot kollektív módon büntették. Az AVNOJ (Jugoszlávia Nemzeti Felszabadítás Antifasiszta Tanács) határozatai során minden német vagyont kisajátítottak. A Tito partizánok a Bácska és Bánság területén fogolytáborokat hoztak létre, ahova tízezerrel gyűjtötték össze az országban maradt német és magyar nőket, gyermekeket és időseket. Csaknem százhuszezer embert, köztük mintegy ötvennégyezer nőt és huszonegyezer gyermeket internáltak az erre kijelölt, túlszűfolt táborokba. A táborokban a higiéniai körülmények katasztrofálisak voltak, hozzávetőlegesen negyvenötezer ember halt éhen vagy vesztette életét különböző betegségekben (Portmann, 2019). A partizánok közel hétezer embert, főként férfiakat lőttek le és helyeztek jelöletlen tömegsírokba. Az internálótáborokban 1946-ot követően a több ezer árván maradt gyermeket nevelőotthonokban helyezték el, ahol szláv közegben asszimilálódtak. A Nemzetközi Vöröskereszt 1950-et követően a legtöbb esetben már nem tudta azonosítani az elárvult német gyerekeket, így a külföldre menekült rokonok nem tudták őket szárnyaik alá venni. A Jugoszlávia területén található internáló táborokat csak 1948-

at követően, nemzetközi nyomásra szabadították fel. A táborokat túlélő nyolcvanezer fogvatartottnak azonban még három éves kötelező munkaszerződést kellett aláírnia, és csak 1950-et követően, magas összegű fejpénz megfizetése után hagyhatták el Jugoszláviát. A második világháborút túlélő, egykori Jugoszláv Királyság területén élő 425 ezer német nemzetiségű lakos közül háromszázezen Németországba, hatvanezren Ausztriába, negyvenezren az USA-ba és egyéb államokba emigráltak (Wildmann, 2025). Tito Jugoszláviájában, a II. világháború előtt svábok lakta településeken számos római katolikus templomot leromboltak 1945 és 1960 között a Bánság területén. Ilyen templomrombolások történtek például Torontálszécsányben, Csőszfalván, Bégaftón, Zsigmondfalván, Istvánföldjén, Bégaszentgyörgyön, Lázárföldön, és sok más korábbi német többségű településen.

A szerbiai Bánság teljes lakossága száz év alatt 4,3%-kal esett vissza (537 471 fő) a folyamatos délszláv betelepülések ellenére, amely nem tudta, tudja ellensúlyozni a jobb munkalehetőségek miatti kiáramlást a térségből. A magyarság száma 24%-kal, 98 471 főről 75 190 főre esett vissza (Délhír, 2023). Weiss Rudolf, a szerbiai Német Népi Szövetség elnöke arról számolt be, hogy az egykor négyszázezer főt számláló vajdasági németiség száma a második világháborút követő megtorlások és kitelepítések következtében 2 573 főre zsugorodott a 2022. évi népszámlálás eredménye alapján (Pannon RTV, 2024). A Német Népi Szövetség fő célkitűzése, hogy Vajdaság tartomány fővárosában, Újvidéken állítsák fel a második világháború ártatlan német nemzetiségű áldozatainak emlékművét (Németh, 2019).

Összegzés

Az első világháborút követően három részre szakított heterogén Bánság régió elvesztette területi és gazdasági integritását, az új határok mentén számos térség elvesztette hagyományos történelmi központját. A kialakult gazdasági munkamegosztást szintén negatívan érintette a régió feldarabolása. Valamennyi bánsági sváb politikai frakció a Bánság régió területi integrációjának fennmaradása mellett állt ki, a véleménykülönbség abban állt, hogy a Bánság régiót önálló köztársaságként, Románia, vagy pedig a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság részeként képzelték el. Temesvár Romániához került, így a Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került Nyugat-Bánság régiós központ nélkül maradt. A Nyugat-Bánság igazi gazdasági és kulturális központi funkcióját a szomszédos Bácska régió legnagyobb városa Újvidék (Neusatz) vette át. A Bánság régió második legnagyobb kisebbségének számító német sváb kisebbség traumaként élte meg a régió három részre szakítását. Míg a román-szerb határ meghatározásánál figyelembe vették az etnikai nézőpontokat, a német szállásterületek elhelyezkedését teljesen figyelmen kívül hagyták. A második világháború alatt a bácskai és bánsági német kisebbség meghatározó részben üdvözölte és felszabadulásként élte meg Németország bevonulását, ami kiváltotta a Jugoszláviát felszabadító Tito partizánok bosszúját. A szerb partizánok svábokkal és magyarokkal szemben elkövetett büntetőakciói, internálásai, valamint kényszerkitelepítései következtében a szerb Bánság területéről jóformán teljesen eltűnt a német lakosság. A svábok elmenekülésének, kitelepítésének következtében a régióban nagyon jelentős mértékben csökkent a római katolikus hívők száma. Az egykori sváb települések elhagyott házaiba Boszniából, és Jugoszlávia egyéb területéről érkező dél-szláv lakosokat költöztettek be. A jugoszláv partizánok a német kulturális örökséget sem kímélték, számos településen lerombolták a római katolikus templomokat és megsemmisítették a német temetőket is. A szerbiai Bánság területén már csak a megmaradt katolikus

templomok és az egykori sváb parasztházak árulkodnak a svábok egykori jelenlétéről, munkásságáról. Bár a térséget kiváló mezőgazdasági adottságok jellemzik, folyamatos a szerbeket és magyarokat egyaránt érintő kivándorlás. Míg közel háromszáz évvel ezelőtt a Habsburg Birodalomból érkező német telepesek tették termékennyé a Bánságot, az elmúlt évtizedekben helyükre érkező, sok esetben őket elüldöző szerbek, románok mennek a német nyelvterület országaiba a jobb megélhetés reményében.

Melléklet

1. fotó: Nagybecskereki Nepomuki Szent János római katolikus székesegyház

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

2. fotó: Nagybecskerek, az 1906. május 27-én felavatott Ferenc József híd,
mai Kis híd a Bega-csatornán
(háttérben a református templom és a régi Pénzügyi Palota)

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

3. fotó: Versec – Szent Gellért Püspök és Vértanú római katolikus plébániatemplom

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

4. fotó: Versec – Szent Gellért Püspök és Vértanú római katolikus plébániatemplom
belülről

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

5. fotó: Versec – Szent Gellért Püspök és Vértanú római katolikus plébániatemplom, oltár

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

6. fotó: Versec – Szent Gellért Püspök és Vértanú római katolikus plébániatemplom, oltár

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

7. fotó: Versec – Szent Gellért Püspök és Vértanú római katolikus plébániatemplom ólomüveg ablakok

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

8. fotó: Fehértemplom (Weißkirchen) Szent Anna római katolikus templom

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

9. fotó: Fehértemplom (Weißkirchen) Szent Anna római katolikus templom

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

10. fotó: Fehértemplom (Weißkirchen) régi sváb ház előre álló, ún. „kibicablakkal”

Forrás: saját felvétel, 2023. augusztus 12.

Irodalomjegyzék

Délhír (2023): *Délvidék nemzetiségi összetétele községenként.*

<https://delhir.info/2023/04/28/delvidek-nemzetisegi-osszetetele-kozsegenkent-lesujto-adatok/> 2023. április 28. Utolsó letöltés: 2025. december 5.

Eperjesi Zoltán (2023): A Bánság német ajkú népessége a 19. és 20. századfordulón. *Humán Innovációs Szemle*, 14(2), 66-84. o.

Erős Lajos (1993): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez.* Kisorosz: Kisoroszi Római Katolikus Plébániahivatal.

Horváth Gábor (2018): Glattfelder Gyula csanádi püspök öröksége: "Tanuljuk meg Szűz Máriától Krisztust hordozni." *Deliberationes*, 11(1), 27-78. o.

Lehmann, Michael (1980): Die katholischen Donauschwaben im jugoslawischen Banat 1918 – 1945. In: Arbeitskreis für die Kirchengeschichte der katholischen Donauschwaben: *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgestaaten 1918 – 1945*, Stuttgart: Verlag Buch und Kunst Keplerhaus. 154-206. o.

Mák Ferenc (2013): *Magyarok a Vajdaságban 1918 – 1945. Kronológia.* Zenta: Vajdasági Magyar Művelődési Intézet.

Németh Ernő (2019): *Az ártatlanul kivégzett svábok emléke előtt is fejet kell hajtani.* Vajdaság ma. <https://m.vajma.info/cikk/valasz/81/Az-artatlanul-kivegzett-vajdasagi-svabok-emleke-elott-is-fejet-kellene-hajtani.html> Utolsó letöltés: 2025. november 30.

Orcsik Károly (2020): A magyar katolikusok helyzete a Délvidéken 1918 és 2018 között. In: Ördögh Tibor (szerk.) *Fejezetek Vajdaság egyháztörténetéből.* Szabadka: Vajdasági Magyar Doktoranduszok és Kutatók Szervezete. 11-108. o.

Pannon Rtv. (2024): *A szerbiai német nemzeti közösség napját ünnepelték Zomborban.* <https://pannonrtv.com/rovatok/tarsadalom/szerbiai-nemet-nemzeti-kozosseg-napjat-unnepeltek-zomborban> 2024. december 01. Utolsó letöltés: 2025. december 7.

Penninger, Sabrina (2021): *Das Nationalgefühl der donauschwäbischen Bevölkerung Jugoslawiens 1918 bis 1945.* Masterarbeit, Linz: Johannes Kepler Universität.

Portmann, Michael (2019): Die umgekehrte Balkanroute: „Donauschwaben“ zwischen Ansiedlung und Vertreibung. Der Standard. <https://www.derstandard.at/story/2000097138455/die-umgekehrte-balkanroute-donauschwaben-zwischen-ansiedlung-und-vertreibung>. Utolsó letöltés: 2025. december 5.

Szilas József (1980): *Csanád Egyházmegye jubileumi évkönyve*, Szeged: Csanád Egyházmegye.

Tarján M. Tamás (2025): A Bánáti Köztársaság kikiáltása. *Rubicon Online.* <https://rubicon.hu/hu/kalendarium/1918-november-1-a-banati-koztarsasag-kikialtasa>, Utolsó letöltés: 2025. április 15.

Tóth Tamás (2023): A kettészakított érseki egyházmegye: Apostoli kormányzás a Bácskában az I. világháború után. In: Sági György (szerk.) *A magyar katolicizmus és Trianon: tanulmányok*. Budapest: Gondolat Kiadó, Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport. 124-153. o.

Wildmann, Georg (2025): *Dokumentation von Prof. Dr. Georg Wildmann. Donauschwaben in Oberösterreich*. <https://www.donauschwaben-ooe.at/geschichte/doku-g-wildmann> Utolsó letöltés: 2025. december 7.

Zakar Péter (2020): *Egyház és állam 1848-49-ben*. Klauzál Gábor Társaság, <http://www.klauzal.hu/cikk/859.html?PHPSESSID=ad80adbdb3bfc8fbc7ff28e71d127a08>. Utolsó letöltés: 2025. december 3.

THE SITUATION OF THE CATHOLIC SWABIANS IN THE BANAT REGION, PART OF THE KINGDOM OF SERBS, CROATS, AND SLOVENES

ZOLTÁN EPERJESI

The south-eastern part of Royal Hungary, the most heterogeneous and multi-ethnic region in terms of population composition, was divided into three parts following the Treaty of Trianon. The larger eastern portion of the region was annexed by Romania, the western half became part of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, while only a marginal area remained in Hungary, bounded to the north and west by the Tisza and Maros rivers. This remaining territory continued to exist under the name Csanád County. In this article, I examine the western part of the Banat region, which was annexed to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, with particular emphasis on the situation of the Catholic Swabians living there between the two World Wars. The Kingdom of South Slavs, with a population of nearly twelve million, had approximately 4% of German nationality in 1921. According to the 1921 census, the population of Western Banat, which became part of the South Slavic state, numbered 561,958. Within the total population in the Banat of Serbia, Germans constituted 22.5% (126,630 individuals), making them the second largest ethnic group in the region, with only the Serbs being more numerous. The vast majority of the German population in the Serbian Banat were Catholic. One-third of the Banat Germans lived in cities, while two-thirds resided in villages. It can generally be stated that, in the 19th and 20th centuries, ethnic groups in the Banat region primarily coexisted side by side, with little interaction between them. During the 19th century, the Banat region experienced significant development and industrialization. However, the vision for its future was severely shattered by its division into three parts following World War I, but the greatest tragedy for them was World War II. In the final year of the war, partisans led by Tito, who liberated the South Slavic state, accused the Swabian minority of collaborating with the German occupiers on the basis of collective guilt. Their property was confiscated, and retaliatory actions were carried out, resulting in thousands of fatalities. The majority of the civilian population was interned in camps for years, where tens of thousands of women and children lost their lives due to inhumane conditions and epidemics. The survivors were deported. In contrast to neighbouring Romania, the Swabian population of the Serbian Banat almost completely disappeared in the years following the World War, and in many

settlements even their cultural heritage was destroyed, including churches. Thus, this marked the end of a two-hundred-year-old Swabian culture in this corner of South-eastern Europe, a culture that had been established through resilient and persistent efforts following the expulsion of the Ottomans.

Keywords: Banat region, Banat Republic, social and economic advocacy organizations of the Banat Swabians, multi-ethnic region, AVNOJ resolutions

KÉT ÚJABB TANULMÁNY A TŐZSDEI MANIPULÁCIÓK KÖRÉBŐL

VARGA NORBERT¹

Jelen írásban két olyan rövidebb tanulmányt kovácsoltam egybe, amelyek egyaránt a doktori kutatási szakterületemhez, a tőzsdei kereskedés körében elkövetett bűncselekményekhez, azon belül is elsősorban a tiltott piacbefolyásolás témájához kapcsolódnak. Az elsőben amerikai jogesetekkel is illusztráltan arra kívánok kísérletet tenni, hogy a klasszikus tiltott piaci manipulációról értekeznek, hangsúlyozva azt a tényt, hogy az amerikai szabályozással szemben a hazai büntetőjog a kereskedés irányának szempontjából nem különíti el a két kategóriát, *expressis verbis*. A másodikban a jéghegy megbízással (*iceberg order*) foglalkozom, mely hazánkban szigorúan véve nem tőkepiaci jogi, hanem tőzsdei belső szabályzat által kodifikált (EU-ból implementált) kategória. Minthogy az információ teljességének hiánya, illetve késleltetettsége mindig extra kockázatot jelent a tőzsdei visszaélésekre nézve, különös tekintettel, ha kellő időben hatékonyan tenni lehetne az elkerülésük érdekében, ezért fontos erről az eddig jogtudományi kutatás tárgyául nem szolgáló jogintézmény által teremtett jelenségről mintegy fél szerzői ív terjedelemben néhány bevezető gondolatot megfogalmazni.

I. PIACI MANIPULÁCIÓ A „PUMP AND DUMP” ÉS A „POOP AND SCOOP” MÓDSZEREKKEL²

Absztrakt

Első tanulmányomban azt kívánom röviden bemutatni, hogy az amerikai szakzsargonban „pump and dump” és „poop and scoop” módszerekkel elkövetett piaci manipulációk milyen formában valósulnak meg jellemzően a tőzsdei kereskedés során. Noha voltaképpen e két csalárd módszer a vizsgált pénzügyi eszköz kereskedési irányának eltérő volta mentén különböztethető meg egymástól, azok mégsem tekinthetők minden tekintetben egymás inverzének, és előfordulásuk sem azonos volumenű. Ezért felvázolom e módszerek főbb jellemzőit, detektálásuk szempontjait. Rá kívánok mutatni, hogy a fenti kereskedési módszerek alapvető elkövetési módjai lehetnek a Btk.-ban szabályozott tiltott piacbefolyásolásnak, azok külön-külön nincsenek nevesítve büntetőkódexünkben.

Kulcsszavak: tiltott piacbefolyásolás, pump and dump, poop and scoop, Securities Exchange Act, prohibition against manipulation of security prices, transactions relating to short sales of securities

¹ PhD-hallgató, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, témavezető: Prof. Dr. Tóth Mihály egyetemi tanár; drvarganorbert@icloud.hu; ORCID: 0009-0003-4213-4242

² Jelen tanulmány a Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában 2024. november 14-én megtartott konferencia-előadásomon alapul.

Fogalommagyarázat

A „pump and dump” kifejezést legegyszerűbben akként lehet magyarra fordítani, hogy pumpáld fel és dobd el, de szivattyúzásnak és dömpingnek is interpretálható. Tekintettel a nagyon egyszerű szóhasználatra, gyanítható, hogy a fogalom gyökere a szlengben használt jelentéseire nyúlik vissza, innen kerülhetett be a tőzsdei szaknyelvbe. Az egyik jelentéssel arra a helyzetre utalunk, amikor valaki úgy létesít egy másik személlyel egyéjszakás szexuális kapcsolatot, hogy nem áll szándékában semmilyen további kapcsolat fenntartására az illetővel, a másik pedig azt fejezi ki, amikor a gyermekét anyatejjel tápláló anya alkoholfogyasztást követően megnövelt mennyiségű tejét lefejt, nehogy a gyermeke azt elfogyaszthassa. Fenti nem túl pozitív bevezető gondolatokat követően megadható a „pump and dump” lexikonszerű meghatározása, mely szerint ez az értékpapírcsalás egyik formája, amelynek során hamis és / vagy félrevezető „pozitív” állításokkal mesterségesen felduzzasztják (mintegy felpumpálják) a korábban olcsón vásárolt ilyen részvények árát annak érdekében, hogy azokat utóbb magasabb áron adják el (dömping). Miután a rendszer üzemeltetői „kidobják” (eladják) túlértékelt részvényeiket, az árfolyam csökken, és a befektetők elveszítik a pénzüket. Ezzel szemben a közönséges, durva szóösszetételből álló „poop and scoop” módszer szerint, amely pontos fordításban annyit jelent: kaki és gombóc vagy kakilj és kanalazz, az történik, hogy a befektetők egy tájékozott, rendszerint szűk csoportja megpróbálja lenyomni egy részvény árfolyamát hamis információk, pletykák és más módon káros információk terjesztésével, képletesen mintegy fentről ürülékével bepiszkítja a piacot abból a célból, hogy aztán alacsonyabb áron megvásárolhassák a részvényeket, vagy érte nyúlhassanak, hogy leszedjék azokat. Sikerük esetén akciós áron megvásárolhatják a részvényeket, miután már a teljes piac eladta azokat az árfolyam drámai esését okozva. Mindez némi hasonlóságot mutat a short ügyletekkel, ezért érdemes e két fogalom párhuzamba állítása során megemlíteni a „short and distort” módszert, mely az értékpapír-csalás azon fajtája, amelyben a befektetők egy részvény piacán short pozíciót nyitnak, melyet követően „negatív” pletykákat híresztelnek a kibocsátó vállalatról, hogy megpróbálják lenyomni a részvények árfolyamát. Ez esetben azonban jellemzően nem cél az alacsonyabb ár mellett történő short pozíció zárása (azaz részvényvételi ügylet), mert a short and distort módszer alkalmazása révén a pozíciónyitás és árfolyambedöntés gyakran a fedezetlen short ügylet egyik formájaként kerül végrehajtásra, azaz a csaló a shortzárás nélkül is eléri időlegesen a célját. A részvény árfolyamának csökkenése után lehetősége mutatkozik a csaló befektetőnek arra, hogy az eredeti short eladásból származó bevételt nagyobb számú (akár többször annyi) részvény megvásárlására fordíthassa, mint amennyi az eladási ügylet tárgya volt.

A módszerek összehasonlítása

(1) A pump and dump módszer elterjedtebb mint a poop and scoop. Ez arra vezethető vissza, hogy az egyedi részvényt piacon való kereskedésben a long pozíciók felvétele gyakoribb, mint a shortolás. Belátható, hogy az elsősorban veszteségfedezésére alkalmazott short ügyletek soha nem lehetnek a kereskedés meghatározó, jellegadó tranzakciói. Az egyedi vállalat üzleti teljesítményének értékelésére használt egyik legfőbb mutató, a piaci kapitalizáció kiszámításához alkalmazott szorzat egyik tényezője éppen az állandóan dinamikusan változó részvényárfolyam. A másodlagos piacon megvásárolt részvény tulajdonosának elvi lehetősége van részesedni a befektetett vállalat nyereségéből, amennyiben osztalékfizetés történik és

részvényesként az osztalékra való jogosultság minden feltételének maradéktalanul eleget tesz. A short pozícióban lévők számára ez a lehetőség tulajdon hiányában eleve nem adott. A gazdasági szaksajtóban a long kereskedést folytatókat a shortolókkal szemben úgy szokták jellemezni, hogy a befektetői optimizmusuk hajtja őket üzleti döntéseik megfontolásakor. Racionális érvként hozható fel az is a short ügyletekkel szemben, hogy a veszteség mértéke, amire az ilyen kereskedő spekulál, korlátlan, míg az elérhető nyereség korlátját a short pozíció nyitáskor fennálló árfolyam egyértelműen meghatározza (Brückner, 2020). Az USA tőkepiaci felügyeleti hatósága, a Securities and Exchange Commission (a továbbiakban: SEC) a saját hivatalos honlapján még a folyamatban lévő eljárásaik alatt sajtóközleményeket jelentetnek meg egyedi ügyekben, melyből a „pump and dump” módszerre álláspontom szerint kiváló példa a 2024-ben közzétett „Bűvös Gomba” vállalat és két magánszemély ügye. E sajtóközleményből kiderül, hogy a SEC 2024. október 9-én a Minerco Inc. nevű vállalatot és két magánszemélyt „pump and dump” módszerrel elkövetett tőzsdei visszaéléssel vádolta meg, mert szerepet játszottak abban, hogy a Minerco Inc. mesterségesen felárazott részvényeinek eladásával a befektetőktől mintegy 8 millió dollárt csaltak ki. Ismeretes, hogy a Minerco Inc. korábban egy „alvó, penny stock” kategóriába tartozó vállalat volt, melynek részvényárfolyamát azzal pumpálták fel, hogy azt úgy hirdették, mint az első olyan tőzsdére lépett vállalkozást, amely a pszilocibin tartalmú hallucinogén gombák kutatásával, terjesztésével és kereskedelmével foglalkozott. A Minerco Inc. 2021-2022 közötti időszakban publikált félrevezető nyilvános közzétételei és bejelentései közül a SEC sajtótájékoztató kiemeli, hogy az egyik ilyen arról szólt, hogy egy független szervezet 1 milliárd dollárért értékelte a céget, egy másik pedig arról, hogy a társaság egy jamaikai céggel szerződött arra, hogy az majd a pszilocibin gombák egyedi töveinek termesztéséhez szakmai tapasztalatot fog nyújtani és közre fog működni abban, hogy a Minerco Inc. megszerezze Jamaikában a kannabisz engedélyt. Hamisnak bizonyult az a közzététel is, amely a Minerco Incet Nevadában bejegyzett aktív státuszú gazdasági társaságnak állította be, amikor annak alapszabályát már addigra visszavonták. Végezetül a megnövekedett részvényárfolyamok letörésére egy off-shore céget vettek igénybe, majd mintegy 3,4 millió dollár átutalása történt meg a vizsgálattal érintett egyik magánszemély által ellenőrzött társaság számlájának egyenlege javára.³

(2) A „poop and scoop” módszer és a „short and distort” módszer nagy hasonlóságot mutat egymással, mindkettő a piaci manipuláció tiltott módja, az USA-ban az 1934-es Securities Exchange Act által a „pump and dump” módszerrel elkövetett tőzsdei csaláshoz képest is (sui generis) üldözendő cselekmény.⁴ A SEC joggyakorlatából a „short and distort” módszerre példaként a Lemelson Capital Management LLC. nevű fedezeti alap (hedge fund) tanácsadó ügyét emelném ki, amely a San Diego-i székhelyű Ligand Pharmaceuticals Inc. részvényárfolyamának shortolásával indult, és mellyel végül 1,3 milliárd USD-t aratott le a fedezeti alap és a tanácsadója. Ez alkalommal hamis negatív információk közzétételével valósult meg a jogsértés, melyek között a Ligand Inc. csőd küszöbén állásával való fenyegetettsége, valamint a cég egyik zászlóshajónak számító, Hepatitis-C elleni gyógyszerének elavultságára történő állítás szerepelt. Ez esetben a részvényárfolyam a fenti

³ SEC Charges “Magic Mushroom” Company and Two Individuals with Multimillion Dollar Pump-and-Dump Scheme.

⁴ A hazai szabályozás a fenti két módszert külön nem nevesíti, az árfolyam befolyásolását annak célzott irányától függetlenül egységesen kriminalizálja, ellenben a SEC kifejezetten rendelkezik az értékpapírok short kereskedésével kapcsolatos ügyletekről „TRANSACTIONS RELATING TO SHORT SALES OF SECURITIES” címszó alatt.

manipuláció következtében 1/3-dal esett vissza. Tekintettel arra, hogy a csalás során a közösségi média által biztosított fórumokat is felhasználták, a sajtóközlemény az ügy jogi lényegét összefoglalva hivatkozik a SEC egyik vezetőjének kijelentésére, mely szerint: „Míg a shortoló kereskedők szabadon kifejezhetik a véleményüket az egyes társaságokról, nem támasztják alá ezeket a véleményeket hamis állításokkal”.⁵ A fenti jogeset kapcsán egy megjegyzést érdemes tenni: a hedge fundok jellemzően sokkal jobban érintettek a short ügyletek kapcsán, mint a tőkepiac egyéb szereplői, tekintettel arra, hogy nevükből adódóan fedezeti ügyletek lebonyolítására szakosodnak, azaz kockázatkezelési megfontolásból, a veszteségek minimalizálása érdekében a long ügyletekkel ellentétes short pozíciókat nyitnak azonos instrumentumra. Ebből okszerűen következik az, hogy ezek a fedezeti alapok mint speciális befektetési alapok a hozzájuk kötődő instrumentumok vonatkozásában a poop and scoop és a short and distort csalási sémára nézve nagyobb kockázati kitettséggel rendelkeznek a hozzájuk képest „hagyományosnak” tekinthető befektetési alapokhoz képest. Magyarország szerencsés helyzetben van abból a szempontból, hogy nem ismeri sem „hedge fund”, sem „fedezeti alap” néven a fenti speciális befektetési alapot, de még a létező és szabályozott piacon működő kockázati tőkealapokat sem lehet azokhoz hasonlítani, ahogy az abszolút hozamú alap is más fogalmat takar.⁶

A „pump and dump” és a „poop and scoop” manipulációs módszerek azonosítása

Alaptézis: a tőzsdei kereskedőknek kiadott figyelmeztetések⁷, melyek a fenti módszerekkel manipulált instrumentumok elkerülésére hívják fel a figyelmet, jól használhatók a bűnügyi felderítő, nyomozati munkában, és a tőkepiaci felügyeleti szervek hatósági feladatellátását és az ahhoz kapcsolódó büntető igazságszolgáltatás szereplőinek munkáját is orientálhatják. Szerepük tehát kettős, egyfelől a kereskedelem normális menetének elősegítése, fenntartása, másfelől bűnmegelőzési indíttatású. Egyes terméktípusok a természetüknél fogva nagyobb fenyegetést jelentenek a pump and dump módszerrel elkövetett csalások vonatkozásában, pl.: a penny stock értékpapírok, kriptovaluták. A termék kockázati kitettségét vizsgálhatjuk annak kategorizálása során. Az ún. „hype” (rövid időn belül bekövetkező szokatlanul nagy árfolyamrobbanás) mögött rejlő tényezők azonosítása és vizsgálata az erre folytatott elemzés, kutatás révén annak fényében, hogy van-e fundamentum az árfolyam emelkedése mögött, észszerűségi teszt elvégzése. Ez bármely tetszőleges időpillanatban elvégezhető, melynek eredményeként feltehető a kérdés: racionális indokok vezettek-e el a jelenlegi árfolyam kialakulásához, életszerű volt-e adott időszak spektrumán az árfolyam alakulása? Bármely extrém módon túlárzott instrumentum esetén kifejezett kockázatot rejt magában a már eleve magas árfolyam, amennyiben long pozíciót kívánunk felvenni. Részvény esetén vizsgálándó, hogy a kibocsátó addig nyilvánosságra hozott főbb pénzügyi dokumentumaiban (beszámolók, jelentések) közölt és valósnak tekintett adatok összességében indokolják-e (összhangba hozhatók-e) a prompt árfolyammal. Felderítés,

⁵ SEC Charges Hedge Fund Adviser With Short-and-Distort Scheme.

⁶ A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének tájékoztatója a Hedge Fund befektetésekről.

⁷ Tipikusan ilyenek az ún. „profit warning” típusú figyelmeztetések, melyek olyan elemzői háttér munkán alapulnak, amelyek arra hívják fel a figyelmet, hogy a beazonosított események az érintett részvényt kibocsátó vállalat profitcéljai elérésének vonatkozásában kockázatot jelentenek.

bűnüldözés: a bennfentes kereskedők ügyleteit követő eladási roham esetén a piaci manipulációban érintett személyek, szervezetek azonosításához támpontot ad a tranzakciók időpontja mentén elvégzett elemzés. A fenti manipulációs módszerek gyanúját felvető trendek azonosítása a kereskedés menetében különös jelentőséggel bír. Minthogy értelemszerűen csak múltbeli adatokra lehet támaszkodni, ezért az érintett termék piacának alakulása szempontjából releváns, empirikus adatokat teljes körűen tartalmazó (és egyébként szemléletes) historikus és kereskedési napon belüli (intraday) árfolyamgörbék vizsgálata lehet a kiindulópont. Amennyiben rendelkezésünkre állnak a fenti árfolyamgörbékre vetített technikai elemzések eredményei, úgy azokat érdemes a befektetési elemzői szakmában elfogadott módszerek és technikák alapján alaposan kiértékelni. A terjedelmes, mélyreható elemzések eredménye tömören összefoglalva a befektetői ajánlásokban jelenik meg, jellemzően egy ötfokú skálán, mely lehetővé teszi, hogy a közgazdasági tudással, iparági ismeretekkel nem rendelkező vagy éppen csak újságolvasásra időt szánni nem tudó személyek is e szerint a pénzügyi eszközre kiadható: erős vétel (strong buy), vétel (buy), tartás (hold), eladás (sell), erős eladás (strong sell) ajánlások ismeretében kereskedhessenek.⁸ Az ajánlati könyv (vétel, eladás oldal) alapos elemzése hatékony segítséget adhat, különös tekintettel a bevitt és nem teljesült ajánlatokra. Külön vizsgálni kell a mennyiséget és az ajánlati árat, mert az ajánlati könyv statikus vizsgálata, mely egyébiránt jó pillanatfelvételt ad a piac aktuális helyzetéről, nem elegendő, hiszen a kereskedés egy dinamikus folyamat, ezért az ajánlati könyv alakulása is vizsgálendő, mert az sztochasztikus kapcsolatban áll az árfolyam alakulásával. Az ajánlatok módosítása, visszavonása kiemelt fontosságú, ennek nyomán lehet következtetni a fiktív ajánlatokra, melyhez elengedhetetlen a tranzakciópárok együttes vizsgálata. A pump and dump séma (ezt a kifejezést használja az angolszász nyelvű szakirodalom, ideértve a SEC hivatalos dokumentumait is) azonosításához jó támpontot jelenthet a long kereskedés során felmerülő kockázatok, veszélyek számbavétele.

Felmerülő problémák

A tiltott piacbefolyásolás vizsgált elkövetési módjainak értékelése során számtalan probléma felmerülhet, melyből jelen tanulmányomban hármat kívánok kiemelni és röviden ismertetni.

(1) Az iceberg ajánlatok kérdésköre. Van-e létjogosultsága a „jéghegy” ajánlatoknak etikai megfontolások alapján? Az irányadó és kurrens hazai tőkepiaci szakirodalom eme atipikus megbízástípus lényegét ismertetve azt hangsúlyozza, hogy az a nagybefektetők tőzsdei ügyleti megbízásainak a piaci ár alakulására gyakorolt hatásának teljes vagy részleges ellensúlyozását célozza (Kecskés et al, 2019, 339. o.). Álláspontom szerint az iceberg megbízások létjogosultsága vitatható, ugyanis amennyiben abból indulunk ki, hogy az értéktőzsde – ahogyan bármelyik tőzsde – alapfeladata per definitionem a hatékony tőkeáramlás, tőkeértékelés, az árfolyam és egyéb kockázat megosztása érdekében a tőzsdei termékek keresletének és kínálatának koncentrálása, azok kereskedésének lebonyolítása és a nyilvános árfolyam alakulás elősegítése (ld. 2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról, 5. § 122. pont - értelmező rendelkezés), akkor a törvényi meghatározásból egyértelműen kitűnő

⁸ Egyes elemzések az ajánlásoknál az erős vétel / eladás (strong buy / sell) kategóriát egyszerűen vétel / eladás (buy / sell) néven említik és ehhez viszonyítottan az „egyszerű” vétel / eladás (buy / sell) ajánlást kiegészítik a „mérsékelt” (moderate) jelzővel.

határozott céltételezésből látható, hogy a börze nem csupán egy piactér, kereskedelmi platformot biztosító vállalkozás, hanem egy információs szerepet betöltő intézmény, melyre rendkívül szigorú szabályrendszer vonatkozik. Hatékony lehet az, ha a nagy volumenű vételi vagy eladási megbízás ajánlati könyvben való láthatóság szempontjából történő feldarabolása révén kereskedhetőbbé válik egy részvény azonnali piaca, mert belátható, hogy mindez a likviditásnak kedvez, de ha már előre ismert a megbízó pontos (eredeti) ügyleti szándéka az árfolyam és volumen tekintetében egyaránt, úgy a valósidejű és tartalmilag is valós tőkeértékelés ellen hat az, ha az egyébként megismerhető (és a befektetési szolgáltatók és munkatársaik, valamint a megbízást adó befektető által ismert) ajánlat egyes részeinek láthatatlanná tételével az azokat nem ismerő befektetők ismerettel nem rendelkezhetnek.⁹ Erős ellenérvként felhozható továbbá az is, hogy a Budapesti Értéktőzsde (a továbbiakban: BÉT) a Xetra kereskedési rendszer 2013. december 1. napjával történő bevezetéséig is hatékonyan működött, iceberg megbízások adásának és teljesítésének hiányában is, az MMTS kereskedési rendszer keretei között.

(2) A kereskedés felfüggesztése alatt nincsenek kötések, a rendszer még az ajánlatokat sem fogadja be, és nem vagy nem minden esetben ismert előre a kereskedés újraindításának időpontja. Ezen időszakokat követően már csak a várható árelmozdulás miatt is az ajánlati könyv dinamikája jellemzően megváltozhat, a felfüggesztésre és újraindításra, mint kereskedési eseményekre ennél fogva spekulálni lehet. Ez megtörténhet olyan módon, hogy a felfüggesztésre irányadó BÉT határozat közzétételének időpontja és a felfüggesztés tényleges beállta között eltelt idő alatt bevitt ajánlatokat és az annak révén megkötött ügyleteket pusztán a gyors profitrealizálás érdekében realizálják, de ezenfelül a felfüggesztés tartama alatt a befektetők gondolkozási időt nyernek a pozícióik menedzseléséhez, így a folyamatos kereskedés újraindulása esetén turbulens időszak állhat be, mely a forgalmon túl a volatilitás növekedésével is járhat. Ezek jelenleg is mindennapi események, annak ellenére, hogy 2020-ig létezett egy „hungarikum” esetköre is a tőzsdei kereskedés felfüggesztésének, mely szerint a kibocsátóknak lehetőségük volt a saját értékpapírjaikban történő kereskedés meghatározott időtartamra vonatkozó felfüggesztését kezdeményezni az indok(ok) feltüntetésével „rendkívüli tájékoztatásuk nyilvánosságra hozatalát megelőzően nyilvánosságra kerülő információk felhasználásának megakadályozása érdekében”. Tipikus példa volt erre, amikor egy kibocsátó valamilyen fontos esemény, információ közzététele előtt állt (pl. egy a cég életében az általa jelentősnek minősített szerződés aláírása), de ezt az információt nem tette közzé azonnal valamilyen okból, viszont tartott annak kiszivárgásától, egészen pontosan attól, hogy az visszaélés alapjául szolgálhat, ezért kérte a tőzsdétől a kereskedés felfüggesztését a fontos tájékoztatásának közzétételéig terjedő időre. Az ilyen felfüggesztések általában kereskedési napon belül történtek és jellemzően nem húzódtak át több tőzsdenapra (bár előfordult ilyen eset). Ilyenkor a tőzsde rendre, eleget téve a kibocsátói kérelemnek, a kereskedést felfüggesztette, és ezzel egyidejűleg megvárta a rendkívüli tájékoztatás közzétételét, majd relatíve rövid várakozás (általában kb. fél óra) után, bízva abban, hogy az információ árba történő beépülése előtti akadály az információ terjedésének lehetősége következtében elhárult, külön határozattal visszaállította a termék tőzsdei kereskedését (Szalay-Forrai, 2020). Tekintettel arra, hogy a fenti sajátos szabályozási megoldás nem

⁹ A fent kifejtettek okán vitatható Kecskés megállapítása, azonban tekintettel arra, hogy a hazai szakirodalom ezidáig adós maradt az iceberg megbízások részletes természetrajzával és etikai értékelésével, a probléma bővebb kifejtésére e helyen e tanulmány nem vállalkozhat.

mutatott összhangot az európai tőkepiaci szabályozással – Az Európai Parlament és a Tanács 596/2014/EU rendelete (2014. április 16.) a piaci visszaélésekről (piaci visszaélésekről szóló rendelet), valamint a 2003/6/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2003/124/EK, a 2003/125/EK és a 2004/72/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről, a továbbiakban: MAR rendelet – mert az információ ilyenén visszatartása a bennfentes információ azonnali közzétételébe ütközött, a késleltetés fenti intézményét a BÉT 2020. szeptember 7-én és 9-én, két részletben kiiktatta az Általános Üzletszabályából, és a kereskedés felfüggesztésének addigi leggyakrabban alkalmazott esetköre megszűnt. Figyelembe véve a fent említetteket, okszerűen lehet arra a megállapításra jutni, hogy a felfüggesztés átmeneti időszaka komoly kihatással lehet a long és a short pozíciók felvételére és zárására azon egyszerű oknál fogva, hogy a bár a kereskedés szünetel, a kereskedési döntések befektetői megfontolása, kialakítása azonban mindvégig folyamatos marad. Ebből azt a konklúziót lehet levonni, hogy mialatt a tőzsdei kereskedés az adott platformon szünetel, úgy természetesen, hogy ez az időszak kedvezhet a pump és dump sémát alkalmazó, azaz a piacot szándékosan manipulálni tervező kereskedők nemkívánatos, károkozó tevékenységének is.

(3) A nyereségrealizáló, ún. „take profit” és a veszteségvágó, ún. „stop loss” pozíciók alapjául szolgáló ajánlatok ezen jellege – mely egyébként komoly többletinformációt tartalmazna – nem derül ki az ajánlati könyvből, azaz nem ismert adott prompt árfolyam mellett az ajánlati könyv adatainak birtokában sem az, hogy a pozícióban lévő kereskedők mikor tervezik likvidálni (értékesíteni) a befektetésüket, hasonlóképpen az ilyen többlettulajdonsággal rendelkező limitáras ajánlatok módosítása, visszavonása sem válik ismertté. Arra ugyan van lehetőség, hogy a befektetők előfizetésük szerint differenciált betekintést nyerhessenek az adott részvény kereskedési adataihoz kapcsolódó ajánlati könyvekbe, de már a magyar piacon az sem garantált, hogy nem kumulatív adatokhoz jutnak hozzá. Ez azt jelenti, hogy adott árfolyamszint esetén nem fogják feltétlenül megtudni még azt sem, hogy az ahhoz tartozó mennyiség hány darab és egyenként milyen volumenű ajánlatból tevődik össze. Arra is van lehetőség, jellemzően külföldi piacokon, hogy dinamikus ajánlati könyv álljon az érdeklődő befektetők rendelkezésére, és az sem kizárt, hogy ad abszurdum képernyőkiadványt fényképekkel percenként akár többször rögzítsük az ajánlati könyv éppen aktuális múltbeli időállapotait és azokat egymással meghatározott szempontok szerint összehasonlítsunk. Nem tudjuk tehát az adott időpillanat kereskedési / ajánlati könyv adataira vonatkoztatva az éppen akkor pozícióba kerülő, abban lévő, vagy azt likvidáló valamennyi befektetőtársunk adott instrumentumhoz köthető teljes kereskedési ügyleteit megismerni. Az ajánlati könyv jellemzőivel kapcsolatos egyik hazai közgazdaságtudományi tanulmány nemzetközi szerzők megállapításaira történő hivatkozással rámutat arra, hogy 2004-ben a Londoni Értéktőzsdén (London Stock Exchange) a tőzsdei ügylet megkötésére irányuló ajánlatok a három legnagyobb ajánlattípus közötti megoszlása viszonylag egyenlő arányú volt: 33%-a piaci, 32%-a spread, míg 35%-a limitáras ajánlat. A brit kutatás szerint a limitáras ajánlatoknak volt legkisebb az árhatása, vagyis nem mozdította el a piaci árat, a spread ajánlatoknak már jelentősebb hatása volt, míg a piaci áras ajánlatot adók voltak a legtürelmetlenebbek, és ők befolyásolták legjobban a piac alakulását. A piaci áras megbízások árhatása e szerint azért volt a legjelentősebb, mivel amennyiben a megbízás nem a legjobb árszinten történik, hanem érinti az ajánlati könyv többi sorát is, a piaci ár az ajánlatvezérelt tőzsdén természetesen el fog mozdulni az addigi értékéről a kötéspárosítási algoritmus működése következtében (Váradi, 2012, 282. o.). Furcsa ellentmondásnak tűnik

elsőre a fenti kutatási eredmény tükrében, hogy az ajánlati könyvnek komoly jelentőséget tulajdonított annak ellenére, hogy az azonnal teljesülő és a piacot legjobban mozgató piaci megbízásokra leadott ajánlatok nem látszódnak ajánlati szinten, tekintettel arra, hogy az szükségtelen és kivitelezhetetlen is egyben. Ennél azonban sokkal fontosabb álláspontom szerint e körben az a tény, hogy az ajánlati könyvbe bevitt limitáras megbízások érvényességi időtartama sem ismerhető meg. Erre Váradi tanulmánya, mely elsősorban nem jogi, hanem közgazdasági természetű kutatási eredményeket tartalmaz, külön nem hivatkozik, hanem csak azt szögezi le, hogy "az ajánlati könyv tulajdonképpen csak a limitáras megbízásokat tartalmazza"(Váradi, 2012, 274. o.), azokat azonban a végrehajtási feltételekkel kiegészítetten nem vizsgálja, így a különböző érvényességi idejű megbízások ugyanúgy nem nyernek értékelést, ahogy a fent kifejtett iceberg és stop loss megbízások sem. Az ajánlati könyv vételi és eladási oldalán szereplő mennyiségek és árszintek ismeretében azonban lehet némi sejtése a pozícióba be- vagy kilépni szándékozó befektetőnek, hogy reális lehet-e adott kereskedési napon belül, a múltbeli kereskedési adatok alakulása ismeretében az egyes szintek teljesülése, mert arra minden lehetőség adott, hogy technikai elemzéseket végezzen el, kivétíve az árfolyamgörbét a jövőre nézve. Feltételezhető ugyanis, hogy nem kerül sor olyan limitáras ajánlatok megadására, amelyek a prompt árfolyamtól irreálisan elrugaskodnak, mert bár egyéni befektetői cél a profitmaximalizálás a tőzsdén, és ehhez két egymás viszonylatában utóbb helyesnek bizonyuló tranzakciós döntés szükséges, a közvetítői díjak és jutalékok következtében tisztességes szándék mellett nem lehet az eleve teljesíthetetlennek tűnő ajánlat adása a cél, továbbá előre meghatározott szabályok szerint a prompt árfolyamhoz képest túl magas vagy alacsony limitáras ajánlatok befogadása sem fog megtörténni, azt a tőzsdei kereskedési rendszerek automatikus vissza fogják utasítani.

Záró gondolatok: digitalizáció és a tiltott piacbefolyásolás

(1) Mára már látható, hogy a robbanásszerű technológiai fejlődés, különösen az online közösségek és online pénzügyek expanziója a piaci manipuláció tiltott módszerei elburjánzására kedvezően hat. Ahogy a klasszikus csalás esetében világszerte trend, hogy a bűncselekmény elkövetése a valósból a virtuális térbe terelődött át, úgy kijelenthető mindez a tiltott piacbefolyásolásra, annak pump and dump és a poop and scoop séma alapján elkövetett eseteire nézve is. Ambrus István a szakkönyv formájában 2021-ben megjelent compliance jogszabályokhoz fűzött kommentárjában ezt úgy fogalmazta meg, hivatkozva egyben az Európai Bizottság szakértőinek a magyar Btk.-ba nem időben átültetett, a tiltott piacbefolyásolás törvényi tényállásából hiányzó, nyílt taxációt lehetővé tevő "vagy egyéb olyan magatartás" kitétel hiányosságára utaló kritikáira, hogy "az új termékek és technológiák fejlesztése növeli a piaci manipulációt végrehajtani szándékozó személyek eszközeit és lehetőségeit, valamint a piaci szereplőket érintő technológiák szofisztikáltság és összetettsége új lehetőséget teremt a piaci manipuláció megvalósításához."(Ambrus, 2021, 281. o.) Jelen tanulmánynak nem volt célja sem a tőzsdei forgalomban egyre nagyobb szerepet játszó algoritmus kereskedelem, sem az ún. nagysebességű kereskedelem (high frequency trading) megemlítése és tiltott piacbefolyásolás gyakorolt hatásának elemzése, de kétségtelen, hogy ezek a speciális esetek is szerepelnek a fent hivatkozott büntetőjogi compliance magyarázatban, mint olyan újonnan elterjedt kereskedési módszerek, amelyek extra kockázatot jelentenek.

(2) Sajnálattal az is tapasztalható, hogy az influencers marketing elterjedése nem segítette a tőkepiacokat a rend fenntartásában. A közösségi médiának ezért a jövőben nagyobb szerepet kell vállalnia a pénzügyi tudatosság fejlesztésében, amely a Európai Értékpapír-piaci Hatóság (ESMA) hivatalos YouTube csatornáján található anyag szerint már egy évtizede a szervezet egyik kiemelt prioritása. Az újabban elterjedt és egyre nagyobb népszerűségnek örvendő közösségi média platformok (különösen Instagram, TikTok) előretörése nagyban hozzájárul a nem szükségszerűen szakemberektől, hanem laikusnak számító átlagpolgár kereskedőktől / befektetőktől származó ellenőrizetlen vagy nehezen ellenőrizhető információk szabad terjedéséhez és tekintettel e fórumok algoritmus alapú működésére is, a névtelen profil mögé bújó felhasználók a tudatosan hamis, de legalábbis félrevezető információk terjesztésében a lebukástól való félelem hiányában gátlások nélkül közreműködhetnek, aláásva ezzel a jobbra hagyományos fórumokon működő befektetési elemzők valós értéket képviselő, térítés ellenében elérhető és ennek okán szabadon nem is terjesztett munkájának eredményét.

Irodalomjegyzék

Ambrus István (szerk.) (2021): *Magyarázat a compliance jogszabályairól I.*, Általános és büntetőjogi compliance, Budapest: Wolters Kluwer Hungary Kft.

A Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének tájékoztatója a Hedge Fund befektetésekről,

https://web.archive.org/web/20101122114135/http://www.pszaf.hu/data/cms548009/hedge_fund.pdf. közzététel dátuma: 2010. november 22., letöltés dátuma: 2025. május 11.

Brückner Gergely (2020): *A titokzatos short-ügyletek: tiltsuk, vagy engedjük járvány idején?*

https://index.hu/gazdasag/2020/04/02/a_titokzatos_short-ugyletek_tiltsuk_vagy_engedjuk_jarvany_idejen/, közzététel időpontja: 2020. április 2., 11:43, letöltés időpontja: 2025. április 4.

Kecskés András, Halász Vendel, Bujtár Zsolt (2019): *Tőzsdeuniverzum*, Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft,

Szalay Rita, Forrai Mihály (2020): *Változnak a kereskedés felfüggesztésének szabályai a BÉT-en,*

<https://www.bet.hu/Rolunk/Sajtoszoba/szakmai-cikkek-es-tanulmanyok/valtoznak-a-kereskedes-felfuggesztesenek-szabalyai-a-bet-en>, közzététel időpontja: 2020. szeptember 7., letöltés időpontja: 2025. május 4.

Váradí Kata (2012): Az ajánlati könyv statisztikai tulajdonságai, *Hitelintézeti Szemle*, 11(3), 272-286. o.

<https://www.bankszovetseg.hu/Content/Hitelintezeti/272-286-varadi-kata1.pdf>, letöltés időpontja: 2025. április 4.

Jogesetek a SEC gyakorlatából

SEC Charges “Magic Mushroom” Company and Two Individuals with Multimillion Dollar Pump-and-Dump Scheme, Immediate Press Release, 2024-165, ld.: <https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2024-165>, közzététel dátuma: 2024. október 9., letöltés dátuma: 2025. május 10.

SEC Charges Hedge Fund Adviser With Short-and-Distort Scheme, Immediate Press Release, 2018-190, ld.: <https://www.sec.gov/newsroom/press-releases/2018-190>, közzététel dátuma: 2018. szeptember 12., letöltés dátuma: 2025. május 10.

MARKET MANIPULATION WITH “PUMP AND DUMP” AND “POOP AND SCOOP” METHODS

This study is based on a presentation held at Miskolc University Doctoral School of Law on 14 November, 2024, and aims to show briefly how stock exchange market manipulations via “pump and dump” and “poop and scoop” methods work in reality. In spite of the fact that these fraudulent methods can be distinguished from each other according to the different trading directions of the financial instrument under consideration, they are not the exact opposites of each other and also „pump and dump” is more common than the other manipulative tactic. In this paper I will present the main characteristics of these manipulations, and also provide an overview of their historical development. It will also be discussed that these strategies could be separately introduced into the Hungarian Criminal Code under the category of illegal market manipulation in the future.

Keywords: Illegal market manipulation, pump and dump, poop and scoop, Securities and Exchange Act, prohibition against manipulation of security prices, transactions relating to short sales of securities

II. JÉGHEGY MEGBÍZÁS. A DIGITÁLIS KOR TŐZSDEI KERESKEDÉSÉNEK EGYIK MEGENGEDETT SPECIÁLIS MEGBÍZÁSTÍPUSA

Absztrakt

Jelen tanulmány azt hivatott röviden bemutatni, hogy az iceberg order (hidden order), azaz jéghegy megbízás (rejtett megbízás) jogintézményének tőzsdei kereskedésben történő meghonosodása és elterjedése, milyen új kockázatokkal és veszélyekkel járt, illetőleg kiknek és milyen lehetőségeket tartogathat. Publicisztikai írásokból a jelenséget mélyebben nem ismerők számára mindössze annyi válik ismertté, hogy elsősorban az intézményi befektetők számára lehet kedvező e konstrukció, azt nagyobb volumenű ügyletek megkötése esetén alkalmazzák elsősorban. Célszerű ennek okán megvizsgálni azt, hogy az információkhoz való egyenlő hozzáférés torzulásával sérülnek-e addigi kereskedési alapelvek, amennyiben igen, úgy melyek ezek és mennyiben erodálódnak.

Kulcsszavak: jéghegy megbízás, rejtett megbízás, tőzsdei kereskedés, ajánlati könyv, információkhoz való egyenlő hozzáférés, kereskedési alapelvek, intézményi befektetők, befektetők védelme

A jéghegy megbízásról általában

A „jéghegy megbízás”, azaz a nemzetközileg elfogadott „iceberg offer” teljes egészében (tükörfordításban) magyar nyelvre lefordított elnevezése tőlem származik, tekintettel arra, hogy ez a fogalom így, ezzel az elnevezéssel a hazai jogi környezetben nem használatos: az angol elnevezést csak akkor fogom használni, ha normaszöveget idézek. A Budapesti Értéktőzsde (a továbbiakban: BÉT) valamennyi belső szabályzatát – melyek egyébiránt a tőzsdei kereskedésben érintett valamennyi félre irányadó és kötelezően alkalmazandó normák koherens rendszerét képezik – felülről determináló tőkepiaci törvény (2001. évi CXX. törvény a tőkepiacról, a továbbiakban: Tpt.) e fogalomról nem rendelkezik. Következésképpen megállapítható és nem túlzás, hogy a jéghegy megbízás Magyarországon ma mindössze egy kereskedelemtechnikai fogalom, amelynek a jogrendszerünkben jogszabályként nem értelmezhető, „A Budapesti Értéktőzsde Nyilvánosan Működő Részvénytársaság Általános Üzletszabályzata” ötödik könyvét képező ún. „Kereskedési Szabályok” (a továbbiakban: KSZ) dokumentum ad otthont. A KSZ 9.2.3. pont sorolja fel tételesen a tőzsdei kereskedésben adható ajánlatok típusait, melyek között a c) alpontban szerepel az „iceberg” ajánlat. A Tőzsde nem fordította le ezt a szót magyar nyelvre, hanem az általa alkalmazott Xetra kereskedési rendszer bevezetése¹⁰ alkalmával módosított KSZ az ajánlattípusok kibővítésekor az „iceberg” szót implementálta. A fenti felsoroláson túlmenően a KSZ természetesen megadja az „iceberg ajánlat” definícióját, mely a 10.10. pont szerint: „olyan limit ajánlat, ahol ajánlattételkor kétféle mennyiséget kell megadni, a teljes mennyiséget, és a látható mennyiséget”.

A jéghegy megbízásról a részletszabályok tükrében

Fentiek némi magyarázatra szorulnak, mert a meghatározás a KSZ egyéb rendelkezéseiben nincs alábontva, és a tőzsdei kereskedés gyakorlatában jártassággal nem rendelkezők önmagában a mennyiség és a láthatóság fenti megjelölésével nem feltétlenül tudnak kellőképpen eligazodni a megbízástípus besorolása és annak a többi, hagyományosnak tekinthető megbízástípustól történő elhatárolása során. Arról van szó, hogy a kereskedő amikor a klasszikus limitálás¹¹ megbízás adása helyett – mely, amint azt a későbbiekben látni fogjuk, jó alternatívája a jéghegynek – kifejezetten iceberg megbízást kíván adni, úgy előre meg kell határozza azt, hogy miből, mennyit, mennyiért kíván venni vagy eladni, de ezen túlmenően – merthogy kettős konjunktív feltételről van szó – azt is meg kell adnia az ajánlata megtételekor, hogy a teljes ajánlati mennyiségből mekkora legyen az a részmennyiség (azaz adott instrumentumtípusból hány darab, egészen konkrétan pl. 1000 db OTP törzsrészvény), amely az ajánlati könyvben mindenki számára az ajánlat bevitelekor és befogadásakor láthatóvá válik, publikus lesz. Értelemszerűen ez kijelöli a láthatatlan részt is, (mely képletesen értve a jéghegy alja, vízfelszín alatti része lesz) minthogy a kettő együtt teszi ki a teljes mennyiséget, ugyanakkor ez a láthatatlan rész a mennyiségét tekintve az ajánlati könyvből jellemzően nem derül ki, hanem csak a kereskedés meghatározott szakaszaiban válik ismertté. Még akkor is,

¹⁰ A Xetra kereskedési rendszer hazai meghonosítására a BÉT-en 2013. december 1. napjával került sor, mellyel az európai régióban utolsóként vettük át ezt a német fejlesztésű rendszert, melyet a folyamatos fejlesztéseknek köszönhetően a befektetői szakmában a mai napig a világ egyik leggyorsabb és leghatékonyabb elektronikus kereskedési rendszerének számít. (Vélhetően az iceberg megbízások technikai kezelésére a korábban használt MMTS kereskedési rendszer nem volt alkalmas a BÉT-en.)

¹¹ Összességében meghatározásra kerül az eladási / vételi ajánlatban, hogy mely ár / árfolyam elérése esetén köttessen meg a tőzsdei ügylet az ajánlatban meghatározott mennyiségben.

ha ez utóbbi ismertté válik, merthogy annak feltétele beáll (a korábbi mennyiség lekötődik), vissza fog maradni egy újabb láthatatlan rész, értelemszerűen a lekötetlenül maradt mennyiséghez képest, és ez a teljes mennyiség lekötésének megtörténteig mindvégig így marad, ide nem értve az ajánlat időközbeni módosítása és visszavonása atipikus esetét. Vannak továbbá olyan részletszabályok, melyek valójában korlátozásokat tartalmaznak: ilyen a 10.11. pont szerinti korlátozás is, melynek értelmében „iceberg ajánlat csak a folyamatos kereskedés aukciókkal modellben tehető”. A hazai piacon elérhető tőzsdei termékek zömének kereskedése jellemzően e modell keretei között történik, így ide tartoznak az azonnali részvényt piacon kereskedett egyedi tőzsrészvények is. Ennél lényegesen szigorúbb a 10.12. pont rendelkezése, amely azt mondja ki, hogy „iceberg ajánlat esetében végrehajtási feltételek nem adhatók meg, és a kereskedési szakasz feltételek vonatkozásában iceberg ajánlat csak kereskedési szakasz feltétel nélkül tehető”. Ez teljesen logikus és indokolt rendelkezés, mert ha a kereskedési szakaszok mentén differenciáltan lenne megadható a kereskedő részéről az iceberg ajánlat, akkor az lehetőséget teremtené neki a KSZ kijátszására. Ismeretes ugyanis, hogy adott tőzsdenapon belül minden esetben kell hogy legyen olyan időbeli szakasza a napi kereskedésnek, amikor iceberg megbízás esetén a teljes mennyiség látszódik az ajánlati könyvben.¹² Ennek oka az, hogy természetszerűen egészen másként zajlik a napi tőzsdei kereskedés a nyitás és a zárás fázisában, mint a folyamatos kereskedés „rendes” szabályai szerint napközben. Ezen túlmenően pedig nem lehet kizárni a napközi árelmozdulásokat, amelyek miatt napon belüli (a folyamatos kereskedést megszakítását kiváltó) ún. volatilitás szakaszok is bekövetkezhetnek, amikor szintén aukciós kötések vannak, ahogy a már említett nyitó záró időszakokban (csak ott kötelezően.) Erre utal a KSZ 10.13. pontja: „Az aukciós és volatilitási szakaszok során az iceberg ajánlat teljes mennyisége szerepel az ajánlati könyvben, és az aukciós ár meghatározása során a teljes mennyiséget veszi figyelembe a kereskedési rendszer”. Ami azonban a leglényegesebb, az csak ezután olvasható ki a KSZ 10.14. pontjából: „Az iceberg ajánlat a folyamatos kereskedés szakaszban csak a látható mennyiséggel szerepel az ajánlati könyvben”. Igen, ez a leglényegesebb részletszabály, mert egyfelől tudományos igazolást nem igényel, hogy a folyamatos kereskedés (akciók nélkül) szakasza alatt, amely általánosságban a teljes napi kereskedési idő 90 %-át kiteszi (bár ez termékenként eltérő lehet némileg, mert egy-egy termék kereskedése a 10, 15 %-os napon belüli árfolyamváltozás miatt, akár többször néhány perc időtartamra felfüggesztés miatt szünetelhet), zajlik a legnagyobb forgalom, a tőzsdenapi kötések túlnyomó része erre az általános időszakra tehető, másfelől az iceberg ajánlatnak mint ajánlattípusnak az a fő jellemzője, hogy az ajánlati könyv nem adhat teljes körű és megbízható információt a vételre vagy eladásra felkínált termékek ajánlattal érintett teljes mennyiségére vonatkozóan – ad absurdum az adott termék prompt piaci viszonyaira vonatkozóan – éppen erre a releváns időre, így a fenti torzulás miatt a többi – nem vagy nem csupán iceberg ajánlattal piacra lépni kívánó – potenciális vagy piacra lépő tényleges kereskedőtárs sikerrel kecsegtető lehetőségei a korábbi helyzethez képest kedvezőtlenül meg fognak változni. A KSZ 10.15. pontjának rendelkezése, melynek lényege, hogy az előbb idézett 10.14. pontban lévő rendelkezés alkalmazhatósága esetén az ajánlati könyvben megjelenő, prompt

¹² Humoros hasonlattal élve a jéghegy megbízással tőzsdéző játékos olyan, mint az 1980-as évek népszerű Police 07 nevet viselő társasjátékában a Budapesten bujkáló, Európa-szerte körözött mükincsrabló Dr. Factor, aki néha azért megmutatta magát, izgalmasabbá téve a társasjátékot. Annyi csupán a különbség, hogy a jéghegy folyamatosan olvad.

látható mennyiség a kötések függvényében arányosan csökkenhet, már bemutatásra került, ezért azt csak a rend kedvéért idézem: „Új látható mennyiség akkor kerül az ajánlati könyvbe, ha a látható mennyiség teljes mértékben lekötésre került, és az ajánlat teljes mennyisége még nem került lekötésre”. E szabály megfogalmazása kritikával illethető, mert a hangsúly nem azon van, hogy mikor kerülhet bevezetésre új látható mennyiség, hanem az a lényeges, hogy erre bizony, ha tetszik, ha nem, mindenképpen sor fog kerülni, ha időközben a teljes ajánlat részben lekötésre kerül. A mondat szerkesztés mikéntjéből adódó helytelen hangsúlyozás álláspontom szerint alkalmas arra, hogy a témában járatlan jogalkalmazókat teljesen félrevezesse, de legalábbis gyanítható, hogy ők nem vagy csak nagyon nehezen fognak rájönni, mi ennek az értelme. Végezetül a KSZ 10.16. és 10.17. pontjairól az állapítható meg, hogy azok egymással összefüggnek. A 10.16. pont kimondja, hogy: „Az iceberg ajánlatnál megadható látható mennyiség és teljes mennyiség minimális értékét a Tőzsde határozza meg”. Egyértelmű mindez, ugyanis piacszervezői jogkörben kizárólag a Tőzsde kompetenciájába tartozhat a látható mennyiség alsó limitjének meghatározása. Ehhez kapcsolódik a 10.17. pont, mely a látható mennyiséget a teljes mennyiségre vetítve immár százalékpontos pontossággal számszerűsíti.

Közérdek vagy magánérdek fűződik az ajánlati könyv tartalmának valódiságához?

Ahhoz, hogy helyes értékítéletet alkothassunk a jéghegy megbízásokról, első körben azt célszerű megvizsgálni, hogy az ilyen megbízások esetén kétségtől torzuló ajánlati könyv mindenkor tartalmához – tudniillik, hogy a piac szereplői megbízassanak annak valódiságában – milyen érdekek fűződnek. Ehhez elsősorban a társasági jog ide vonatkozó elveit kell megvizsgálnunk, merthogy abból kiindulva, hogy főként egyedi részvényekre jellemző e speciális megbízás, azaz a nyilvánosan működő részvénytársaságok kapnak relevanciát, mely a társasági jogi, tágabb vetületben magyar viszonylatban a polgári jogi szabályozás tárgya. Még a régi alkotmányunk korszakában kiadott első, tudományos igényű alkotmánykommentár az Alkotmány piacgazdaságról szóló 9. § (2) bekezdéséhez, melynek értelmében „a Magyar Köztársaság elismeri és támogatja a vállalkozás jogát és a gazdasági verseny szabadságát” azt a magyarázatot fűzi, hogy a vállalkozáshoz való jognak két vetülete van: az egyfelől alanyi alapjog, másfelől az állam intézményvédelmi kötelezettsége (Salát-Sonnevend, 2009, 438. o.). Belátható, ha nem lenne alapjog a vállalkozáshoz való jog, akkor gazdasági társaságokat, ideértve nyilvánosan működő részvénytársaságokat sem lehetne szabadon alapítani. Az nyrt. alapításhoz, azaz a részvénytársaságok tőzsdére lépéséhez a megkívánt tőkeminimumon túlmenően számtalan kritériumnak kell az alapítóknak, azaz a részvényeket lejegyzőknek együttesen megfelelniük, melyek közül számos norma, különös tekintettel a prospektus rendeletre, mind a minél teljesebb átláthatósággal, a releváns információk teljeskörű, időszerű közzétételével, mind pedig az információk valódiságával, következőképpen megbízhatóságával áll összefüggésben. A másodlagos piaca irányadó szabályanyag a vállalkozáshoz való jog gyakorlása körében ugyanúgy meghatározó, mint ami az első részvénykibocsátás kapcsán fent elmondható volt, ugyanis ha az IPO során az információk nyilvánossága sérül, akkor felelős társulási döntés (a részvényjegyzés társulást eredményez) nem hozható meg. A másodlagos piacon történő tőzsdei tranzakciók során a részvénytársaság megvásárlásával, de akár csak az arra tett ajánlattétellel, tulajdonképpen társulási döntést hoz meg a befektető, függetlenül attól, meddig tartja meg a portfóliójában az

így szerzett részesedését. Ezen az a tény sem változtat érdemben semmit, hogy nem ismert, kinek a részesedését vásárolja meg. Ugyanez érvényes mutatis mutandis a pótlólagos tőkebevonásra, de a teljes vagy részleges tőke kivonásra is, csak a mennyiség és az előjel változik. Mivel a 2011-ben elfogadott Alaptörvény a vállalkozáshoz való jogot részletesebben nem tartotta szükségesnek kifejtetni, ezért a társasági jog alapelveire vonatkozóan érdemes a Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.) rendelkezéseit és a hozzájuk tartozó magyarázatot áttekinteni. Sajátos módon a Ptk. nem kifejezetten a gazdasági társaságokra vonatkozó általános szabályok között deklarálja a vállalkozás alapításának és az ahhoz való társulásnak a szabadságát, hanem általánosabb szinten a jogi személyek összességére nézve fogalmazza azt meg, mintegy tételes joggá implementálva az alapelvet, Ptk. 3:4. § (1) bekezdés: „A jogi személy létrehozásáról a személyek szerződésben, alapító okiratban vagy alapszabályban (a továbbiakban együtt: létesítő okirat) szabadon rendelkezhetnek, a jogi személy szervezetét és működési szabályait maguk állapíthatják meg.” A kommentár egyértelmű útbaigazítást ad: a jogi személy – ideértve valamely gazdasági társaság – megalakításáról az azt létrehozó személyek szabadon dönthetnek, mely a létrehozáson túlmenően a szabad szervezeti alakításig terjed (Petrik, 2014, 43. o.). Ami pedig a már meglévő gazdasági társaságokat, mint a jogi személyek egyik fő típusába tartozó szervezeteket illeti, az azokhoz való csatlakozás joga levezethető a szerződési szabadságból, tekintettel arra, hogy egy-egy új tag becsatlakozása, kilépése minden esetben a társasági szerződés módosítását igényli, és tekintettel arra, hogy már nincs önálló gazdasági társaságokról szóló törvény, a fenti összefüggés az azonos kódex okán még kézenfekvőbb. Fenti okfejtésből számomra az rajzolódik ki, hogy az ajánlati könyv tartalmának valóságához és időszerűségéhez legalább olyan fontos közérdek és magánérdek fűződik, mint ami a szabályozott piacon kereskedett pénzügyi eszközök prompt árfolyamának (statikus szemlélet), valamint ezen árfolyam intraday és historikus alakulásának (dinamikus szemlélet) megismeréséhez kapcsolódik. Az egyes instrumentumok termékjellemzői közötti különbségek természetes jelensége következtében az is belátható, hogy a likviditás, a volatilitás és az egységár közötti eltérések eltérő kockázatokat vindikálnak, így a kereskedési adatok eredményeként folyamatosan képződő árfolyamgörbe és az annak hátterében lévő folyamatosan dinamikusan változó kétoldalú ajánlati könyv adatai nem szükségképpen bírnak azonos fontossággal a kereskedés során. Az illikvidebb, volatilisabb, túlvett vagy túladdott részvények kereskedése különösen a közepes kapitalizációjú vagy az alatti volumen kategóriában kockázatosabb, mint a likvidebb, kevésbé hektikus, egyensúlyibb társaiké.

Összegzés, záró gondolatok

A jéghegy megbízás tőzsdei kereskedésbe történő hazai bevezetése és töretlen fennmaradása egyértelműen azt eredményezi, hogy a tisztességes tőzsdei kereskedésben bízó személyek ennek révén a bárki számára adott időpillanatban elérhető összes információ ismeretében sem kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy olyan megbízásokat adjanak brókereiknek, hovatovább olyan ügyleteket kössenek, mely tranzakciók révén maximálisan biztonságosan kereskedhetnek, azaz megbízásuk olyan kötésben manifesztálódhat, amely szándékolt céljuknak mindenben megfelelő, avagy amennyiben már ügyletet kötöttek, úgy a pozíciójuk lezárásakor lehetőség szerint nyereséget könyvelhetnek el a befektetésük likvidálása ellenében kapott pénz jóváírásakor. A jéghegy megbízások mellett folytatott

kereskedési tevékenység szükségszerűen információs asszimetriát keletkeztet legalábbis az adott pénzügyi eszköz piacán a jéghegy megbízással élő és az azzal nem operáló kereskedő között, melyből a normális módon kereskedő, azaz a limitáras megbízást adó kerül ki szükségképpen vesztesen. A hazai értéktőzsde jelen formában önmagában a jelen tanulmányban levezetett egyetlen okból sem tudja már álláspontom szerint betölteni azt az információszolgáltatási szerepét, amelyre 2013. november 30-ig az addigi kereskedési rendszer alkalmazása mellett képes volt. Önmagában az, hogy a jéghegy megbízás részletekben történő teljesülésekor a látható részek újra és újra automatikusan megjelennek az ajánlati könyvben, nem adhat elégséges magyarázatot arra, hogy ezzel a fair trade helyreáll. Ez azzal indokolható, hogy a kereskedés egységül szolgáló eredeti (teljes) megbízásra kell vonatkoztatni azokat a szabályokat, amelyek a tőzsdei kereskedés biztonsága érdekében születtek meg jóval a Xetra rendszer bevezetését megelőzően, nemzetközi, közösségi és hazai szinten egyaránt. A tőzsdei vételi vagy eladási megbízás tárgyát képező ajánlat egészének vagy részének nem teljesülése (mely kiolvasható az ajánlati könyvből) ugyanolyan fontos információ, mint a teljesülés, mert a termék áralakulására mindkettő egyaránt hatással van, ezzel szemben a megbízás egységének megbontása az információ publikus voltára is kihat, és alkalmas arra, hogy az annak hiányában természetes módon történő áralakulást felborítsa. A jéghegy megbízást megengedő kereskedési platformok a nem ilyenekkel szemben kedveznek a tiltott piacbefolyásolás és a bennfentes kereskedelem terjedésének, de álláspontom szerint az adagolt láthatóvá tétel (láthatóvá válás) következtében a pénzmosásnak is, így adott kereskedési platform használata esetén, feltéve hogy a kereskedő számára ez opcionális, e szempontot is mérlegelni célszerű. Tekintettel arra, hogy az ajánlati könyv valóságtartalmához legalább annyi közérdek fűződik, mint amennyi magán, célszerű lenne a tudománynak a jövőben alaposabban megvizsgálni azt, hogy de lege ferenda helye lehetne-e annak, hogy a nem jogszabályként létező, jelenleg hatályos hazai tőzsdeszabályzat módosítása kivitelezhető-e a tőkepiaci jogszabályok szükségszerű módosításának megvalósításával.

Irodalomjegyzék

Salát Orsolya, Sonnevend Pál (2009): 9. § (Piacgazdaság). In: Jakab András (szerk.) *Az Alkotmány kommentárja I.*, Budapest: Századvég Kiadó.

Petrik Ferenc (szerk.) (2014): *Az új Ptk. magyarázata II/VI.* Budapest: HVG Orac.

ICEBERG OFFER. A SPECIAL, LEGAL TYPE OF OFFER FOR STOCK EXCHANGE TRADING IN THE DIGITAL AGE

In this study I aim to demonstrate briefly how the acceptance and proliferation of the legal institution of iceberg orders (hidden orders) in the frame of stock exchange trading results in new risks and threats. I will also discuss the opportunities it offers to certain actors of trading and who these actors are. Those who are not familiar with stock exchange procedures can only learn from articles published in the press that this construction can mostly be advantageous for institutional investors and it is used particularly for high value transactions. Therefore it is advisable to examine whether

the lack of equal access to information can violate the existing trading principles and if so which principles are involved and to what extent they are eroded.

Keywords: iceberg offer (hidden offer), stock exchange trading, order book, equal access to information, trading principles, institutional investors, protection of investors

AZ EMBERI IDENTITÁS ÉS A TEREMTÉSTÖRTÉNET

GARAI PÉTER¹

Absztrakt

A mai kor embere egyre bizonytalanabb az igazság tekintetében, az élet értelme, céljai vonatkozásában. Túl sok az információ, a fogyasztás és az önzés, mely a modern társadalmak növekedésének az egyik alapja. Ebben a bőségben egyre elhalványodnak az örök érvényű hitigazságok. Ilyen az élet és a család fundamentumát jelentő férfi és női identitás is, mely teljesen átalakulóban van. Különösen a nők szerepe változik robbanásszerű gyorsasággal. Az értekezés az emberi élet kezdetét, a teremtés időszakát igyekszik bemutatni a nemi különbözőségek vonatkozásában. A teremtés történetében egyértelműen meghatározott a két nem megbonthatatlan egysége mellett a különbözősége és elkülönülő szerepköre, karaktere is. A Biblia ide vonatkozó írásai együtt kerülnek vizsgálatra Michelangelo Sixtus-kápolnában festett freskóinak segítségével. A művészet csodálatosan segít láttatni és jobban elképzelni, megérteni a szépséget, a bűnt, a férfit, a nőt és kettejük különbségét egyaránt.

Kulcsszavak: férfi, nő, asszony, anya, anyaság, feleség

Az alapigazság

„Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket.”²

Ezt vallotta az emberiség minden korban és minden kultúrában a kezdetektől fogva. A modern ember, a mai kor kezdi másként látni, Isten nélkül szemlélni ezt a nézetet. Az értekezés a mai kor nemi anomáliáinak okát nem kutatja, csupán arra szorítkozik, hogy bemutassa a bibliai teremtéstörténetben megjelenő férfi és női karaktert. Kiemelt cél ábrázolni a női identitás jellemzőit, az általa megfogalmazott erkölcsi üzeneteket és az Istenhez vezető cselekedeteket. Jelen értekezés a teljes Szentírást vizsgáló nagyobb munkának az I. része, mely a teremtés történetére, a férfi és a nő létrehozásának és alapvető különbözőségeinek bemutatására koncentrál.

Minden történés elválaszthatatlan a férfitől, mert vele együtt alakul, kölcsönösen hat mindkettőre, akár csak a bűn és annak következményei. Emberi sorsok, tragédiák és győzelmek rajzolódnak ki a Szentírás soraiban, amelyek az elválaszthatatlan férfi nő kapcsolatokon alapulnak. Egyedül csak az angyalok birtokolják mindkét nem identitását, valamiféle teljességét. Az ember csak akkor képes erre, ha eggyé válik férfi és nő szövetségében. Ebben a teljességben és közösségben hasonlatosabbá válhat Istenhez. A Biblia számos helyen utal erre az eggyé válásra, erre a teljesebb és gazdagabb identításra. A lehangsúlyosabb talán Krisztus beszéde a házasságról. „De Isten a teremtés kezdetén férfit és nőt alkotott. Az ember ezért elhagyja apját, anyját, a feleségéhez ragaszkodik, és ketten egy test lesznek. Ettől kezdve többé már nem két test, hanem csak egy.”³ Ez egy küzdelmes

¹ PhD, főiskolai docens, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza; garaip10@gmail.com; ORCID: 0009-0009-1519-1755

² Ter 1,27.

³ Márk 10,6-8.

életet, egymásba fonódó sorsokat szül, de ennek ellenére mégis van egyéni szabadság, mert van szabad akarat. Mindezek mellett a teremtetéstől, majd pedig a kiűzetéstől fogva van különbség is a férfi és a nő szerepében, feladataiban, lelki attitűdjében. Ezeket kívánja a dolgozat bemutatni elsősorban a Biblia leírásaira alapozva, másodsorban pedig a festészet legkiemelkedőbb alkotásainak a felhasználásával. Az alkalmazott vizsgálódás szemlélete dominánsan nem teológiai, hanem művészettörténeti és pedagógiai. Ki kell hangsúlyozni, hogy a konklúzió is ezt az attitűdöt követi és a szerző személyes véleményének tekintendő. A szabadabb értelmezésre felhatalmazásként megfogalmazható, hogy a Biblia mint a nevelés eszköze valódi interdiszciplináris alkotás, nem csak teológiai magyarázatot kíván. Ferenc pápa *At theologiam promovendam* kezdetű *motu proprio*-ja is megerősít ezt⁴, sőt bátorít is ezen gondolkodásmód gyakorlására. A mai kor nyelvével így képes a teológia tanítása hatékonyan integrálódni a Szentírás üzenetébe⁵.

Bevezetés

A tanulmány főként a képzőművészet lehetőségeinek felhasználásával igyekszik magyarázni, gazdagítani és kiegészíteni a Biblia szavait. Az emberi kultúrának évezredek óta része az írásbeliség, de mégis alig több mint száz éve vált általánossá a nagy többség számára az írás-olvasás képessége. Évezredek óta az információközlés meghatározó módja volt a beszéd mellett a kép, a szobor, a forma, az épített emlékek mint üzenetet hordozó eszközök.

Szerteágazó teológiai vitákat szült évszázadokon át Istennek, a Szentnek, az Embernek az ábrázolása. A szigorú szentírásmagyarázat bálványimádásként közelített a témához, a katolikus és az ortodox tanítás teljessége azonban ettől az egyszerű általánosítástól felszabadít, árnyalja, és az erkölcsi, teológiai gyarapodást elősegítő eszközként támogatja azt. Joseph Ratzinger bíboros, a későbbi XVI. Benedek pápa a liturgia magyarázata és fejlődésének vizsgálata során rendkívüli alapossággal és tisztánlátással mutat rá a probléma megoldására. A „képek kérdésének” nevezi azt az okfejtést, amely egyértelmű támogatást fogalmaz meg a művészi tevékenység üdvös támogatására.⁶

⁴ Ferenc pápa: *At theologiam promovendam*, Róma, 2023,4.

⁵ Tiszta logikával mutat rá eme dokumentum tanításaira a Németh István és Tóth Attila Ákos szerzőpáros a filozófia mint társtudomány szemszögéből. „A teológia nem zárkózhat autoreferens módon magába, mert ez teljes izolációjához és jelentéktelenné válásához vezet. Hanem önmagát, mint egy kapcsolati háló részeként kell újraértelmeznie, mely háló elsősorban egyéb tudományokkal és szakdiszciplínákkal köti össze. Ez a megközelítés a transzdiszciplinaritás, azaz az interdiszciplinaritás szigorúan értelmezett formája, amely különbözik a multidiszciplinaritástól, amely ezzel szemben az interdiszciplinaritás tágan értelmezett megvalósulását jelentené. Ez utóbbi minden bizonnyal segít a vizsgálat tárgyának jobb megismerésében, hiszen több oldalról ad számunkra ismereteket, amelyek ugyanakkor egymástól független, kiegészítő és elválasztott ismeretek lesznek. A transzdiszciplinaritás ezzel szemben úgy értendő, mint az összes tudás összegyűjtése és érlelése a Bölcsességnek feláldozott élete és fénye alatt, melyet Isten kinyilatkoztatása áraszt.” Németh István–Tóth Attila Ákos: *Filozófia és szentírástudomány*. A megértés, mint esemény aspektusai, a Jelenések Könyvéhez adott értelmezési kulcsok gyakorlati példáival, *Athanasiana*, 2024. 57. szám, 8.

⁶ A tízparancsolat első parancsolatában, amely Isten egyetlen mivoltát emeli ki, akit egyedül illet imádás, ezt a rendelkezést olvassuk: „Ne csinálj magadnak faragott képet, vagy hasonmást arról, ami fent van az égben vagy lent a földön vagy a vizekben a föld alatt” (Kiv 20,4) Miközben az iszlám és a zsidóság a képtilalmat a Krisztus utáni 3. vagy 4. század óta radikálisan értelmezte úgy, hogy a szentély díszítésére csak nonfigurális, geometrikus ábrázolások voltak megengedettek, a zsidóságnál Jézus korától kezdve a 3. századig a képkérdés sokkal nagyvonalúbb értelmezése fejlődött ki. Paradox módon az üdvösség képeiben ugyanaz a folytonosság található meg a zsinagóga és a templom vonatkozásában, mint amit a liturgikus tér átgondolása során találunk. Archeológiai kutatások gyümölcseként ma láthatjuk, hogy a régi

A kereszténység kiteljesedésének időszakában, a virágzó középkorban, majd a reneszánsz idején a szakrális művészet rendkívül kimunkált alkotásokat hagyott az utókorra. Ezek az alkotások sok millió embert tanítottak a hitre, a Szentírás megismerésére, teológiai jelentőségük rendkívüli, az írott forrásokkal feltétlenül összevethető. Ezért bátorodik ezen sorok szerzője is a hitigazságok bemutatásánál felhasználni a művészeti remekműveket a Biblia megismertetésére, a női szerepkörök kibontására.

A középkori alkotásokat megrendelő – általában egyházi személy – és a művész is igen alapos teológiai ismeretekkel rendelkezett. A műalkotások nagyon pontosak, követik a hivatalos tanítás szavait és nagyon jól, érthetően bemutatják a bibliai történeteket, a szereplőket egyaránt. A reneszánsz időszaka már társadalmilag nyitottabb, megengedi a művészi szabadság bizonyos, óvatosabb formáit. Ennek a korszaknak az egyik legzseniálisabb képviselője Michelangelo Buonarroti, aki az egyik legnagyobb és leggazdagabb alkotói örökséget hagyta az utókorra. Jelen értekezésben, a teremtés időszaka női karakterének vizsgálatánál a legmonumentálisabb műve, a Sixtus-kápolna mennyezetfreskója kerül elemzésre. Egy ilyen nagy formátumú művésznél szükséges a személye rövid bemutatása is, amely nélkül az alkotást sem lehet pontosan értelmezni és a Biblia szövegeivel összevetni.

Michelangelo és a Sixtus-kápolna mennyezetfreskója

Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni (1475-1564) az olasz reneszánsz legismertebb képviselője hosszú élete során rengeteget alkotott. Festmények, szobrok, épületek, szépirodalmi művek sokasága került ki a kezei közül, melyek nagyrésze megmaradt az utókor számára. Róma és Firenze városa gazdagodott a legtöbb produktummal.

1. kép: Michelangelo Buonarroti

Forrás: Daniele da Volterra: Michelangelo Buonarroti. Képrészlet. 1545 körül

zsinagógák milyen gazdagon voltak bibliai jelenetekkel díszítve. Ezek semmiképpen sem csak elmúlt események képei voltak, mint afféle képes történelemoktatás, hanem olyan elbeszélés (haggada), amely emlékezés útján teremt jelent: Liturgikus ünnepeken Isten korábbi tettei a jelent jelentik. Az ünnepek felidéznek Isten időhöz kötődő cselekedeteit, a képek maguk pedig mint alakot öltött emlékezet vesznek részt a liturgikus megjelenítésben. A keresztény képek, mint ahogyan azokat a katakombákban találjuk, messzemenően a zsinagóga által létrehozott kép-kánont használják fel, annak azonban újfajta jelent adnak. Az egyes eseményeket most a keresztény szentségekhez és magához Krisztushoz rendelik. Joseph Ratzinger: *A liturgia szelleme*, 2002, 104-105.

Az alkotó elszegényedett nemesi családból származott, a festészettel már ifjúkorában a legnevesebb iskolákban megismerkedett. Zsenialitása nagyon hamar kibontakozott. Egész életét egy lelki kettősség uralta. A mély és igen magas szintű ismeretekkel bíró vallásosság és a reneszánsz lázadása, mely a konvenciókat felrúgta, az élet szépségeit bátran, sőt gyakran szemérmetlenül ábrázolta. Még az őt ábrázoló festményeken is tetten érhető az ember szépsége az arcvonásokban, és a szigorú vallásossággal vívódó férfi tekintete. Firenze, az élet szépségeinek hódoló reneszánsz fővárosa és Róma, a keresztény vallásosság fővárosa között élte le az életét. Egész életében ezen két szellemiséggel hol megbarátkozva, hol pedig viaskodva alkotta remekműveit. Egész életét és személyiségét is egy különös kettősség szőtte át. A nemi identitás keveredése, az ember szépségének, a férfi és a nő közötti különbségek csodáinak az ábrázolása. Megmagyarázhatatlan módon küzdött benne a testében élő férfi és a lelkében munkálkodó nő kettőssége. Művészetében mindvégig rendkívüli alaposságra törekedett. A legnagyobb munkát, a legtöbb időt és fáradságot a Sixtus-kápolna freskójának elkészítése jelentette számára. Hatalmas felületen jelenik meg, rendkívüli aprólékosan, igen magas szintű teológiai ismeretek beépítésével az oldalfalakon és a mennyezeten.⁷

A fiatal Michelangelo, aki a Pietà, majd Dávid szobrának megalkotása után egyszeriben Itália egyik leghíresebb szobrásza lett, először 1505-ben érkezett Rómába, hogy elkészítse II. Gyula pápa monumentális síremlékét. Az egyházfő, bár hódítói ambíciói mellett reprezentációja tekintetében is felül akarta múlni elődeit, nagy terveihez már nem rendelkezett megfelelő anyagi forrásokkal, a kifizetetlen Michelangelo ezért a következő évben távozott Rómából. A pápa csak 1508-ban tudta visszacsábítani a művészt az Örök Városba, ekkor azonban már más feladattal, a Sixtus-kápolna mennyezetének kifestésével bízta meg őt. A mester hiába tiltakozott az egyházfő terve ellen – mondván, ő nem festőművész, hanem szobrász –, II. Gyula nem tűrt el semmiféle kifogást, így 1508 augusztusában Michelangelo kényszeredetten munkához látott. Mivel nem volt biztos saját tudásában, a művész kezdetben firenzei festőkkel együtt dolgozott, – túlságosan önálló – segédjei nagy részét azonban hamarosan szinte mind egy szálra elzavarta; Michelangelo végül egyedül valósította meg elképzeléseit, és összesen négyévnyi munkát fektetett a Sixtus-kápolna mennyezetébe. A pápai kegyhely később világhírévé vált freskói 1512 októberében készültek el, és mindenszentek ünnepén kerültek először nyilvános bemutatásra.⁸

⁷ Romani Rolland: *Michelangelo élete*, Budapest, 1920, 222.

⁸ A Sixtus-kápolna története a szent hely névadójának, IV. Sixtusnak a pontifikátusáig nyúlik vissza, aki 1473 és 1481 között – Giovanni de Dolci vagy Baccio Pontelli tervei nyomán – emeltette az akkor még védelmi funkcióval is bíró épületet. A Sixtus-kápolna páratlan szépségén már a 15. század utolsó évtizedeiben is olyan zseniális művészek munkálkodtak, mint például Botticelli, Perugino vagy Signorelli. E kiváló mesterek falfestményei többek között Jézus és Mózes életének híres jeleneteit ábrázolták, a hatalmas mennyezetet pedig – valószínűleg – a kor divatja nyomán eredetileg a csillagos égbolt képe töltötte be. Mintegy két évtizeddel később II. Gyula, a reneszánsz korának egyik legjelentősebb pápája – aki fegyverrel próbálta meg kiterjeszteni az Egyházi Állam itáliai hatalmát –, úgy érezte, az „egyszerű” mennyezet nem tölti be azt az ikonográfiai – és persze reprezentációs – szerepet, amire az egyházfői kápolna hivatott, ezért 1508-ban megbízta Michelangelót a ma látható freskók elkészítésével. Michelangelo a mintegy 460 négyzetméteres falfelületen az európai festészet egyik leggrandiózusabb remekművét teremtette meg, mely mesterien örökítette meg az alkotás pillanatát, a vallásos lelkiület és a reneszánsz életérzés összetalálkozását. A Sixtus-kápolna mennyezetének centrumában 9 bibliai témájú tabló tárlt az első látogatók szeme elé – ezek közül az Ádám teremtését ábrázoló freskó talán a leghíresebb –, a jelenetek pedig Michelangelo ecsetvonásai nyomán soha nem látott érzelmi gazdagságot tükröztek; ezeket vették körül Jézus Krisztus őseinek, az ókor legjelentősebb prófétáinak, valamint a

Ádám teremtése

„Azon a napon, amikor az Úristen a földet és az eget megalkotta, még nem volt a földön semmiféle vad bozót, és nem nőtt semmiféle mezei növény, mert az Úristen még nem adott esőt a földnek, s nem volt ember sem, hogy a földet művelje. Egyszer pára szállt fel a földről és megáztatta a föld egész felszínét. Akkor az Úristen megalkotta az embert a föld porából és orrába lehelte az élet leheletét. Így lett az ember élőlényy.”⁹

Ádám teremtésének története számos Bibliafordításban vizsgálható, de mindegyikből érződik, hogy ezzel nincs vége az ember megalkotásának. Az értekezés során mindvégig hivatkozott katolikus Szentírásban az „élőlény” kifejezés szerepel. Degradálónak, lekicsinylőnek tűnhet ez a szóhasználat, de sokkal inkább arra utal, hogy még nem teljes, még nem kész az ember teremtése. Isten akarata nem egy önmagában álló és kiteljesedett individuum, hanem egy közösségben álló és így a teremtőjére hasonlító ember létrehozása volt. A Szentháromság titkában megjelenik Isten teljessége, tökéletessége és közössége. Az ember is együttes állapotában értelmezhető egészként és az Isten képmásaként¹⁰. Egymagában a férfi vagy a nő nem képezi le a Mindenhátó Atya teljességét.

A művészetben igen sokan ábrázolták a teremtés pillanatát, elsősorban az első embert. A középkorban egészen a reneszánsz időszakának megjelenéséig Ádámot inkább bűnősként mutatták be. Nem dísz volt a kiállítási térnek, templomnak, egyházi vagy főúri miliőnek, sokkal inkább volt mementója a bűnbeesésnek. A kor művészeti vezérelvéről meg kell még jegyezni, hogy igyekezett önmagát korlátozni, különösen a szakrális témák esetében. A lehető legnagyobb tisztelettel próbált Istenhez és az ember méltóságához, tisztaságához viszonyulni. Az

pogány mondavilág – jövődömondó – szibilláinak elevennek ható alakjai, melyek szinte szólásra emelkedtek a szemlélődők feje felett. Ezen alkotások mellett a látogatók a mennyezet sarkait díszítő 4 Szentírásból vett jelenetet is megcsodálhatták, az alaposabb megfigyelők pedig a tízparancsolat törvényeit felidéző medallionokban, és a nagyobb tablókát „tartó” ignudik – fiúalakok – látványában is gyönyörködtek. A Sixtus-kápolna mennyezete, mely sok szempontból magában egyesíti a történelem letűnt korait, a pogány hagyományokat, a keresztény múltat és az akkori reneszánsz jelent, olyan szintézist adott, amit egyedül Michelangelo tudott később kiegészíteni, mikor 1535-ben visszatért Rómába, és – ugyanezen a kegyhelyen – megfestette Az utolsó ítélet jelenetét. Tarján M. Tamás: *A Sixtus-kápolna mennyezeti freskóinak bemutatása*, RUBICON ONLINE. <https://rubicon.hu/kalendarium/1512-november-1-a-sixtus-kapolna-mennyezeti-freskoinak-bemutatasa> (a letöltés ideje 2024. december 18.)

⁹ Ter 2,4-7.

¹⁰ A kinyilatkoztatás Istene fölötté áll a nemiségnek. A pogány istenek a természet termékenységét is szokták szimbolizálni; szobraik és jelképeik némelyiket férfinak, másikat nőnek ábrázolják, és az istenek násza a növények, állatok és emberek világában történő megtermékenyítések szimbóluma, tiszteletük pedig nemegyszer nemi kicsapongással volt összekötve. A Biblia Istenénél nincs és nem is lehet szó nemi hovatartozásról. Tulajdonságai hol férfiasak (úr, király, hadvezér, atya), hol nőiesek (gondoskodó szeretet, könyörülő irgalmasság), mégsem lehet beszélni kétneműségéről, mint egyes mitológiai istenségeknél, akik „megszülték” a világot. Nála az atyaság is, az anyai szeretet is szellemi értelmet kap, akár csak az a kép, amely a vőlegény és menyasszony vagy a hitvesek szeretetéhez hasonlítja Isten és a nép kapcsolatát. Egyes teozófusok teljesen félreértették a Szentháromság titkát. Mert úgy képzelik, mintha a Fiú-Isten az Atya és a nőnemű Szentlélek gyermeke lenne. Ilyen házasságok valóban szerepelnek egyes ókori vallásokban, a kinyilatkoztatás azonban nemcsak a nemi jeleget zárja ki Istenből, hanem a Szentlelket az Atya és a Fiú közös „lehelése” eredményének tekinti, itt tehát nem a Fiú származik a Szentlélektől, hanem megfordítva. Amikor a nemiség felett álló Isten az embert „saját képmására” teremtette, férfinak és nőnek teremtette (Ter 1,27). Ez a bibliai kijelentés a Teremtőnek arra a szándékára utal, hogy olyan tulajdonságok, amelyek benne teljes összhangban vannak, a két nemből megosztva legyenek. Az ellentéteknek ez a feszültsége különleges dinamizmust ad az emberiség életének. A bibliai istenképnek egészen sajátos bemutatásával: Isten transzcendenciája és immanenciája egyik különleges esetével találkozunk itt. Ez a tény is bizonyítja, hogy Istent nem lehet az emberből kiindulva emberi adottságokat rávetítve elképzelni, noha megtalálható benne mindaz, ami az ember világában igazi értéknek számít. Előd István: *Katolikus Dogmatika*, Budapest, 1983, 31.

emberi test leplezetlen ábrázolása, az Úr testi formában történő megjelenítése a reneszánszig szinte tabu volt. Michelangelo valósággal felrobbantotta ezeket az évezredek szabályokat, melyek áthatották az európai keresztény képzőművészetet¹¹. A Sixtus-kápolna mennyezetfreskóján látható Ádám mezítelen és hibátlan szépségű testben és az idő, de erőt és bölcsességet sugárzó Atyaisten. Ebben a kompozícióban és Michelangelo valamennyi munkájában egyszerre van jelen a lázadás, a tisztelet határainak feszegetése és a szépség ábrázolásának leírhatatlan vágya és zsenialitása. Saját korát egyszerre megbotránkoztatta és elbűvölte, gyönyörködtette és elborzasztotta. Alkotásai máig a katolicizmus központi épületeit díszítik, hallatlan kifejezőerővel és üzenettel bírnak. Ezért lehet általuk a Bibliában megjelenő nemi különbségeket, a női szerepköröket, az erkölcsi mondanivalót látványosabban és könnyebben vizsgálni, magyarázni.

A 2. számú képen jól látható az a Bibliát átítató jellemző, amely szerint a jó, az igaz, az Istent követő, a bűntől távol álló ember szép. Olyan alapvetés ez, amely számtalan történetben hangsúlyosan előkerül a Bibliában újra és újra nyomatékosan. Ádám a teremteskor még szép, hibátlan, mert még büntelen. Az arc ábrázolásából az ártatlanság sugárzik vissza az Atya felé. Átitat mindent a szépség és a harmónia. Ez maga a rend, de érződik, hogy nincs még kész. Istent egy angyali sokaság veszi körül, Ádám viszont még egyedül van. A művész ennek a fájdalomát festette az arcára. Szinte tönkreteszi a gyönyörű kompozíciót, mely sóvárogva előrevetíti Éva megalkotását.

¹¹ Bibliai alapvetés, hogy testi szemmel senki sem láthatja Istent. Számos teológiai érvelés is alátámasztja ezt, a dogmatika deklarált igazságként kezeli. Isten választottjai a zsidók, csak hatalmának, jóságának, vagy egyéb tulajdonságának megtapasztalásában találkoztak az Úrral, fizikailag senki teremtmény nem látta, nem hallotta, nem érintette őt. A választott nép lelkében kitörölhetetlenül élt a vágy, hogy lássa is, akinek szava, "igéje" fel-felhangzott parancs, tilalom, ígéret vagy büntető szózat. Ezért kérték Áront Mózes Hóreb-hegyi távollétében, hogy készítsen istenszobrot, amelyet maguk előtt vihetnek (Kiv 32, 1). Ezért készítetett Jerobeám is aranyborjút Bételben és Dánban (I Kir 12,28). Úgy látszik, mindketten magát Jahvét akarták az egyiptomi Ápisz-bika képében ábrázolni, nem pedig az egyiptomiak bálványának imádására áttérni. Isten mégis súlyosan megtorolta vétküket, mert láthatatlanságát ábrázolási tilalmával is hangsúlyozni kívánta, nehogy jelképéből bálvány legyen, nehogy azt higgyék, hogy ő azonosítható a róla készült szoborral. Mózes "szemtől szemben" beszélt Istennel, "ahogy az ember a barátjával beszél" (Kiv 33,18-23). Mégsem látta, hiszen nem sokkal utána kérte, hogy mutassa meg neki magát. Jahvé azonban felhőbe burkolva haladt el Mózes előtt, aki csak utána tekinthetett, "hátról" láthatta "dicsőségét", vagyis csupán némi ízelítőt kapott az Istennel való találkozás magasztos érzéséből (lásd alább: Isten dicsősége). Izajás is csak uszályát láthatta és dicsőségét tapasztalta meg (6,2). Illés pedig csak hangját hallhatta, amikor elvonult előtte (I Kir 19,12-13). Többször olvasható az Ószövetségben, hogy aki meglátja az Urat, menten szörnyethal (Kiv 19,24; 33,20; vö. Ter 16,13; 32,30-31; Kiv 3,6; 19,13). Előd, 1983, 32.

2. kép: Ádám teremtése

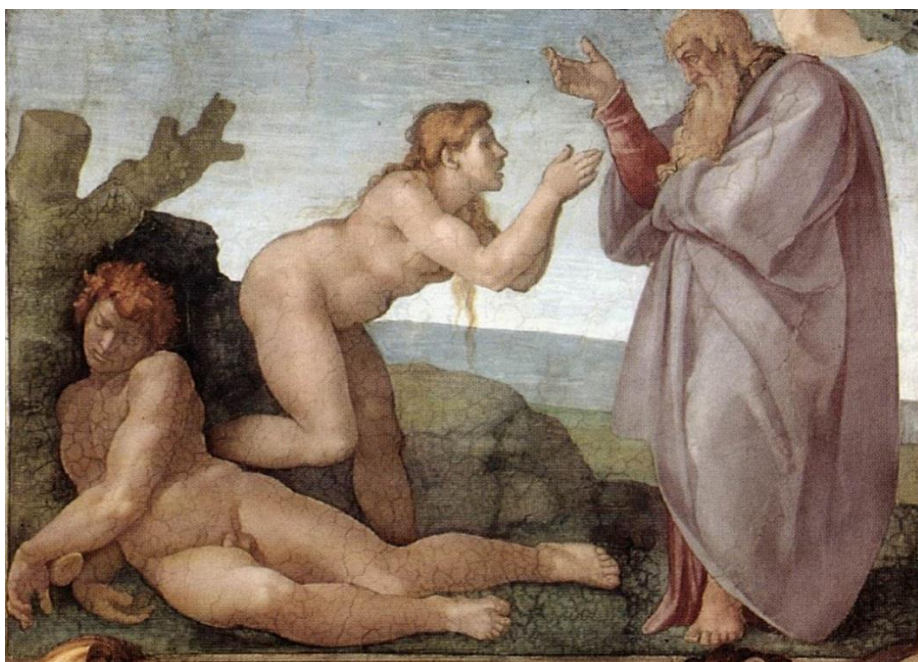
Forrás: Michelangelo Buonarroti: A Sixtus-kápolna mennyezetfreskója

Éva teremtése

„Az Úristen parancsot adott az embernek: »A kert minden fájáról ehetsz. De a jó és rossz tudás fájáról ne egyél, mert amely napon eszel róla, meghalsz. «Azután így szólt az Úristen: »Nem jó az embernek egyedül lennie. Alkotok neki segítőtársat, aki hozzá illő.« Az Úristen megteremtette még a földből a mező minden állatát, s az ég minden madarát. Az emberhez vezette őket, hogy lássa, milyen nevet ad nekik. Az lett a nevük, amit az ember adott nekik. Az ember tehát minden állatnak, az ég minden madarának és a mező minden vadjának nevet adott. De a maga számára az ember nem talált segítőtársat, aki hasonló lett volna hozzá. Ezért az Úristen álmot bocsátott az emberre, s amikor elaludt, kivette egyik oldalcsontját, s a helyét hússal töltötte ki. Azután az Úristen az emberből kivett oldalcsontból megalkotta az asszonyt, és az emberhez vezette. Az ember így szólt: »Ez már csont a csontomból és hús a húsemból. Asszony a neve, mivel a férfiből lett.« Ezért a férfi elhagyja apját és anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz. Mind az ember, mind az asszony meztelen volt, de nem szégyenkeztek egymás előtt.”¹²

Az ember teremtése Évával befejeződik. Ekkor használja a Biblia hangsúlyosan a férfi és az asszony (nő) kifejezéseket. Amikor Ádám egyedül van még nincs és nem is lehet nemi definíció, illetve elkülönülés meghatározva. Ennél a sajátosságnál viszont sokkal nagyobb üzenete van annak a bevezető részben is érintett kijelentésnek, mely szerint a két teremtmény egy test lesz. Megjelenik a feleség fogalma, amely elválaszthatatlanul tartozik az emberhez, annak része, így válik az egy teljes egészé.

3. kép: Éva teremtése

Forrás: Michelangelo Buonarroti: A Sixtus-kápolna mennyezetfreskója

¹² Ter 2,16-25.

A 3. számú képen látható freskórészen újra visszaköszön a szépség, hiszen itt is még büntelen az ember. Éva tiszta, fehér, szinte világít, Ádám oldalából jön elő és Isten felé hajol, mintha hálálkodna és imádkozna. A mozdulatai, a tartása, az arca olyan, mintha kiszabadulna, mintha mindig is Ádám része lett volna, csak éppen bezárva egy másik testbe. A képen érződik, hogy új ember jön létre, de mégis egy testből vannak, és a Biblia sora szerint újra eggyé válnak. Így lesz közös sorsuk és teljes életük a bűnbeesés előtt és után egyaránt.

A bűnbeesés

„A kígyó ravaszabb volt a föld minden állatánál, amit az Úristen teremtett. Ezt mondta az asszonynak: »Valóban mondta Isten, hogy nem ehettek a kert valamennyi fájáról?« Az asszony így válaszolt a kígyónak: »A kert fájának gyümölcséből ehetünk. Isten csak a kert közepén álló fa gyümölcséről mondta: Ne egyetek belőle, ne érintsetek, nehogy meghaljatok.« Erre a kígyó így beszélt az asszonyhoz: »Semmi esetre sem fogtok meghalni. Isten jól tudja, hogy amely napon abból esztek, szemetek felnyílik, olyanok lesztek, mint az istenek, akik ismerik a jót és a rosszat.« Az asszony látta, hogy a fa élvezhető, tekintetre szép, és csábít a tudás megszerzésére. Vett tehát gyümölcséből, megette, adott férjének, aki vele volt, és az is evett belőle. Erre felnyílt a szemük, észrevették, hogy meztelenek. Fügefaleveleket fűztek össze, és kötenyt csináltak maguknak.»¹³

Olvashatjuk, hogy a kísértő egy állat, a kígyó képében jelenik meg. Ez az állat a legokosabb a teremtmények között. Okosabb és ravaszabb az embernél, megtalálja annak legsötétebb vágját, miszerint az olyan akar lenni, mint az istenek. A többes szám jelentheti képletesen magát Istent, vagy Isten többes személyét, de jelentheti az angyalok karát is. A kérdésben megoszlanak a tudományos vélemények, a fő mondanivaló azonban nem is ebben áll, hanem a jó és rossz tudásában és Isten tekintélyére, hatalmára, hasonlatosságára való emberi törekvésben. Mindezt pedig átítatja az engedetlenség és a szabad akarat megléte. Az egyház hittételként vallja, hogy Isten az embert próbára tette az engedelmisségben, Ők azonban elbuktak és az ígért büntetést kapták.¹⁴

¹³ Ter 3,1-7.

¹⁴ Az ősbűn (peccatum originale originans) bibliai leírását a Ter 3, 1-24-ben olvassuk. A megelőző két fejezet a világ és az ember teremtéséről szól, és arról, hogy Isten mindent jónak teremtett, az embert is a boldogságra szánta. Honnan származik tehát a boldogtalanság? Honnan a szenvedés, a halál és az emberi gonoszság? Honnan a világban tapasztalható tömördek fizikai, pszichikai és erkölcsi baj? Ilyen kérdések merültek föl a hívő izraeliták lelkében az első két fejezet hallatára vagy olvasásakor, ezekre a kérdésekre akar válaszolni a bűnbeesés története. Válasza: az Isten ellen történt lázadás, a bűn az oka mindannak a rossznak, ami a világban található. Ezt a teológiai igazságot a Ter 3 szerzője olyan elbeszélés keretébe állítja, amelynek legtöbb részlete nem szó szerint értendő, biztos mondanivalói csak ezek: a) Az első ember megszegte Isten valamiféle parancsát. - b) A bűnt sátáni kísértés előzte meg. - c) Isten a vétkezőket szenvedés, halál és egyéb bajok formájában megbüntette. - d) Ugyanakkor kilátásba helyezte a szabadulást, kegyelmet, megváltást. Egyházunk több zsinati határozat alapján (kartágói zsinat: DS 222; II. Orange-i zs.: DS 371 ; trentói zs.: DS 1511) hittételként vallja, hogy Isten ősszüleinket a nekik szánt kegyelmi élet véglegesítése előtt próbára tette. Ők a próbát nem állták meg, ezzel súlyosan vétkeztek, és Isten büntetését vonták magukra. Előd, 1983, 158-159.

4. kép: A bűnbeesés

Forrás: Michelangelo Buonarroti A Sixtus-kápolna mennyezetfreskója

A 4. számú képen megjelenő festmény az egész bűnbeesési folyamatot bemutatja, szinte filmszerű, két epizódból álló kompozíció tár fel. Az elsőben egyértelműen Éva a hangsúlyos szereplő. Ekkor még tiszta, ragyogóan szép testben és vágyakozó tekintettel éppen nyúl a gyümölcsért. Az ő ábrázolásában nincs semmi különös vagy rendhagyó, ellentétben Ádámmal, aki igen aktív szereplőként jelenik meg. A Bibliát olvasó, ismerő – főként középkori – ember hajlamos volt azt képzelni, hogy a bűnbeesésnél a férfi passzív jelenéttel bírt, vagy talán nem is tartózkodott ott, amikor Éva magához vette a gyümölcsöt. A freskón látható Ádám ezzel szemben nagyon aktív, ott van közvetlenül az asszony mellett, erejét megfeszítve kapaszkodik a fába, mutat, vagy nyúl a kígyó irányába. A jelenet alapján nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy megakadályozni akarja a bűn elkövetését, vagy ő maga is nyúl a gyümölcsért. Az viszont vitathatatlan, hogy ott van Évával, ott van a bűn pillanatában, mindenről tud, igen erős aktivitással részese az egész cselekménynek.

Michelangelo a korabeli felfogást a bűnös asszonyról jelentősen tompítja a képen, de emellett és ellentétes kontrasztként, magát a kígyót is női felsőtesttel ábrázolja. A szereplők fajsúlyát, jellegét mutatja, hogy háromból kettő női karakter. Ez a női identitás ekkor a csábítást jelenti. A kígyó bűnre csábítja az asszonyt, az asszony pedig bűnre csábítja a férfit.

A büntetés és a kiűzetés

„Az Úristen így szólt a kígyóhoz: »Mivel ezt tetted, átkozott leszel minden állat és a mező minden vadja között. Hasadon csúszol, és a föld porát eszed életed minden napján. Ellenkezést vetek közed és az asszony közé, a te ivadékod és az ő ivadéka közé. Ő széttiporja fejedet, te meg a sarkát veszed célba.« Az asszonyhoz pedig így szólt: »Megsokasítom terhességed kínjait. Fájdalmak közepette szülsz gyerekeidet. Vágyakozni fogsz férjed után, ő azonban uralkodni fog rajtad.« Az embernek ezt mondta: »Mivel hallgattál az asszony szavára és ettől a fáról, jóllehet megtiltottam, hogy egyél róla, a föld átkozott lesz miattad. Fáradsággal szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján. Tövist és bojtortjánt terem számodra. A mező fűvét kell enned. Arcod verítékével eszed kenyeredet, amíg vissza nem térsz a földbe, amiből lettél. Mert por vagy és a porba térsz vissza.« Az ember Évának nevezte feleségét, mert ő lett minden élő anyja. Az Úristen pedig bőrből ruhát készített az embernek és feleségének, s felöltöztette őket.”¹⁵

Isten korábban figyelmeztette az embert, ha eszik a tiltott fa gyümölcséből, meghal. Egyetlen törvény volt, ebben teljesedett ki minden, amit Isten elvárt a teremtményeitől. Az ember tudta, mit veszít el és azt is, mit kap. Isten korábban pontosan megfogalmazta mi történik a törvény megszegésekor. A halál a fő büntetés, mellette a jó és a rossz ismeretének birtoklása a nyereség, ami egyfajta „jutalom”, amire a két bűnös vágyott. Isten igazságosságában nem veszi el ezt tőlük, hanem olyan világba helyezi őket, amelyben ezen tudás helyes használata alapján visszajuthatnak újra az örök életbe. Ilyetén módon az ősbűn következményei összetettek, és már a Krisztusi megváltás felé mutatnak.¹⁶

¹⁵ Ter 3,14-21.

¹⁶ A Biblia mondanivalóit elemző és azokat más-más oldalról megközelítő dogmafejlődés az ősalapotot és annak elvesztését sohasem önmagában, hanem mindig az áteredő bűnnel kapcsolatban tárgyalta. Az áteredő bűnt viszont a krisztusi megváltás hátterének tekintette, ezért annak csak megváltástani vonatkozásai foglalkoztatták. Ebből adódik, hogy az ősbűnről és az áteredő bűnről kevés alkalommal nyilatkozott az egyházi tanítóhivatal, ezek részletkérdéseit illetően tehát egymástól eltérő hittudományi elméletekre vagyunk utalva. Előd, 1983, 163.

A bűnbeesést ábrázoló freskó jobb felében a szégyentől roskadozó, elűzött emberpár látható. Két eltorzult arcú, sötét színekkel megfestett alak menekül. Éva különösen csúf, szinte férfias vonásokkal rendelkezik, nemiségének kifejeződése teljesen takarásban vannak, valósággal eltűntek a női identitását jelentő külsődleges jegyek. Fontos üzenetet közöl a testtartás is. Éva összegörnyed, el akar bújni az őt elűző angyal elől. Ádám szorosan mellette van, fölé magasodik, karjaival hárít, mintha védelmezné őt. A két ember kompozíciója egy rendkívül erős összetartozást fejez ki, amely a büntetésben, és magában az egész emberi történelemben is végigkíséri a férfi és a nő frigyét. Azt a szövetséget, amely a házasságban válik egy testté, egy emberi történeté. A mindenkori férfi feladata lesz a keserves munka, a családja védelmezése. Az asszony feladata a küzdelmes anyaság, a szülés és a férjének történő engedelmisség. Ez utóbbi különösen érthetetlennek tűnik a mai egyenlőségre és egyformaságra törekvő világban. Isten hierarchikus világot teremtett a földön és a szellemi világban egyaránt, de ez mégis magában hordozza a tökéletességet, az igazságosságot és a teremtmények szabadságát. A hierarchia inkább egyfajta feladatmegosztás, nem többlethatalom.

Feltétlenül szükséges megemlíteni még a mezítelenséget mint egy igen fontos következményét a bűnnek. A Biblia pontosan fogalmaz. Az emberpár, miután evett a jó és a rossz tudásának a gyümölcséből, észrevette, hogy meztelen.¹⁷ Ez az első nagy változás, amely az újonnan megszerzett tudás következtében történik. Ebben a meztelenségben látszik először a testi és a nemi identitásbeli különbség. Az új érzés, amely korábban ismeretlen volt, nem más, mint a szégyen, amely a teremtkori büntelen állapotban még nem létezett, pedig akkor is meztelenség volt.¹⁸ A szégyen nemcsak a bűntudat hozadéka, elkülönít és megkülönböztet a környezettől, amely kontrasztként szembesít a cselekedettel. Ádám és Éva egymástól ekkor válik különbözővé, nemi öntudatuk és jegyeik ekkor hozzák létre a férfi és a női karakterek és feladatkörök új, az emberi történelemben meghatározó minőségét.

Michelangelo lázadó művészi ábrázolásmódja részben követi ezt. Ádám nem takarja el magát, sokkal inkább Évát próbálja meg elfedni és védeni. Mintha ez lenne a férfi új, büntől fogant feladata. Éva megtörve, minden szépségét elveszítve, nőiességét leplezve, teljes fizikai valóságában elbújik a férfi mögé. Így veszi kezdetét a nő története a Földön. Később szépségét visszanyeri, az anyaságban követi Isten parancsát és tovább viszi az életet, melyet a paradicsomi állapotban elveszített.

Az ember új szerepkörének kialakulásával kezdetét veszi a történelem, amelyben megindul az örökös harc az Ördöggel is, akinek hatása és súlya semmivel sem lesz kisebb, mint a bűnbeesés előtt. A modern világ spirituális felfogása egyre kevésbé tekinti valóságos szereplőnek.¹⁹ Ezzel inkább erejét növeli, hamis

¹⁷ Ter 3,7.

¹⁸ Ter 2,25.

¹⁹ A „modern ember”, még az ortodox is, rendszerint igencsak meglepődik, amikor megtudja, hogy a kereszteselési liturgia az Ördöghöz intézett szavakkal kezdődik. Az Ördög valójában nem kap helyet az ember vallásos szemléletében, leginkább a középkori babonák fegyvertárába tartozik, és vaskosan primitív mentalitást sejtet. Sokan, ideértve a papokat is, ezért azt javasolják, hogy az ördögűzés egyszerűen maradjon el, mint „jelentését veszített” dolog, amely nem illik felvilágosult, „modern” vallásosságunkhoz. Ami a nem-ortodoxokat illeti, még ennél is tovább mennek: amellet állnak ki, hogy magát az Újszövetséget kell „mitológia mentessé” tenni, meg kell szabadítani attól az elavult – leginkább éppen a démonológiában megtestesült – világnézettől, amely csak elhomályosítja valódi és örök mondanivalóját. Az egyház pedig mindig tapasztalta a démoni erőt, egyszerűen szólva „mindig ismerte az Ördögöt”. Ezt a közvetlen elméletet nem követte találó és szabatos tantétel megfogalmazása, aminek az az oka, hogy nehéz, ha ugyan teljesen nem lehetetlen racionálisan meghatározni az irracionális. A démoni,

biztonságérzetet sugározva. Krisztus és a keresztség mossa majd le az ősbűn gyalázatát, támaszt nyújtva az üdvözülés felé vezető úton és a gonosz elleni küzdelemben.

Összefoglalás

Már a teremtéskor elkülönül az ember természete női és férfi karakterekre. A nemi identitás, a tevékenységek, a feladatok ekkor még nem válnak ketté, ezen tulajdonságok az ősbűn elkövetése után jelennek meg, mint ahogy a mezítelenség és az abból eredő testi különbségek is. Ádám és Éva együtt alkotják az embert, a teremtett emberi élet teljességét. Először Éva szegi meg Isten parancsát, majd Ádámot is magával húzza, aki szabad akaratából, gyengeségéből szintén a bűnt választja. Közös és egyenlő mértékben felelősek a cselekedetükért. Ádám, azaz a férfi megkapja feladatának a keserves munkát, Éva, azaz a nő pedig az anyaságot, a szülés keserveit. A férfi védelmezi, fenntartja a családot, a nő saját testében tovább viszi az életet, együttesen pedig az idők végezetéig küzdenek a gonosz ellen.

A kiűzetés után az ember természetes szépsége eltűnik, a bűn eltorzítja, így már nem lesz Istenhez hasonlatos. A művészetben ez hangsúlyosan megjelenik. Michelangelo, aki az emberi szépséget rajongva szerette, megfesti a bűn nélküli emberpárt ragyogó szépségében és a bűn csúfságában. A Sixtus-kápolna központi részén elhelyezkedő mennyezetfreskóján az egész folyamat egy metamorfózisként tárul a szemlélő közönség elé. Ezt a közönséget nem csak turisták és hívők sokasága, hanem már sok éve a pápát választó bíborosok csoportja is alkotja. A képek a konklávé napjai, hetei alatt is emlékeztetnek arra, hogy a teremtés az emberi ész számára minden teológiai vizsgálódás és tudás ellenére mégis titok marad, melynek igazságait és tanításait minden körülmények között és minden korban szükséges megérteni és ez alapján dönteni annak megéléséről.

Irodalomjegyzék

- BIBLIA, *Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás*. (2022). Szent István Társulat, 1920 p.
- Előd, I. (1983). *Katolikus Dogmatika*. Szent István Társulat, 809 p.
- Ferenc pápa. (2023). *At theologiam promovendam*, Vatican-Róma, 2023,4.
- Garai, P. (2010). *Az erkölcs és a modern társadalmak fejlődésének kapcsolata*. In: Bencéné Fekete, A. (Eds.), I. Kárpát-medencei Nemzetközi módszertani konferencia. Kaposvári Egyetem, pp. 35.
- Németh, I. & Tóth, A. Á. (2024). *Filozófia és szentírástudomány. A megértés, mint esemény aspektusai, a Jelenések Könyvéhez adott értelmezési kulcsok gyakorlati példáival*. Athanasiana, 2024. 57. szám, pp. 8.
- Ratzinger, J. (2002). *A liturgia szelleme*. Szent István Társulat, pp. 104-105.
- Romani, R. (1920). *Michelangelo élete*. Budapest, Révai Kiadó 222 p.

vagy általánosságban kifejezve, a gonosz pontosan az irracionális realitása. Alexander Schmemmann: *Vízből és szentlélekből*, Budapest, 2012, 25-26.

Schmemmann, A. (2012). *Vízből és szentlélekből*. Bizantológiai Intézet Alapítvány, pp. 25-26.

Tarján M., T. (2020) *A Sixtus-kápolna mennyezeti freskóinak bemutatása*. RUBICON ONLINE. <https://rubicon.hu/kalendarium/1512-november-1-a-sixtus-kapolna-mennyezeti-freskoinak-bemutatasa> (Utolsó letöltés: 2025. november 10.)

HUMAN IDENTITY AND THE GENESIS

PÉTER GARAI

Abstract

People of today are more and more uncertain about truth and the meaning and aim of life. There are too much information, consumption and egoism which are partly the basis of the growth of modern societies. In this abundance the eternal verities of faith are fading away. One of these verities is male and female identity which is the foundation of life and family and one that is changing completely. The role of women is especially changing rapidly. The study tries to present the beginning of human life, the era of the creation in relation to gender differences. In the Book of Genesis the unbreakable unity of the two sexes is strictly defined as well as their differences, different roles and characteristics. The topic is discussed with the relevant books of the Bible together with the analysis of the works of Michelangelo in the Sistine Chapel. Art can be helpful in imagining and understanding beauty, sin, man and woman, and their differences alike.

Keywords: man, woman, mother, motherhood, wife

A SZERVEZETI KOMMUNIKÁCIÓ KÜLSŐ KÖRNYEZETI VÁLTOZÁSOK KEZELÉSÉBEN BETÖLTÖTT SZEREPÉNEK ÉS JELENTŐSÉGÉNEK VIZSGÁLATA EGY HAZAI VÁLLALKOZÁS ESETÉBEN

JUHÁSZ GÁBOR¹

Absztrakt

A külső környezet részéről differenciált hatásokat generáló turbulens változások folyamatosan új kihívásokkal állítják szembe a gazdasági és társadalmi szereplőket. A válság-, illetve krízishelyzetek hosszabb távon is elhúzódó negatív hatásai a korábbiakhoz képest is jelentősebb alkalmazkodási kényszert szülnek, arra készítetve a szervezeteket, hogy változásokat hajtsanak végre a szervezeti struktúra és működés különböző szegmenseiben. Az említett hatások ráirányítják a figyelmet azokra a kompetenciákra, amelyek a változásokhoz való alkalmazkodásban, ennek részeként pedig a szervezetek vezetésében és az üzleti kommunikációban egyaránt kulcsfontosságú szerepet játszanak (Hidasi, 2022).

A szervezeti / vállalati működés hatékonyságának megőrzése, a változásokból, válságokból következő kihívásokra való megfelelő válaszreakciók megfogalmazása és megvalósítása nagyobb mértékben a vezetők és a munkavállalók hozzáállásán, motivációik és elégedettségük fenntartásán, a köztük zajló interakciók minőségén és eredményességén, az egyéni és szervezeti szintű teljesítményeken egyaránt múlik, amelyek alakulásában meghatározó szerepet játszik a szervezeti kommunikáció. A szervezeti kommunikáció minősége, alkalmazott csatornái, mechanizmusai jelentős befolyással bírnak a szervezetre, valamint a vezetés működésére, jellemzőinek alakulására (Bakacsi, 2002).

Kulcsszavak: szervezeti kommunikáció, szervezeti működés és változás, válság

Bevezetés

A külső környezetet átható turbulens változások, a piaci, technológiai fejlesztési / fejlődési szükségletekhez kapcsolódó változáskezelési igények a Magyarországon működő vállalatokat is új kihívások elé állítják. Az alkalmazkodás egyik alapvető elvárása az alkalmazottak megfelelő információval való folyamatos ellátása, hatékony kommunikáció kialakítása, amely egyben a dolgozók szervezeti folyamatokba való integrációjának és ehhez kapcsolódóan a dolgozói elégedettség fenntartásának ugyancsak fontos alapeleme. A munkavállalói motivációk és elégedettség szinten tartása vagy fokozása növelheti a szervezeti hatékonyságot, így a szervezeti kommunikáció direkt és indirekt módon egyaránt kulcsfontosságú szerepet játszik a szervezetek sikeres működésében (Semeginé, 2014). Annak érdekében, hogy a vállalatok, vállalkozások képesek legyenek kellő hatékonysággal reagálni az említett

¹ PhD, egyetemi docens, tanszékvezető, PPKE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar; juhaszgaborx@gmail.com; ORCID: 0009-0003-6078-3545

kihívásokra, megfelelő kommunikációs stratégia és gyakorlat kialakítására van szükség.

A tanulmány célja, hogy bemutassa a szervezeti kommunikáció szerepét és jelentőségét a dinamikusan változó környezet által generált kihívásokra való szervezeti válaszadás meghatározójaként. Vizsgálatom egy, a munkaerőközvetítés és kölcsönzés terén piacvezető szerepet játszó hazai vállalkozásra irányult. A kutatás célja az volt, hogy adatokat, információkat gyűjtsék, és azok alapján beazonosítsam a vállalkozást ért kihívásokat, illetve a szervezeti kommunikáció által képviselt megoldásokat, amelyek hozzájárulhatnak a szervezet hatékony és eredményes működéséhez.

Szakirodalmi áttekintés

A szervezeti kommunikáció fogalma és alapvető eszközei

A szervezeti kommunikáció a vállalatokon belüli és a külső információáramlást egyaránt biztosítja. A szervezet belső kommunikációja a hatékony szervezeti működéshez való hozzájárulás érdekében elősegíti a munkatársak és a szervezeti egységek közötti információcsere formális és informális kommunikációs csatornákon keresztül történő megvalósulását. A külső kommunikáció a partnerekkel, ügyfelekkel folytatott interakciókat jelenti, illetve a külső környezetben fellelhető, releváns információk gyűjtése, feldolgozása, elemzése tartozik a fő céljai és feladatai közé a folyamatosan változó külső elvárásokhoz való alkalmazkodás érdekében (Borgulya, 1996).

Az információáramlás irányait nézve a lefelé irányuló kommunikáció a vezetői döntések alapján születő utasítások, feladatok formájában megfogalmazott információk eljutását biztosítja az érintett szervezeti egységekhez, illetve dolgozókhoz a szervezeten belül. A felfelé irányuló kommunikáció pedig a dolgozók részéről származó, a végrehajtást érintő információk vezetők felé való visszacsatolását, a vezetők tájékoztatását szolgálja. A horizontális kommunikáció a szervezeti hierarchiában azonos szinten elhelyezkedő szervezeti egységek, munkacsoportok közti együttműködéshez, a feladatok összehangolásához járul hozzá.

A kommunikáció hagyományos szerepét, jelentőségét tovább fokozza a változásokat, válságokat előidéző helyzetekből fakadó elvárásoknak való elégtétel, hiszen a felmerülő kérdések, problémák, konfliktusok és krízisek kezelése és megoldhatósága jelentős mértékben függ a vállalati kommunikáció minőségétől (Borgulya-Barakonyi, 2004).

Fentiek alapján a szervezeti kommunikáció a vállalatok belső és külső interakcióit egyaránt befolyásoló folyamatok, intézkedések összességéként definiálható tehát, amely egyben hatással bírhat a szervezeti struktúra és működésmód változására, a szervezeti működés hatékonyságára, valamint a szervezeti kultúra fejlődésére is. A szervezeti kommunikáció kihat a vezetők és a dolgozók munkamagatartására, a munkához való hozzáállásra, a motivációk, az elégedettség és a teljesítmények alakulására egyaránt (Semeginé, 2014).

A szervezeti kommunikáció differenciált kommunikációs csatornák, eszközök, megoldások alkalmazásával megy végbe. Az információáramlás biztosítása érdekében alkalmazott kommunikációs eszközök között említhetjük például az e-mail üzeneteket, amelyek mára az egyik legelterjedtebb kommunikációs megoldásként járulnak hozzá a gyors és hatékony információcseréhez. Elsősorban belső

információk megosztására szolgáló platformként használatos az intranet, amely nagyban elősegítheti az információ-és tudásmegosztást a munkatársak irányába. Az online kommunikáció egyik legfontosabb eszközeként – főleg globális környezetben – terjedtek el a videokonferenciák. Ma már ugyancsak nélkülözhetetlen szerepet tölt be a social media is az említettek mellett, amely a vállalatok külső kommunikációjában szerepet játszva biztosítja a fogyasztókkal és a partnerekkel való kapcsolatok fenntartását (Men, 2021).

Aktuális kihívások a szervezeti változások és a kommunikáció terén

A vállalatoknak differenciált változásokkal kell szembenéznük hétköznapi működésük során. Az elmúlt időszakban a szervezeti kommunikációt is érintő, a változásokhoz kapcsolódó aktuális kérdések és kihívások fókuszpontja a digitalizációra, a mesterséges intelligenciára, a kultúrák közti interakciókra, a változásmenedzsmentre, a munkavállalói motivációk, a dolgozói elégedettség és a vállalati kommunikáció összefüggéseinek feltárására, illetve a fenntarthatósággal kapcsolatos kérdésekre irányult nagyobb mértékben.

Az új technológiák bevezetése és alkalmazása nem pusztán a modernizációs igényeknek tesz eleget, hanem számolni kell azzal is, hogy ezek a változások magukkal hozzák a munkafolyamatok átalakításának, valamint új kommunikációs csatornák és platformok, ezekkel együtt pedig új kompetenciák alkalmazásának az igényét is. Az azonnali üzenetküldést, információcserét lehetővé tevő alkalmazások, valamint a közösségi médiaplatformok terjedése nem csak gyorsabb és rugalmasabb kommunikációt tesz lehetővé, hanem új kihívásokat is generál a vállalatok számára. A Dyson által leírt digitális korhoz (Dyson, 1998) kapcsolódóan a digitális kommunikáció tárgykörében említésre méltó fejlemény az online kommunikációs platformok alkalmazásának általános növekedése, amely jelentős változást hozott a belső és a külső szervezeti kommunikációban egyaránt. A vizsgálatok megállapításai szerint a digitális platformok integrálása jelentősen javította a belső információáramlást és csökkentette a reakcióidőt a vállalati működés során (Men, 2014, 2021; Men-Stacks, 2013, 2014).

Az interkulturális szervezeti kommunikáció tárgykörében folyó kutatások felhívták a figyelmet – többek között – az interkulturális kompetencia és a kulturális intelligencia fontosságára, s az említett fogalmakhoz kapcsolódóan hangsúlyozták, hogy a differenciált kulturális háttérrel rendelkező munkavállalók eltérően reagálnak a kommunikációs stílusokra, megoldásokra, ami hatással van a szervezeti működés hatékonyságára is (Konczosné Szombathelyi, 2003; Borgulya-Barakonyi, 2004; Borgulya, 2011).

A változásmenedzsment és kommunikáció összefüggéseit boncolgató vizsgálatok kimutatták, hogy a nyílt és közvetlen, minél inkább átlátható, könnyen értelmezhető kommunikáció elősegíti a változások munkatársakkal történő elfogadtatását. A sikeres változáskezelés megvalósításához elengedhetetlen a munkavállalók változáskezelési folyamatokba való bevonása és számukra egyúttal a visszajelzési lehetőségek biztosítása (Lewis, 2019).

A munkavállalói elégedettség és kommunikáció összefüggéseit vizsgáló tanulmányokban közölt eredmények alátámasztják azt a feltételezést, amely szerint a szervezeti kommunikáció közvetlenül összefügg a munkavállalói elégedettséggel. A világos és konzisztens kommunikáció ti. a kutatási eredmények szerint növeli a bizalmat és a lojalitást a munkavállalók körében (Clampitt, 2017).

A közelmúlt ugyancsak aktuális és releváns problématerületeként merültek fel a fenntarthatóság és a kommunikáció összefüggései a szakirodalomban. A témakörben zajlott kutatások eredményei alapján megfogalmazott javaslatok szerint a vállalatoknak célszerű proaktív módon kinyilatkoztatniuk fenntarthatósági céljait és eredményeiket kifelé irányuló kommunikációjuk során annak érdekében, hogy növeljék az ügyfelek részéről az általuk képviselt márkák iránti bizalmat (Fawkes, 2022).

Módszertan

Vizsgálatom célja a szervezeti kommunikáció változások menedzselésében játszott szerepének és jelentőségének kiemelése volt egy, a munkaerőközvetítés és kölcsönzés terén piacvezető hazai vállalkozás példáján keresztül. Az interjútechnika alkalmazásán alapuló adatfelvétel során információkat gyűjtöttem és dolgoztam fel annak érdekében, hogy meghatározzam a vállalkozást ért kihívásokat, valamint a szervezeti kommunikáció által képviselt, a hatékony szervezeti működés fenntartásához szükséges reakciókat.

A külső környezetben végbement változások és az ezekre adott szervezeti válaszok szakirodalmi forráskutatás és feldolgozás során megfogalmazásra került hipotézise szerint a vállalkozások esetében – beleértve a vizsgált vállalkozást is – szükség van a szervezeti kommunikáció hatékonyságának fokozására. Vizsgálatom során kutatási kérdésként merült fel egyfelől, hogy a vizsgált vállalkozást hogyan érintették a közelmúltban vagy jelenleg is tapasztalható válságok, változások. Ugyancsak kérdésként fogalmazódott meg, hogy mennyiben játszik szerepet a szervezeti kommunikáció a változások szervezeti működésre gyakorolt negatív hatásainak kezelésében, az új kihívásokra való válaszadásban. Harmadrészt pedig választ kerestem arra a kérdésre is, hogy konkrétan melyek azok a szervezeti kommunikációs megoldások, amelyek az elmúlt időszakban előtérbe kerültek a változások, válságok okozta hatások kezelése érdekében a szervezeten belül, és ezeket milyen hatékonysággal alkalmazták.

A társadalomtudományi kutatási gyakorlatban fontos szerepet játszik az interjútechnika alkalmazása (Molnár 2010). Az adatfelvétel során félig strukturált interjút alkalmaztam. Az interjúalany a szervezeti kommunikációért felelős munkatárs volt, aki személyes megkérdezés során válaszolt az interjú kérdéssorában szereplő kérdésekre. Az adatfeldolgozás folyamatában az interjú során rögzített hangfelvétel alapján interjúleíratot készítettem, amely az interjúelemzés alapjául szolgált. Az interjúelemzés során képzett eredményeket ismertetem a következő fejezetben.

Eredmények és értékelésük

A vizsgált vállalkozást közvetlenül érintették a közelmúltban végbement és jelenleg is tapasztalható válságok, változások hatásai, következményei.

A COVID-19 vírus által okozott pandémiához kapcsolódó hatások kompenzációjaként jelentős mértékben átalakult a szervezetek belső és külső kommunikációja, amely a vizsgált vállalkozásra is jellemzővé vált. A korábbiakban gyakrabban alkalmazott személyes jelenlétén alapuló egyeztetések helyett az online információcserét megvalósító megoldásokra helyeződött a hangsúly, amelyek a járványt követően is számottevő mértékben maradtak fenn és kerülnek alkalmazásra

mind a mai napig a szervezeten belül és a partnerekkel, ügyfelekkel való kommunikáció során egyaránt.

A kulcsfontosságú ágazatokban a képzett és magasan kvalifikált munkaerő hiánya a bevált, a vállalatok számára értékes munkaerő megtartásának szükségszerűségére irányította a figyelmet, amely érezhetően hatást gyakorolt az ösztönzési módok átalakulására is. Másfelől az említett munkaerőhiány a külföldi munkavállalók munkaerőpiaci és vállalati integrációja előtt is megnyitotta a lehetőséget, amelynek terén a vizsgált vállalkozás ugyancsak meghatározó szerepet tölt be Magyarországon és Közép-Kelet Európában egyaránt. Ezzel felerősödött és meghatározóvá vált az interkulturális kommunikáció a vizsgált vállalkozás esetében, amelyhez szükséges erőforrások és kompetenciák biztosítására és folyamatos továbbfejlesztésére kiemelt figyelmet fordít a szervezet.

A vizsgált vállalkozást érintő külső környezeti hatásokra vonatkozó példák alapján tehát elmondható, hogy a szervezeti kommunikáció jelentős szerepet játszott és tölt be jelenleg is a külső környezet részéről generált változások és kapcsolódó kihívások kezelésében.

A szervezet változásokra adott reakciói során végbemenő szervezeti kommunikáció céljait és funkcióit vizsgálva elmondható, hogy elsősorban az információk szervezeten belüli megosztása a cél. Az intern kommunikáció jelentős mértékben hozzájárul a célokkal, stratégiákkal, döntésekkel és változásokkal kapcsolatos információk munkavállalók között történő megosztásában. A szervezeti kommunikáció közepes mértékben segíti elő a koordinációs funkció teljesülését, azaz a munkatevékenységek, folyamatok és feladatok összehangolásához való hozzájárulást a vállalkozás szervezeti egységei és dolgozói között. Az említettekhez képest pedig a szervezeti kommunikáció csak kisebb mértékben tölti be a munkavállalók motiválása, kötődésük, elköteleződésük kialakítása, illetve fenntartása terén elvárt szerepét és jelentőségét.

Az információáramlás irányait nézve a vizsgált vállalkozás esetében a lefelé irányuló kommunikáció kevésbé, a horizontális közepes-, míg a felfelé irányuló nagyobb mértékben tesz eleget az egyes irányultságokhoz kapcsolódó elvárásoknak. Ennek megfelelően a dolgozók részéről származó információk vezetőik irányába történő visszacsatolása, a vezetők elvégzett feladatokról való tájékoztatása az elvárásoknak megfelelően teljesül a szervezeten belül. A hierarchiában azonos szinten elhelyezkedő szervezeti egységek közti információáramlás tekintetében számos alkalommal időbeli eltérésekből, a hatás-és feladatkörök tisztázatlanságából és értelmezési nehézségekből fakadó problémák nehezítik az információcserét és ehhez kapcsolódóan a szervezeti egységek, munkacsoportok közti együttműködést.

A vezetői döntések szervezeti egységek és egyének irányába történő eljuttatását biztosító lefelé irányuló kommunikációval kapcsolatban fogalmazódott meg a legtöbb változtatási igény a dolgozók részéről annak érdekében, hogy pontos, megfelelően értelmezhető, kellő időben érkező információk segítsék az alkalmazottak munkavégzését, egyben a napi munkaszervezést, a munkafolyamatok racionalizálását.

Az alkalmazott kommunikációs eszközöket nézve jelentős információcsere valósul meg az e-mail üzenetek küldésével. A vállalati meetingek során fennmaradt és meghatározóvá vált az online kommunikáció. Az említettek mellett a mobiltelefon-használat ugyancsak jelentős mértékben járul hozzá a belső és kifelé irányuló információcsere lebonyolításához.

Az információk tartalmát vizsgálva elmondható, hogy nagyobb mértékben (70-80%-os arányban) a napi munkavégzéshez kapcsolódó tartalmú információk

áramoltatása jellemző, míg kisebb részarányt (20-30%) képviselnek az egyéb, illetve a cégcsoportot érintő információk.

Rákérdeztem a hatékony kommunikációt, az információáramlást nagyobb mértékben korlátozó tényezőkre is. Ezek között említésre került, hogy alacsony az információáramlást elősegítő meetingek előfordulási gyakorisága, ami számos operatív szintű működési problémában manifesztálódik. Ugyancsak a problémák között került felsorolásra, hogy viszonylag ritkán, de alkalmanként azonban relatíve sok információ érkezik a vezetők részéről a végrehajtási szintek felé, amelyek feldolgozása problematikus, mivel nem jut kellő idő az információk, adatok kódolására, ezek alapján az operatív szintű mechanizmusok működtetésére. A „felülről lefelé” irányuló kommunikációval kapcsolatban rögzített további problémaként definiálható, hogy bizonyos információk feldolgozásához, értelmezéséhez külön „utánajárás” szükséges, mert az üzenet küldője nem veszi figyelembe a „vevő” kompetenciáit, illetve a munkatárs előzetes, a tárgykörhöz kapcsolódó információival való ellátottságát. Így a kollégák nem mindig tudják, hogy bizonyos információkkal mit kezdjenek, illetve mely információkkal, kihez kell vagy lehet fordulni. Mindez az információk torzulásához, a reakcióidő növekedéséhez, kapcsolódó hatékonysági problémák előállításához vezethet, illetve egyben a jelenség rámutat arra a hiányosságra is, amely szerint bizonyos feladat- és hatáskörök nem kellően tisztázottak a szervezeten belül.

Következtetések és javaslatok

Fentieket összegezve megállapítható, hogy a belső szervezeti kommunikáció tekintetében célszerű elsősorban további, a szervezeti működés hatékonyságának fenntartása érdekében megfelelő változásokat eszközölni. Az intern kommunikáció tekintetében fokozni szükséges a szervezeti kommunikáció koordinációs funkciójának hatékonyságát, valamint a munkatársak ösztönzése terén elvárt szerepét és jelentőségét. Ugyancsak fontos, hogy a vezetői döntések kellő időben, pontosan értelmezhető módon megfogalmazva érkezzenek a különböző szervezeti egységek irányába annak érdekében, hogy hatékonyan járuljanak hozzá a napi munkaszervezés megvalósításához és a dolgozói teljesítmények javulásához.

A külső szervezeti kommunikáció hatékonynak bizonyul a vállalkozás esetében a változásokhoz való alkalmazkodás megvalósításában, a válságok szervezeti működésre gyakorolt negatív hatásainak kezelésében, az új kihívásokra való válaszadásban. Különösen a külföldi munkavállalók kölcsönzésére irányuló folyamatokban, az idegen kultúrákkal való együttműködés során szerzett tapasztalatok feldolgozása, kommunikációs stratégiába, valamint napi kommunikációs gyakorlatba való integrálása, rutinszerű, hatékony alkalmazása biztosít jelentős előnyt a vállalkozás számára a változáskezelés során. Az elmúlt időszakban a külföldi partnerekkel és munkavállalókkal folytatott kommunikáció ellátásához, a kapcsolatok erősítéséhez megfelelő kommunikációs megoldások, technikák (pl. tárgyalástechnika) kerültek kidolgozásra és alkalmazásra a vizsgált szervezet esetében.

Az interjúelemzés során képzett eredmények visszaigazolják azt a hipotézist, amely szerint a vizsgált vállalkozás esetében felmerül az igény a szervezeti kommunikáció hatékonyságának fokozására. A szervezeti kommunikáció tekintetében említett hiányok kompenzációja, az érzékelt problémák kezelése érdekében a vállalkozás nemrégiben egy saját céges applikáció fejlesztésébe fogott. Az applikáció fokozatosan egyre bővülő funkciókkal kerül napi szinten alkalmazásra

a munkatársak által, amelynek eredményeként a vállalkozáshoz és a cégcsoporthoz tartozó tagvállalkozásokhoz kapcsolódó információk a korábbiakhoz képest gyorsabban, közvetlenül értelmezhető és felhasználható módon jutnak el az érintettekhez. Az egyre bővülő tartalommal bíró információk áramoltatása hírfolyamszerűen történik és fokozatosan kiterjed a hétköznapi munkavégzés minden dolgozót érintő területeire. Ugyancsak folyamatosan zajlik a vezetők és a beosztottak kommunikációs kompetenciáinak fejlesztése, amelyben a jövőben jelentősebb fókusz vetül az intern információáramlást képviselő irányokban való hatékonyság fokozására a feladatok, utasítások, illetve visszajelzések pontosabb megfogalmazása és időben való áramoltatása érdekében.

Az említett fejlesztés rámutat arra a tényyszerűsége is, hogy a vizsgált vállalkozás esetében alkalmazott kommunikációs szisztéma megpróbálja követni a változásokat, a külső környezet részéről származó kihívásokra folyamatosan dolgoznak ki válaszreakciókat. Az alkalmazkodási kényszerből kifolyólag is érzékelhető a struktúrák, a csatornák, az eszközök megváltozása, a munkatársak és a vezetők felé irányuló elvárások, az attitűdök, a kompetenciák átalakulása a gyakorlatban. Az alkalmazott szervezeti kommunikációs megoldások viszonylag széles skálán mozognak, azonban egyelőre csak részben alkalmasak az elmúlt időszakban előtérbe került változások, válságok okozta hatások kezelésére.

A vizsgálat igazolta azt, a témakörben a korábbiakban zajlott kutatások során deklarált megállapítást is, amely szerint a belső szervezeti kommunikáció minősége igen jelentős mértékben befolyásolja a munkatársak motivációit, meghatározza a munkához való hozzáállásukat, elégedettségüket, azaz hatással bír a szervezeti működés hatékonyságára. A változások során a munkavállalók bizonytalanságérzetét mind a munka-, mind pedig a család oldaláról fellépő nehézségek fokozhatják, amelyek a motivációk és az elégedettség csökkenéséhez, a munkahatékonysági problémák fokozódásához, a teljesítmények gyengüléséhez vezethetnek. A nyílt és könnyen értelmezhető, egyértelmű kommunikáció elősegítheti a bizalom és az elkötelezettség megerősödését, míg a hiányos, kevésbé jól érthető, nehezen értelmezhető információk növelhetik a bizonytalanságot, valamint a változásokkal szemben táplált félelmet és az ellenállást a dolgozóknál.

A hatékony változáskezeléshez elengedhetetlen tehát a világos, mindenki számára elsajátítható és alkalmazható, konzisztens kommunikációs stratégia és technikai megoldások gyakorlatban való véghezvitele. Az említett, változásvezetést támogató kommunikációs stratégia eleget kell, hogy tegyen néhány nagyon fontos elvárásnak, annak érdekében, hogy betölthesse szervezeti kommunikációban játszott szerepét, vállalt küldetését (Clampitt, 2017). Egyfelől elengedhetetlen, hogy a vezetőknek kiemelt hangsúlyt kell fektetniük arra, hogy célzott üzeneteikkel minél egyértelműbb és kezelhetőbb információkat továbbítsanak az alkalmazottak irányába. Ez elősegíti a dolgozók változási folyamatok tervezésébe és megvalósításába való bevonását a szükséges mértékben, növelve ezzel a változások irányába történő elkötelezettségüket. A változásokból fakadó problematikus helyzetek során a vezetőknek minél érthetőbb módon szükséges kommunikálniuk a szervezeti változások célját, következményeit, köztük az előnyeit is. Célszerű többcsatornás megközelítést alkalmazni, mivel a különböző kommunikációs csatornák (mint például az e-mail, az intranet vagy a személyes-, illetve online üzenetek) használata teszi elérhetővé és felhasználhatóvá minden munkavállaló számára az információkat. Ugyancsak elengedhetetlen a feedback mechanizmus állandó működtetése, hiszen a változásterhes időszakokban a folyamatos információmegosztás és a visszajelzések áramoltatása jelentős mértékben hozzájárulhat a munkavállalók bizonytalanságának

csökkentéséhez, az esetleges félreértések kiküszöböléséhez, a konfliktushelyzetek megelőzéséhez és kezeléséhez.

Az említetteken kívül ugyancsak célszerű tanácsadói módszereket (például coaching) és további kompetenciafejlesztő tréningeket is igénybe venni egyéb változáskezelési intervenciók szervezése és megvalósítása mellett, amelyekben jelentős szerepet játszik a kommunikációs kompetencia célirányos és komplex fejlesztése.

A képzett eredmények alapján is igazolható a belső szervezeti kommunikáció és a szervezeti működés hatékonysága közötti kapcsolat.

Összegzés

A külső környezet részéről generálódó, technológiai, piaci, kulturális vagy egyéb eredetű, a szervezetek belső környezetét is átható változások elkerülhetetlenek a szervezetek életében, így a Magyarországon működő vállalkozásokat is érintik természetesen. Az említett változások jelentős hatással bírnak a szervezeti kommunikációra. A változások miatt a belső környezetben végbemenő szervezeti átalakulások során a szervezeti struktúra, a működésmód, a szervezeti kultúra, valamint ezekkel összefüggésben a szervezeti kommunikáció irányvonala is megváltozhat, ami új stratégia és gyakorlati megoldások bevezetését igényelheti.

A vállalati kultúrában bekövetkező változások ugyancsak új kommunikációs igényeket, elvárásokat és egyben szokásokat hozhatnak magukkal, amelyeket meg kell honosítani a kommunikációs, illetve a szervezeti működési gyakorlatban.

Az elmúlt időszak vizsgálatai a külső környezeti tényezőkhez való folyamatos alkalmazkodás legfontosabb, a szervezeti kommunikációt érintő változásai között a digitális technológiák és csatornák megjelenését, ezek professzionális használatát és a kapcsolódó kompetenciák szükségszerűségét emelik ki. A szervezeti kommunikáció digitalizációja jelentős szerepet játszik a változásokhoz való szervezeti alkalmazkodás sikeres megvalósításában (Konczosné és Jakab, 2022).

A hatékony szervezeti kommunikáció elengedhetetlen a változások sikeres kezeléséhez, segít a munkavállalók tájékoztatásában, nélkülözhetetlen szerepet játszva a bizonytalanságok és a változással szemben fellépő félelmek, ellenállások leküzdésében, a dolgozói motivációk, elkötelezettség és elégedettség növelésében.

Irodalomjegyzék

Bakacsi Gy. (2002): *Szervezeti magatartás és vezetés*. Budapest: KJK.

Borgulya Á. (2011): A kultúraközi kommunikáció, mint tudományos diszciplína alkalmazása. In: Lendvai, E., Wolosz, R. (szerk.): *Kultúrák dialógusa a soknyelvű Európában VII. Nemzetközi Konferencia*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Fordítástudományi Kutatóközpont, 86-89. o.

Borgulya I-né (1996): *Üzleti kommunikáció kultúrák találkozásában*. Pécs: Janus Pannonius Tudományegyetem.

Borgulya I-né, Barakonyi K. (2004): *Vállalati kultúra*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.

Borgulya Á., Balogh G., Jarjabka Á. (2022): Communication management in industrial clusters: an attempt to capture its contribution to the cluster's success. *Journal of East*

European Management Studies, 27(2) 179-209. o. <https://doi.org/10.5771/0949-6181-2022-2-179>

Clampitt, P. G. (2017): *Communicating for Managerial Effectiveness. Challenges / Strategies / Solutions*. Sage Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781071800829>

Clark, L. (2020): *Innovation in a Time of Crisis*. Harvard Business Publishing, March 26, 2020 (online: <https://www.harvardbusiness.org/innovation-in-a-time-of-crisis>)
Utolsó letöltés: 2025. március 20.

Dyson, E. (1998): *2.0 verzió. Életünk a digitális korban*. Budapest: HVG Kiadó.

Fawkes, J. (2022): *Depth Public Relations. After the Masquerade*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351121910>

Hidasi J. (2022): Hatékony kompetencia-mix az üzleti kommunikációban. In: Konkocsné Szombathelyi M., Balogh G., Jarjabka Á. (szerk.): *Kommunikáció – Gazdaság – Kultúra – Nyelv. 50 éve a közgazdász képzés szolgálatában. Tiszteletkötet Borgulya Istvánné részére*. VSZI Kötetek I. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés-és Szervezéstudományi Intézet, 40-48. o.

Koncocsné Szombathelyi M. (2003): Interkulturális kommunikációs vizsgálatok Győrött dolgozó menedzserek körében – interkulturális kihívások. In: Kukorelli, S-né (szerk.): *A Dunaújvárosi Főiskola Nyelvi lektorátusa által ... A nyelvtudás szerepe a változó Európában fő témakörrel megrendezett V. Dunaújvárosi Nemzetközi Nyelvvizsgáztatási és Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia*. Dunaújváros: Dunaújvárosi Főiskola (DF), 142-151. o.

Koncocsné Szombathelyi M., Jakab P. (2022): Status Quo és trendek az Európai Kommunikációs Monitor alapján. In: Konkocsné Szombathelyi M., Balogh G., Jarjabka Á. (szerk.) *Kommunikáció – Gazdaság – Kultúra – Nyelv. 50 éve a közgazdász képzés szolgálatában. Tiszteletkötet Borgulya Istvánné részére*. VSZI Kötetek I. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés-és Szervezéstudományi Intézet, 70-83. o.

Lewis, L. (2019): *Communication Strategies for Organizational Change*. In: *Origins and Traditions of Organizational Communication*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203703625>

Men, L. R. (2021): Evolving research and practices in internal communication. In: Men, L. R. & Tkalac Vercic, A. (Eds.): *Current Trends and Issues in Internal Communication: Theory and Practice* Palgrave Macmillan, 1-18. o. https://doi.org/10.1007/978-3-030-78213-9_1

Men, L.R. (2014): Strategic internal communication: Transformational leadership, communication channels, and employee satisfaction. *Management Communication Quarterly*. 28(2), 264-284. o. <https://doi.org/10.1177/0893318914524536>

Men, L.R. (2014): Why leadership matters to internal communication: Linking transformational leadership, symmetrical communication, and employee outcomes.

Journal of Public Relations Research, 26(3), 256-279. o.
<https://doi.org/10.1080/1062726X.2014.908719>

Men, L.R. Stacks, D. (2014): The Effects of Authentic Leadership on Strategic Internal Communication and Employee-Organization Relationships. *Journal of Public Relations Research*, 26(4), 301-324. o. <https://doi.org/10.1080/1062726X.2014.908720>

Men, L.R., Stacks, D.W. (2013): The impact of leadership style and employee empowerment on perceived organizational reputation. *Journal of Communication Management*, 17(2), 171-192. o. <https://doi.org/10.1108/13632541311318765>

Molnár D. (2010): Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. *Humán Innovációs Szemle*, 1(1-2), 61-71. o.

Semeginé Tariszka É. (2014): A szervezeti belső kommunikáció hatása a szervezet hatékony működésére. *Taylor Gazdálkodás és Szervezéstudományi Folyóirat*, 6(1-2), 519-528. o.

EXAMINATION OF THE ROLE AND IMPORTANCE OF ORGANIZATIONAL COMMUNICATION IN THE MANAGEMENT OF EXTERNAL ENVIRONMENTAL CHANGES IN A DOMESTIC ENTERPRISE

GÁBOR JUHÁSZ

Due to various effects generated by turbulent changes from the external environment economic and social actors are constantly facing new challenges. The long-term negative effects of crises and critical situations require significantly more adaptation than before, forcing organizations to implement changes in different segments of the organizational structure and operation. The aforementioned effects draw attention to the competencies that play a key role in adapting to changes, and as a part of this, in the leadership of organizations and business communication (Hidasi, 2022).

Maintaining the efficiency of organizational / corporate operations, formulating and implementing appropriate responses to the challenges arising from changes and crises depends to a greater extent on the attitude of managers and employees, their motivation and satisfaction, the quality and effectiveness of the interactions between them, and both individual and organizational level performances. Organizational communication plays a decisive role in the development of these factors. The quality, channels and mechanisms of organizational communication strongly influence the functioning of the organization and the qualities of management (Bakacsi, 2002).

Keywords: organizational communication, organizational operation and change, crisis

VÁLLALATI KOCKÁZATKEZELÉS KOMPLEX RENDSZERE

FIÁTH ATTILA¹

Absztrakt

A 2023. évi CVIII. törvény, amely a köztudatban az ESG törvény nevet viseli, 13. paragrafusának „a,” pontjában a kötelezettek számára előírja a kockázatkezelési rendszer létrehozását. Az előírás, amely idővel egyre növekvő vállalati körre lesz kötelező, újra fókuszba helyezte a kockázatok rendszer szintű kezelését. A kockázatkezelés egymástól jól elkülönített, de folyamatba szervezett lépésekből áll, melynek hatékony megvalósítása érdekében a kockázatkezelést az adott vállalat iparági környezetére, valamint belső működési jellemzőire adaptáltan kell kialakítani és bevezetni.

Kulcsszavak: kockázat, kockázati tényező, kockázatkezelési stratégia, Value at Risk, Monte Carlo simulation

A kockázatkezelés általános folyamata

A **kockázatkezelés** a szervezetek stratégiai irányításának szerves részét képező folyamat, melynek célja az üzleti tevékenységekhez kapcsolódó kockázatok pontosabb azonosítása és meghatározása, valamint annak elősegítése, hogy a kockázatok jobban kalkulálhatóak és kezelhetőek legyenek. Mindezek eredményeként a hatékony kockázatkezelés képes azt biztosítani, hogy a kockázatok vállalása az üzleti sikerek érdekében meghozott felelős vezetői döntés legyen.

A vállalati kockázatkezelésre a következő definíció adható. *„A vállalati kockázatkezelés a kockázatok tudatos ismeretére és aktív kontrolljára vonatkozó szisztematikus megközelítés annak érdekében, hogy a vállalat működése egyrészt az üzleti célok, másrészt a tulajdonosok és érintettek elvárásainak megfelelően, zavartalanul történjen (Hágen, 2005, 3. o.).”*

Hatékony vállalati kockázatkezelés megvalósításához az első és legfontosabb lépés a kockázat fogalmának tisztázása, valamint a kockázatkezeléshez kapcsolódó fogalmak definiálása.

Kockázat alatt a szakirodalom a bizonytalanság számszerűsíthető pozitív (upside) vagy negatív (downside) következményeit érti, miközben maga a bekövetkezés kétséges, de annak valószínűsége leírható. Maga a kockázat tehát mérhető fogalom, ami a pozitív/negatív bekövetkezés valószínűségének és az ezzel kapcsolatos hatásnak (nyereség/veszteség) a szorzataként adható meg.

Üzleti értelemben a kockázat annak a veszélye, hogy az üzleti stratégiák végrehajtását, valamint az üzleti célok elérését különböző külső (exogén) és belső (endogén) tényezők, változások veszélyeztetik.

¹ PhD, egyetemi docens, tanszékvezető, PPKE Gazdaságtudományi Intézet, Gazdaságtudományi és Menedzsment Tanszék; attila.fiath@expertmc.hu; ORCID: 0009-0001-9075-8960

A kockázat mindezek alapján:

- olyan **bizonytalansági tényező**, amely kihathat a vállalat üzleti tevékenységére és a kitűzött célokra, így lehetnek negatív (a **veszélyeztetettség kockázata**) vagy pozitív (a **lehetőség kockázata**) következményei.
- annak valószínűsége, hogy a tervezett hozam nem azonos a tényleges hozammal. A kockázat a **tervezett és tényleges hozam eltérésének** a nagysága.

A kockázatok két típusa különböztethető meg. A diverzifikációval csökkenthető kockázat, más néven *egyedi kockázat*² jellemzője, hogy e kockázattal kapcsolatos veszélyek csak a vizsgálatba bevont vállalatra, illetve annak közvetlen versenytársaira vonatkoznak. A diverzifikációval el nem kerülhető kockázatok – melyek az egész gazdaságra kiterjedő veszélyforrások – összefoglalóan *piaci kockázatok*nak nevezzük. Ezek a kockázatok minden vállalatra egyformán hatással vannak, az árfolyamok együttmozgásán keresztül bizonytalanságnak kitéve a gazdálkodó szervezeteket. A kockázat önmagában értelmezhető egysége a **kockázati tényező**, mely a kockázat szöveges leírását, nevesítését jelenti.

A vállalati kockázatkezelés azáltal, hogy a cég pénzáramlásának volatilitását mérsékli, egyúttal csökkenti annak a valószínűségét is, hogy a cég pénzügyi nehézségekkel szembesüljön, így mérsékli ezeknek a nehézségeknek a várható költségeit is. A rendszeres kockázatkezelés lehetővé teszi, hogy a vállalat az előnytelen üzleti körülmények ellen védekezzen és a kedvezőtlen hatásokat elkerülje. A kockázat azonban nem mindig negatív tartalmú. A rendszeres kockázatkezelés új lehetőségek és előre nem tervezhető kedvező üzleti körülmények gyors felismerését és kihasználását is segíti. Ezek a megállapítások alapvetően normál üzleti környezetben, versenykörnyezetben működő vállalatok esetében helytállóak.

A vállalat napi működésébe szervesen illeszkedő kockázatkezelési folyamat különösen fontos az igen változékony versenykörnyezetben. A kockázatkezelésnek számos előnye említhető (Hornai, 2001, 46. o.):

- Befektetői értékteremtés és stratégiai célok a figyelem fókuszában;
- Széles körű információs bázison alapuló döntéshozatal;
- Reálisabb kockázatvállalás;
- Hasonló jellegű kockázatok konzisztens kezelésének lehetősége;
- Az üzleti tervek teljesítésének növekvő biztonsága;
- Váratlan események jelentős mértékű költségeinek elkerülése / csökkentése;
- Nagyobb költséghatékonyság;
- Erőforrások hatékonyabb kihasználása;
- A személyes és szervezeti védettség növekedése;
- Megbízhatóbb stratégiai tervezés;
- Újabb üzleti lehetőségek feltárásának lehetősége;
- Versenyelőny a versenytársakkal szemben, azaz összességében a vállalkozás üzleti értékének növekedése

² Az egyedi kockázat egyéb, a szakirodalomban használt elnevezései: diverzifikálható kockázat, reziduális kockázat, speciális vagy nem szisztematikus kockázat

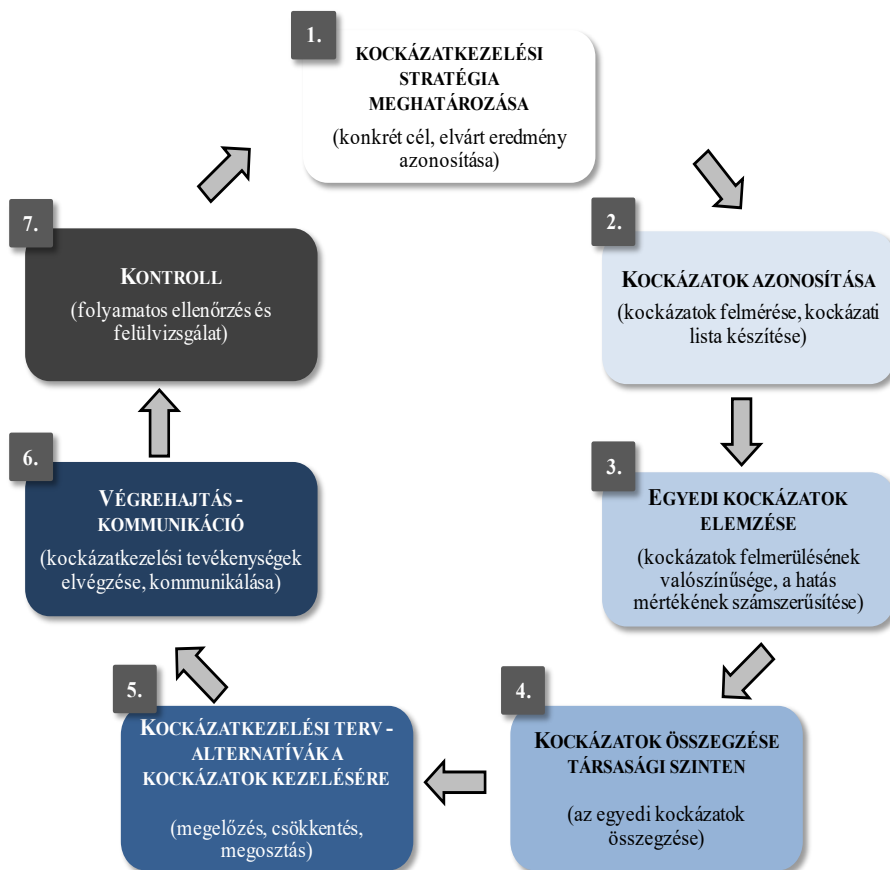
A kockázatkezelés folyamatának bemutatása

A vállalati gyakorlatban a kockázatkezelési folyamat kialakítását számos tényező és szempont befolyásolja. A kockázatkezelési tevékenység összetettségét jól jellemzi a Pénzügyminisztérium által megfogalmazott ajánlás is:

„A kockázatok kezelése nem egy egyszerű lineáris tevékenység, sokkal inkább számos egymásba fonódó, egymásra ható elem megfelelő egyensúlyának megteremtését célzó ciklikus folyamat. A kockázatok nem egymástól függetlenül, önmagukban kell kezelni, mivel hatással lehetnek egymásra, illetve egyik kockázat bekövetkezése eredményezheti további kockázatok megjelenését is. A hatékony kockázatkezelés éppen ezért egyszerre több kockázat párhuzamos kezelését kell, hogy jelentse (Pénzügyminisztérium, 2007, 5. o.).”

A hazai gyakorlatban alkalmazható integrált vállalati kockázatkezelés folyamata az alábbi jól elkülöníthető lépésekre bontható:

1. ábra: Az integrált vállalati kockázatkezelés folyamata

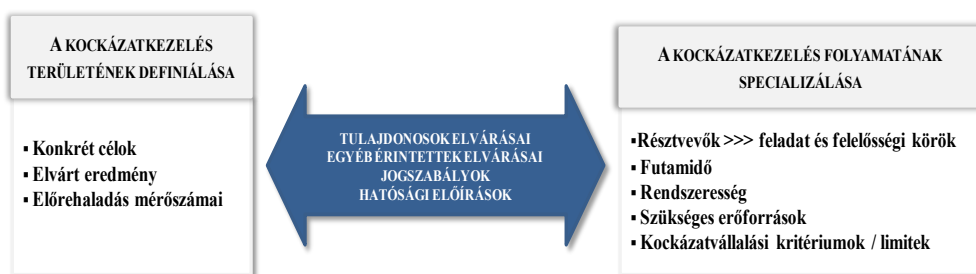
Forrás: Hornai, 2001, 24. o. alapján saját szerkesztés

A kockázatkezelés folyamatában az egyes szakaszokban elvégzett tevékenységek és munkafolyamatok ismétlődő jellegűek, egy adott időintervallumon belül akár több alkalommal is, megfelelő rendszerességgel, esetleg az adott szituációból adódóan ad-hoc jelleggel is el kell végezni őket. A továbbiakban bemutatásra kerülnek a kockázatkezelési folyamat egyes lépései.

A kockázatkezelési stratégia meghatározása

A kockázatkezelés folyamata a stratégia meghatározásával indul, melynek során kidolgozásra kerülnek a kockázatkezelési tevékenységgel elérendő konkrét célok és a kockázatkezelési rendszertől elvárt eredmények. Definiálni kell a mérőszámokat (tulajdonosok és egyéb érintettek elvárásai, hatósági előírások alapján), valamint számba kell venni a kockázatkezelés folyamatának résztvevőit és a szükséges pénzügyi és egyéb erőforrásokat.

2. ábra: A kockázatkezelési stratégia kialakítására ható tényezők

Forrás: Hornai, 2001, 24. o. alapján saját szerkesztés

A kockázatkezelési stratégiával szembeni legfontosabb elvárás az, hogy rögzítse azokat az alapelveket, amelyek mentén a vállalat végzi kockázatkezelési tevékenységét. Az alábbiakban felsorolunk néhány olyan alapelvet, melyekre a kockázatkezelési stratégiák jellemzően kitérnek:

Integráltság

Integráltság címszó alatt azokat a körülményeket szükséges rögzíteni, melyek között a vállalati kockázatkezelési folyamat zajlik – a többi vállalati folyamatba integráltan vagy elkülönülten, külön ezzel a területtel foglalkozó munkatársak bevonásával vagy minden szakterület munkatársainak saját szakterületükre vonatkozó bevonásával, stb. Itt érdemes kitérni a kockázatkezelési tevékenység szervezeti elhelyezkedésére is.

A vizsgált kockázatok köre

A stratégiában érdemes rögzíteni, hogy vannak-e olyan kockázatok, melyek kívül esnek a vállalati kockázatkezelés területén, vagy a vállalat minden kockázatát egységes keretben kezeli.

Időtáv

A kockázatkezelési stratégiának célszerű kitérnie arra, hogy mely kockázatokat milyen időtávon kezel: milyen gyakran vizsgálják felül az egyes kockázatok elemzését, milyen gyakran dolgoznak ki kockázatkezelési akciókat.

Kockázatelemzési szemlélet

A vállalat kockázatelemzési szemléletének azt kell tükröznie, hogy a vállalat hogyan viszonyul a kockázatainak értékeléséhez: statikus módon, például évente egyszer megvizsgálja a kockázatokat és a felismert kockázatokat kezeli, vagy dinamikusan alkalmazkodik a környezeti változásokhoz; csak a már előfordult és jól látható kockázati tényezőkre fókuszál, vagy proaktív szemlélettel igyekszik felismerni az előre nem feltétlenül látható kockázatokat.

Kockázatkezelési lehetőségek

Érdemes kitérni a stratégiában arra, hogy a vállalat milyen válaszokat adhat az egyes kockázattípusokra (elkerülés, elfogadás, csökkentés, megosztás vagy áthárítás) és milyen alapelvek mentén választhat ezek között.

A fenti alapelveken kívül a kockázatkezelési stratégiával szembeni legfontosabb elvárás, hogy iránymutatásként szolgáljon a társaság kockázatvállalási hajlandóságát illetően. A **kockázatvállalási hajlandóság** vagy másképpen fogalmazva a **kockázati étvágy** (*risk appetite*) szakirodalomban megtalálható definíciói a következők:

A kockázatvállalási hajlandóság...

...mindazon kockázat típusára és mértékére vonatkozik, melyet a szervezet hajlandó elviselni (Fraser-Simkins, 2010).

...a kockázatok olyan, az egész vállalat szintjén értelmezett mértéke, melyet a vállalat hajlandó elviselni céljai elérésének érdekében (Chapman, 2006).

...a kockázat olyan mértéke, melyet a vállalat még elfogadhatónak ítél az értékteremtés folyamatában (Collier, 2009).

...annak teljes kockázatát fejezi ki, melyet a szervezet hajlandó vállalni stratégiai céljainak elérése és az érdekeltek felé való kötelezettségeinek teljesítése érdekében (Towers Watson, 2010).

A kockázatvállalási hajlandóság tehát a kockázatok olyan, az egész vállalat szintjén, bármely időpontban értelmezhető mértéke, melyet a vállalat hajlandó felvállalni stratégiai céljainak elérése és az érintettek felé való kötelezettségeinek, valamint az általuk támasztott célok teljesítése érdekében. A definíciókból jól látszik, hogy a kockázatvállalási hajlandóság meghatározása egy átfogó kockázatvállalási szemlélet kialakítását követeli meg a vállalattól, valamint ennek a szemléletnek a vállalati érintettek elvárásaihoz való kapcsolatának meghatározását. A kockázatvállalási hajlandóság a vállalati stratégiához közvetlenül kapcsolódik és a növekedés-kockázat-megtérülés dimenzióban értelmezett, még elfogadható egyensúlyi szintként azonosítható. A szervezeti stratégiából, politikákból, üzleti és ellenőrző

folyamatokból **közvetlenül** levezethető, emellett **közvetetten** is meghatározható a szervezeti döntések és akciók elemzésén keresztül (Collier, 2009).

A kockázatvállalási hajlandóság tehát egy **átfogó, magas, leginkább stratégiai szintű megfogalmazása** annak, hogy a vállalatvezetés mely kockázati szintet tartja még elfogadhatónak, mely szint az iparágtól, a szervezet méretétől, a vállalati céloktól, kultúrától, a környezeti feltételek változásától függően változhat. A stratégiában érdemes rögzíteni, hogy mi a Társaság alapvető hozzáállása a kockázatokhoz (kockázatkerülő hozzáállás, esetleg megfelelő többlethozam esetén a kockázatok tudatos keresése, vállalása). Célszerű a kockázatvállalási hajlandóság számszerű meghatározása is, de ezt változékonysága miatt nem javasolt a kockázatkezelési stratégiában rögzíteni.

A kockázatok azonosítása

A kockázati tényezők azonosítása bonyolult feladat, az adott üzleti helyzet alapos körüljárását, valamint annak működési leképezését igényli. Ez kulcsfontosságú, hiszen ha ebben a szakaszban egy releváns kockázati faktor feltárására nem kerül sor, akkor a folyamat további szakaszaiban arra már nincs lehetőség, így ez jelentősen torzíthatja a kapott eredményeket.

A kockázatok feltárására a következő módszerek alkalmazhatóak:

- Brainstorming;
- Kérdőívek;
- Interjúk (egyéni / fókuszcsoporthoz);
- Konzultáció az érintettekkel;
- Szcenárió analízis;
- Folyamatfelmérés;
- Iparági benchmarking;
- Kockázatkezelési workshop;
- Eset-elemzés.

Ebben a szakaszban **teljes körű** kockázatfelmérés kerül végrehajtásra, mely során elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy milyen tényezők lehetnek hatással a vállalat értékére és működésére, és mik ezeknek a tényezőknek a jellemzői.

A kockázatok azonosítása során listára kell venni a látszólag teljesen elhanyagolható hatású vagy majdnem kizárható valószínűségű kockázatokat is, mivel a kockázatok hatásai idővel jelentősen megváltozhatnak (**dinamikus szemlélet**). Sok esetben e vizsgálatok során elsősorban csak a könnyen megfogható, ún. „hard” tényezők kerülnek előtérbe és a sokkal nehezebben kezelhető „soft” tényezők (motiváltság, szervezeti kultúra) háttérbe szorulnak, pedig ezen tényezők fejlesztésével tartósabb és akár nagyobb mértékű eredmények is elérhetőek.

A kockázatok beazonosításának folyamatában különös figyelmet kell fordítani az alábbi szempontokra (Pénzügyminisztérium, 2007, 7. o.):

- Kerülni kell az olyan megfogalmazást, ami tulajdonképpen a célkitűzés el nem érését fejezi ki.
- A kockázatok azonosításánál nem annak hatását, hanem magát a kockázatot kell meghatározni.
- Nem kell meghatározni a szervezet célkitűzéseit nem érintő kockázati tényezőket.

A kockázatok azonosítását **szisztematikus vizsgálattal** lehet elvégezni, melynek során megfelelő metodika alapján elvégezhető a társaság teljes tevékenységének szisztematikus áttekintése, és az ezekből eredő / rájuk ható kockázatok azonosítása.

Alkalmazható vizsgálati szisztéma:

- Stratégiai kritériumok (politikai, jogi, szabályozási háttér, hírnév, stb.);
- Működési kritériumok (napi működés feltételei);
- Pénzügyi kritériumok (hitellehetőségek, árfolyamváltozások, kamatlábak alakulása, stb.);
- Tudásmenedzsment kritériumai (humán erőforrás, szerzői jogok, szellemi tulajdon védelme, stb.);
- Megfelelőségi kritériumok (egészség védelem, adat biztonság, fogyasztói jogok védelme, egyéb szabályozói előírások, stb.).

Annak érdekében, hogy egy hatékony kockázatkezelési rendszert lehessen kialakítani, a **kockázatokról listát kell készíteni**, melyben a következő lényeges információkat szükséges nyilvántartani: a kockázat típusa, a felmerülés gyakorisága (valószínűsége), a kockázati hatás (veszteség) utolsó értékelésének eredménye (milyen módszerrel történt az értékelés és mikor).

Egyedi kockázatok elemzése

A kockázatkezelési folyamat harmadik szakasza a kockázatok elemzése, mely a feltárt kockázatok által generált **események bekövetkezési valószínűségének, gyakoriságának, valamint a bekövetkezés hatásainak vizsgálatát jelenti**. A **kockázatelemzés célja** az egyes kockázati tényezők súlyosságának feltérképezése, melynek során az egyes kockázati tényezőkhez kockázati mérőszámokat rendelve számszerűsíthetők az egyedi kockázati hatások, meghatározhatók az egyedi kockázati kitettség értékek.

A kockázatok bekövetkezési valószínűségének vizsgálata során kvalitatív és kvantitatív eszközök egyaránt felhasználhatóak. A kvalitatív eszközök szubjektivitása eredendően magas, míg a kvantitatív elemzések a valósághoz minél közelebb álló, számszerű adatok előállítását teszik lehetővé, melyek a kockázatkezelési ciklusok során reprodukálhatóak, ellenőrzésre is alkalmasak. A két módszer kombinált alkalmazása tekinthető a legcélravezetőbbnek.

A bekövetkezés hatásainak vizsgálata során a kockázatok kombinált (kvalitatív és kvantitatív) elemzésére kerül sor. A legelterjedtebb módszer keretében 5 fokozatú skálán kerülnek értékelésre az egyes kockázatok aszerint, hogy a bizonytalansági tényező, azaz a kockázat bekövetkezése esetén a tervszámoktól mekkora eltérés várható.

Ahhoz, hogy az egyes feltárt kockázatok tulajdonosi értékteremtésre gyakorolt hatásai azonosításra kerüljenek, a kockázati listán szereplő tényezők szűrően esnek át, melynek célja a kritikus kockázatok meghatározása, azoknak a kockázatoknak a kiválasztása, melyekkel mindenképpen foglalkozni kell a további elemzések során, hiszen ezek a kockázatok a vállalati értékteremtésre releváns hatással bír(hat)nak. Fontos megemlíteni a kockázatkezelés esetében is érvényes *20/80-as Pareto-szabályt*, ami azt jelenti, hogy a kockázati tényezők 20%-a okozza a teljes kockázati hatás 80%-át. Ezért kiemelten fontos az úgynevezett kulcs kockázati indikátorok definiálása, s ezen kritikus kockázatok hatásainak mélyrehatóbb elemzésére, illetve a hatások számszerűsítésére (kvantifikálására) is szükség van.

A kockázatok szűrését valószínűség / hatás mátrixok és kockázati térképek segítségével lehet elvégezni, melyek felhasználásával egymással összehasonlítva ábrázolhatóak az azonosított kockázatok azok felmerülési valószínűségének és várható hatásainak függvényében. Példa egy valószínűség / hatás mátrixra (sötétebb színnel jelölve a kritikus kockázatokat, melyek magas valószínűséggel következhetnek be, s hatásuk is jelentős lehet):

3. ábra: Valószínűség-hatás mátrix példa

HATÁS	Meghatározó mértékű hatás (5)	Súlyos baleset	Projekt tervezési rendszer hibája	Beszállítók nem teljesítenek	Kormányzati beavatkozások	Új belépő megjelenése
	Jelentős mértékű hatás (4)	IT rendszer meghibásodása	Licenz elvesztése	Kapacitáshiányból adódó csúszások	A vezetőség túlterheltsége	
	Közepes mértékű hatás (3)		Hibás szükséglet tervezés	Kapacitásfeleslegből adódó többlet	Eredményelmaradás	Elégtelen K+F
	Alacsony mértékű hatás (2)		Vállalati kultúra romlik	Költségtúllépés		Jogi követelések
	Jelentéktelen mértékű hatás (1)		Kínálati hiba			
		Valószínűtlen (1)	Ritka (2)	Lehetséges (3)	Valószínű (4)	Majdnem biztos (5)
VALÓSZÍNŰSÉG						

Forrás: Collier, 2009, 87. o. alapján saját szerkesztés

Mivel a kvalitatív kockázatelemzés szubjektivitása szükségszerűen magas, ezért szükség van a kockázatok kvantitatív elemzésére is, ami jelentősen csökkenti a kvalitatív elemzés szubjektivitását és pontosabb kockázati értékeket is eredményez. A kvantitatív módszerek alkalmazásának célja a valószínűség és hatás párosról olyan, a valósághoz minél közelebbi számszerű értékeket nyújtani, amelyek a kockázatkezelési ciklusok során reprodukálhatóak, és így jól alkalmazhatók ellenőrzésre is. Eerre azért van szükség, mert azok a módszerek, melyek nem számszerűsítik a kockázatokat, nem teszik lehetővé a kockázatok kiegyensúlyozását, összegzését és a vállalat különböző területein történő összehasonlítását. A kockázatok értékét, hatását azokban az esetekben ahol lehetséges, mindenképpen számszerűsíteni kell, azaz forint összegként kell megadni.

Az egyedi kockázati hatások számszerűsítésére több módszer is alkalmazható. A **legegyszerűbb módszer a várható érték** meghatározása: ebben az esetben a kockázat értékét az általa okozott pénzügyi hatás és az azt előidéző esemény bekövetkezési valószínűség szorzataként adhatjuk meg. Egy esetlegesen

felmerülő kár nagysága tehát megegyezik a kockázat bekövetkezése által generált költségek, valamint a kárból eredő bevételkiesés összegével. A kockázatok hatását több éves intervallumra célszerű meghatározni és általában az adózás előtti eredményre gyakorolt hatás alapján számszerűsíteni.

A kockázatok számszerűsítésének szofisztikáltabb módszertanát képezik a **VaR módszerek, valamint az érzékenységvizsgálat.**

A VaR adott időintervallum alatt várható legnagyobb veszteséget méri adott konfidenciaszint mellett. A VaR számítása a várható hozam feltételezett valószínűségi eloszlásának meghatározásán alapul (Tan-Chan, 2023). A módszer előnye, hogy könnyen értelmezhető, illetve a felső vezetés és a tulajdonosok felé történő kommunikációja is egyszerű. A piaci kockázat mérésének egyik legelterjedtebb eszköze. A VaR mutató tetszőlegesen módosítható attól függően, hogy mit választ a szervezet kockáztatott értéknek. Így lettek gyakran alkalmazott kockázati mutatók a CaR (Capital-at-Risk), azaz a kockáztatott tőke; az EaR (Earnings at Risk), azaz a kockáztatott osztalék, melyek mérésének a tulajdonosok szempontjából nagy a jelentősége, emellett kiemelendők még a PaR (Profit at Risk), azaz a kockáztatott nyereség; valamint a CfaR (Cash-flow at Risk), azaz a kockáztatott pénzáramlás mutatószámok is.

A fentebb bemutatott módszereken kívül sor kerülhet még olyan széles körben elterjedt módszerek alkalmazására is, mint a legfontosabb üzleti mutatók **érzékenységvizsgálata**, mellyel az üzleti eredmény változása modellezhető a kulcs kockázati indikátorok megválasztott mértékű módosításaival. Sokszor szükség lehet arra, hogy az ún. **stressz tesztelés** keretében egy kockázatosnak ítélt üzleti folyamatot korábban egyszer már ténylegesen bekövetkezett szélsőséges piaci körülmények közé helyezzünk – mely újbóli bekövetkezése gyakorlatilag kizárható – de lényegesnek tartjuk ezen állapot bekövetkezésekor fellépő kockázatok és hatásaik modellezését. A stressz teszt olyan eszköz a kockázatkezelésben, amely általában a váratlan, de elképzelhető, illetve a ritkán előforduló események negatív hatásainak megállapítását teszi lehetővé.

A **kockázatok számszerűsítésének gyakorlati támogató eszközöként** több ismert módszer is alkalmazható. Ezek közül kiemelendő a historikus szimuláció, a delta normál módszer, a Monte-Carlo szimuláció, valamint a reálopciók alkalmazása, melyek lehetővé teszik a kritikus kockázati tényezők bonyolult és sokoldalú kölcsönhatásainak számszerűsítését is.

A **historikus szimulációt és a delta normál módszert** leggyakrabban a VaR értékének meghatározására alkalmazzák. A **Monte-Carlo szimuláció** alkalmas a különböző gazdasági elemzések során a működéshez és a beruházásokhoz kapcsolódó pénzáramok nettó jelenértékének meghatározására, de mivel egy statikus módszerről van szó, így csak közvetetten képes értékelni az adott vállalat környezetében rejlő dinamikus változásokat. Ezt a hiányosságot a szimulációs vizsgálat rendszeresen ismétlődő lefuttatásával lehet kiküszöbölni. Az üzleti kockázatelemzés során a Monte-Carlo szimulációhoz felhasználásra kerülnek az elemzés során korábban, elsősorban grafikus formában kapott eredmények (kockázat-hatás mátrix) is.

Az egyedi kockázatok elemzésén keresztül tehát meghatározhatóak az egyedi kockázati hatások számszerűsített értékei, az egyedi kockázati kitettségek. Azonban a vállalati szintű kitettség meghatározásához, azaz, hogy egy adott vállalat milyen mértékű kockázatokkal szembesül társasági szinten, az egyedi kockázati hatások összegzése szükséges.

Kockázatok összegzése

Az **egyedi kockázati hatások társasági szintű összegzésével** meghatározható, hogy a bizonytalansággal megjósolható események különböző kimenetei mekkora eltéréseket okozhatnak a vállalat eredményességében a tervekhez képest vagy mekkora veszteségeket generálhatnak.

Az egyedi kockázati hatások összegzésekor nem elégséges a kitettség értékek egyszerű összeadása, fel kell tárni az egyes kitettség értékek között fennálló összefüggéseket, valamint azok hatását és kapcsolatát a teljes kockázati kitettségre vonatkozóan. **A kockázatok társasági szintű összegzése érdekében ki kell dolgozni egy olyan módszertant**, mely képes kezelni az egyes kockázati tényezőkből származó kockázati kitettségek – akár ellentétes irányú – hatásait, mely által a kockázati tényezők közötti, esetlegesen nem additív hatások is megjelenhetnek.

Ennek megvalósítására megfelelő megoldás lehet egy olyan **modell kidolgozása**, amelyben a számítani kívánt mutatónak (pl. várható érték, VaR) megfelelő struktúrában modellezésre kerülnek a kockázati hatások, és amely az egyedi hatás értékektől az összesített vállalati kitettség meghatározásáig összefogja és lebontja a szükséges matematikai-statisztikai műveleteket. Ez a gyakorlatban egy változó paraméterekre épített eredmény-kimutatás (vagy cash-flow kimutatás) formáját ölti leggyakrabban. A módszer biztosítja, hogy az összegzés során minden, a teljes kockázati kitettség és az egyes kitettségek között fennálló összefüggés feltárásra kerül.

Elméletileg két módon összesíthetők az egyedi hatások, melyek közül az első módszer tisztán matematikai összefüggések mentén határozza meg a társasági szintű kockázati kitettséget, a második módszertan pedig szimulációs eljárásra épül. Az első módszer alkalmazásának feltétele, hogy az egyes kockázati tényezők között, illetve a kockázati tényezők és az eredményváltozás között fennálló összefüggéseket egzakt matematikai függvényekkel írjuk le. Mivel azonban sok esetben az eredmény-kimutatás (vagy cash-flow kimutatás) és a tényezők összefüggéseinek ilyen módon történő leképezése nem áll rendelkezésre és aránytalanul nagy ráfordítást igényel az előállítás, ezért a gyakorlatban inkább – az egyedi kockázati hatásoknál már említett – **Monte-Carlo szimuláció** alkalmazása javasolt, melynek eredményeképpen előáll a társasági szintű kockázati kitettség.

Irodalomjegyzék

Chapman, Robert J. (2006): *Simple Tools and Techniques for Enterprise Risk Management*. John Wiley & Sons, Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118467206>

Committee of Chief Risk Officers (CCRO) (2007): *Understanding Enterprise Risk Management for Utilities*. <https://library.ccro.org/CCRO-ERM-for-Utilities/> letöltés ideje: 2014. június 24.

Collier, Paul M. (2009): *Fundamentals of Risk Management for Accountants and Managers*. Elsevier Ltd. <https://doi.org/10.4324/9780080942759>

Curran, Kevin M., (2006): Value-Based Risk Management. *Cost Engineering*, 48(2), 15-22. o.

Deloitte (2006): *The Risk Intelligent Enterprise: ERM for the Energy Industry*. Risk Intelligence Series Issue No.3. Deloitte Development LLC.

Fehér Péter (2008): Mindennapi kockázataink. *Harvard Business Review (magyar kiadás)*, 10(10), 4-13. o.

Fraser, John, Simkins, Betty J. (2010): *Enterprise Risk Management: Today's Leading Research and Best Practices for Tomorrow's Executives*. John Wiley & Sons, Inc

Hágen István Zsombor (2005): Controlling szemlélet. In: Nábrádi, A; Borsos, J; Lazányi, J (szerk.) *Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén* AVA II. c. nemzetközi konferencia. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar (2005)

Hornai Gábor (2001): Kockázat és kockázatkezelés. *A Magyar Villamos Művek közleményei*, 2001(4), 40-46. o.

Hyman, Leonard S., Hyman, Andrew S. (2005): Electricity Risk Management for the Beginner: What It Is, Why It Matters and How To Deal With It. In: Karyl B Leggio, David L. Bodde, Marilyn L. Taylor (szerk.) *Managing Enterprise Risk: What the Electric Industry Experience Implies for Contemporary Business*, Elsevier Global Energy and Economics Series, 16-32. o. <https://doi.org/10.1016/B978-008044949-4/50035-0>

Kok-Hui Tan, Inn-Leng Chan (2003): Stress testing using VaR approach—a case for Asian currencies, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 13(1), 39-55. o. [https://doi.org/10.1016/S1042-4431\(02\)00025-2](https://doi.org/10.1016/S1042-4431(02)00025-2)

KPMG (2001): *Enterprise Risk Management – An emerging model for bulding shareholder value*. <https://actuarialstudiesins3100.files.wordpress.com/2013/11/erm-building-shareholder-value.pdf> letöltés ideje: 2014. június 20.

Leggio, Karly B., Bodde, David L., Taylor, Marilyn L. (2005): The Application of Banking Models to the Electric Power Industry: Understanding Business Risk in Today's Environment. *Managing Enterprise Risk*. Elsevier Global Energy and Economics Series, 134-143. o. <https://doi.org/10.1016/B978-008044949-4/50042-8>

Pénzügyminisztérium (2007): *Útmutató a kockázatkezelés kialakításához*.

Sabanci (2005): *Enterprise Risk Management*. prezentáció

Sadeghi, Mehdi. Shavvalpour, Saeed (2005): Energy risk management and value at risk modeling. *Energy Policy*, 34(18). 3367-3373. o. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2005.07.004>

Towers Watson (2010): *Risk Appetite - The Foundation of Enterprise Risk Management*. www.towerswatson.com/assets/.../ERM_Risk_Appetite_12-28-09.pdf letöltés ideje: 2014. június 18.

Union of the Electricity Industry (EURELECTRIC) (2007): *Risk Management in the Electricity Industry* – White Paper I. Overall Perspective

Weber, C.hristoph (2005): *Uncertainty in the Electric Power Industry. Methods and Models for Decision Support*. Springer Science + Business Media, Inc. <https://doi.org/10.1007/b100484>

COMPLEX SYSTEM OF CORPORATE RISK MANAGEMENT

ATTILA FIÁTH

Article 13(a) of Act CVIII of 2023, commonly known as the ESG Act, requires organizations that fall under the scope of the law to establish a risk management system. The regulation, which will become mandatory for an increasing number of companies over time, has put a new focus on risk management at a systemic level. These contain general procedures that are independent of individual industries. Risk management consists of well-separated steps that together form a process. In order to be effectively implemented, risk management must be designed and introduced in a way that is adapted to the industry environment and the internal operating characteristics of the given company.

Keywords: risk, risk factors, enterprise risk management, Value At Risk, Monte Carlo simulation

TERÍTÉKEN A DIPLOMÁCIA

GASZTRODIPLOMÁCIA 1.

KÖRNYEI ÁGNES¹

Absztrakt

Amióta az emberiség létezik, az étel mindig is jelentős szerepet játszott az emberek közötti kapcsolatokban (földrajzi felfedezések, gyarmatosítás, globalizáció). A nemzeti konyha maga is része a kultúrának (nemzeti identitás kifejeződése, nemzeti ételek, sajátos étkezési szokások stb.), de szoros kapcsolatban áll a történelemmel, a földrajzzal is, remek eszköz az egyedi kultúra, a kulturális örökség terjesztésére, amely nyelvi korlátok nélkül, emocionális kapcsolatot hozhat létre. Mivel az ételek a nemzet szimbólumaként is szolgálnak, és érzelmi kötődést is kialakítanak, komoly viták is kialakultak egyes kulináris fogások hovatartozásával kapcsolatban. A gasztronómiát különböző szinteken használja a diplomácia, hol kifejezetten a szűk politikus réteget célozza meg (kulináris diplomácia) vagy egy másik ország nyilvánosságát (gasztrodipломácia) az országhép alakítása érdekében.

Kulcsszavak: élelmiszerdiplomácia, kulináris diplomácia, gasztrodipломácia, gasztronacionalizmus, országhép, kulturális diplomácia

Bevezetés

Az étel, a hozzá kapcsolódó konyhaművészet a kultúra egy olyan kifejeződése, amely mindenhol jelen van, ugyanakkor az egyik leginkább kereskedelmi forgalomban lévő „kulturális termék”, amelynek jelentős gazdasági súlya van (Waldfoegel, 2020). Amióta az emberiség létezik, az étel mindig is jelentős szerepet játszott az emberek közötti kapcsolatokban,² és a modern nemzetállamok korszakában ez a szerep a nemzetközi politikában, a diplomáciában egyre jelentősebb szerepet kap. Az ív az ősi kereskedelmi utak kialakulásától,³ a földrajzi felfedezésektől a gyarmatosítás hatásán át egészen a napjainkban tapasztalható íz és ételkultúra kavalkádig (globalizáció, migráció, turizmus) felrajzolható. A konyha maga is része a kultúrának (nemzeti identitás kifejeződése, nemzeti ételek, sajátos étkezési szokások stb.), de szoros kapcsolatban áll a történelemmel,⁴ a földrajzzal is, remek eszköz az egyedi kultúra, a

¹ PhD, egyetemi docens, PPKE BTK, Nemzetközi és Politikatudományi Intézet, Nemzetközi Tanulmányok Tanszék; környei.agnes@btk.ppke.hu; ORCID: 0009-0006-3265-1184

² a társadalom fennmaradása, politikai stabilitása, vagy akár fegyver (blokádnál, élelmiszerforrások megsemmisítése, bojkott, vámkok)

³ A cserekereskedelem során étellel is fizettek, a só sokáig fizetőeszköz volt (ókor, középkor). Az élvezeti cikkek (pl. tea, kávé) beszerzése ösztönözte a kereskedelmi útvonalak kialakulását (lásd Levantei, Hanza útvonalak), az ételek formájában küldött ajándékok segítették a birodalmak közötti kapcsolatok építését, ápolását.

⁴ A politika című művében Arisztotelész a közösségi szintű „szolidaritási kötelék” megteremtését a közös étkezéseknek a családi egység megteremtéséhez való hozzájárulásával állította párhuzamba. Costas Constantinou, *On the Way to Diplomacy* (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1996), p. 128. cit. Chapple-Sokol, S.: *Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds* *The Hague Journal of Diplomacy* 8 (2013) 161-183 Jean-Anthelm Brillat-Savarin szerint „olvassátok el a történetek írásait Hérodotosztól kezdve egészen napjainkig, és meglátjátok, hogy soha nem volt még nagy esemény, még az

kulturális örökség terjesztésére, amely a nyelvi korlátok ellenére emocionális⁵ kapcsolatot hozhat létre. Az étel alkalmas arra, hogy megváltoztassa a nemzeti imázst és hatással van más kulturális területekre is (pl. zene, képzőművészet, sport, irodalom)⁶, ösztönzi a turizmust,⁷ a kereskedelmet (Lipscomb, 2019), a gazdasági növekedést (Nirwandy-Awang, 2014) is előmozdítja.

Gasztronómiai örökség, gasztronacionalizmus

A gasztronómia többet jelent, mint az ételek és italok szakértő ismerete, a szakácsművészet, de a terítés, a felszolgálás, az étkezés kultúráját is magában foglalja. A „konyha” fogalma öt dimenzió mentén értelmezhető: milyen alapvető élelmiszerekre épül, milyen elkészítési módok jellemzik, melyek a jellegzetes fűszerezési eljárásai, melyek az étkezési szabályok és milyen hosszú élelmiszerlánc alakult ki (milyen infrastruktúrát használ az élelmiszernek a termőföldtől az asztalig történő eljuttatására) (Belasco, 2008). A bővebb értelmezés alapján a gasztronómiai örökség a konyhaművészetten túl magában foglalja az élelmiszer termesztését, elkészítését és fogyasztását, valamint a hozzá kapcsolódó mezőgazdasági technológiákat, tartósítási eljárásokat (Brulotte-Di Giovine, 2014).

Ez az örökség általában földrajzi területhez, etnikumhoz kötődik, de van példa arra is, hogy helyhez kötött kapcsolódás nélkül is lehetséges a kulináris örökség megteremtése lásd a „szőrös” kistrák (ma xiao) örökségesítése. Az 1920-as években Japánba új édesvízi fajokat, köztük rákféléket importáltak, hogy megváltoztassák a japán lakosság étkezési szokásait. Az 1930-as években Louisiana államból a kínai Csiangszu tartományon keresztül Japánba hozott rák nem vált a japán étrend szerves részévé, ellenben népszerű étellé vált a kínai tartományban, ahol rákmúzeumot hoztak létre, Nemzetközi Rákfesztivált rendeznek.⁸

összeesküvések sem, amelynek ötlete nem étkezés közben fogant, lett kidolgozva és megszervezve”.

„Open every historian, from the time of Herodotus to our own days, and it will be seen that, not even excepting conspiracies, no great event ever took place, not conceived, prepared and arranged at a festival.” *The Physiology of Taste* (eredetileg 1825 *Physiologie du Goût*) *A ízlés fizioológiája* gu005434.pdf
⁵ mivel az ételt érzékszerveinkkel érzékeljük (látjuk, tapintjuk, de különösen ízleljük, illatozzuk) egyfajta belső, intím és érzelmi minőséggel bír és ennek eredményeképpen emlékezetünkbe vésődik, amelyre idővel visszaemlékezve újra átéljük az érzést, amelyet az étel fogyasztása alatt éreztünk. Ezáltal erős kapocs keletkezik a hely, élmény és az étel között. („we experience food through our senses (touch and sight, but especially taste and smell), it possesses certain visceral, intimate, and emotional qualities, and as a result we remember the food we eat and the sensations we felt while eating it. e senses create a strong link between place and memory, and food serves as the material representation of this experience.” Rachel Wilson: *Cocina Peruana Para El Mundo: Gastrodiplomacy, the Culinary Nation Brand, and the Context of National Cuisine in Peru* *The Journal of Public Diplomacy* Vol. 2. (2013) Issue 1., Art. 2. tmp.1380208082.pdf.EF7Iv

⁶ „Aki részt vett valaha egy pompás lakomán, amelyet tükrökkel, szobrokkal és virágokkal díszített, szépasszonyokkal teli teremben tartottak meg, amelyben illatszerek és lágy kellemes zene hangja árad szerte, az ilyen ember minden szellemi megerőltetés nélkül át fogja látni, hogy az összes tudományok hozzájárultak az ízlés élvezetének növeléséhez és illő keretekbe foglalásához” „who has enjoyed a sumptuous banquet in a hall decked with flowers, mirrors, paintings, and statues, embalmed in perfume, enriched with pretty women, filled with delicious harmony, will not require any great effort of thought to satisfy himself that all sciences have been put in requisition to exalt and to enhance the pleasures of taste.” *The Physiology of Taste* (eredetileg 1825 *Physiologie du Goût*) *A ízlés fizioológiája* gu005434.pdf
⁷ A World Food Travel Association (Gasztroturizmus Világszövetsége, egy 2003-ban létrehozott non-profit szervezet) szerint a külföldre utazók 53%-a kifejezetten az ország ételei miatt választja a desztinációt. Valeriya Safronova: *Kitchen diplomacy: how governments use food as a soft power* *The Parliament* 2024. 01. 24. Gastrodiplomacy

⁸ A kínai Xuyi városban hozták létre 2005-ben a Xuyi Rákmúzeumot, ott rendezik meg a Nemzetközi Rákfesztivált is 2000 óta. Cheung S: *From Cajun Crayfish to Spicy Little Lobster: A Tale of Local Culinary*

Egyes gasztronómia hagyományok levédése, örökséggé alakítása akár gazdasági vagy politikai hatásokkal is járhat. Például a kínai kecskesajt (rubing)⁹ örökségesítése hatással volt az állam által irányított mezőgazdasági modernizációs kezdeményezésekre. Miután a terméket távolabbi piacokra is bevezették, 2011-ben a kínai Mezőgazdasági Minisztérium földrajzi árujelzővel¹⁰ látta el, népszerűsége miatt a termelés a gazdálkodóktól a vállalkozókhoz került át: kisüzemeket hoztak létre, amelyek a gazdáktól vásárolt kecsketejből állították elő a sajtot (Klein, 2018). A gasztronómiai hagyomány megőrzése mögött egy gazdaságpolitikai cél állt, hogy így segítik az állam által támogatott vállalatok részvételét a piacgazdaságban.

A hivatalos, örökségként történő elismerés, az UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Reprezentatív Listájára¹¹ való felkerülés hatása a gazdaságban is mérhető. Például a nápolyi pizzaiuolo (nápolyi pizzamester) művészetének felvételét követően a pizzakészítő tanfolyamok száma 65,3%-kal, az akkreditált iskolák száma pedig 33,5%-kal emelkedett (utóbbiak 85%-a Olaszországon kívül működik).¹²

Az ételek szimbolikus jelentését is szívesen használja a politika. Példa erre a „Vindaloo¹³ az erőszak ellen”¹⁴ kampány, amely az ételen keresztül integrálja a bevándorló közösségeket az ausztrál társadalomba. 2009 végén és 2010 elején számos támadás történt indiaiak ellen az országban, ami jelentős haragot és félelmet keltett az indiai közösségben, és károsította Ausztrália nemzetközi hírnevét. A sikeres¹⁵ kezdeményezés¹⁶ békés tiltakozó kampány¹⁷ volt, az emberek szolidaritásukat fejezték ki az indiai közösséggel azáltal, hogy indiai éttermekben étkeztek.

Nemcsak nemzeti szinten, de nemzetközi szinten is megjelenik a politikai szándék. Amikor Oroszország 2022 februárjában megtámadta Ukrajnát, az UNESCO felgyorsította az eljárást, hogy az ukrán borscs főzésének kultúrája felkerüljön a szellemi kulturális örökség veszélyeztetett elemei közé. A döntés bejelentésekor a szellemi kulturális örökség védelmével foglalkozó kormányközi bizottság¹⁸ (későbbiekben Kormányközi Bizottság) kiemelte,¹⁹ hogy a háború megfosztja az

Politics in a Third-Tier City in China. In: J. Farrer (Eds.). *Globalization and Asian Cuisines: Transnational Networks and Contact Zones*, New York: Palgrave MacMillan Press, 2015; p. 209–228.

⁹ egy kecsketejből készült sajt, amelyet Kína délnyugati részén, Jünnan tartományban állítanak elő

¹⁰ kizárólag a tiszta kecsketejből, Shilin megyében előállított termék nevezhető Shilin rubingnak

¹¹ Az UNESCO Általános Konferenciája 2003-ban fogadta el a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt, amely létrehozta az emberiség szellemi kulturális örökségének reprezentatív listáját valamint a sürgős védelmet igénylő szellemi kulturális örökség listáját (és a jó gyakorlatok regiszterét).

¹² 2018 és 2023 között, a római Unitelma Sapienza Egyetem UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Tanszéke (Pierluigi Petrillo vezetésével) kutatása cit. Lucia Iglesias Kuntz: Food and intangible heritage, a flavourful relationship 2025. április 2. UNESCO Courier Food and intangible heritage, a flavourful relationship | The UNESCO Courier

¹³ A vindaloo egy fokhagyma és borecet keverékében pácolt húsfétel (sertéshúsból), amelyet portugál hajósok vittek el Goára a XV. században, de az indiaiak fűszereikkel (pl. curry) átalakították és ma már indiai ételként ismert

¹⁴ Vindaloo Against Violence

¹⁵ Kevin Rudd ausztrál miniszterelnök méltatta a kezdeményezést, Victoria állam miniszterelnöke, John Brumby indiai diákokkal ebédelt, a victoriái parlament az az napi menüt is indiai ételekre változtatta.

¹⁶ 2010-ben indította egy Melbourne-i lakos, Mia Northrop

¹⁷ Arra kérték az embereket, hogy 2010. február 24-én menjenek el a helyi indiai étterembe, és fogyasszanak indiai ételeket.

¹⁸ Az UNESCO Általános Konferenciája 2003-ban fogadta el a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezményt, amely létrehozta a szellemi kulturális örökség védelmével foglalkozó kormányközi bizottságot, amely felügyeli az egyezmény végrehajtását, kezeli a listákat stb.

¹⁹ Amikor az UNESCO 2022 júliusában bejelentette, hogy gyorsított eljárásban (fast-tracking) felkerül az ukrán borscskészítés kultúrája a „Szellemi Kulturális Örökség Veszélyeztetett Elemei” (*List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding*) listájára, akkor a Bizottság külön kihangsúlyozta, hogy

ukránokat attól a lehetőségtől, hogy borscs alapanyagokat termesszenek, elkészítsék az ételt, és olyan eseményeken ünnepeljenek, ahol a borscs jelentős kulináris szerepet tölt be (pl. esküvők, fesztiválok). „Nyilvánvalóan az UNESCO a világ eseményeire reagált” „Ukrajna ezzel azt szeretné üzeni: ‘Mi nem Oroszország vagyunk.’” (Ichijo, 2020)

De az ételt konfliktusok feloldására (King, 2024) és a kultúrák közötti megértés előmozdítására is lehet használni,²⁰ az elmúlt években „jelentős erőfeszítések történtek az étel békeépítésre való felhasználására” (Safranová, 2024). Például 2016-ban elindult Franciaországban egy évente megrendezett ételfesztivál, amelynek keretében menekült séfek veszik át különböző városok éttermeinek konyháit. Az éttermek díjazást biztosítanak a séfek munkájáért, fedezik az alapanyagköltségeket, és a bevétel egy részét jótékonyossági célokra ajánlják fel. 2016 óta a fesztivál, amelyet a Menekültek Világnapján, június 20-án rendeznek meg, Franciaország határain túl is elterjedt, a kezdetek óta több mint 15 ország több mint 100 városában rendezték meg, többek között Rómában, Madridban, Brüsszelben, Amszterdamban, Athénban és New Yorkban is. A kezdeményezést támogató ENSZ Menekültügyi Főbiztossága és a fesztivált indító Refugee Food szervezet a program keretében már a menekültek képzését is biztosítja a vendéglátás területén, továbbá működtet egy éttermet és két kantint, amelyek a menekültek integrációját célozzák. (Safranová, 2024)

A történelem során a nemzeti konyhák természetes módon terjedtek a világban, az egyes kultúrákat ételeik és italaik különösen is jellemzik. Az 1990-es években, főleg a közép-ázsiai államokban új jelenség írható le, amihez nagyban hozzájárult a globalizáció miatt erősödő igény az egyediség, az egzotikum iránt. Az ételek nem korlátozódnak a nemzeti határokon belülre, egyes ételek hovatarozásáról komoly viták alakultak ki. Például az 1990-es években Örményország és Azerbajdzsán között konfliktus (Osipova, 2014) alakult ki a dolmáért,²¹ amely komoly gasztrodiplomáciai erőfeszítések nyomán 2017-ben azzal zárult, hogy a dolma készítése Azerbajdzsán neve alatt felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára. De nemzetközi vita folyt Kína és Dél-Korea között a kimchi kapcsán is, amelynek legfontosabb összetevője a kínai kel. Dél-Korea lobbizása nyomán a FAO/WHO kódex²² a dél-koreai receptet fogadta el és sikerült dél-koreai ételként felvetetni az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára kínai káposzta helyett kimchi káposzta összetevővel (Chung Min-uck, 2012, cit. Pham, 2013). Izrael és Libanon között a humuszért (tabuleh/ falafel) (Ariel, 2012) folyt vita,

ez az első eset, hogy olyan kulturális elemet vettek fel a listára, amelyet „rendkívüli sürgősség eseteként” (as a matter of extreme urgency) kezeltek a 2003-as egyezmény szabályai szerint (17.3 cikk). A döntést a Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottságának rendkívüli ülése (Intergovernmental Committee for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage – *extraordinary session*) hozta meg, amelyet 2022. június 29. és július 1. között online formában tartottak. Decision of the Intergovernmental Committee: 5.EXT.COM 5 - UNESCO Intangible Cultural Heritage

²⁰ Johanna Mendelson-Forman, a Stimson Center senior tanácsadója, a Conflict Cuisine® projekt (amely az étel, konfliktus és béke kapcsolatát vizsgálja) alapítója mondja: „A közös étkezés élménye... talán a legnagyobb univerzális összetartó erő, amely létezik.” („The experience of consuming a meal together is... perhaps the greatest universal binding experience that we have”) Ebben a kontextusban megemlíti, hogy az International Alert által szervezett programok — mint például a „Conflict Cafés” — jól szemléltetik azt a tendenciát, hogy az ételt nemcsak kultúra közvetítésére, hanem konfliktusok megértésére és béke előmozdítására is használják. Mendelson Forman, J.: Conflict Cuisine: Teaching War through Washington's Ethnic Restaurant Scene *PD Magazine* 2014 Winter Issue 11. GastroDiplomacy p.23

²¹ sokféleképpen készíthető, levélbe tekert rizses, húsos, paradicsom pástétomos, fűszeres étel

²² Codex Alimentarius Commission

vagy 2011-ben Törökország és Örményország²³ között robbant ki konfliktus, miután az UNESCO a „keshkek” anatóliai pörköltet felvette Törökország szellemi világörökség listájára.

A gasztronacionalizmus kifejezést mint politikai előnyök elérése a nemzet számára az ételkultúra révén, Michaela DeSoucey (2010) használta először 2010-ben. A szerző az Európai Unióban, 1992 és 2007 közti időszakban lezajlott olyan eseteket elemezte, ahol kivontak a szabadpiaci szabályozás alól egy ételt vagy terméket egyedi nemzeti vonásai miatt. Arra jutott, hogy a magas fokú kulináris öntudattal²⁴ rendelkező államok az egységes piacon is védelmezik élelmiszereiket, ételeiket, sűrítik kulturálisan meghatározó termékeik megjelölését. A vitatott haut cuisine étel, a libamáj (foie gras) példáján mutatta be DeSoucey, miként védte meg a francia kormány a libamáját az állatjóléti és környezetvédelmi aggályokkal szemben azáltal, hogy megszerezte számára az Európai Unió Oltalom alatt álló földrajzi jelzés (PGI, Protected Geographical Indication) címkéjét. Ennek a megjelölésnek az a jelentősége, hogy egy élelmiszerterméket - jelen esetben a francia - nemzeti identitás megkülönböztető szimbólumaként jelöl és védelmez (Mendelson-Forman 2022b).

DeSoucey (2010) megfogalmazásában a gasztronacionalizmus „az élelmiszer előállításának, elosztásának és fogyasztásának használata annak érdekében, hogy kijelölje és fenntartsa a nemzeti kötődés érzelmi erejét, valamint a nacionalista érzelmek felhasználása az élelmiszer előállításában és értékesítésében”.²⁵ Azaz a nemzeti identitás ételekhez kötött reprezentációja, ahol az ételek a nemzet szimbólumaként szolgálnak, és érzelmi kötődést alakítanak ki, miközben gyakran politikai és gazdasági célokat is szolgálnak.

Sok ugyan a hasonlóság, de a gasztronacionalizmus és a gasztrodiplomácia között különbség van, ugyanis a gasztronacionalizmus révén az államok nemzeti identitásukat és a nemzet szimbolikus határait erősítik, a gasztrodiplomácián keresztül pedig ezt az identitást mutatják be külföldön nemzeti imázsuk növelésére²⁶ (Farina 2021, in Castorina-Cucinelli 2021).

Diplomácia és gasztronómia

A gasztrodiplomácia elemzéséhez elengedhetetlen két másik fogalom megkülönböztetése. Az élelmiszerdiplomácia megfogalmazás esetén nagyobb hangsúly esik azokra az erőfeszítésekre, amelyek az élelmiszersegélyek²⁷ felhasználására irányulnak a válságok, katasztrófa esetén, illetve általában a globális éhezés²⁸ megfékezésére (Luša, D., Jakešević, 2017). Élelmiszersegély eljuttatása válsághelyzetekben jóindulatot teremthet és erősítheti a nemzetközi kapcsolatokat, javítja az országimázst. Továbbá vannak olyan területek, élelmiszer-sivatagok (food deserts), ahol az emberek korlátozott mértékben férnek hozzá a friss, egészséges, megfizethető élelmiszerekhez, ami a társadalmi igazságosság és esélyegyenlőség

²³ harisa

²⁴ gasztrofesztiválok rendezése, könyvek kiadása a témában stb.

²⁵ "signals the use of food production, distribution, and consumption to demarcate and sustain the emotive power of national attachment, as well as the use of nationalist sentiments to produce and market food"

²⁶ „If, through gastronationalism, states strengthen national identity and national symbolic borders, it is through gastrodiploamacy that they promote this identity abroad to enhance their international image”

²⁷ megfelelő, biztonságos, egészséges és tápláló élelmiszerhez való hozzáférés

²⁸ “using food aid as a tool of public outreach to reduce global hunger [which is] a developmental tool as well as diplomatic tool” (Chapple-Sokol, 2013: 162).

kérdését is felveti. Az élelmezésbiztonság biztosításához diplomáciai erőfeszítésekre van szükség, ami a FAO meghatározása szerint „akkor áll fenn, amikor minden ember számára, minden időben biztosított a fizikai és gazdasági hozzáférés elegendő, biztonságos és tápláló élelemhez, amely kielégíti étrendi szükségleteiket és étkezési preferenciáikat az aktív és egészséges élet érdekében”²⁹ (FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO 2018).

A kulináris diplomácia a hagyományos diplomácia céljait szolgálja és gyakran része a diplomaták és politikusok mindennapjainak, például államfők, nagykövetek fogadásakor. A kulturális diplomácia gyökerei régre nyúlnak vissza, már évszázadokkal ezelőtt is az uralkodók ételeik, különleges alapanyagaik sokszínűségével, gazdag szakácsművészetükkel igyekeztek hatást gyakorolni messziről jött vendégeikre. Továbbá a közös étkezések helyszínt teremtenek és lehetővé teszik a politikai döntések, és megállapodások megszületését. A kulináris diplomácia tehát a hagyományos diplomácia céljait szolgáló eszköz, többnyire a protokoll része, és leginkább egy szűkebb diplomata rétegnek szól.

Amikor elkezdtek kialakulni a különböző követségek, külföldi missziók, a követek magukkal vitték hazájuk hagyományait is, köztük az ételeket is. Francois de Callières (Chapple-Sokol 2013), XIV. Lajos fődiplomátája például kijelentette, hogy a nagykövet asztalát „tisztán, bőségesen és ízlésesen kell felszolgálni”. Illetve, szerinte a nagykövetnek gyakori multságokat és összejöveteleket kell tartania, hiszen egy olyan asztal, ami fontos embereket hoz össze, a legjobb és legegyszerűbb módja annak, hogy a diplomata tájékozott maradjon az adott ország diplomatái és követei „ügyeiről”. Talleyrand szerint nem egy állam sorsát határozta már meg egy sikeres vagy éppen sikertelen diplomáciai rendezvény³⁰ (Brillat-Savarin 2004). De Churchill is kiemelten fontosnak tartotta az „asztallap diplomáciát” (tabletop diplomacy) a nemzetközi tárgyalások sikere szempontjából (Stelzer, 2011). A diplomáciai étkezés szimbolikus erejét Linda Morgan (2011) úgy írja le, hogy ilyen alkalmakkor az étel közvetítő eszköz a presztízs alapú hatalmi viszonyok érvényesüléséhez, „az étkezések a kormányok eszközévé váltak”.

Jól ismert példa, hogy 1972-ben Nixon amerikai elnök, amikor Csou En-laj kínai elnökkel vacsorázott, pálcikával evett, ami óriási jelentőségű gesztus volt, ráadásul rendkívül ritka képesség a nyugati politikusok között (Chow, 2014). Állítólag Jacques Chirac francia elnök jó kapcsolatai a japánokkal arra is visszavezethető, hogy a japán vendéglátók a francia konyhaművészet kitűnő ismerőiként francia ízlés szerint készítették a menüt a politikus számára (Chapple-Sokol, 2013). De az étkezés diplomáciai bonyodalmakat is okozhat. II. Erzsébet brit királynő 1985-ben a négy évvel korábban függetlenné vált Belize-be látogatott, ahol a helyiek által nagyon kedvelt rágcslót (paca/gibnut) is felszolgáltak. A brit bulvárlapok szerint „patkánnyal” etették az uralkodót, mire a beliziek rasszizmussal és érzéketlenséggel vádolták a brit sajtót, és a paca státusa hirtelen megnőtt a közép-amerikai országban (Wilk, 2009).

Egy adott rendezvényen résztvevők, vagy éppen a hiányzók kiléte politikai üzenetet is hordozhat. Például feszültséget eredményezett, amikor békés közeledésének kifejezésére az Obama adminisztráció meghívta a július 4.-i nemzeti ünnepségre az iráni diplomatákat, akik elutasították azt. De a felszolgált étel mennyiségének és minőségének is jelentése lehet, vagy hogy a vendéglátó ország

²⁹ „exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their dietary needs and food preferences for an active and healthy life”

³⁰ „the fate of nations is decided on in a banquet”

vagy a vendég nemzeti konyhájának ételeit kínálják. Amikor 1961-ben Nehru, akkori indiai miniszterelnök, azzal a feltétellel látogatott el az USA-ba, hogy fogadását egyszerűség jellemezze, az nem csak a diplomáciai ételkínálatra volt hatással, de mutatja a két fél közti erőegyensúly változását is. Ugyanakkor ellentmondásosnak tűnhet, hogy az afrikai szegénységről tartott G8 csúcstalálkozón (2008) 18 fogásos vacsorával várták a vendégeket.

Gasztrodiplomácia

Míg a kulináris diplomácia a külpolitikai tárgyalásban, döntéshozatalban résztvevő szűk politikus- és diplomataréteget célozza meg, a gasztrodiplomácia viszont a nyilvánosságot, egy kormányzati gyakorlat az ország kulturális örökségének terjesztésére az ételen keresztül³¹ (Haugh, 2014). Paul S. Rockower, a téma elismert szakértője úgy különbözteti meg a két fogalmat egymástól, hogy a kulináris diplomácia a magasabb diplomácia, a gasztrodiplomácia pedig a nyilvános diplomácia része. Mivel „a gyomron keresztül vezet a legegyszerűbb út mások szívének és elméjének a megnyeréséhez” (Rockower, 2014), az országok saját nemzeti konyhájukat használják fel eszközként országuk népszerűsítésére, a nemzetközi köztudatban róluk kialakult kép alakítására.

A gasztrodiplomácia Rockower szerint „egy nemzeti kormány által irányított, összehangolt nyilvános diplomáciai kampány, amely a kulináris és kulturális diplomáciát ötvözi – gyakran pénzügyi befektetéssel vagy egyéb kézzelfogható erőforrásokkal támogatva – annak érdekében, hogy növelje az országmárka státuszát, és nem csupán eseti vagy egyszeri kulináris kóstolóeseményről van szó, hanem holisztikus és edukáló jellegű megközelítésről, amely növeli egy ország kulináris és kulturális örökségének nemzetközi ismertségét”³² (Rockower in Snow-Cull, 2020). A tanulmányban azt az összetett megközelítést alkalmazzuk.

Némileg eltérően Pham (2013) úgy definiálja a gasztrodiplomáciát, mint a nyilvános diplomácia azon erőfeszítéseit, amelyek egy nemzeti kulináris örökséget mutatnak be külföldön abból a célból, hogy jóindulatot keltsenek egy ország iránt, erősítsék az országmárkát, elősegítsék a kereskedelmet, és támogassák a kulturális és személyes kapcsolatok kialakulását. Figyelemreméltó, hogy korábban Rockower (2012) egyszerűbb formában határozta meg a gasztrodiplomáciát, mint az „ország kulináris élvezeteinek felhasználását a nyilvános diplomácia és a nemzet márkájának erősítése céljából”, ami nagyban összecseng Solleh (2015) meghatározásával, aki a gasztrodiplomáciát egyszerűen úgy írta le mint „egy állam kulturális örökségének bemutatása a konyhaművészet révén”.³³

A gasztrodiplomáciai kezdeményezések számának megnövekedése összefügg a globalizációval, hogy az ételek hozzávalói, a különböző elkészítési módok,

³¹ a gasztrodiplomácia lényegében egy olyan kormányzati gyakorlat vagy program, mely a nemzeti kulináris örökségen keresztül próbál kommunikálni, ezzel a nyilvános diplomácia részévé válik és optimális esetben hozzájárul az országmárka népszerűségéhez, fellendíti a turizmust, a befektetéseket, a kereskedelmet. „Gastrodiplomacy is the practice of sharing a country's cultural heritage through food. and are leveraging this unique medium of cultural diplomacy to increase trade, economic investment, and tourism, as well as to enhance soft power. This form of edible nation branding is a growing trend in public diplomacy.”

³² „concerted public diplomacy campaign by a national government that combines culinary and cultural diplomacy—often backed up by monetary investment or other tangible resources—to raise its nation-brand status, and not simply an ad hoc or one-off culinary tasting event, via a holistic and educational approach that raises international awareness of a country's culinary and cultural heritage”

³³ sharing a state's cultural heritage through cuisine

a kulináris szakemberek könnyen mozoghatnak a világban, a közösségi média hatása felbecsülhetetlen, de a jelentős fizetőképes kereslet megjelenése is befolyásolta azok mozgásterét. Azonban az intenzív megjelenés mögött a nemzeti büszkeség, nemzeti egység is megjelenhet vagy akár a feszültség elterelésére a nosztalgikus múltba tekintés.

Egy gasztrodiplomácia fellépés nem jöhet létre a politikai, gazdasági szándék nélkül, de a saját étkezési kultúra, gasztrotörténelem ismerete is alapvető. Nyilván az elérhető források, jól kidolgozott mechanizmusok elengedhetetlenek egy eredményes kampányhoz, hiszen nem elég egy PR kezdeményezés, mind a kormányon belül, mind azon kívül a résztvevőknek (séfek, helyi kézművesek, farmerek, élelmiszerszakértők stb.) azonosulniuk kell vele. Ahogy a diplomácia minden területén, itt is jól kell ismerni a befogadó közeget, a helyi igényekhez kell igazítani a kezdeményezést. Továbbá a gasztrodiplomácia nem pusztán egy „szép kép” megalkotásáról szól, de az első kulináris élmény után a párbeszéd és az interakció folyamatos fenntartásáról is. Egy olyan rendszert kell megalkotni, amely lehetővé teszi, hogy az emberek először megismerjék az országot és annak gasztronómiai termékeit, majd a fogyasztóknak lehetőséget kell teremteni, hogy megvásárolhassák azokat, elfogyaszthassák és a későbbiekben is folyamatosan beszédtéma legyen. A kormányoknak nem csak egy gondos, átfogó gasztrodiplomáciai stratégiát kell kidolgozniuk, ami közvetlenül tapasztalható, de a háttérben egyéb intézkedésekre is mint például a séfek külföldi tanulmányútjait vagy csereprogramjaikat támogató ösztöndíjak, a diaszpóra megerősítése és bevonása. A kormányoknak szinergiát kellett teremtenie a nemzeti szereplők³⁴ között a közös projekt érdekében, hogy a nemzeti gasztronómia hatékony eszközzé váljon az ország jobb nemzetközi pozicionálásában. Továbbá figyelemreméltó, hogy a gasztrodiplomácia kampányok nem a magas gasztronómiára (haute cuisine) koncentrálnak, hanem a tömegfogyasztásra alkalmas ételekre, hiszen így tudnak szélesebb közönséget megszólítani.

Az elméleti áttekintés után a tanulmány második része az állami szereplők által vezetett, nemzeti szintű kampányokra helyezi a hangsúlyt, elismerve, hogy egyre nagyobb figyelem irányul a szubállami, nem állami szereplőkre, például a diaszpóra közösségekre, séfekre vagy influenszerekre. Számos ország gasztrodiplomáciai fellépéseit vizsgálva a tudatosan felépített, szervezett kormányzati stratégiára, annak elemeire koncentrál az elemzés, egy folyamatosan bővülő eszköztár felvázolására törekszik.

Irodalomjegyzék

Ariel, A. (2012) The Hummus Wars *Gastronomica*, 12(1), 34-42. o. <https://doi.org/10.1525/gfc.2012.12.1.34> Letöltve: 2025.09.19.

Belasco, W. (2008) *Food: The Key Concepts* Oxford: Berg ISBN 9781845206734 158 o. <https://doi.org/10.5040/9781350042148>

Brillat-Savarin, J. (2004) *The Physiology of Taste* (eredetileg 1825 *Physiologie du Goût*) *A ízlés fiziológiája* gu005434.pdf Letöltve: 2025.09.19.

Brulotte, R.L., Di Giovine, M.A., (eds.) (2014) *Edible Identities: Food as Cultural Heritage*. Routledge <https://doi.org/10.4324/9781315578781> Letöltve: 2025.09.19.

³⁴ minisztériumok, közintézmények, élelmiszeripari cégek, séfek, diaszpórák

Chapple-Sokol, S. (2013) Culinary Diplomacy: Breaking Bread to Win Hearts and Minds. *The Hague Journal of Diplomacy*, 8(2), pp. 161-183. <https://doi.org/10.1163/1871191x-12341244> Letöltve: 2025.09.19.

Cheung S. (2015) From Cajun Crayfish to Spicy Little Lobster: A Tale of Local Culinary Politics in a Third-Tier City in China. In: J. Farrer (Eds.). *Globalization and Asian Cuisines: Transnational Networks and Contact Zones*, New York: Palgrave MacMillan Press <https://doi.org/10.1057/9781137514080>

Chow, V. (2024) How food and chopstick skills are helping ease US-China tensions *Al-Jazeera* 2024. május 9. How food and chopstick skills are helping ease US-China tensions | Politics News | Al Jazeera Letöltve: 2025.09.19.

Constantinou, C. (1996) *On the Way to Diplomacy* Minneapolis, MN: University of Minnesota Press ISBN 9780816626854

DeSoucey, M. (2010) Gastronationalism: Food Traditions and Authenticity Politics in the European Union. *American Sociological Review* 75(3), 432-455. o. <https://doi.org/10.1177/0003122410372226> Letöltve: 2025.09.19.

Farina F. (2021) The politics of *Washoku*: Japan's Gastronationalism and Gastrodiploamacy. In: Castorina, M., Cucinelli, D. (eds.), *Food Issues. Interdisciplinary Studies on Food in Modern and Contemporary East Asia*. Florence: Firenze University Press, 93-107. o. <https://doi.org/10.36253/978-88-5518-506-6.09> Letöltve: 2025.09.19.

Haugh, Sh. (2014) Letter from the editor *Public Diplomacy Magazine* 9. o. GastroDiplomacy Letöltve: 2025.09.19.

Ichijo, A. (2020) Food and Nationalism: Gastronationalism Revisited. *Nationalities Papers* 48(2) 215-223. o. <https://doi.org/10.1017/nps.2019.104> Letöltve: 2025.09.19.

King, E. (2024) Hypotheses on Food and Peace: Five Ways to Use Social Gastronomy for Peacebuilding *Nationalism and Ethnic Politics*, 31(2), 276-294. o. <https://doi.org/10.1080/13537113.2024.2413469>

Klein, J.A. (2018) Heritagizing Local Cheese in China: Opportunities, Challenges, and Inequalities. *Food Foodways*; 26(1) pp. 63-83. <https://doi.org/10.1080/07409710.2017.1420354>. Letöltve: 2025.09.19.

Kuntz, L.I. (2025) Food and intangible heritage, a flavourful relationship 2025. április 2. UNESCO Courier Food and intangible heritage, a flavourful relationship | The UNESCO Courier Letöltve: 2025.09.19.

Lee, D. (2005) Trade Spat Ferments Over Spicy Cabbage *Los Angeles Times* 2005. november 24. Trade Spat Ferments Over Spicy Cabbage - Los Angeles Times Letöltve: 2025.09.19.

Leer, J. (2018) "Monocultural and Multicultural Gastronationalism: National Narratives in European Food Shows *European Journal of Cultural Studies* 22 (5/6) 817-834 o. <https://doi.org/10.1177/1367549418786404>

Lipscomb, A. (2019) Culinary relations: gastrodiploamacy in Thailand, Taiwan, and South Korea, *The Yale Review of International Studies*, 17-39. o. [yris-spring-issue-2019-final.pdf](https://yalejournalofinternationalstudies.org/2019-final.pdf)

- Luša, D., Jakešević, R. (2017) The Role of food In Diplomacy: communicating and "Winning hearts and Minds" Through food *Medijske Studije/Media Studies* 8(16) (PDF) The Role of Food in Diplomacy: Communicating and "Winning Hearts and Minds" Through Food DOI: 10.20901/ms.8.16.7 Letöltve: 2025.09.19.
- Mendelson Forman, J. (2022a) Is Social Gastronomy a Recipe for Peace? In Borghini, A. and Engisch, P. (eds) *A Philosophy of Recipes: Making, Experiencing, and Valuing* London: Bloomsbury Publishing <https://doi.org/10.5040/9781350145948.ch-16>
- Mendelson-Forman, J. (2022b) The Borsch War is Over Inkstick The Borsch War is Over - Inkstick The Borsch War is Over - Inkstick Letöltve: 2025.09.19.
- Mendelson-Forman, J. (2014) Conflict Cuisine: Teaching War through Washington's Ethnic Restaurant Scene *PD Magazine* Winter Issue 11. GastroDiplomacy Letöltve: 2025.09.19.
- Min-uck, Ch. (2012) Chinese upset in kimchi cabbage row *The Korea Times* 2012. május 4. Chinese upset in kimchi cabbage row - The Korea Times
- Morgan, L. (2012) Diplomatic Gastronomy: Style and Power at the table *Food and Foodways*, 20(2), 146–166. o. <https://doi.org/10.1080/07409710.2012.680366> Letöltve: 2025.09.19.
- Nirwandy, N., Awang, A.A. (2014) Conceptualizing public diplomacy social convention culinary: engaging gastro diplomacy warfare for economic branding, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 130: 325 – 332. o. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.038> Letöltve: 2025.09.19.
- Osipova, J. (2014) From gastronationalism to gastrodiplomacy: reversing the securitization of the dolma in the South Caucasus *PD Magazine* GastroDiplomacy Letöltve: 2025.09.19.
- Pham, M. J. A. (2013) Food as Communication South Korea's Gastrodiplomacy *Journal of International Service*, 2013, 22(1) 1-22. o. Spring2013issue_final_proof (1) Letöltve: 2025.09.19.
- Rockower, P. (2020) A guide to gastrodiplomacy, In Snow, N., and Cull, N.J. (eds). 2020. *Routledge handbook of public diplomacy*, 2nd edition, Routledge, New York, NY, USA ISBN 9781138610873 <https://doi.org/10.4324/9780429465543-25>
- Rockower, P. (2014) The State of Gastrodiplomacy *Public Diplomacy Magazine* Issue 11 Winter 2014 GastroDiplomacy Letöltve: 2025.09.19.
- Rockower, P. (2012) Recipes for gastrodiplomacy *Place Branding and Public Diplomacy*, 8(3) 235–246. o. <https://doi.org/10.1057/pb.2012.17>
- Safronova, V. (2024) Kitchen diplomacy: how governments use food as a soft power *The Parliament* 2024. 01. 24. Gastrodiplomacy Letöltve: 2025.09.19.
- Schmitt, C. (2017) How Paris Is Supporting Refugee Integration Through an Innovative Food Festival UNHCR Innovation, March 24, 2017 <https://www.unhcr.org/innovation/paris-supporting-refugee-integration-innovative-food-festival/>.

Solleh, F.M. (2015) Gastrodiplomacy as a soft power tool to enhance nation brand, *Journal of Media and Information Warfare*, 7: 161-199. o. v7c5.pdf Letöltve: 2025.09.19.

Stelzer, C. (2011) *Dinner with Churchill: The Prime Minister's Table-Top Diplomacy* Faber and Faber

Waldfogel, J. (2020) Dining out as cultural trade *Journal of Cultural Economics* 44(2) 309-338. o. <https://doi.org/10.1007/s10824-019-09360-5> Letöltve: 2025.09.19.

Welz, C. (2013) Halloumi/Hellim: Global Markets, European Union Regulation, and Ethnicised Cultural Property. *The Cyprus Review* 25(1) 37–54. o. Halloumi/Hellim: Global Markets, European Union regulation, and ethnicised cultural property | Request PDF

Wilk, R. (1999) "Real Belizean Food": Building Local Identity in the Transnational Caribbean *American Antrophologist* 101(2) 244 -255 o. <https://doi.org/10.1525/aa.1999.101.2.244>

Wilson, R. (2013) Cocina Peruana Para El Mundo: Gastrodiplomacy, the Culinary Nation Brand, and the Context of National Cuisine in Peru *The Journal of Public Diplomacy* 2(1), Art. 2. [tmp.1380208082.pdf](https://doi.org/10.1380208082.pdf).EF7lv Letöltve: 2025.09.19.

FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO (2018) *The State of Food Security and Nutrition in the World 2018. Building climate resilience for food security and nutrition*. Rome, FAO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2018 Letöltve: 2025.09.19.

UNESCO Szellemi Kulturális Örökség Kormányközi Bizottságának döntése Decision of the Intergovernmental Committee: 5.EXT.COM 5 - UNESCO Intangible Cultural Heritage Letöltve: 2025.09.19.

Refugee Food honlapja Refugee Food: faire évoluer les regards portés sur les personnes réfugiées - Association Refugee Food Letöltve: 2025.09.19.

DIPLOMACY ON THE TABLE

GASTRODIPLOMACY 1

ÁGNES KÖRNYEI

From the earliest stages of human history, food has played a significant role in human interactions, whether in the context of geographical discoveries, colonization, or globalization. National cuisine constitutes an integral part of culture—serving as a manifestation of national identity through traditional dishes and distinctive culinary practices—while deeply embedded in historical trajectories and geographical specificities serving as a powerful instrument for the transmission of a unique culture and cultural heritage, capable of creating emotional connections beyond linguistic boundaries. As food often serves as a symbol of the nation and fosters emotional attachment, disputes can emerge concerning the ownership and cultural attribution of particular culinary traditions. Within the sphere of diplomacy, gastronomy operates on multiple dimensions: on the one hand targeting the narrow circle of diplomats, politicians (culinary diplomacy), while on the other, addressing the

broader foreign publics (gastrodiplomacy), contributing to the construction and projection of national image.

Keywords: food diplomacy, culinary diplomacy, gastrodiplomacy, gastronationalism, national image, cultural diplomacy

ÍZLETES DIPLOMÁCIA: NEMZETI KONYHÁK A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOKBAN

GASZTRODIPLOMÁCIA 2.

KÖRNYEI ÁGNES¹

Absztrakt

A kulturális diplomácia egyik újabb területe, a gasztrodiplomácia rövid idő alatt jelentős fejlődésen ment át, néhány év leforgása alatt a teljes ismeretlenségből az akadémiai diskurzusok tárgyává vált. Mivel a gasztrodiplomácia a nemzeti konyha segítségével képes a nem túlságosan ismert országmárkával rendelkező országoknak kulturális láthatóságuk növelésében, egyre több, főleg középhatalom használja ezt a soft power elemet politikai céljaira. A gasztrodiplomácia stratégiai feladata a megfelelő üzenet megfogalmazása és a megvalósítást közvetlenül támogató eszközök kiépítése, a nemzetközi publicitás biztosítása. A tanulmány a konkrét példák segítségével a tudatosan felépített, szervezett kormányzati stratégiára, annak elemeire koncentrál, egy folyamatosan bővülő eszköztár felvázolására törekszik.

Kulcsszavak: gasztrodiplomácia, szellemi kulturális örökség, gasztronagyhatalom, soft power, kulturális diplomácia

Bevezetés

A nyilvános diplomácia egyik újabb területe, a gasztrodiplomácia rövid idő alatt jelentős fejlődésen ment át, néhány év leforgása alatt a teljes ismeretlenségből az akadémiai diskurzusok tárgyává vált. Mint nem verbális kommunikáció hatékony eszköz egy másik társadalom megszólítására, s ily módon a nyilvános és kulturális diplomácia területén egy dinamikus, új eszköz. Az ezredforduló óta egyre több állam kapcsolódik be a gasztrodiplomáciába, új trendek jelennek meg, de a korábbi kezdeményezések vizsgálatából, összehasonlításából már leszűrhető számos következtetés.

Gasztrodiplomáciai kezdeményezések néhány országban

A gasztrodiplomácia szempontjából vizsgálva az országokat megállapítható, hogy vannak hatalmas gasztronómiai hagyományokkal rendelkező országok, mint Franciaország, Olaszország, Mexikó vagy India, amelyek különleges befektetések nélkül is támaszkodhatnak ezekre a kulináris alapokra. A kevésbé gazdag hagyományokkal rendelkező országok csak nagy ráfordítással tudnak megjelenni ezen a területen (pl. USA). A különleges gasztronómiai örökséggel bíró országok viszont szívesen beruháznak ebbe a területbe, a részdiplomácia (niche diplomacy) terepének tekintik (lásd ázsiai országok).

Mivel a gasztrodiplomácia segít a nem eléggé ismert országmárkával rendelkező országoknak kulturális láthatóságuk növelésében a nemzeti vagy regionális konyha

¹ PhD, egyetemi docens, PPKE BTK, Nemzetközi és Politikatudományi Intézet, Nemzetközi Tanulmányok Tanszék; környei.agnes@btk.ppke.hu; ORCID: 0009-0006-3265-1184

projekciójával, így a legkidolgozottabb formája a középhatalmakat jellemzi, ezért érdemes az analízist velük kezdeni. Számos gazdag gasztrörökséggel rendelkező közepes ország él ezzel az eszközzel, néhány közülük kifejezetten gasztronómiai nagyhatalom (pl. Dél-Korea, Thaiföld). Ők képezik az első vizsgálandó csoportot. Ebbe a dimenzióba tartozó más országok is indítottak nemzetközi gasztronómiai kampányt eltérő, sajátos okokból (pl. Peru, Malajzia, Vietnam, Tajvan), ők jelentik a következő elemzési kört. De nem minden gazdag kulináris örökséggel rendelkező közepes ország él a gasztrodiplomáciával (lásd Etiópia, Egyiptom). A kifejezetten gazdag gasztrörökséggel nem rendelkező, de aktivizálódó közepes országok tevékenysége szintén elemzendő kérdés (lásd Európa északi országainak összefogása). Csak a logika kedvéért jegyezzük meg, hogy nyilvánvalóan a kiemelkedő kulináris örökséggel nem rendelkező, közepes országok között számosan nem használják a gasztronómiát nemzetközi kapcsolataikban (pl. Katar).

A nagy országok között is többen indítottak gasztrokampányt mint India, vagy a G7 tag Japán. Természetesen vannak olyan nagyhatalmak, amelyek gazdag kulináris örökséggel rendelkeznek, de közvetlen kormányzati programokat nem indítanak, a nemzetközi elismertségre építenek, legfeljebb az UNESCO szellemi kulturális örökség listára való felkerülés mutatja elkötelezettségüket (pl. Franciaország, Mexikó, Olaszország). Ezek a nagyobb országok külön csoportot alkotnak. Nem kifejezetten a konyhájukról ismert nagyhatalmak esetén is felmerült a gasztrodiplomácia használatának kérdése (ilyen például az USA vagy Ausztrália), amely újabb típust jelent. Természetesen vannak olyan nagyhatalmak is, amelyek nem rendelkeznek különösen gazdag örökséggel, és nem is építenek hangsúlyosan a gasztrodiplomációra (pl. Kanada).

Középhatalmak mint „gasztrononagyhatalmak”

Thaiföld volt az első ország, amelyik hivatalosan elkötelezte magát a gasztrodiplomáciával. Thaiföldön, amely a többi délkelet-ázsiai országoktól eltérően sohasem került gyarmati sorba, az élelmiszer, a mezőgazdaság rendkívül fontos,² a lakosság mintegy 40%-ának függ a megélhetése a mezőgazdaságtól, ami kb. a GDP 10%-át adja.

A thai kormány a 2000-es évek elején figyelt fel arra, hogy nemzeti ételeik külföldön egyre nagyobb népszerűsége tesznek szert és ezt a tendenciát kampánnyal kívánták erősíteni, 2002-ben útjára indult a világ első, kormányzati szinten³ megvalósított gasztrodiplomáciai kezdeményezése. Ez két egymást kiegészítő programból állt: a „Nemzetközi thai” (Global Thai), amely a thai éttermekre összpontosított, és a „Világ konyhája” (Kitchen of the World), amely az élelmiszer- és mezőgazdasági termékekre helyezte a hangsúlyt.

A „Global Thai” program (Karp, 2018) a nemzeti márka létrehozására és nemzetközi népszerűsítésére törekedett, a világ vezető, magas minőségű mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeket exportáló országai közé kívánta emelni Thaiföldet. A thai éttermek külföldi jelenlétének bővítése, minőségi és technikai színvonaluk javítása, valamint thai séfek alkalmazása is a célkitűzések között szerepelt. Továbbá a gazdasági lehetőségek növelése a kulturális, turisztikai és agrár-élelmiszeripari szektorokban szintén célként fogalmazódott meg.

² Az "enni" szó (kin káo) thai nyelven egész pontosan azt jelenti, hogy "rizst enni", a legtöbb étkezéshez rizst esznek. Nem véletlen, hogy az ország a világ vezető rizs exportőre. Thai gazdaság - Thai Trade Center Budapest

³ Foreign Office of the Government Public Relations Department

A kampány keretében (Karp, 2018) 2001-ben létrehozták a Global Thai Restaurant Company vállalatot, hogy legalább 3000 thai étterem⁴ (Uapinyakul et al., 2022) megnyitását érje el világszerte. Különböző képzési programokat dolgoztak ki és vezettek be, támogatásokat mozgósítottak, valamint információt nyújtottak azoknak a thai befektetőknek, akik külföldön terveztek éttermet nyitni. Fontos lépés volt a külföldi thai éttermekre vonatkozó standardok felállítása (olyan területeken, mint a helyi alapanyagok, kézműves termékek használata, dekoráció, berendezés stb.), továbbá különböző szervezeteket⁵ vontak be a thai élelmiszeripari termékek külföldi népszerűsítésébe. A kormány a program keretén belül segítette a thai élelmiszerek importálását a külföldi éttermekbe, és thai séfeket is küldtek, hogy segítsenek megtanulni a thai fogásokat, így is elmélyítve más országokkal való kapcsolatukat. A külföldön található thai éttermek számának hirtelen megnövelésével az volt a cél, hogy minél több embernek mutassák be nemzeti ételeiket és ezáltal minél több embert vegyenek rá arra, hogy ellátogasson Thaiföldre.

A „Világ konyhája” (Kitchen of the World) a thai élelmiszerek és mezőgazdasági termékek világméretű népszerűsítésére összpontosított, és két alprogramból állt. Az első,⁶ a „válogatott/eredeti thai élelmiszer” (Thai Select/ Authentic Thai Food) a minőségi standardokra és tanúsításra összpontosított. A külföldi thai éttermeknek adományozott címke (válogatott/eredeti thai) magas minőséget és hitelességet jelentett, amelynek odaítélése szigorú kritériumokon alapult, beleértve az ellenőrzéseket, a Thaiföldről importált alapanyagok és étkezészetek használatát. A másik alprogram, az „egy település, egy termék” (One Tambon One Product, OTOP) elnevezésű kezdeményezés célja a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek exportjának felgyorsítása volt. (Murray, 2007)

2018-ban a programot felülvizsgálták⁷ és Thaiföld a Világ konyhája (Thailand: Kitchen of the World) néven újraindították (Papangkorn). Az elképzelések arra vonatkoztak, hogy több forrást mozgósítsanak, biztosítsák a séfek minőségi képzését, fenntartsák a technológiai fejlődést és ösztönözzék az innovációt. Az új program célja Thaiföldet a világ vezető, kiváló minőségű élelmiszer-exportőrei közé emelni, valamint elősegíteni az élelmiszeripari startupok fejlődését (SEAMEO RECFON, 2024).

A program konkrét célkitűzései (Thailmpact, 2025) között szerepelt a thai mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek további népszerűsítése és minőségi színvonaluk javítása, valamint a köz- és magánszektor közötti együttműködés ösztönzése. Fontos cél volt a thai konyha innovációban és kreativitásban gazdagként való bemutatása a világ előtt és a thai mezőgazdaság és élelmiszeripar nemzetközi ismertségének növelése. Célként fogalmazódott meg többek között a külföldi befektetések ösztönzése, különösen a thai éttermek és étteremláncok területén illetve bizonyos ikonikus ételek (pl. Tom Yum, Pad Thai, Thai Green Curry) kötelező kínálása a thai éttermekben, továbbá weboldalak létrehozása a gasztrodiplomáciai erőfeszítések támogatására.

Nehéz pontosan felmérni a gasztrodiplomáciai kampányok valódi hatását, de kétségtelen, hogy Thaiföldet a gasztrodiplomácia úttörőjeként ismeri el a világ (Duncan, 2021), hogy a thai éttermek száma világszerte jelentősen nőtt, majdnem 20 év alatt közel megnégyszereződött⁸ (Food/Unfolded, 2025). 40 ország 826 étterme kapta meg a kiváló

⁴ 2002-ben 5500 thai étterem működött

⁵ Egészségügyi Minisztérium, Ipari Minisztérium, Mezőgazdasági Minisztérium, a Thai Nemzeti Élelmiszerintézet, a Kasetsart Állami Egyetem

⁶ a Kereskedelmi Minisztérium Üzletfejlesztési Osztálya felügyelte

⁷ a Külügyminisztérium és a Közkapcsolatok Minisztériuma irányításával

⁸ 5 500 (2002), 9 000 (2006), 13 000 (2009), 20 000 (2021)

thai minősítést, továbbá 109 cég 965 terméke (The Nation, 2025). Thaiföld megszilárdította pozícióját mint az élelmiszeripar globális nagyhatalma, a világ egyik vezető élelmiszer termelője és exportőre (ProPak Asia, 2025). 2021-ben Thaiföld a világ 12. legnagyobb halaltermék-exportőre és az 5. legnagyobb halal élelmiszer-előállítója volt, amelyek részben a külföldi thai éttermek számára készülnek (Chulalongkorn University, 2021). Továbbá 2024-ben a híres thai ráklevés, a Tom Yum bekerült a szellemi kulturális örökség elemei közé.

Az elmúlt néhány évben több ország is követte Thaiföld sikeres gasztronómiai diplomáciai kampányának példáját, és programokat indított nemzeti konyhája és kulináris kultúrája népszerűsítésére, megindult a gasztrodipomáciai bandwagon.

A thai modell sikerét követve Dél-Koreában a Lee-kormányzat 2009-ben meghirdette a Koreai konyha a világnak (Korean Cuisine to the World) című kampányát⁹ (Lee, 2012), a „Kimchi¹⁰ Diplomacy”-ként is emlegetett programot, amelynek elsődleges célja az volt, hogy Dél-Korea a konyháján keresztül megnyissa az országot a turisták és befektetők előtt. A koreai kultúrában az étkezésnek, az ételeknek rendkívül fontos szerepe van,¹¹ a koreaiak gyógyító erőt is tulajdonítanak az ételeknek,¹² ötezer éves koreai hagyományokra támaszkodhatnak. A koreai gasztronómia változatosnak, sokszínűnek és általában véve egészségesnek tartott konyha, amire hatással volt a kínai és a japán konyha, de számos étele nagyban különbözik tőlük, elkészítési módját, alapanyagait vagy ízesítését tekintve. A kampányban a koreai kormány célkitűzésként fogalmazta meg 40.000 koreai étterem nyitását világszerte, egy minőségbiztosítási rendszer kialakítását és a világ öt legnépszerűbb nemzeti konyhája közé emelni a koreait (Pham, 2013). Dél-Korea azóta is prioritásként kezeli a gasztronómiát, kihasználja a szinergiát más kulturális diplomáciai elemekkel (pl. film, popzene).

Középhatalmak

A középhatalmak eltérő politikai, gazdasági okból nyúlnak gasztrodipomáciai eszközökhöz. Ilyen például Tajvan, amelynek konyhája tükrözi az ország etnikai,¹³ kulturális¹⁴ és földrajzi¹⁵ helyzetét, azaz többféle konyha keveréke. Mivel a kínai vezetés többször is kinyilvánította, hogy célja Tajvan „egyesítése” a szárazfölddel, s nem zárta ki a katonai erő alkalmazását sem, így a gasztrodipomácia az ellenállás egy formájaként jelenik meg. Tajvan elnöke, Ma Ying-jeou 2010 augusztusában kezdett egy közel 20 millió fontos kampányba azzal a céllal, hogy az országot megkülönböztessék Kínától, és hogy ne egy elektronikai összeszerelő üzemként tekintsenek rá¹⁶ (Booth, 2010). Az ismertebb nevén "Dim Sum diplomácia" célja tehát a tajvani országmárka erősítése, amelynek része a gasztronómia is. A program a tajvani konyha bemutatásától a nemzetközi főzőversenyek rendezésén keresztül, a kínai konyhától való eltérésének a bemutatásáig

⁹ a 2017-ig tervezett kampányra az Élelmiszerügyi, Mezőgazdasági, Erdészeti és Halászati Minisztérium (Ministry of Food, Agriculture, Forestry and Fishery) 77 millió dollárt különített el

¹⁰ Dél-Korea leghíresebb nemzeti étele erjesztett kínai kelből, retekéből, hagymából, uborkából és egyéb zöldségekből

¹¹ „az evés maga a mennyország”

¹² „az orvosság és az étel egy gyökérről fakad”

¹³ A lakosság nagy része han kínai származású, így a kínai konyha ételei meghatározóak, főleg a déli tartományoké. Az ötven éves japán uralom nyomán a japán konyha és a bennszülött népek (holo, hakka) konyhájának hatása is kimutatható.

¹⁴ pl. a buddhizmus hatására elterjedtek a vegetáriánus éttermek

¹⁵ A sziget sajátos mezőgazdasági viszonyaihoz (pl. kevés művelhető föld, sok tengeri élőlény) alkalmazkodva az ételek egyszerűek, a korlátozott alapanyagokra támaszkodnak.

¹⁶ „It touches your heart and that is what we want” szlogenrel indítottak gasztrokampányt.

sok mindent takart. Főleg Taipeire fókuszáltak arra hivatkozva, hogy a város a világ tíz legjobb gasztronómiai desztinációjának egyike. A Gourmet Taiwan terv kidolgozása óta az ország további jelentős befektetéseket hajtott végre a gasztronómiai diplomáciába (Booth, 2019). A 2022-ben elindított Globális Élelmiszerkezdeményezés a gasztrodiplomácia szokásos eszköztárát¹⁷ alkalmazza Észak-Amerika, Ázsia és Európa tizenhárom országában. A tajvani kormány hivatalosan megfogalmazott célja e kezdeményezések révén az új tengerentúli piacokra való belépés és azok diverzifikálása, amely közvetlen válasz a gazdaságára nehezedő fokozódó kínai nyomásra. A tajvani gasztrodiplomáciai stratégia lényege, hogy a tajvani élelmiszer-vállalkozásokat abban támogatják, amit már eleve csinálnak. Például a bubble tea fogyasztói többnyire nincsenek tisztában azzal, hogy az tajvani eredetű, sőt sokszor még az árusító üzletek sincsenek tajvani tulajdonban (sok esetben kínaiak kezében). Viszont ha e termékek révén a tajvani ételek népszerűsége növekszik, az a kormány számára így is sikernek tekinthető. Mivel Tajvan nem engedheti meg magának, hogy katonai értelemben nyíltan szembeszálljon Kínával, a nyílt nacionalizmus vagy egy „Buboréktea-rendőrség” létrehozása (mint ahogyan Japán a szusival kapcsolatban tette¹⁸) veszélyeket hordozhatna. Tajvan ezért óvatos megközelítést alkalmaz, és a gasztronómia finom, közvetett eszközén keresztül igyekszik a nemzetközi közösséget saját ügye mellé állítani.

Egy másik példa Malajzia. A malajziai kormány gasztrodiplomáciai kezdeményezéseinek kezdeti erőfeszítései elsősorban a halal ételekre koncentráltak, amelyeket alapvetően muszlim országoknak szántak. A Malajziai Konyha Program,¹⁹ az ország gasztrodiplomáciai kezdeményezése 2006-ban indult egy olyan kampánnyal, ami az országot halal hub-ként írta le a muszlim világban. Malajzia egységes halaltanúsítványi rendszert alakított ki, miszerint az élelmiszerek megfelelnek a saría törvény által meghatározott szigorú normáknak. A következő „Maláj konyha a világban”²⁰ program (2010-2017) öt kulcspiactra (USA, UK, Ausztrália, Új-Zéland, Kína) koncentrált. A kampány keretében sztárséfekeket küldtek élelmiszerfesztiválokra és éjszakai piacokat nyitottak nagyobb világvárosokban (London, Los Angeles, New York), hogy bemutassák a maláj élelmiszereket és kultúrát, illetve a konyha segítségével építsék az ország brandjét. A malajziai éttermek globális bővítése, és a malajziai ételek és konyha népszerűsítése, az élelmiszertermékek, alapanyagok és mezőgazdasági termékek, konyhai eszközök exportjának támogatása mellett különleges cél a halal áruk üzleti és turisztikai célú kereskedelmének elősegítése (Debora et al, 2015). Malajzia jó úton halad afelé, hogy a halal szektor hozzájárulását a GDP-hez 8,1%-ra növelje 2025-ig.

Gyakori eset, hogy egy termék, termékcsoporthoz kerül a gasztrodiplomácia fókuszába, lásd Indonézia. Indonézia gasztrokampányt hirdetett 2020 novemberében a dubai világkiállításon „Fűszerezd meg a világot” (Indonesia Spice Up the World, ISUTW) címmel (Safronova, 2024), hogy a helyi, őshonos fűszerek,²¹ mint a szerecsendió vagy a fahéj eladását megnövelje. Az indonéz kormányzati program célja nemcsak a nemzeti

¹⁷ ételfesztiválok, sajtóban megjelentetett véleménycikkek, a tajvani vállalkozások külföldi működésének támogatása

¹⁸ Japánnak egykor valóban volt egyfajta „szusi-rendőrsége”. A 2000-es évek közepén a japán kormány – a Mezőgazdasági, Erdészeti és Halászati Minisztériumon keresztül – egy olyan tanúsítványrendszert javasolt a külföldön működő japán éttermek számára, amelynek célja a japán konyha hitelességének megőrzése volt, hasonlóan a francia modellhez (védett eredetmegjelölés (Appellation d’Origine Contrôlée) borok és sajtok esetében). A célkitűzés az volt, hogy segítse a fogyasztókat megkülönböztetni a valódi szusit azoktól a halátelektől, amelyek elkészítése gyakran jelentősen eltért a hagyományos japán gasztronómiai gyakorlattól.

¹⁹ The Malaysia Kitchen Programme

²⁰ Malaysia Kitchen for the World

²¹ Indonéziából származik a szegfűszeg, a szerecsendió és a timián, amelyek nagy szerepet játszottak a nemzetközi kereskedelemben évszázadokon át.

konyha és fűszerek globális népszerűsítése, a fűszerexport növelése, de az indonéz étteremhálózatok külföldi fejlesztésének ösztönzése is. A kampány célkitűzései között szerepelt, hogy 2024-re az indonéz fűszer- és ételízesítő-export értéke elérje a 2 milliárd USD-t, valamint hogy világszerte 4 000 indonéz étterem működjön. Indonézia esetén egyes fűszerek kiemelt megjelenítése tekinthető különleges elemnek.

Sokszor a gasztroörökség védelme vagy gazdasági szempontok is motiválhatják egy ország gasztrodiplomáciai erőfeszítéseit, lásd Peru. Gastón Acurio Jaramillo, (egy ismert politikus fia) egy rendkívül ismert latin-amerikai szakács, a „cocina novoandina” képviselője volt a vezéralakja a perui konyha berobbanásának, aki nemcsak világmárkává akarta tenni azt a hagyományok ápolása²² mellett, de a helyi termelők gazdasági megerősödését is ösztönözni szerette volna (Wilson, 2013). A 2008-ban alapított, minden év szeptemberében Limában tartott Mistura²³ élelmiszerfesztivál²⁴ a perui konyha és kultúra nagyszabású ünnepe volt 2017-ig, a latin-amerikai kontinens legnagyobb gasztronómiai eseménye, ahol bemutatták az ország gazdag konyhaművészetét, különféle regionális ételeket, a helyi termelők termékeit. A perui konyha a kulturális identitás fontos részévé vált, de a gazdasági fejlődést, a perui emberek jóllétét is szolgálja. A perui kormány 2006-ban kezdte el támogatni konyhaművészetét²⁵ „Peru tele aromákkal” (Perú Mucho Gusto) című kampánnyal. Ennek a gasztrodiplomáciai kampánynak átfogó célja volt az országmárka erősítése a gasztronómiával, de egy másik kulcskomponens volt, hogy a perui konyhát kulináris kincsként ismerjék el és felkerüljön az UNESCO szellemi világörökség listájára, ezért külön kampányt kezdeményezett „Perui konyha a világ számára” (Cocina Peruana Para el Mundo) címmel. Az UNESCO elismerés célkitűzése és a kiemelt gazdaság- és társadalompolitikai cél teszi különlegessé a perui kormány tevékenységét.

Vietnám esetében érdekes jelenség, hogy a diaszpóra sikerei nyomán kezdte el a kormány a gasztrodiplomácia megerősítését, mind aktív promócióval, mind szabályozási támogatással. A promóciós vonatkozásában a kormány kiemelt néhány vietnámi kulináris ikont (phở, a bánh mì, bún chả), amelyeket nemzetközi gasztronómiai fesztiválokon, turisztikai kampányokban, a globális médiában vagy digitális platformokon reklámozott. Ilyen gasztronómiai fesztiválokat külföldön és belföldön egyaránt rendeznek, bevonva a helyi vietnámi éttermeket is. Továbbá olyan nagyvárosokat, mint Hanoi vagy Ho Si Minh-város, ma már vonzó, megfizethető gasztronómiai desztinációként hirdetik a reklámokban. A szabályozás tekintetében pedig a kormány minőségi és élelmiszer-biztonsági standardokat vezetett be, különösen a kulcsfontosságú exporttermékek, például a halszós (nước mắm) és a kávé esetében. Vietnám példája a diaszpóra jelentőségére hívja fel a figyelmet.

Vannak olyan közepes országok is, amelyek nem rendelkeznek különösen gazdag gasztronómiával, de mégis jó lehetőségnek tekintik ezt a területet. 2004-ben társadalmi mozgalomként²⁶ indult az „Új Északi Konyha” (New Nordic Cuisine) koncepciója (Nordic Cooperation, a), ami a tisztaság, az egyszerűség, frissesség gondolatára épít, a helyi szezonális alapanyagok etikus felhasználását hangsúlyozza.

²² A régió különleges élelmiszereit és hagyományos eljárásait TV műsoraiban népszerűsítette.

²³ A portugál mistura (keverék) a gyarmati időkre utal, amikor a nők vegyes virágcsokrokat osztogattak nyilvános rendezvényeken.

²⁴ Feria Gastronómica Internacional de Lima

²⁵ Az éghajlati (sivatag, őserdő, hegyvidék stb.) és kulturális (bevándorlókommunitások) sokszínűsége miatt rendkívül sokféle élelmiszer, különböző konyhák együttélése jellemzi.

²⁶ Számos séf és szakértő érkezett Koppenhágába a skandináv országokból egy helyi étterem (Noma) tulajdonosa, illetve séfje meghívására, hogy megfogalmazza az ún. „Új Északi Konyha” (New Nordic Cuisine) koncepcióját.

2005-ben az Északi Tanács hivatalosan is támogatásáról biztosította a kezdeményezést és 2006-ban az északi országok²⁷ mezőgazdasági és élelmiszeripari miniszterei is összegyűltek, hogy meghirdessék az Északi Élelmiszer Programot, ami szorosan kapcsolódik az „Új Északi Konyha” célkitűzéseéhez. Megközelítésükben a séfnek a helyi jelleg mellett a fenntarthatóságra és a kulináris hagyományokra (pl. a füstölés, otthoni tartósítás) is figyelni kell, bár a régi alapanyagokat új főzési technikákkal is keverik, kreativitásukkal és környezetbarát jellegükkel nemzetközi figyelmet értek el (Nordic Cooperation, b). Mára a világ számos pontján találhatók olyan éttermek, amelyek ezt a megközelítést képviselik (Hancox, 2025). A 2007-2014 között működő Új Északi Konyha Program keretében több projektet is megvalósítottak. A „Nordic Food Days” (Nordic Cooperation, c) rendezvény révén washingtoni állami iskolákban kb. 45 000 diák kóstolhatott meg északi ételeket,²⁸ a különböző északi országokból érkező fiatal séfek több mint 20 iskolában főztek, tapasztalt mesterszakácsok mentorálása mellett és egy kifejezetten gyerekek számára készült szakácskönyv is megjelent, egyszerű receptekkel, hogy könnyen elkészíthessék otthon az egészséges, északi ihletésű ételeket. A projekt során a különböző északi országok élvonalbeli séfjei Washington legjobb éttermeiben főztek (ez volt az első alkalom, hogy több világhírű északi séf közösen mutatkozott be az Egyesült Államokban), amibe bevonták az északi országok nagykövetségeit is.

Nemzeti szinten is indítottak gasztroprojekteket az északi országok. Például Dánia egy több elemből álló kezdeményezést indított Gastro2025 néven, amely előirányozta egy gasztronómiai akadémia alapítását Koppenhágában és gasztrodiplomáciai erőfeszítések támogatását a dán külképviseleteken. A hatást jól mutatja, hogy napjainkban a Dániába érkezők 26%-a azért utazik az országba, hogy megkóstolja a helyi ételeket (Halloran). A svédek pedig egy Nemzeti Élelmiszer Stratégiát²⁹ indítottak, ami a jobb élelmiszerellátási láncra fókuszál és ezáltal is vonzóbbá teszi az országot a turisták számára.

Az Északi Konyha ismertsége nem kifejezetten a különleges élelmiszereknek vagy ételeknek köszönhető, inkább egy tudatos, filozófiai megközelítés hangsúlyozásának.

Nagyhatalmak gazdag gasztronómiai örökséggel

A gazdag gasztronómiai örökséggel rendelkező nagyhatalmak többnyire támaszkodnak erre a soft power elemre, de különböző stratégiákat követhetnek. India rendkívül gazdag és sokszínű kulináris örökséggel büszkélkedhet, az indiai konyha az egész világon jól ismert és az indiai éttermek rendkívül elterjedtek a világban. A gasztronómia mindig is az indiai kulturális és nyilvános diplomácia informális része volt, ma csupán a gasztrodiplomácia fókuszáltabb használatát láthatjuk. Például a 2002-es „Incredible India” kormányzati kampánynak az ételek promótálása is fontos része volt, az indiai konyha az ország kulturális örökségeként jelent meg. A számosza³⁰ diplomácia (Samosa Diplomacy) nem hivatalos diplomáciai program, inkább az étel köré épülő informális diplomáciára utal, a kötetlen tárgyalásra.³¹ Például 2020. június elején a COVID járvány

²⁷ Dánia, Svédország, Norvégia, Finnország

²⁸ lazac, rozskenyér, északi szendvicsek, svéd húsgombóc

²⁹ A svéd kormány vidékfejlesztési programja például 2007 és 2013 között 35 milliárd koronát fordított a mezőgazdasági termékek előállításának, feldolgozásának és kereskedelmének támogatására.

³⁰ rendezvényeken gyakran kínált dél-ázsiai snack (tésztabatyu zöldséggel, hússal töltve, sokféle fűszerezéssel, olajban ropogósra sütve)

³¹ A „teázós-szamoszázós” kifejezéshez hasonló az angol „coffee diplomacy” vagy az USA-ban használt „burger summit”.

miatt online tartott Ausztrália–India csúcstalálkozó előtt az akkori ausztrál miniszterelnök saját készítésű számosságát bemutatva azt írta posztjában, hogy szívesen megosztaná azt indiai kollégájával a videóhívás alatt. Narendra Modi erre azt válaszolta, hogy „Az Indiai-óceán összeköt minket; az indiai számsza pedig egyesít!”³² (The Times of India, 2020). Ilyen formán egy egyszerű étel, a számsza a kulturális híd szerepét töltheti be.

Olaszország nem indított hivatalos gasztrodiplomáciai programot, mégis az egyik legnépszerűbb konyha a világon, hiszen olasz ételeket nemcsak olasz éttermekben kínálnak. Az olasz konyha legismertebb elemei többnyire egyszerű ételek, kevés és könnyen beszerezhető alapanyagokból készülnek, pillanatok alatt elkészíthetőek, a sok zöltség, olívaolaj az egészséges táplálkozás igényéhez is jól alkalmazkodik. Továbbá az olasz élelmiszerek nagy része jó minőségű exporttermék, sőt világmárka,³³ amelyek a világban szinte mindenütt kaphatók. Viszont a népszerűség hátránya, hogy a kulináris hagyományokat sokszor nem tartják tiszteletben a külföldiek.

„A konyha³⁴ Franciaország számára nem egyszerűen egy történelmi hagyománnyal rendelkező terület, hanem az ország termékeinek, kézművestudásának és kulturális hatásának is egyik legtokéletesebb kifejeződése” (UNESCO, a). A francia étkezés felvételét az UNESCO szellemi örökség listára 2010-ben azzal indokolták, hogy „a gasztronómiai étkezés közelebb hozza egymáshoz a családi és baráti köröket, és általánosságban véve erősíti a társadalmi kapcsolatokat”. Az ételek gondos kiválasztása, a jó minőségű, helyi termékek vásárlása, az ízek összehangolása, a gondosan megterített asztal mind fontos elemei ennek a szellemi örökségnek. 2022-ben a listára felkerült a baguette készítése is. A (francia) konyha az országmárka része, a kulináris örökség védelme megjelenik a mindenkori kormányzati politikában.

A mexikói konyha tekintetében az UNESCO szellemi kulturális örökség listára való felkerülés 2010-ben fontos mérföldkő volt. Az indoklás szerint a hagyományos mexikói konyha egy „átfogó kulturális modell, amely magába foglalja a növény- és állattenyésztést, a különböző rituális gyakorlatokat, kulináris technikákat és az ősi közösségi szokásokat.” Tehát a közösség tagjai végzik a haszonnövények ültetését, betakarítását és feldolgozását is, amelyekből aztán évezredekre visszanyúló hagyományos módszerekkel készítenek különböző ételeket. Azaz a gasztronómiai örökség kapcsán a hagyománytiszteletet emelték ki, az ősi szokások és rituálék továbbélését, a hozzávalók termesztésétől az ételek elkészítéséig tartó, ősi hagyományokon alapuló folyamatok megőrzését. Mexikó az első ország, amelynek teljes nemzeti konyháját ismerték el, mert a franciák esetében az étkezés kulturális szokásai kapták meg a védelmet, nem maga a konyha. A kulináris diplomácia is felélénkült az elismerés hatására. 2016-ban a Külügyminisztérium globális programba³⁵ kezdett, amelynek keretében létrehozták a „Séfké Diplomáciai Testületét”,³⁶ valamint elindították a fiatal tehetségek számára szóló gyakornoki programot 12 nagykövetségen és konzulátuson.

³² Connected by the Indian Ocean, united by the Indian samosa!

³³ pl. Barilla, Ferrero, Illy, Bertolli, Rio Mare, Nutella, Raffaello, Kinder, Ferrero Rocher, Segafredo

³⁴ A francia konyha ikonikus jellegű, könnyen felismerhető, olyan jellegzetes ételek, mint a libamáj (foie gras), felfújtak (soufflé), palacsinta (crêpes) mellett a különlegességek pl. csiga (escargot) is nemzetközileg ismertek.

³⁵ Ven a Comer

³⁶ Cuerpo Diplomático de Cocineros

A japán konyha (washoku³⁷), a tradicionális japán étkezési kultúra az identitás, hovatartozás érzését adja a japán embereknek, amely az egészséges táplálkozáson és a természet, a környezet tiszteletén alapul³⁸ (UNESCO, b 2013). Japán az 1980-as években kapcsolódott be a nemzetközi örökségvédelmi folyamatokba, majd házigazdája volt az ICOMOS³⁹ 1994-es konferenciájának, ahol a mérőföldkőnek számító, a hitelességről szóló Nara Dokumentumot elfogadták. Ugyanis ez a dokumentum indította el a párbeszédet a szellemi kulturális örökség elismeréséről, és utat nyitott az Európán kívüli örökségek nagyobb elismerése felé (Prough, 2022). A nemzetközi örökségvédelmi folyamatokban szerzett tapasztalat birtokában Japán kezdeményezte a washoku UNESCO szellemi kulturális örökség listára való felvételét, ugyanis félő volt, hogy eltűnik a hagyományos ételkultúra, a séfek aggodalommal tekintettek a washoku elkészítésében jártas fiatal séf-utánpótlás hiányára (Ichijo-Ranta 2016). A felterjesztés egy további indokaként szerepelt Japán alacsony (40%) élelmiszer-önellátottsági rátája is (Farina in Castorina-Cucinelli 2021). Amikor a japán konyhát 2013-ban felvették a világ szellemi örökségének listájára, az indoklásban a hagyományos ételek készítésén, fogyasztásán túl itt is szerepelt, hogy az társasági esemény is, amely erősíti a családi kötelékeket, a közösséghez tartozást, de kiemelték a természet tiszteletét is. A washoku felvételére nem sokkal a fukusimai atomerőmű 2011. márciusi katasztrófája után került sor, amely erősen megkérdőjelezte a katasztrófa sújtotta területekről származó élelmiszertermékek biztonságát. A japán ételek biztonságos jellegének helyreállítására szintén számos erőfeszítést tett a kormány (Sternsdorff-Cisterna, 2018).

Míg egyes gasztronómiai nagyhatalmak különösebb erőfeszítések nélkül is támaszkodhatnak erre a soft power elemre, más ismertebb nemzeti konyhák a hivatalos, univerzális elismerés (UNESCO lista) érdekében tettek lépéseket.

A kevésbé gazdag kulináris örökséggel rendelkező nagyhatalmak

Az USA példája mutatja, hogy nem csak a middle power országok használják a gasztrodiplomáciát. A külügyminisztérium, kifejezetten Hillary Clinton⁴⁰ (Hughes, 2012) kezdeményezésére, elindította a Diplomáciai Kulináris Partnerség (Diplomatic Culinary Partnership) programot 2012-ben, először használva a gasztrodiplomáciát nyilvános diplomáciájának eszközeként. A program fő célja a bilaterális kapcsolatok erősítése volt „közvetlenül az asztal mellett”, hiszen a kampány szlogenje „Setting the table for diplomacy”. Itt nem egy étterem által ismerhetjük meg a másik ország konyháját, hanem célzottan a legjobb amerikai séfeket küldik szét szerte a világba, akik szervezett programokon mutatják be az Egyesült Államok különlegességeit. A meghívott étterem-tulajdonosokat, helyi séfeket arra próbálják ösztönözni, hogy az amerikai ételeket vegyék fel saját kínálatukba, az újságírókat pedig arra, hogy népszerűsítsék ezeket az ételeket a médiában. Az Egyesült Államok különböző részeiről válogattak össze prominens séfeket (Amerikai Séfek Csapata⁴¹), hogy részt vegyenek a kormányzati programokban, és bemutassák Amerika gazdag kulináris kultúráját. Az amerikai gasztro-kampány célja, hogy meggyőzze az embereket, hogy az amerikai „ehető” nemzeti brand több, mint a

³⁷ A washoku (japán étel) kifejezés a *yōshoku* (nyugati étel) kifejezés ellentétéként született a Meidzsi korszakban (1868-1912).

³⁸ "washoku provides the Japanese people with a sense of identity and belonging, based on healthy eating and respect for nature and the environment"

³⁹ International Council on Monuments and Sites, Műemlékek és Műemléki Együttesek Nemzetközi Tanácsa

⁴⁰ az étel efféle használatát a „legősibb diplomáciai eszköznek” nevezte (Food isn't traditionally thought of as a diplomatic tool. But I think it's the oldest diplomatic tool)

⁴¹ American Chef Corps

gyorsételek és óriási fogyasztói láncok összessége. A kezdeményezésnek kulturális csere dimenziója is volt, fiatal szakácsokat hívtak az országba külföldről.⁴² A programot a következő adminisztráció 2016-ban megszüntette. 2023 februárjában újra indították a Diplomatic Culinary Partnership programot 83 séffel, amelynek keretében az USA kulináris gazdagságát hangsúlyozzák, a testület tagjai az őshonos ételektől a bevándorlók konyhájáig képviselik ezt.

Ebben a csoportban említhető Ausztrália, amelynek Turisztikai Minisztériuma 2014-ben 10 millió dollárt különített el az ország nemzetközi gasztrodiplomáciai kampányára, a „Nincs semmi Ausztráliához fogható” (There’s Nothing Like Australia) programra. Ennek részeként egyéves időtartamra létrehozták a „Restaurant Australia” kezdeményezést, amely tizenkét globális piacot célzott meg, hogy a gasztrodiplomácia eszközeivel népszerűsítse az ausztrál konyhát.

A gasztrodiplomácia jelentőségét mutatja, hogy speciális gasztroörökséggel nem rendelkező nagyhatalmak is igyekeznek felhasználni ezt a területet.

A gasztrodiplomácia elemei

Fontos feladat a gasztrodiplomácia számára a megfelelő üzenet megfogalmazása és a megvalósítást közvetlenül támogató eszközök kiépítése, a nemzetközi publicitás biztosítása. A gasztrodiplomácia mozgásterét, eszközrendszerét vizsgálva leírhatók visszatérő, közös elemek, amelyeket konkrét példákkal alátámasztva vizsgálunk.

Üzenetek megfogalmazása

A gasztrodiplomácia gyakran épít a kulináris örökségre, az ételre többnyire mint nemzeti kulturális örökségre, az identitás kifejezésére tekint. Sok ország esetében az étel önmagán túlmutatva, a nemzet történelmi, filozófiai gyökerére is utal. A kormányok egyrészt igyekeznek felkutatni és népszerűsíteni nemzeti ételeiket, hagyományos, őshonos élelmiszereiket, amelyek identitásuk részét is képezik.⁴³ Az egyediség megfogalmazása sokszor hasznos lehet a hasonló konyháktól való megkülönböztetésre, a nemzeti márkaépítés erősítésére.

Egyes nemzeti ételek sokszor kulináris ikonná válnak, a gasztrokampányok fókuszába kerülnek, így gasztronómiai nagykövetté vált a dél-koreai bibimbap,⁴⁴ a japán sushi vagy a vietnámi phở leves. Fontos feladat a gasztrodiplomácia számára, hogy a nemzeti élelmiszereket, ételeket megvédje, a nemzetközi térben elismertesse (gasztronacionalizmus), akár a nemzeti élelmiszerek, ételek hovatartozásáért folytatott küzdelem is.

A gasztrodiplomáciai üzeneteket sokszor a célközönséghez igazítják az országok. Például Dél-Korea a brit emberekre szabta a Bibigo kampányt, amikor a koreai stílusú véreshurka⁴⁵ „koreai fekete puding”, vagy a pontyalakú, édesített vörösbabbal töltött tészta⁴⁶ „Bibigo aranyhal” desszert lett.

Gyakori eleme a gasztrokampánynak, hogy a konyhaművészet elválaszthatatlan más kulturális örökségtől. Például a japán kampány szerint a japán ételkultúra nemcsak a hozzávalókat és főzési technikákat foglalja magába, de az építészetet, a berendezést és

⁴² Dél-Afrikából, Brazíliából, Lengyelországból

⁴³ Pl. a miszticizmus és az egzotikus jelleg is megjelenik a gasztrokampányokban, a Mistura kampány szerint Peru egy mágikus ország ősi történelemmel, ami az inka idők előtti néhány évszázadra nyúlik vissza.

⁴⁴ zöltségekkel, tojással, hússal, fűszerekkel, szójaszósszal kevert fehér rizs

⁴⁵ soodae

⁴⁶ bungeobbang

annak spiritualitását és esztétikai értelmét is (lásd ikebana (virágok elrendezése) vagy teaszertartás).

Továbbá gyakran előkerül, hogy az ételekhez, élelmiszerekhez egyéb hatások is kapcsolódnak. Az egyik annak egészséges jellege, egészségmegőrző hatása, lásd India vegetáriánus konyhája, Japánnak az egész évben a szezonális élelmiszerek nagy választékára támaszkodó egészséges konyhája, vagy a 2004-ben az Egészségügyi Világszervezet által „egészségesnek és kiegyensúlyozottnak” nevezett koreai konyha. A természetesség és környezetbarát jelleg is nagy hangsúlyt kaphat. A dél-koreaiak állítják, hogy ételeik a „természet visszatükröződései”. Peru is hangsúlyozza, hogy ételei természetes eredetűek, legtöbbjük az Amazonas, az Andok vagy a Csendes-óceán terméke. A környezet védelme a perui kampányban is megjelent, a természeti erőforrások korlátozott jellegére hívta fel a figyelmet. A taiwani kampány is hivatkozik arra, hogy a nemzetet tenger veszi körbe jó halászati lehetőségekkel és gazdag tengeri erőforrásokkal. Napjainkban az egyszerűt, az eredetit keresik az emberek, a skandináv konyha pedig éppen ezt nyújtja, ami a gasztroturizmus hihetetlen fejlődésében is megmutatkozik.

Fontos még a szépség kérdése az ételek tálalása kapcsán. A thaiföldi kampány szerint a thai konyha alapvető jellemzője a tálalás ízléses jellege. A perui kampánynak külön szekciója foglalkozott az „esztétika jelentőségével a kortárs konyhaművészetben”. A japán nagykövetségek külön programokat szerveztek annak bemutatására, hogy a hagyományos japán konyha „óriási kulináris és esztétikai vonzerejét” bemutassák.

Közvetlen gyakorlati intézkedések

A közös elemek egy másik csoportja a gyakorlati megvalósításhoz kapcsolódik. Gyakran használt gasztrodiplomáciai eszköz egyrészt a külföldön működő éttermeknek, autentikus alapanyagok használatának közvetlen támogatása, másrészt az ételbemutatók, főzőtanfolyamok, főzőiskolák, séfek vagy akár a kapcsolódó kutatások ösztönzése. Továbbá az étkezési kultúra bemutatása, vagy a konyhaművészetet népszerűsítő vállalkozások támogatása is megemlíthető és végül ide sorolható a nemzeti és nemzetközi nem állami szereplőkkel a kapcsolatok kiépítése.

A gasztrodiplomácia keretében a kormányok többnyire kedvezményes hitelt biztosítanak éttermek létrehozásához és bővítéséhez, pénzügyi támogatást, információt nyújtanak azoknak a befektetőknek, akik külföldön szeretnének éttermet nyitni (pl. Thaiföld, Dél-Korea⁴⁷, Tajvan⁴⁸, Japán⁴⁹, Peru), vagy van, ahol teljes vállalkozásfejlesztési csomagot (pl. telephely kiválasztása, promóció, kapcsolati háló építése) biztosítanak az éttermeknek (pl. Malajzia). Gyakran használt eszköz a nemzeti tanúsítványok odaítélése jelezve a magas minőséget és hitelességet. A külföldön létrehozott, hazai konyhát bemutató éttermekre vonatkozóan szigorú minőségbiztosítási rendszert dolgoznak ki (pl. autentikus alapanyag használata, berendezés, terítés), aminek meg kell felelni a kormány anyagi támogatásához (lásd Thaiföld, Japán), támogatják a hazai élelmiszerek importálását ezekbe a külföldi éttermekbe, megkönnyítik az autentikus alapanyagokhoz való hozzáférést, séfeket küldenek a betanításhoz (lsd. Thaiföld). Sokszor külön

⁴⁷ Pl. a kormány kölcsönökkel támogatja a Bibigo nevű bibimbap étteremlánc terjeszkedését, amelyre Korea „kulináris nagykövete” tekint, amely elsőként viszi el a világ más pontjaira a koreai ételeket.

⁴⁸ bevásárlóközpontokban, áruházakban, nemzetközi repülőtereken támogatják éttermek nyitását

⁴⁹ Létrehozták a Külföldi Japán Éttermek (Japanese Restaurants Overseas) non-profit szervezetet, hogy beruházzon és kifejlesszen olyan éttermeket, amelyek hagyományos japán alapanyagokkal, főzési technikákkal és a hagyományos esztétikumnak megfelelően működnek. 2008-ban a szervezet irodákat nyitott Bangkokban, Sanghajban, Taipeiben, Amszterdamban, Londonban, Los Angelesben és Párizsban.

intézményt hoznak létre, hogy támogassa éttermek megnyitását világszerte (lsd. Thaiföld⁵⁰, Tajvan⁵¹, India⁵²), vagy egy intézeti hálózatot, amelyen keresztül a kormány irányítani tudja a programot (pl. Dél-Korea⁵³). Van, amikor a nemzeti étel népszerűsítésére hoznak létre egy intézetet (pl. Dél-Korea⁵⁴) vagy különleges étkezési formát támogatnak a kormányok pl. az éjszakai piacok különféle falatozóit (lásd Tajvan, Malajzia). Mobil ételkocsik („food truck”) alkalmazása is egyre gyakrabban használt elem. (lsd Dél-Korea,⁵⁵ Malajzia). Szabályozási eszköz is rendelkezésére áll a kormányoknak pl. minőségi és élelmiszer-biztonsági szabványok bevezetése, különösen a kulcsfontosságú exporttermékeknél (lásd Vietnám).

A második nagy csoport a gasztronómiai tudás terjesztése. A főzőtanfolyamok, illetve séfek támogatása bevett gyakorlat pl. különböző képzési programok kidolgozása és bevezetése (lásd Thaiföld, Japán,⁵⁶ Malajzia) vagy séfek küldése külföldi főzőiskolákba és műhelyekbe (pl. Japán, Malajzia, Thaiföld, Tajvan, USA⁵⁷), esetleg nemzeti főzőtanfolyamok indítása nemzetközileg elismert főzőiskolákban (pl. Dél-Korea). Kulináris szakemberek képzése, az egyetemeken gasztronómiával kapcsolatos szakok indítása, sőt néhány külföldi egyetemen nemzeti gasztronómia képzés indítása⁵⁸ is ide sorolható (pl. Dél-Korea). Több ország ösztöndíjprogramot indít, melyben szakácsokat és gasztronómiai szakembereket utaztatnak, akik különböző konyhai továbbképzéseken vehetnek részt, de tréningeket szerveznek a külföldön működő éttermek dolgozóinak is (pl. Dél-Korea). Ide tartoznak a kutatások támogatása is, ugyanis az élelmiszerkutatás,⁵⁹ a főzési technikák, a kapcsolódó dizájn kutatása hasznos a gasztrodiplomácia számára is (pl. Dél-Korea).

Az étkezési kultúra bemutatása, a dizájn, az esztétikum előtérbe helyezése, annak bemutatása (pl. terítés, speciális evőeszközök) szintén fontos terület. Pl. a koreai ételeket általában egyszerre tálalják, nem fogásonként, és külön terítési szokások vonatkoznak bizonyos étkezésre (pl. koreai tészta vagy alkoholos italok fogyasztása).

Egy újabb csoport olyan vállalkozások támogatása, amelyek népszerűsítik a konyhát, mint pl. külföldiek számára rendezett főzőverseny (pl. Dél-Korea,⁶⁰ Tajvan),

⁵⁰ 2001-ben létrehozták a Global Thai Restaurant Company vállalatot, amelynek küldetése legalább 3000 thai étterem megnyitása világszerte.

⁵¹ Taiwani Élelmiszer Alapítvány segíti a kávézók, éttermi láncok működését, ezzel elősegítve a taiwani ételek népszerűsítését külföldön.

⁵² Indiai Kulináris Intézeteket hoztak létre, hogy képezzék a séfeket az indiai konyhaművészetben és támogassák az indiai éttermeket külföldön.

⁵³ Korean Food Foundationt (KFF), ma Korrean Food Promotion Institute

⁵⁴ Dél-Korea 2010-ben létrehozta a Nemzetközi Kimcsi Intézetet (World Institute of Kimchi), hogy a kedvelt fermentált ételt népszerűsítse. Ez segítette a kimcsi-t nemközi jelenséggé tenni, építve a K-pop termékekre (film, zene). Food Unfolded Gastrodiplomacy: How European Countries Use Food for Global Influence | Food Unfolded | FoodUnfolded

⁵⁵ A Korean Food Foundation (ma Korrean Food Promotion Institute) kezdeményezésére egy hónapig ételkocsik (food truck) jártak New Yorkban koreai ételeket kínálva „Fedezd fel Korea ízletes titkait” mottóval.

⁵⁶ létrehozta a Sojai-t, az első főzőiskolát az Egyesült Királyságban, szaké szemináriumsorozatot tartottak Londonban és Párizsban

⁵⁷ 2013-ban az USA nagykövetsége az ételdiplomáciát használta az amerikai kultúra és diverzitás promotálására Ljubljanában. A projekt részeként két amerikai séf egy hónapos látogatást tett Szlovéniában, ezen kívül amerikai esteket tartottak Ljubljana legelőkelőbb éttermeiben és fogadásokat az amerikai szlovén nagykövettel.

⁵⁸ pl.: Dél-Korea a philadelphiai Drexel University-n

⁵⁹ Az élelmiszerkutatások jelentősége kézzelfogható például a nemzeti alapanyagok és ételek egészséges, vagy egy diétában hatékony jellegének kimutatásakor.

⁶⁰ pl. internetes főzőverseny külföldiek számára (2011 Szöul)

több nyelven kiadott nemzeti szakácskönyv (pl. Dél-Korea,⁶¹ Peru) vagy az adott konyhát népszerűsítő dokumentumfilm készítése és terjesztése külföldön (pl. Dél-Korea,⁶² Peru⁶³).

A gasztrodiplomácia hatékony működéséhez elengedhetetlen a kapcsolatok építése nemzeti és nemzetközi nem állami szereplőkkel. Így a kormányok partnerségeket hozhatnak létre nemzetközileg ismert éttermekkel, gasztronómiai magazinokkal és ismert gasztro-influenszerekkel (pl. Malajzia). Sokszor a magánszektor már a kormány gasztrodiplomáciai programja előtt is sikeresen működött a gasztronómia terén, amire építeni tud a kampány. A diaszpórának kiemelt szerepe lehet e tekintetben, egyrészt a gasztrodiplomáciai projekt előkészítésében, másrészt márkanagykövetként a befogadó országban (lásd Vietnám, Indonézia).

Célirányos reklám

Magától értetődik, hogy a gasztrodiplomácia területén is a publicitásnak rendkívüli szerepe van. A gasztronómia beemelése az országmárkába, az ismert politikusok, politikus feleségek, influenszerek bevonása, vagy speciális honlap működtetése hatékony eszközök lehetnek.

Az országmárka bővítése a gasztronómiával, a kulináris örökséggel egyre gyakrabban megfigyelhető, ami a nemzeti konyha világszintű marketingjének kiépítését vonja magával (pl. Japán,⁶⁴ Dél-Korea⁶⁵).

A nemzeti konyha reklámozása hírességekkel bevett eljárás (ld. Dél-Korea⁶⁶), de ma már a népszerű bloggerek⁶⁷ bevonása sem ritka. A fiatalok megszólítása sok szempontból lehet hatékony, pl. néhány fiatalból álló csapat felkérése, hogy utazó nagykövetként a világban több állomáson készítsék el és kóstoltassák meg a hazai ételeket az érdeklődőkkel (lásd Dél-Korea⁶⁸) vagy az országban tanuló külföldi egyetemisták megszólítása, bevonása ételkóstolásokba és gasztronómiai kirándulásokba, hogy hazájukba visszatérve az élmények hatására jó híret vigyék a nemzeti konyhának és kultúrának (pl. Dél-Korea⁶⁹). A séfek, gasztroinfluenszerek, kulturális nagykövetek szerepe rendkívül nagy, hiszen sokszor ők tesztelik meg a nemzeti konyhát a külföldiek számára.

A globális médiával való együttműködés (pl. Vietnám), a digitális platformok használata ma már elengedhetetlen. Gyakori kezdeményezés weboldalak létrehozása a

⁶¹ a Hagyományos Koreai Ételek Intézete által több nyelven kiadott szakácskönyv (The Beauty of Korean Food) sztenderdizált receptleírásokkal (2008)

⁶² a koreai konyhát népszerűsítő dokumentumfilm (Kimchi Chronicles)

⁶³ De ollas y sueños (Cooking Dreams) 2009

⁶⁴ A 2005-ban létrehozott Japán Országmárka Munkacsoport (Japan Brand Working Group) keretében elindult egy Ételkutatást ösztönző Vitacsoport (Food Research Promotion Discussion Group) is, hogy az állami nyilvános diplomáciai stratégiában megjelenjen a japán kulináris örökség is.

⁶⁵ A Korean Food Foundation (ma Korrean Food Promotion Institute) felállítása óta az ország nemzetközi kiállításokon és találkozókön a koreai konyha történetéről szóló kiadvánnyal jelenik meg és minden alkalmat megragad arra, hogy a nemzeti gasztromárkát reklámozva erősítse a Dél-Koreáról kialakított pozitív képet.

⁶⁶ A kampány tiszteletbeli elnöke volt az akkori koreai First Lady, Kim Yoon-ok, aki elkötelezett híve a koreai konyhának, ráadásul saját receptkönyvet is megjelentetett. A Globalization of the Korean Cuisine Committee tiszteletbeli elnökeként a dél-koreai elnök, Lee Myung-bak felesége 2009 szeptemberében maga sütött pajeon-t a koreai háború amerikai veteránjainak, és személyesen kínálta is azt.

⁶⁷ Az izraeli kormány népszerű kínai vloggerek meghívásával népszerűsítette a helyi konyhát *China Daily* Israel woos China again after curbs lifted 2023 Israel woos China again after curbs lifted - Chinadaily.com.cn

⁶⁸ „Kimchi Bus” vagy „Bibimbap Backpackers”

⁶⁹ „K-Food Supporters Alliance” néven futó program

gasztrodiplomáciai erőfeszítések támogatására, hogy a közösségi média segítségével népszerűsítsék a konyhájukat (pl. Thaiföld, Malajzia, Dél-Korea, Tajvan⁷⁰).

Kapcsolódó rendezvények

A gasztrodiplomácia egy további bevált módszere a kapcsolódó rendezvények szervezése. Ide tartozik a diplomáciai képviseleteken speciális rendezvények lebonyolítása, kereskedelmi bemutatók megszervezése vagy gasztronómiai fesztiválok, vásárok, azon való részvétel támogatása.

A diplomáciai képviseleteken tartott rendezvények lehetnek kifejezetten gasztronómiai jellegűek vagy a konyhaművészet bevonása kulturális diplomáciai eseményekbe. Kína például gasztronómiai fesztivált⁷¹ rendezett az ENSZ központjában, hogy népszerűsítse konyháját, más országok specialitásaikat mutatták be a diplomáciai képviseleteiken (pl. Japán, Törökország⁷²). Ide sorolható séfek részvételének támogatása a kulturális diplomáciában és intézményesítése a diplomáciai protokollban.

A kereskedelmi bemutatók szervezése az élelmiszercégek termékeinek bemutatására vagy a hagyományos élelmiszerek exportját ösztönző testületek létrehozatala szintén itt említhető meg (lásd India⁷³).

A gasztronómiát érintő fesztiválok, vásárok szervezése, az azon való részvétel támogatása is nyilvánvalóan ide tartozik (pl. Tajvan, Dél-Korea,⁷⁴ Peru, Vietnám, India⁷⁵). A nemzetközi gourmet-fesztiválok és versenyek rendezése egyébként sokszor a hazai közönség számára is hasznos lehet, például a méltatlanul elfeledett helyi specialitások bemutatása révén.

Nemzetközi támogatás

A gasztrodiplomácia céljai között hangsúlyos a nemzetközi támogatás megszerzése, amelyhez egyre több univerzális és regionális eszköz áll rendelkezésre. Ilyen például a nemzetközi védelem alá helyezés (pl. UNESCO szellemi világörökség), vagy nemzetközi elismerés megszerzése (pl. Kreatív Város).

Az ételekhez vagy italokhoz kapcsolható, hagyományos, generációk óta használt régi gyakorlatok akár a mindennapokhoz kapcsolódnak, akár különleges alkalmakhoz (rituálék, ünnepi események), a szellemi kulturális világörökség fontos részét képezik. A szellemi kulturális örökségként való hivatalos elismerése az ételnek többdimenziós jelenség, magába foglalhat kulináris terméket, regionális gasztronómiai stílust, nemzeti konyhát is. Az étel ily módon a nemzeti identitás megerősítésének eszközévé vált. A kulturális örökség nemzetközi elismeréséért folytatott versengés azonban néha az országok között „nemzetközi csatává” válik, ahol az államok saját kulturális

⁷⁰ Abból a célból, hogy az üzeneteiket lokalizálják kilencnyelvű honlapot hoztak létre (kínai, angol, spanyol, olasz, orosz, koreai, német, francia és japán nyelven).

⁷¹ Chinese Food Festival, 2013

⁷² bőséges, többfogásos reggelik 2021-ben

⁷³ pl. India Foodex, kétfévente megrendezett World Food India vagy hagyományos és őshonos élelmiszertermékek (fűszerek, tea) globális terjesztésére különböző testületek (Spices Board of India, Tea Board of India) létrehozatala

⁷⁴ lásd Seoul-i rizstorta fesztivál, Tteokbokki fesztivál

⁷⁵ Az indiai kormány pénzügyi támogatást ad az indiai éttermeknek és séfeknek, hogy nemzetközi élelmiszer fesztiválokon és eseményeken vegyenek részt.

nacionalizmusukkal kérkednek a globalizációra adott válaszként” (Di Fiori in Porciani 2019).⁷⁶

A szellemi kulturális örökség védelméről szóló UNESCO egyezmény⁷⁷ szerint a szellemi kulturális örökség körébe sorolhatóak többek között „az univerzumból és a természetről szóló ismeretek és gyakorlatok”⁷⁸ (pl. a természeti erőforrásokhoz (lásd fűszerek, alapanyagok) kapcsolódó hagyományos tudás) és a „társadalmi gyakorlatok, rítusok és ünnepi események”⁷⁹ (lásd gasztronómiai hagyományok). Erre a két cikkre hivatkoztak eddig a gasztroelemek jelölésekor. Általában nem a termékek,⁸⁰ hanem természetük, elkészítésük vagy fogyasztásuk módja került a nemzetközi védelem körébe.

Az első, gasztronómiai tartalmú elemet 2010-ben vették fel a listára, és azóta legalább 50 újabb (UNESCO Courier, 2025) került fel. Eddig a lista elemei közül csak a francia gasztronómiai étkezés, a mediterrán étrend, a hagyományos mexikói konyha és a japán washoku esetében beszélhetünk átfogó konyhaművészetről. A nemzeti konyhákon kívül számos sajátos nemzeti étel, ital, esetleg étel elkészítési mód található az UNESCO szellemi világörökség listáján. Az európai kontinensről felkerült például a belga sörkultúra, a horvát gyömbéres mézeskalács, de ide tartozik a faméhészet Lengyelországban és Fehéroroszországban, vagy az olasz szarvasgombavadászat is. Felkerült a listára többek között a török kávékultúra és tradíció⁸¹ vagy a szingapúri Hawker kultúra⁸² is.

A gasztronómiához köthető 50 elemből csupán 8 multinacionális. Ezek egyike a mediterrán étrend, amely 2013-ban került fel a listára Olaszország, Spanyolország, Marokkó és Görögország javaslatára, akikhez később csatlakozott Ciprus, Portugália és Horvátország. Viszont kimaradt Közel-Kelet és Észak-Afrika nagy része annak ellenére, hogy jelentős szerepet játszottak a mediterrán étrend formálódásában. Ugyanakkor ez az elem jó példa arra, hogy a nemzeti határok a szellemi kulturális örökség esetében nem hangsúlyosak. A mediterrán étrend több, mint ételek sora, egyben a társadalmi interakció (vendégszeretet, szomszédság) és a kulturális párbeszéd (kultúrák közötti párbeszéd, sokszínűség tisztelete) előmozdításának terepe is, egyfajta életmód. Továbbá jól illeszkedik az egészséges táplálkozás gondolatmenetébe, amire euromilliárdos iparág épült olyan országokban, amelyek büszkén, nemzeti identitásuk részeként hirdetik a mediterrán étrendet.

A nemzetközi elismerés megszerzése több szinten is lehetséges. Pl. 2011-ben a perui konyha kapta meg az AÁSZ kulturális örökség díját⁸³ (Ochoa, 2011) elsőként. Univerzális szinten említhető a 2004-ben alapított UNESCO Kreatív Városok Hálózata,⁸⁴ amelynek célja az egyes városok gazdasági, szociális és kulturális fejlesztésének szakmai

⁷⁶ „becomes an international battlefield where states flaunt their own "cultural nationalism in response to globalization”

⁷⁷ 2. cikk (2) bekezdése

⁷⁸ 2. cikk (2) bekezdés (e) pontja

⁷⁹ 2. cikk (2) bekezdés (c) pontja

⁸⁰ pl. nem a francia baguette vagy a nápolyi pizza került fel, hanem annak elkészítése

⁸¹ Ugyan Törökországban nem termesztnek kávé, ugyanakkor a kávé a török kultúra szerves része, különleges, világszerte ismert technikával készül.

⁸² Az utcai ételárusításnak nagy hagyományai vannak a multikulturális városállamban, az utcai kifőzdék, nyitott térben elhelyezkedő ételudvarok különféle ételekre szakosodott (pl. kínai, maláj, indiai) árusítóhelyeket foglalnak magukba. Ez megfizethető, könnyen hozzáférhető étkezési forma, a hawker központok egyben társasági találkozóhelyek is.

⁸³ Cultural Heritage Award

⁸⁴ jelenleg 350 város

támogatása az irodalom, a filmművészet, a zene, a dizájn, a népművészetek, a médiaművészetek és a gasztronómia területén.

A gasztronómia Kreatív Városai a helyi ételkultúra központjaiként szolgálnak, és elismerésben részesülnek azért az elkötelezettségükért, amely a kulináris hagyományok megőrzésére, valamint a modern gasztronómiai irányzatok befogadására irányul, saját gasztronómia karaktert képviselve. A hálózat első tagja a kolumbiai Popayán városa volt 2005-ben, napjainkban 34 országban összesen 56 város viseli a címet.

A cím elnyeréséhez a városoknak több feltételnek kell megfelelniük. Fejlett gasztronómiai kultúrával, élénk kulináris közösséggel, számos tradicionális étteremmel és szakáccsal kell rendelkezniük, nemcsak az adott városban, de a régióban is. Emellett kiemelt jelentőséget kell tulajdonítaniuk a hagyományos gyakorlatoknak, pl. az őshonos alapanyagok felhasználásának, tradicionális kulináris eljárások megőrzésének. Fontos a hagyományos ételmiszerpiacok és a tradicionális ételmiszeripar védelme is. További kötelezettségük a fenntartható helyi termékek előállításának előmozdítása, valamint a biodiverzitás megőrzésének beépítése a kulináris képzés, főzőiskolák tantervébe. A városok számos kezdeményezést valósítanak meg, ideértve a fesztiválokat, konferenciákat, szakmai képzéseket, valamint az ételmiszerrel kapcsolatos társadalmi tudatosságot növelő kampányokat.

A gasztronómia tehát nemcsak a nemzeti külpolitikában, de a multilaterális kapcsolatokban is elismert, egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

Összegzés

Ma a soft power felértékelődésének korát éljük, más népek, emberek gondolkodásának megváltoztatása, meggyőzése stratégiai kérdéssé vált. Hasonlóan a „hagyományos” diplomáciához a hírnévépítés, befolyás növelése, új piacok meghódítása, értékek közvetítése, a közvélekedés alakítása áll a gasztrodiplomácia célrendszerében is.

A gasztrodiplomácia mint a kormányok eszköze az évezred elején került a figyelem középpontjába, eszköztára fokozatosan bővül, szinte minden ország számára rendelkezésre áll. Ez a terület a sokszínűség terepe, az egyediség, a különlegesség itt előnyt jelent. Hasonló célok, azonos eszközök használata mellett eltérő tartalmú gasztrodiplomácia bontakozik ki nemzeti és nemzetközi szintén.

A gasztrodiplomácia rendkívüli előnye, hogy észrevétlenül képes a népek közötti kölcsönös megértés és az empátia növelésére. Bár önmagában nyilván nem képes a konfliktusok megoldására, de hasznos eszköz lehet, ha jól kidolgozott stratégia mentén és aktívan használják. Gilles Bragard⁸⁵ mottója szerint „a politika megosztja az embereket, de egy jó ételnek egyesítő ereje van.”⁸⁶ (Monereau, 2019)

Irodalomjegyzék

Booth, R. (2010) Taiwan launches 'gastro-diplomacy' drive *The Guardian* 2010. augusztus 8. Taiwan launches 'gastro-diplomacy' drive | Taiwan | The Guardian Letöltve: 2025.09.19.

China Daily (2023) Israel woos China again after curbs lifted 2023 *China Daily* Israel woos China again after curbs lifted - Chinadaily.com.cn Letöltve: 2025.09.19.

⁸⁵ A francia üzletember 1977-ben alapította meg az „Államfők Séfjeinek Klubját” (Club des Chefs des Chefs), ami közjogi méltóságok főszakácsait tömöríti.

⁸⁶ „Politics divides people, and good food unites them.”

Chulalongkorn University (2021) The rise of Thai Halal Industry *Chulalongkorn University* <https://www.chula.ac.th/en/clipping/50789/> Letöltve: 2025.09.19.

Debora, G., C. Ongkowidjojo, Hikam, M.A.S. (2015) Enhancing competitive identity in global competition: a comparative study of gastrodiploacy in Malaysia and South Korea, *Journal Universitas Paramadina*, 12(1)1319-1347. o.

Di Fiore L. (2019) Heritage and Food History. A Critical Assessment. In: I. Porciani (Ed.). *Food Heritage and Nationalism in Europe*, London: Routledge, 35–50. o. <https://doi.org/10.4324/9780429279751-1> Letöltve: 2025.09.19.

Duncan, K. (2021) How Thailand pioneered food diplomacy across the globe *Southeast Asia Globe* <https://southeastasiaglobe.com/thailands-food-diplomacy/> Letöltve: 2025.09.19.

Farina F. (2021) The politics of *Washoku*: Japan's Gastronomicalism and Gastrodiploacy. In: M. Castorina & D. Cucinelli (Eds.), *Food Issues. Interdisciplinary Studies on Food in Modern and Contemporary East Asia*. Florence: Firenze University Press, https://doi.org/10.36253/978-88-5518-506-6_93-107. o. Letöltve: 2025.09.19.

FoodUnfolded (2025) Gastrodiploacy: how European countries use food to win hearts and minds/ How nations use food for diplomatic influence Gastrodiploacy: How European Countries Use Food for Global Influence | Food Unfolded | FoodUnfolded Letöltve: 2025.09.19.

Halloran, A. Follow the food: the rise of gastronomic tourism in the Nordics *Nordic Cooperation* Follow the food: the rise of gastronomic tourism in the Nordics | Nordic cooperation Letöltve: 2025.09.19.

Hancox, D. (2025) Fancy some iconic celeriac? New Nordic cuisine, now a blockbuster exhibition *The Guardian* 2025. június 8. Fancy some iconic celeriac? New Nordic cuisine, now a blockbuster exhibition | Art and design | The Guardian Letöltve: 2025.09.19.

Hughes, D. (2012) Winning Hearts and Minds Through Food *ABC News* Winning Hearts and Minds Through Food - ABC News Letöltve: 2025.09.19.

Ichijo A., Ranta R. (2016) *Food, National Identity, and Nationalism/From Everyday to Global Politics* London: Palgrave Macmillan <https://doi.org/10.1057/9781137483133>

Karp, M. (2018) The surprising reason that there are so many Thai restaurants in America, *Vice* The Surprising Reason that There Are So Many Thai Restaurants in America Letöltve: 2025.09.19.

Lee, H. (2012) 'Hansik' globalization efforts in full swing 2012. augusztus 28. *The Korea Times* 'Hansik' globalization efforts in full swing - The Korea Times Letöltve: 2025.09.19.

Monereau, Q. (2019) Interview with Gilles Bragard, founder of the Club des Chefs des Chefs *Atelier TB* Interview with Gilles Bragard, founder of the Club des Chefs des Chefs - Atelier TB Letöltve: 2025.09.19.

Murray, E. (2007) Thailand - The Kitchen of the World *CAB CALLING* April-June, (3) Thailand - The Kitchen of The world Letöltve: 2025.09.19.

Nordic Co-operation

a, The New Nordic Manifesto (Utolsó letöltés: 2025.09.19.)The New Nordic Food Manifesto | Nordic cooperation

b, What is New Nordic Food What is New Nordic Food? | Nordic cooperation Letöltve: 2025.09.19.

c, Promoting Nordic cuisine across the pond 2023 Promoting Nordic cuisine across the pond | Nordic Innovation 2023. október 9. Letöltve: 2025.09.19.

Ochoa, G. (2011) OAS p 48 s Letöltve: 2025.09.19.

Papangkorn, P: A Renowned Kitchen of the World: Thailand has room for further growth A-Renowned-Kitchen-of-the-World-Thailand-has-room-for-further-growth_by-Panyapat-Papangkorn.pdf Letöltve: 2025.09.19.

Pham, M.J.A. (2013) Food as communication: a case study of South Korea's gastrodiplomacy, *Journal of International Service*, 22(1) 1-22. o. Spring2013issue_final_proof (1) Letöltve: 2025.09.19.

ProPak Asia /Informa Markets (2025) Thailand prepares for the future food industry 2025. június 11. Thailand prepares for the future food industry_ringier industry sourcing Letöltve: 2025.09.19.

Prough, J.S. (2022) *Kyoto Revisited: Heritage Tourism in Contemporary Japan* Honolulu: University of Hawai'i Press <https://doi.org/10.1515/9780824891688>

Safronova, V. (2024) Kitchen diplomacy: how governments use food as a soft power *The Parliament* 2024. 01. 24. Gastrodiplomacy Letöltve: 2025.09.19.

SEAMEO RECFON (2024) Explore Thailand and Malaysia's Gastrodiplomacy through the "Global Thai Campaign" and "Malaysia Kitchen Programme" Explore Thailand and Malaysia's Gastrodiplomacy through the "Global Thai Campaign" and "Malaysia Kitchen Programme" – SEAMEO RECFON Letöltve: 2025.09.19.

Sternsdorff-Cisterna, N. (2018) Food Safety After Fukushima: Scientific Citizenship and the Politics of Risk. Honolulu: University of Hawai'i Press <https://doi.org/10.1515/9780824877019> Letöltve: 2025.09.19.

ThaiImpact (2025) Thailand: Kitchen of the World Kitchen of the World: Thailand's Global Food Ambition & Progress - Thai Impact | Thailand Travel, Culture, Food & Local Vibes Letöltve: 2025.09.19.

The Nation (2025) Thailand's World-Class Food Industry Powers Global Markets *The Nation* 2025. szeptember 16. Thailand's World-Class Food Industry Powers Global Markets Letöltve: 2025.09.19.

Thaiföldi Kereskedelmi Minisztérium: Thai gazdaság Thai gazdaság - Thai Trade Center Budapest Letöltve: 2025.09.19.

The Times of India (2020) 'Looks delicious' PM Modi responds to Australian PM1s 'ScoMosas' tweet *The Times of India* 2020. május 31. Narendra Modi: 'Looks delicious': PM Modi responds to Australian PM's 'ScoMosas' tweet | India News - Times of India Letöltve: 2025.09.19.

The UNESCO Courier (2025) Food and intangible heritage, a flavourful relationship *The UNESCO Courier* 2025. április 8. Food and intangible heritage, a flavourful relationship | The UNESCO Courier Letöltve: 2025.09.19.

Uapinyakul, W., Siripongdee, S., Pimdee, P. (2022) Antecedents of Customer Loyalty and Perceived Service Quality: A SEM Analysis of Thai Restaurant Brands *The Journal of Asian*

Finance, Economics and Business 9(7), 173–183.
o.<https://doi.org/10.13106/jafeb.2022.vol9.no7.0173> Letöltve: 2025.09.19.

Wilson, R. (2013) Cocina Peruana Para El Mundo: Gastrodiplomacy, the Culinary Nation Brand, and the Context of National Cuisine in Peru *The Journal of Public Diplomacy* 2(1), Art. 2. [tmp.1380208082.pdf.EF7Iv](https://doi.org/10.1380208082.pdf.EF7Iv) Letöltve: 2025.09.19.

UNESCO

a, Intangible Heritage: Gastronomic meal of the French Gastronomic meal of the French - UNESCO Intangible Cultural Heritage Letöltve: 2025.09.19.

b, a Szellemi Kulturális Örökség Védelmével foglalkozó Kormányközi Bizottság döntése 2013 Decision of the Intergovernmental Committee: 8.COM 8.17 - UNESCO Intangible Cultural Heritage Letöltve: 2025.09.19.

TASTY DIPLOMACY: NATIONAL CUISINES IN INTERNATIONAL RELATIONS

GASTRODIPLOMACY 2

ÁGNES KÖRNYEI

One of the more recent domains of cultural diplomacy, gastrodiplomacy, has undergone remarkable development within a short period of time, moving within only a few years from relative neglect to a recognized subject of academic inquiry. By leveraging national cuisines, gastrodiplomacy enables countries with relatively weak nation brands to enhance their cultural visibility; consequently, an increasing number of states—particularly middle powers—have employed this element of soft power to advance their political objectives. The strategic objectives of gastrodiplomacy involve the formulation of coherent messages, the establishment of supportive mechanisms to facilitate implementation, and the securing of international publicity. This study, through concrete examples, focuses on the deliberately constructed and organized governmental strategies, their key components, and aims to map the continuously expanding toolkit available for the practice of gastrodiplomacy.

Keywords: gastrodiplomacy, intangible cultural heritage, global gastronomic powerhouse, soft power, cultural diplomacy

AN ANALYSIS OF THE COST STRUCTURE OF JUDICIAL ENFORCEMENT PROCEDURES IN HUNGARY: LEGAL, ECONOMIC, AND COMPARATIVE PERSPECTIVES

ZOLTÁN SŐRE¹

*„You know it well, the poet never lies;
tell the full truth, not only that which is,
tell of that light which flames up in our brain:
when we're apart, in darkness we remain.”²*

Abstract

This study offers a comprehensive legal and economic analysis of the cost structure of judicial enforcement procedures in Hungary, with particular emphasis on the delicate balance between the remuneration and liability of enforcement officers. My commitment to the topic was inspired by my personal experience of being convicted by the court responsible for conducting the enforcement in a manner that could only be remedied through a separate lawsuit after a protracted period. This incident illustrates the absurd situation that can emerge in the performance of a public duty: the remuneration of an enforcement officer neither keeps pace with changes in the prices of goods and services nor reflects prevailing inflation and wage trends, while at the same time their liability remains for the entire claim, in all cases.

The study places particular emphasis on the irregularities identified in the reports of the Commissioner for Fundamental Rights (AJB-1876/2011,³ AJB-4756/2012⁴), such as disproportionately high costs and a lack of legal certainty. The study examines the changes and effects of the decrees governing the fees of judicial enforcement officers (14/1994. (IX. 8.) IM; 35/2015. (XI. 10.) IM; 8/2021. (X. 29.) SZTFH) and reviews relevant judicial decisions that illuminate the challenges of legal practice. It employs legal, economic, and comparative methodologies, drawing on both national and international literature and analyzing the enforcement fee systems of neighbouring countries—Austria, Croatia, Serbia, Slovakia, Slovenia, and Romania. Particular attention is devoted to the relationship between enforcement officers' remuneration and that of other legal professions, as well as its impact on debtors, compliance behavior, and the overall efficiency of enforcement. The research seeks to identify weaknesses in the current system and to formulate recommendations aimed at enhancing legal certainty and efficiency, while also taking into account economic rationality and lessons derived from international experience.

¹ Dr. Zoltán Sőre PhD-student, Doctoral School of Law and Political Sciences, Károli Gáspár University of the Reformed Church. s.zoltan.vh@gmail.com. Consultant: Dr. habil. Nándor Máté Birher PhD Associate Professor, Head of Department, Department of Legal History, Legal Theory and Church Law and Dr. habil. Czine Ágnes PhD.; s.zoltan.vh@gmail.com; ORCID: 0009-0000-6422-9240

² Excerpt from the poem "Welcome for Thomas Mann" by Attila József; translated by Zsuzsanna Ozsváth and Frederick Turner.

³ AJB-1876/2011, "On the remuneration of enforcement officers and legal representatives of the enforcing party", retrieved 4 March 2024 Retrieved: 4 March 2024.

⁴ AJB-4756/2012, "On the Costs of Enforcement Proceedings", Retrieved 4 March 2024

Keywords: remuneration of judicial officers, cost structure, fee regulations, efficiency, legal certainty

Introduction: The Significance and Costliness of Judicial Enforcement in Hungary

An effective and fair judicial enforcement procedure is of fundamental importance for upholding the rule of law and ensuring legal certainty. In a constitutional state, it is essential that court decisions be enforceable, and that legal certainty be underpinned by transparency, predictability, and the calculability of procedural costs. The operation of the enforcement system is not merely a legal matter but also a fundamental social and, undeniably, economic concern that directly influences public trust in the rule of law and economic stability. As has been aptly observed, “if the enforcement system is weak or easily circumvented, this inevitably leads to the devaluation of court decisions, the erosion of legal consciousness, and a violation of the rule of law.”

Accordingly, addressing cost-related issues is not merely a matter of alleviating individual burdens, but also of safeguarding the integrity of the legal system and fostering broader public trust.

In Hungary, the costs associated with judicial enforcement procedures – particularly the remuneration of independent judicial enforcement officers – have long been the subject of debate and have increasingly overshadowed the professional challenges of the field. In recent years, numerous concerns have been voiced regarding disproportionately high fees, especially in cases involving low-value claims or multiple jointly liable debtors.

The first legislative step towards addressing this issue was taken with the adoption of Act XC of 2001, which amended the provisions of Act LIX of 1993 on the Parliamentary Commissioner for Citizens’ Rights to allow the ombudsman to investigate the activities of independent judicial enforcement officers. This amendment explicitly extended the jurisdiction of the Parliamentary Commissioner to encompass enforcement officers (Juhász, 2007). Under the current law on the Commissioner for Fundamental Rights, any person may submit a complaint against an enforcement officer if they believe that the officer’s actions or omissions violate, or pose a direct threat to, their fundamental rights, provided that all legal remedies have been exhausted or are unavailable.⁵

The Commissioner for Fundamental Rights (AJB) has identified constitutional concerns regarding enforcement costs in several reports (AJB 1876/2011, AJB 4756/2012), highlighting potential violations of legal certainty and the right to a fair procedure. According to the AJB’s findings, enforcement fees may, in certain cases, be disproportionately high in relation to the value of the claim—particularly in proceedings involving jointly liable debtors. This situation underscores a fundamental tension between financing the state’s coercive apparatus and safeguarding the fundamental rights of citizens. The concern arises not only from the nominal amounts charged, but also from the disproportion between the fee structure (such as success fees or fixed fees) and the value of the claim, which may itself give rise to constitutional doubts.

This study aims to provide a comprehensive legal and economic analysis of the cost structure of judicial enforcement procedures in Hungary and to formulate recommendations for enhancing legal certainty and procedural efficiency.

⁵ Section 18 (1) (k) of Act CXI of 2011

Detailed Analysis of the Cost Structure of the Hungarian Enforcement System: Remuneration and Proportionality in the Work of Independent Judicial Enforcement Officers

The cost elements arising in judicial enforcement proceedings are diverse. Some are incurred even before the enforcement procedure formally begins – at the stage of ordering enforcement, such as the issuance of an enforcement order or writ of execution. These costs are already embedded in the enforceable instrument transmitted to the independent judicial officer (Trunkos, 2012). Other cost components arise directly from the judicial officer's activities. Inevitably, the application of state coercion in response to non-compliance with voluntary performance generates additional expenses. Owing to the nature of the proceedings, these costs can be grouped into two main categories: those related to the ordering of enforcement and those related to its execution (Petrovicz, 2014). This study focuses exclusively on the latter.

In Hungary, the remuneration of independent judicial officers comprises several components: enforcement costs generally consist of a service fee, a lump-sum cost reimbursement, disbursements, and a collection commission. A judicial officer's earnings depend on the number of cases handled, the value of the claims, and the outcome of the proceedings. The regulations governing these components have undergone several amendments, each significantly influencing the overall cost of enforcement. A thorough understanding of the relevant decrees – 14/1994. (IX. 8.) IM; 35/2015. (XI. 10.) IM; and 8/2021. (X. 29.) SZTFH – is essential to grasping the nature and impact of these changes.

The judicial officer's service fee is calculated as a percentage of the claim value, subject to minimum and maximum thresholds, and is tied to the initial claim amount under both current and previous regulations. For instance, under the 1994 regulation, the service fee for enforcement cases below HUF 100,000 was set at HUF 4,000. This was increased to HUF 9,000 under Decree 35/2015 IM and retained by Decree 8/2021 SZTFH. Until 28 June 2013, however, the regulation did not fix the calculation base to the claim value as of the date the enforcement case was received. As a result, both the service fee and the associated lump sum cost reimbursement rose in proportion to the growth of the claim. This approach was altered by Section 1 of Decree 6/2013 (V. 30.) KIM, which amended several justice-related ministerial decrees. Consequently, cost calculations based on subsequent changes to the claim became detached from its actual status. In my view, the apparent increase in service fees is therefore only superficial.

The lump sum cost reimbursement has always been linked to the amount of the service fee,⁶ so any change to the latter has inevitably affected the former. This lump sum is intended to cover⁷ general office and administrative expenses and, with some exceptions⁸ typically amounts to 75%, 50%, or 35% of the service fee. In cases of debtor compliance, the judicial officer is entitled to a collection commission, calculated as a percentage of the amount recovered. Decree 35/2015 IM, however, reduced the previously applicable rates (e.g., from 10% to 8% for amounts recovered under HUF 100,000) and introduced an upper limit.

As noted in the introduction, the reports of the Commissioner for Fundamental Rights (AJB-1876/2011 and AJB-4756/2012) emphasized that judicial officer fees –

⁶ Decree No. 8 of 2021 (X. 29.) Section 6., 8. (6), 10. (1) a) – b), 12., 17., 18. (1) a) – c), és 18. (2), 27.

⁷ Decree No. 8 of 2021 (X. 29.) Section 6.

⁸ The travel cost allowance (HUF 2,500 or HUF 3,500) and the service of process cost allowance (HUF 1,500) are fixed amounts.

particularly in proceedings involving jointly liable debtors – may be disproportionately high in relation to the value of the claim, thereby violating the constitutional requirement of legal certainty. According to the Commissioner, excessive costs can discourage debtors from making payments and may exacerbate their indebtedness. The fee structure, especially the calculation of fixed fees and collection commissions, can produce paradoxical effects. Fixed fees may impose disproportionately heavy burdens in low-value cases, while commissions are calculated on the full claim amount, irrespective of any partial waivers. This accounting method can further increase the burden on debtors and discourage compliance, as enforcement costs may become detached from the actual amount recovered. The disparity between the fee structure and the sums actually recovered reveals a structural flaw in the system, which can result in disproportionate outcomes.

However, I must emphasize that, in my view, the report’s conclusion – that high enforcement costs deter debtors from paying – is logically flawed. Debtors are already in default, whether through fault or not, and, following a final court decision, become subject to state coercion. Before enforcement proceedings are initiated, several avenues are available to avoid them – such as reminders, payment concessions, rescheduling, debt replacement, settlement, or contesting the claim in court. Failure to make use of these opportunities suggests that the individuals concerned were not primarily deterred by enforcement costs, but rather were indifferent to them.

If the authorities responsible for applying state coercion lack adequate resources, their ability to perform their duties is hindered, and may even be rendered impossible. Moreover, a weak system encourages individuals to take on obligations without fear of consequences. From a legal perspective, it is deeply concerning that the waiver of a claim – which has clear accounting and tax implications – can be regarded as a rational economic decision. Such a unilateral decision by the creditor significantly affects the rights or legitimate interests of others and benefits those who fail – or are temporarily unable – to meet their obligations, without extending comparable fairness to those who do fulfil theirs.

The table below provides a detailed overview of the principal components of court judicial officers’ remuneration, as set out in the relevant decrees:

Table 1. Evolution of the Cost Components of Judicial Officers’ Fee Structures under the 1994, 2015, and 2021 Decrees

Cost Element / Regulation	Decree 14/1994 (IX. 8.) IM (Original Regulation - as published)	Decree 35/2015 (XI. 10.) IM (Amendments and Clarifications)	Decree 8/2021 (X. 29.) SZTFH (Latest Major Amendment)
Service Fee	Tiered fee based on the value of the case, with minimum and maximum limits. E.g., for a case value below HUF 100,000, the fee is HUF 4,000.	Clarifications in the tiered fee system according to case value. In some cases, the fee increased – e.g., for case values under HUF 100,000, the service fee rose from HUF 4,000 to HUF 9,000. Introduction of fee caps.	Maintains the tiered, percentage-based system, with refinements and clarifications in fee determination. (E.g., for case values under HUF 100,000: HUF 9,000.) Fee caps remain.

Cost Element / Regulation	Decree 14/1994 (IX. 8.) IM (Original Regulation - as published)	Decree 35/2015 (XI. 10.) IM (Amendments and Clarifications)	Decree 8/2021 (X. 29.) SZTFH (Latest Major Amendment)
Flat-Rate Costs	General flat-rate costs (as a percentage of case value, with minimum/maximum limits) and travel cost allowance.	Distinction made between general and travel flat-rate costs, with clarified percentage rates and upper limits.	Maintains the general and travel flat-rate costs, with updated percentage rates and upper limits.
Commission	Payable to the judicial officer in case of debtor's performance, based on the percentage of the recovered amount.	The commission rate was modified, typically reduced. E.g., for recovered amounts under HUF 100,000: from 10% to 8%. Upper limit introduced.	No changes compared to the previous regulation; still calculated as a percentage of the recovered amount. The upper limit remains.
Cash Expenses	Directly related and duly justified costs of enforcement (e.g., postage, transportation, sealing and opening costs, witness fees). Initially advanced by the creditor/judicial officer, but may be reimbursed by the debtor/creditor.	Defined and clarified the scope of cash expenses and the method of accounting.	Maintains the reimbursement system of cash expenses, with clarifications. The regulation specifies which costs qualify as reimbursable expenses.

Source: own work

For debtors, enforcement-related costs can pose a problem at least as serious as the repayment of the debt itself. Under the previous regime, each procedural act in enforcement proceedings was associated with a corresponding fee, reflecting the “directing role” of the enforcing party in the process. Amendments to the Act on Judicial Enforcement (Vht.) have introduced several provisions expressly aimed at improving the debtor’s position. One such provision stipulates that enforcement shall not proceed where the realization of the claim would not be justified on grounds of expediency, economic efficiency, or financial considerations – that is, where the workload and cost burden of the proceedings would significantly exceed the amount to be recovered.

After the entry into force of the Vht., a significant shift occurred: the act no longer set out the principles of the fee schedule, instead referring the matter to separate legislation. This legislation introduced a so-called “summary fee schedule,” under which the judicial officer’s service fee was determined on the basis of the case value, specific procedural

acts, or the duration of the proceedings. At the same time, the statutory threshold for the collection of “insignificant” (bagatelle) debts was abolished (Kormos, 2002).

Uncertainty in the Interpretation of Law and the Diversity of Judicial Practice

Overview and Analysis of Relevant Judicial Decisions

It has become a fundamental expectation that enforcement by judicial officers be conducted lawfully, professionally, and empathetically. The objectivity of enforcement is maintained through adherence to professional standards. In theory, professionalism serves as a safeguard for objectivity over subjectivity. In practice, however, certain professional matters may be approached in multiple ways, even while maintaining objectivity. Consequently, the notion of absolute objectivity in professional activity remains open to question.

According to Weberian theory, professionalism can be achieved only if the rules governing the activity are clear and transparent. Effective functioning therefore requires precise regulation. At this point, lawmaking and enforcement intersect, forming a cornerstone of the rule of law. The applicable rules extend to even the smallest details of official activity (Birher, 2022).

Based on these considerations, it should be emphasized that, with regard to judicial decisions as manifestations of objectivity, Section 163 (2) of Act CLXI of 2011 on the Organization and Administration of Courts provides that “publication is not required.” In my view, this clearly means that courts are under no legal obligation to publish their rulings. However, the provision does not preclude the publication of decisions rendered in enforcement proceedings. It is reasonable to presume that the current lack of institutional capacity limits the practical realization of the demand for access to such rulings. At present, neither the courts nor legal practitioners have sufficient access to the substance of individual rulings to study and apply consistent judicial practices.

Nevertheless, there is a genuine opportunity for judicial officer associations to initiate the establishment of a database of anonymized rulings – at least from second-instance courts – aimed at fostering consistent jurisprudence.

Interpretive uncertainties in the regulations on judicial officer remuneration, combined with divergent judicial practices, significantly diminish the predictability of enforcement proceedings and undermine the principle of legal certainty. According to Petrovicz’s study, courts interpret and apply the provisions on enforcement costs inconsistently, creating uncertainty as to the legality of recoverable expenses (Petrovicz, 2014). This legal uncertainty not only renders proceedings unpredictable for the parties but also increases the burden on the courts and, over time, erodes trust in the legal system.

A detailed examination of judicial decisions, illustrated with specific examples, can serve to substantiate these concerns.

Szombathely Regional Court of Appeal – Order No. Pkf.20.539/2020/3/I

Summary

The applicant (claimant) challenged the provision of the fee schedule mandating the payment of a collection commission, arguing that it was disproportionate to the amount

actually recovered and failed to reflect the principle of proportionality in enforcement. The applicant further contended that no tax liability arose under applicable tax law. The case concerned an enforcement objection relating to the calculation of the judicial officer's commission and service fee.

The district court upheld the objection and ordered the judicial officer to pay 20% of their service fee. On appeal, however, the regional court overturned this decision and dismissed the objection, holding that the judicial officer's conduct did not violate the law and that the service fee was not subject to reduction.

The dispute illustrates the persistent legal uncertainties surrounding the lawfulness of calculating judicial officers' fees – particularly the collection commission and service fee – even in cases where the debtor has complied with the obligation or the claim has been waived.

Relevance

This decision underscores the legal controversies surrounding the lawfulness of judicial officer remuneration, particularly in the calculation of collection commissions and service fees, irrespective of whether the debt was recovered or the claim was waived. It demonstrates that divergent interpretations of fee-related regulations continue to undermine legal certainty.

Budapest Regional Court of Appeal – Order No. 48.Pkf.636.090/2019/2

Summary

Similar to the previous case, the applicant (enforcing party) challenged the amount of the commission stipulated in the fee schedule. The court held that the collection commission must be calculated on the basis of the total amount of the claim, irrespective of whether part of the claim is later waived. It further ruled that the enforcing party's decision to waive the debt is irrelevant to the judicial officer's entitlement to the commission. The court upheld the fee schedule applied by the judicial officer.

Relevance

This decision is significant in understanding the method of calculating the collection commission, as it demonstrates that enforcement costs may be independent of the amount actually recovered. Although, at first glance, the ruling might suggest an increased burden on the debtor, the fee schedule in question was issued against the enforcing party. This indicates that the debtor had either fulfilled the obligation to the enforcing party or that the enforcing party had waived the claim – meaning the debtor's financial burden did not increase. At most, the rules of financial settlement may have been breached. However, any consequences arising from such a breach would not directly affect either the debtor or the enforcing party and thus fell outside the scope of the court's assessment in this ruling.

Szombathely Regional Court of Appeal – Order No. Pkf.20.551/2020/3/1

Summary

In this case, the court reviewed an enforcement objection concerning the judicial officer's fees, which had been calculated on the basis of the total value of the case rather than the amount actually recovered. The first-instance court upheld the objections raised by both the debtor and the enforcing party, annulled the judicial officer's measure, and ordered the judicial officer to forfeit 20% of the service fee.

On appeal, the regional court overturned the first-instance decision, rejected the objections of both the debtor and the enforcing party, and upheld the judicial officer's action. The court held that the judicial officer's conduct did not violate the law and that the related costs were therefore not subject to reduction.

Relevance

This decision again addresses the legality of judicial officer fee calculations and reinforces the judicial practice that the lawfulness of judicial officer actions and the correctness of their fees must be subject to review. However, it also confirms that any agreement between the debtor and the enforcing party cannot override the statutory rules governing fee calculation.

Gyula Regional Court of Appeal – Order No. 15.Pkf.25.208/2025/2

Summary

The court confirms that the judicial officer's obligation to issue a fee schedule and the claimant's duty to reimburse enforcement costs remain in effect even if the enforcement procedure is suspended under Section 52(b) of the Act on Judicial Enforcement (Vht.). The court upheld the first-instance decision and dismissed the enforcing party's objection, which was based on the argument that the fee obligation only arises in cases suspended under Section 52(d) of the Vht.

The ruling emphasizes that issuing a fee schedule is mandatory upon administrative closure of the case, and reimbursement of the costs is the responsibility of the enforcing party – unless a statutory exception explicitly provides otherwise.

Relevance

This decision highlights that the obligation to account for enforcement costs may be broader than some parties assume. Significant costs can arise even when the enforcement procedure is suspended, and neither the Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK) nor the judicial officer is required to bear them. It affirms that the fee schedule must be issued upon case closure and that cost reimbursement is the responsibility of the enforcing party – demonstrating that cost obligations may exist even when enforcement is not actively ongoing.

The judicial decisions referenced collectively indicate that the relevant legal provisions lack sufficient clarity, leading to ongoing interpretive disputes that, in turn, prolong enforcement proceedings. Even unsuccessful proceedings have frequently resulted in conflicts between the judicial officer and the enforcing party.

A frequently cited precedent in multiple rulings is Decision No. BDT.2002.645.9 Regarding this decision, Hanzó argued – in the context of suspended enforcement procedures – that “judicial practice to this day relies on a now-repealed provision and earlier rulings based on it (e.g., BDT.2002.645) for justification, which is likewise unlawful (Hanzó, n. d.). She further noted that, in suspended cases, the intention of the legislator was allegedly to share the cost risk between the enforcing party and the judicial officer, thereby incentivizing the independent judicial officer to continue working substantively.

However, in Hanzó’s view, this interpretation is flawed: enforcement procedures are initiated at the cost risk of the enforcing party, not the judicial officer. Suspension does not constitute final cost liability but merely reflects the procedural status at a given moment, which may change if the proceedings are resumed under appropriate conditions. In such cases, final cost settlement has not yet been determined, and enforcement expenses are advanced by the enforcing party in accordance with Section 34 (1) of the Act on Judicial Enforcement (Hanzó, n. d.).

In contrast, Gyovai maintains that upon the administrative closure of an enforcement case, it is the judicial officer’s obligation to issue a fee schedule (Gyovai, 2014). If the amount specified in the fee schedule exceeds the enforcement costs advanced at the commencement of the proceedings, the difference must be recorded as a payable balance. At this stage, however, the enforcing party cannot yet be required to pay, since that party has merely advanced the amount and the ultimate cost is borne by the debtor. In such cases, the judicial officer must account for the advance and indicate the outstanding amount as a pending balance. According to Gyovai, neither party can be compelled to pay this difference at this point, as the outcome of the proceedings remains uncertain (Gyovai, 2014).

In my view, suspension reflects a procedural status rather than a prediction of the final outcome of the enforcement proceedings. If, upon administrative closure, enforcement costs remain – particularly actual out-of-pocket expenses advanced by the judicial officer or travel cost allowances incurred in the course of their work – it would be paradoxical to assert that the judicial officer should bear these costs. This position, I believe, is reinforced by the decision of the Gyula Regional Court in Order No. 15.Pkf.25.208/2025/2.¹⁰

⁹ When a claim is uncollectible and no payment is recovered by the enforcing party from the debtor’s obligation, the judicial officer – although required to issue a fee schedule even in the event of suspension – may not call upon the enforcing party to pay or bear any additional costs beyond the previously advanced enforcement expenses.

¹⁰ Gyula Regional Court of Appeal – Order No. 15.Pkf.25.208/2025/2

Summary

The case concerned the interpretation of a judicial officer’s entitlement to issue a fee schedule in suspended enforcement proceedings. The enforcing party argued that payment obligations under Decree No. 8/2021 (X. 29.) of the Regulatory Authority for Supervisory Activities (Vdsz.) apply only in cases of suspension under Section 52(d) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement (Vht.). In all other suspension cases – such as those under Section 52(b) – there would be no legal basis for imposing a fee payment obligation. On this basis, the enforcing party claimed that the judicial officer’s request for payment was unlawful.

The judicial officer, however, contended that while the Vdsz. contains provisions specific to administrative closures under Section 52(d) Vht., it also mandates fee issuance in broader circumstances. Referring to Section 28(3)(g)–(h) of the Vdsz., the judicial officer maintained that issuing the fee schedule was lawful and that neither the Vht. nor any higher-ranking legislation requires judicial officers to advance or bear enforcement costs. Consequently, any statutory rule to the contrary would be invalid under the principle of legal hierarchy.

The court held that, under Section 28(1) of the Vdsz., the judicial officer is obliged to issue a fee schedule within 15 days of the administrative closure of the proceedings. The schedule must include all applicable

Based on the above, only Hanzó's reasoning appears compatible with the interpretive principles set out in Article 28 of the Fundamental Law of Hungary.¹¹

It may be concluded, based on the cases discussed and earlier literature on fee regulation, that the parties involved – and even the courts – have often interpreted the fee rules differently. As a result, the costs owed to judicial officers are frequently challenged during proceedings (Pap, 2024). This divergence in interpretation presents a serious legal issue, one for which even first- and second-instance courts often reached conflicting conclusions, thus creating inconsistency in judicial practice.

This longstanding uncertainty in the application of the law not only renders proceedings unpredictable for the parties and casts doubt on the legality of the judicial officer's actions, but also increases the burden on the courts and, over time, undermines public trust in the legal system.

Differences Between Notarial and Judicial Fees

The reports of the Commissioner for Fundamental Rights, as referenced in this study, highlight that the cost of performing the same official function – namely, the issuance of an enforcement clause – may vary significantly depending on whether it is carried out by a notary public or a court. Such discrepancies raise concerns regarding legal certainty and the right to a fair procedure.

The State Audit Office of Hungary (ÁSZ) has likewise addressed the issue of notarial and enforcement-related fees, noting that both professional bodies perform public functions for which they are entitled to remuneration prescribed by law. Divergent fees for identical public tasks may not only infringe the principle of equal treatment but also create distortions in competition. Creditors will naturally opt for the more cost-effective route, which can, in turn, impose unjustifiably unequal burdens on debtors.

This phenomenon reflects a lack of coherence within the legal system: differing fee structures for identical delegated public authority tasks risk creating an unfair legal environment, contrary to the principles of transparency, consistency, and the rule of law.

The Impact of Additional Costs on the Debtor's Burden

Various additional costs incurred during enforcement proceedings – such as the fees of legal representatives or court-appointed guardians – further increase the burden on debtors and contribute to the overall high cost of the system. Reports by the Commissioner for Fundamental Rights have also examined the remuneration of in-house

items – such as the service fee, cost reimbursements, collection commission, and any other entitlements of the judicial officer – as expressly provided by the regulation.

In line with this, Section 28 (3) h) of the Vdsz. requires that the fee schedule must include the amount of costs and fees not covered by the proceeds of enforcement, along with information on the method and deadline by which the enforcing party must settle these costs with the judicial officer.

The court emphasized that only an explicit legal exemption could override this general obligation in cases of suspension under Section 52(b) of the Vht., but such an exemption does not exist in the current text of the Vdsz. Accordingly, the judicial officer acted lawfully in issuing the fee schedule and claiming the uncovered enforcement costs from the enforcing party.

¹¹ Article 28 – Interpretation of Laws by Courts

In the application of laws, courts shall interpret the text of the law primarily in accordance with its purpose and with the Fundamental Law. In establishing the purpose of a law, its preamble and the justification for its adoption or amendment shall primarily be taken into account. When interpreting the Fundamental Law and other laws, it shall be presumed that they serve moral and economic purposes in accordance with common sense and the public good.

legal counsel and attorneys, noting that numerous past complaints have concerned the disproportionate nature of such fees.¹²

The cumulative effect of multiple cost elements – judicial officer fees, notarial fees, legal representation fees, and others – can create a “cost spiral” that renders even small claims unmanageable for debtors. This accumulation of costs may also reduce the efficiency of claim recovery, diminishing the actual percentage of returns to the creditor even in partially successful enforcement cases.

The Commissioner for Fundamental Rights has previously observed that the total cost of enforcement proceedings can reach a level that undermines the overall success of the process, as debtors may choose to conceal their assets rather than pay a significantly increased total debt. This reflects a systemic dysfunction in which the magnitude of cumulative costs undermines the very purpose of enforcement, creating a negative feedback loop: financial pressure discourages repayment, leading to delays or outright failure of the proceedings – and generating further costs.

In my view, however, the Commissioner’s conclusion regarding asset concealment and the debtor’s willingness to pay increased debts appears to rest on a subjective assessment rather than on objective statistical evidence. That said, it remains evident that both debtors and enforcing parties share an interest in minimizing enforcement costs, while courts and judicial officers currently lack effective tools to address situations where the parties mutually agree to suspend or stay the proceedings.

The Economic Reality of Judicial Officer Remuneration: Changes in Real Value and the Evolution of Enforcement Fees under the Relevant Decrees

When it comes to enforcement costs, the interests of the participants in the proceedings differ markedly for understandable reasons. Both the debtor and the enforcing party – who may be required to advance enforcement costs – have a clear interest in minimizing the financial burden of enforcement, that is, ensuring that fees are set as low as possible.

While it is undeniable that debtors could, in theory, avoid enforcement and its associated costs entirely through voluntary compliance, for some this may not represent a realistic option. By contrast, the independent judicial officer has a legitimate interest in ensuring that all costs incurred in the course of enforcement activities are recovered and that remuneration provides a level of financial security proportionate to the responsibilities of the role.

It is apparent – even without detailed empirical proof – that this is also a matter of public interest: if the judicial officer profession does not offer an income commensurate with the high legal responsibilities involved, the recruitment and sustainability of the independent court judicial officer system may be jeopardized. Ultimately, this would undermine the effectiveness of the entire enforcement framework.

Accordingly, the cost of enforcement is a critical consideration for all actors in the enforcement process, and its precise and predictable regulation is a fundamental interest shared by all (Gárdosi, 2017).

Importantly, the judicial officer does not operate in a free market environment offering services at competitive prices. Rather, judicial officers act as agents of state authority, and their remuneration – including service fees, flat-rate cost reimbursements, out-of-pocket expenses, and commissions – is determined by a decree formerly issued

¹² State Audit Office of Hungary. (2021). *Analysis of Notarial and Enforcement Activities*.

by the Minister of Justice and now by the Regulatory Authority for Supervisory Activities (SZTFH).

This analysis begins with Decree No. 14/1994 (IX. 8.) of the Minister of Justice, adopted in connection with the entry into force of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement. At that time, the lowest judicial officer service fee – for cases under HUF 100,000 – was set at HUF 4,000. This was subsequently increased to HUF 9,000 under Decree No. 35/2015 (XI. 10.) IM, and this amount was retained by the most recent amendment, Decree No. 8/2021 (X. 29.) SZTFH, which effectively froze the fee structure at the levels established six years earlier.

Comparison with Minimum Wage and Inflation Trends

Based on the data presented below, it is evident that the lowest judicial officer service fee prescribed in judicial enforcement regulations has significantly lagged behind both minimum wage growth and inflation over the past three decades.

According to the Hungarian Central Statistical Office, between 1994 and 2024 the minimum wage increased more than twenty-five-fold (from HUF 10,500 to HUF 266,800), whereas the lowest judicial officer fee increased only 2.25-fold (from HUF 4,000 to HUF 9,000). Had the fee kept pace with minimum wage growth, the original HUF 4,000 base fee would exceed HUF 100,000 today.

Similarly, between 1994 and 2023 cumulative inflation reached nearly 994%, effectively multiplying consumer prices almost tenfold. Yet the HUF 4,000 fee from 1994 had risen to only HUF 9,000 by 2023. If adjusted in line with inflation, the fee would have reached approximately HUF 40,000 in that year.

This represents a substantial decrease in the real value of judicial officers' remuneration, which, over time, could significantly affect both the efficiency and the attractiveness of the profession. In the longer term, such trends may also jeopardize the effective functioning of the justice system itself.

The table below presents a detailed comparison of the lowest statutory judicial officer fee with minimum wage growth and inflation trends:

Development of the Lowest Judicial Officer Service Fee in Relation to Minimum Wage Growth and Inflation, 1994–2024

Table 2. Comparison of Judicial Officer Fees with Minimum Wage and Inflation

Period / Year	Minimum Wage (HUF/month)	Actual (Lowest) Fee (HUF)	Change Basis	Fee Indexed to Minimum Wage (HUF)	Fee Indexed to Inflation (HUF)
1994 (Base)	10500	4000	-	4000	4000
2015	105000	9000	Min. wage increase: 10x	40000	19520
2021	167400	9000	Min. wage increase: ~15.94x	63760	24000

2023	232000	9000	Min. wage increase: ~22.10x	88400	39760
2024	266800	9000	Min. wage increase: ~25.41x	101640	N/A

Source: own work

The Conflict Between Debtor and Judicial Officer Perspectives on the Declining Real Value of Judicial Officer Fees

This analysis highlights the contradictions within the current fee regulation system and raises legitimate questions about the objectivity of the reports issued by the Commissioner for Fundamental Rights. While the Commissioner has previously drawn attention to disproportionately high fees – particularly in relation to the former HUF 4,000 minimum fee in low-value enforcement cases – the real value of this fee has declined sharply when measured against both minimum wage growth and inflation.

From the debtor’s perspective, the present HUF 9,000 fee represents a far smaller financial burden for a minimum-wage earner today than the HUF 4,000 fee did in 1994. Although the problem of disproportionality may persist in cases involving very small, so-called “trivial” claims, broader economic trends indicate that both fixed and percentage-based fees have been substantially eroded by inflation. In such low-value cases – such as parking fines, public transport violations, or unpaid highway tolls – the main burden on the debtor is not the enforcement fee itself, but rather the exponential increase of the base claim over time, or, in some cases, legal representation costs arising from settlement agreements. Moreover, payment notices alone often fail to prompt compliance, as debtors may assume that small-value claims will not be pursued through enforcement at all.

From the judicial officer’s perspective, however, the declining real value of fees threatens the financial viability of judicial officer’s offices, irrespective of the case value. In my view, profitability and procedural efficiency are directly correlated; thus, fee freezes – or, even more so, fee reductions – are likely to undermine the speed and effectiveness of enforcement proceedings. As demonstrated in the previous table, efficiency cannot be sustained solely by freezing fees, and certainly not by lowering them, even in the hypothetical scenario of increased case volumes.

An increase in the number of cases naturally results in a higher workload; however, given the special legal frameworks introduced in recent years (for example, during the COVID-19 pandemic and the ongoing state of emergency related to the war), there has been little to no growth in either the number of enforcement cases or the aggregate value of claims.

The sharp decline in the real value of judicial officer remuneration therefore exposes a latent systemic tension: while debtors – particularly in small-claim cases – may still perceive the fees as high, the handling of such low-value matters is becoming increasingly unprofitable for judicial officers. Over time, this may lead to a decline in service quality or to the gradual neglect of small claims, creating a lose–lose situation that underscores the need for a comprehensive reform of the fee structure.

In conclusion, both the proportionality and the incentive function of judicial officer remuneration are at risk. If this balance is not restored, it may ultimately erode public confidence in the enforceability of final judicial decisions.

Comparative International Analysis: Lessons from the Enforcement Systems of Austria, Croatia, Serbia, Slovakia, Slovenia, and Romania

A comprehensive understanding of the cost structure of the Hungarian enforcement system requires an international perspective, particularly through the examination of practices in neighbouring countries. The enforcement fee systems of Austria, Slovakia, and Serbia – each reflecting distinct regulatory philosophies and institutional arrangements – offer markedly different approaches. Analysing these models may yield valuable insights into enhancing cost-efficiency, proportionality, and transparency within the Hungarian framework.¹³

The *EU Enforcement Atlas* project provides a comparative report offering an overview of enforcement mechanisms in civil matters across the European Union. Effective enforcement of judicial decisions is a cornerstone of the European Area of Justice. At present, however, enforcement remains primarily within the national competence of the Member States, and there is a notable lack of accessible, user-friendly information on the operation of these systems.

The aim of the *EU Enforcement Atlas* project is to bridge this information gap by mapping the various enforcement regimes across the European Union. The report examines the core pillars of national enforcement systems, including:

- legal frameworks;
- institutional structures of enforcement;
- procedural mechanisms; and
- associated costs of enforcement.

The status of enforcement agents (judicial officers, court officers) varies significantly between Member States:

- in some jurisdictions, they operate as civil servants or court officers directly subordinated to the judiciary;
- in others, they act as independent legal professionals or self-employed entrepreneurs with delegated authority from the state.

These structural differences have a substantial impact not only on the cost structure of enforcement, but also on its efficiency, legal certainty, and the level of public trust in judicial enforcement. A comparative analysis of these systems can help Hungary identify

¹³ An independent judicial enforcement system is in effect in eleven EU Member States, including Hungary, Estonia, Latvia, Lithuania, Luxembourg, the Netherlands, Slovenia, Romania, Slovakia, the Czech Republic, and Poland. In France and Croatia, enforcement agents function under a mixed legal status, whereby independent judicial enforcement officers work alongside state-employed officials performing enforcement functions. In many other Member States, enforcement agents are civil servants.

A degree in law is generally a mandatory qualification for appointment as an enforcement agent. In countries where this requirement does not apply, enforcement agents typically work as state employees under strict judicial supervision (for example, in Croatia and Austria).

Source: State Audit Office of Hungary (2021). *Analysis of Notarial and Enforcement Activities*.

and adapt best practices, particularly in relation to fee structures, cost-allocation mechanisms, and procedural safeguards.

The Three Dominant Models of Enforcement

1. **Court Enforcement Model** – The enforcement agent works under the authority of the court, and enforcement is carried out directly by the judiciary (e.g., Austria, Croatia, Cyprus).
2. **Civil Servant-Based Enforcement Model** – Enforcement agents are civil servants, and the enforcement system is organized outside the court structure, often under the Ministry of Justice or another state body (e.g., Sweden, Finland).
3. **Self-Employed Enforcement Model** – Enforcement agents are independent, self-employed professionals who finance their operations through regulated fees. Their activities are monitored and supervised by the state. Hungary belongs to this category.

Regulation of Enforcement Fees

In all EU Member States, enforcement fees are regulated by law to ensure predictability and impartiality. The primary objectives of fee regulation are twofold:

- to avoid arbitrariness and safeguard the interests of both parties – the creditor, who often pays the fees in advance, and the debtor, who ultimately bears the enforcement costs; and
- to ensure equal treatment and financial stability in the remuneration of enforcement activities carried out by judicial officers, thereby preserving the dignity and impartiality of enforcement agents.

The fixed nature of enforcement fees must guarantee sufficient financial coverage for the enforcement agent to meet both operational and personal expenses, particularly as they are prohibited from engaging in other income-generating activities. Adequate remuneration is therefore a prerequisite for maintaining their independence and neutrality.

Structure of Enforcement Fees

The enforcement fee structure in most jurisdictions typically comprises three main components:

1. **Administrative fee** – covering the costs of processing the case.
2. **Activity-based fee** – compensating for the specific enforcement actions undertaken.
3. **Performance fee** – payable upon successful enforcement.

In the majority of cases, the debtor ultimately bears the enforcement costs. However, the creditor assumes the financial risk if enforcement is unsuccessful. Special provisions apply where the state acts as either creditor or debtor. For example, in Finland, judicial

authorities, tax agencies, and public prosecutors are exempt from paying enforcement fees (EU Enforcement Atlas, 2021).

Austria

In Austria, enforcement officers work within the judiciary, either as judicial officers (*Rechtspfleger*) or under the direct authority of a judge. Judges and legal officers oversee the legality of enforcement actions. The supervisory authority responsible for complaints related to enforcement activities is the "Enforcement Coordination Unit" (*Leitungseinheit Gerichtsvollzug*) at the Higher Regional Court.

Enforcement-related fees are determined by statutory regulations such as the *Rechtsanwaltstarifgesetz* (RATG), the *Gerichtskommissionärsgesetz*, and the *Exekutionsordnung* (EO – Enforcement Code) (EU Enforcement Atlas, 2021). The fees are typically linked to the value of the claim but often include flat-rate charges. Court fees are regulated by the *Gerichtsgebührengesetz* (GGG) and are generally fixed regardless of the complexity of the case (EU Enforcement Atlas, 2021).

The remuneration of judicial enforcement officers (*Gerichtsvollzieher*) is defined in Part 6 of the Enforcement Code (EO)¹⁴ and consists of a base fee, a percentage fee based on recovered amounts, ancillary costs, travel allowances, and fees for closed cases.¹⁵

The more active role of courts in the enforcement process can mitigate monopolistic pricing by enforcement agents and provide greater control over cost levels.

Croatia

In Croatia, enforcement officers (court judicial officers) are civil servants employed by the courts, with their appointment requiring prior approval from the Ministry of Justice. They are not entitled to success-based fees or any form of "extra compensation" linked to the outcome or urgency of the enforcement process. Oversight is exercised by the courts, which may revoke any unlawful or irregular enforcement actions undertaken by enforcement officers. Furthermore, all judges are subject to the supervision of the State Judicial Council, which is responsible for evaluating judicial performance and initiating disciplinary proceedings when necessary.

Enforcement officers do not bear direct responsibility toward the Ministry of Justice, even though ministerial approval is required (EU Enforcement Atlas, 2021) for new appointments or promotions.

The costs of enforcement proceedings arise at multiple levels – including the parties, the courts, and other participants involved in the enforcement process – and consist of expenses generated by or related to the enforcement proceedings. The Enforcement Act (*Ovršni zakon*) contains relatively few provisions concerning the specific costs of such proceedings.¹⁶ Typically, enforcement fees are calculated proportionally to the value of the enforcement claim.¹⁷

¹⁴ European e-Justice Portal. (n.d.). How to enforce a court decision – Austria.

¹⁵ European e-Justice Portal. (n.d.). How to enforce a court decision – Austria.

¹⁶ European e-Justice Portal. (n.d.). How to Enforce a Court Decision – Croatia.

¹⁷ European Judicial Enforcement Network. (n.d.). Croatia enforcement system e-manual

Serbia

In Serbia, enforcement agents function as self-employed professionals.¹⁸ Their remuneration is regulated by the *Law on Enforcement and Security (Zakon o izvršenju i obezbeđenju)* and the associated tariff regulation. The system typically combines fixed and percentage-based fees within a point-based framework. The enforcement agent's fee is calculated by multiplying the number of points by the value of one point, to which VAT is added, if applicable. One point is valued at 120 Serbian dinars, excluding VAT.

The collection commission in Serbia is also calculated as a percentage of the claim, but it is subject to an upper limit of 2,000,000 RSD. The Serbian tariff further specifies fees for individual enforcement actions, applying a uniform point-based system.¹⁹ While this approach provides a more detailed and potentially more transparent breakdown of costs for each enforcement step, it also introduces considerable complexity, which may increase the administrative burden and reduce the comprehensibility of fee calculations for the parties involved.

Slovakia

Slovakia also employs private enforcement officers and applies a hybrid approach that includes upper limits on remuneration. The activities of enforcement officers are primarily supervised by the Slovak Chamber of Enforcement Officers, a self-governing professional body encompassing all judicial enforcement agents. In addition, the Ministry of Justice of the Slovak Republic exercises state oversight over both the Chamber and the activities of individual enforcement agents (EU Enforcement Atlas, 2021).

In Slovakia, enforcement fees are regulated by the Enforcement Code (*Exekučný poriadok*) and related decrees. Remuneration is typically based on a percentage of the claim amount, with defined upper limits. The enforcement officer's fee is 20% of the amount recovered, but the total fee may not exceed EUR 33,000.

The advance payment regulations are also more detailed; for example, in the case of non-monetary enforcement, 50% of the estimated costs may be requested in advance.²⁰ Enforcement officers are entitled to remuneration and reimbursement of expenses, with percentage-based fees applicable for the collection of monetary claims, and fixed fees for non-monetary claims.²¹

Slovenia

In Slovenia, court enforcement agents operate under the supervision of the Ministry of Justice, the president of the local court, and the Slovenian Chamber of Enforcement Agents. These supervisory bodies may carry out inspections at any time (EU Enforcement Atlas, 2021). The enforcement of claims is regulated by the Enforcement and Security Act (ZIZ), and enforcement actions are carried out by private enforcement agents (Rijavec, 2006).

To secure compensation for their work and expenses, enforcement agents may request a security deposit from the creditor within the time frame specified in the fee schedule. The creditor is required to advance the enforcement costs in the amount and

¹⁸ Chamber of Public Enforcement Officers of Serbia (n.d.): Public executors

¹⁹ Chamber of Public Enforcement Officers of Serbia. (n.d.). Fee schedule for enforcement officers.

²⁰ Decree No. 68/2017 of the Ministry of Justice of the Slovak Republic

²¹ European Judicial Enforcement Network. (n.d.). Slovakia enforcement system e-manual.

within the deadline determined by the court. If the security deposit is not paid, the court will suspend the enforcement proceedings.

Where the costs were necessary for enforcement, the debtor must reimburse them at the creditor's request, including expenses related to searches for the debtor's assets and the costs of ex officio procedures. The enforcement agent must personally deliver the payment order for the security deposit to the creditor, accompanied by a warning about the consequences of failing to pay on time or failing to provide proof of payment. The notice must also inform the creditor of their right to request a court decision on the deposit.

If the creditor disputes the payment method, deadline, or amount of the deposit, they may submit a request to the enforcement agent within eight days of receiving the notice, asking the court to decide on the matter.²²

Enforcement fees depend on the type of enforcement procedure. Fees for enforcement on bank accounts or wages range between EUR 44 and EUR 175, while fees for enforcement against movable and immovable property range between EUR 200 and EUR 500.²³

Romania

The procedure for supervising the activity of judicial officers includes several types of oversight:

- Disciplinary oversight: This is internal to the profession and applies when a court judicial officer commits a disciplinary offense, breaches professional duties, violates legal prohibitions, or infringes professional ethical standards.
- Administrative-professional oversight: Also internal to the profession, it evaluates the technical, political, and moral conduct of judicial officers.
- Judicial oversight: This can only be exercised by external authorities, namely the courts, and relates to actions or enforcement measures taken by judicial officers in the performance of their professional duties (EU Enforcement Atlas, 2021).

The amount of the fee depends on the type of activity performed during the enforcement process, whether based on a court judgment or an enforcement order established by law. The schedule of fees is determined by the Ministry of Justice in cooperation with the National Union of Judicial Officers. The party requesting enforcement is responsible for paying the judicial officer, who is generally remunerated for each individual enforcement action undertaken.

In the enforcement of claims relating to monetary amounts, the maximum fees are as follows:

²² European Judicial Enforcement Network. (n.d.). Slovenia enforcement system e-manual

²³ European Judicial Enforcement Network. (n.d.). Slovenia enforcement system e-manual

Table 3. Claim amount related to maximum fee

Claim Amount (RON)	Maximum Fee
≤ 50,000 RON	10% of the claim value (<i>e.g., for 40,000 RON → max. fee = 4,000 RON</i>)
> 50,000 RON and ≤ 80,000 RON	5,000 RON + 3% of the amount exceeding 50,000 RON
> 80,000 RON and ≤ 100,000 RON	5,900 RON + 2% of the amount exceeding 80,000 RON
> 100,000 RON	6,300 RON + 1% of the amount exceeding 100,000 RON

Source: own work based on Costs, Romania (2020)

Thus, the fees are also determined here in progressive percentage bands, with minimum and maximum limits, which may provide protection for debtors against excessively high fees.

Comparison of the Hungarian Fee Structure: Proportionality, Transparency, Advance Payment, and Collection Commission

The previous chapter demonstrated that both the choice between a “private” or “state-run” enforcement system and the design of the fee structure – whether fixed, percentage-based, or point-based – have a decisive impact on proportionality, transparency, legal certainty, and, in my view, the overall effectiveness of the system.

A central issue in implementing any legislative decision lies in the range of tools available to the enforcement authorities. The legal framework can be considered adequate only if it ensures the widest possible array of instruments within lawful boundaries. The greater the discretion granted to the enforcement authority in applying these tools, the higher the likelihood of achieving successful enforcement. At the same time, a parallel constitutional requirement must be met: safeguarding the rights of the obligated party. This dual imperative – protecting the debtor’s rights while ensuring procedural efficiency – presents a persistent and complex challenge for legislators (Balogh et al, 2019).

In my view, it is clear that, beyond the availability of enforcement tools and the protection of the rights of both debtor and creditor, effective legal enforcement can only be ensured if adequate financial and human resources are in place. It is essential to guarantee that the professionals involved in the procedure are not only technically competent, but also fair, impartial, and committed to acting with a high sense of responsibility.

"When citizens not only observe that their case is handled by knowledgeable and competent state officials and professionals, but also perceive – and can be confident – that their matters are managed by fair, conscientious, moral, impartial, independent, responsible, and upright individuals, the perception of a fair procedure becomes self-evident, even if the outcome is unfavourable to them (Benke et al, 2022)."

In Hungary, the reports of the Commissioner for Fundamental Rights – although, in my view, open to debate – have highlighted the disproportionality of the fee system and the lack of legal certainty. The Hungarian regulatory framework seeks to capitalize on the advantages of the private enforcement model, namely efficiency and the shifting

of operational costs onto creditors and debtors. However, unclear regulations, combined with inconsistent legal interpretations and practices, inevitably magnify the disadvantages of this model, particularly disproportionality and legal uncertainty. From the debtor's perspective, an effective enforcement system is inherently less desirable, whereas inefficiency generates legitimate concerns for the creditor. In my opinion, reconciling these conflicting interests into a true equilibrium is likely to remain a theoretical construct. Any measure or reform effort is unlikely to yield universal social satisfaction, which explains the persistent criticism directed at both the system and its actors.

The following table – without claiming completeness – presents an overview of the main features of the enforcement fee structures in Hungary, Austria, Slovakia, Serbia, Romania, and Slovenia.

Table 4. Comparative Table of the Main Characteristics of the Enforcement Fee Structures in Hungary, Austria, Slovakia, Serbia, Romania and Slovenia

Characteristic	Hungary	Austria	Slovakia
Legal status of enforcement agent	Independent judicial enforcement officer (private)	Court employee	Independent judicial enforcement officer (private)
Types of fees	Service fee (tiered, percentage-based, fixed minimum), cost allowance, collection commission (percentage), out-of-pocket expenses	Value-based, often fixed (flat) fees, fees for enforcement actions	Percentage of collected amount (success fee), fixed lump sum costs
Fee caps	Caps on collection commission (e.g., HUF 4 million)	Fixed maximums for some fees, typically flat fees	Cap on total remuneration (e.g., EUR 33,000)
Transparency	Complex, influenced by judicial practice, interpretative uncertainties	More transparent, flat fees calculable in advance	Relatively transparent with fee caps
Advance payment	Creditor advances service fee and cost reimbursement	Creditor pays advance flat fee based on claim value	Advance may be requested for 50% of estimated costs and flat fees

Calculation of collection commission	Based on collected / total claim amount	Percentage of collected amount	20% of collected amount
Characteristic	Serbia	Romania	Slovenia
Legal status of enforcement agent	Public notary enforcement officer / judicial enforcement officer (mixed)	Judicial enforcement officer (private)	Judicial enforcement officer (court employee)
Types of fees	Point-based system, combination of fixed and percentage fees	Fixed and percentage-based fees, per enforcement action	Value-based percentage judicial fees, attorney fees (including success fee)
Fee caps	Cap on collection commission (e.g., RSD 2,000,000)	Caps based on claim value (e.g., 10% up to RON 50,000)	No general cap, but special rules for small claims
Transparency	More detailed but potentially complex accounting	Variable, depending on case complexity	Transparent, but final cost depends on success ('loser pays' principle)
Advance payment	Creditor advances costs	Creditor advances forced enforcement costs	Creditor advances costs
Calculation of collection commission	Percentage of collected amount	Percentage of collected amount	'Loser pays' principle, successful party recovers costs

Source: own work

The Relevance and Impact of Remuneration on System Participants and Efficiency

The Impact of High Remuneration on Applicants, Debtor Compliance, and Indebtedness

Excessively high enforcement and legal representation fees can place a disproportionately heavy burden on both applicants and debtors. It is reasonable to conclude that elevated costs may deter creditors from pursuing their claims through judicial, notarial, or enforcement channels, and in extreme cases, may even encourage recourse to informal or self-help practices. For small-value debts, such costs can significantly reduce compliance incentives and may trigger a spiralling increase in indebtedness.

This dynamic can weaken the law-abiding behavior of both debtors and applicants, while also undermining the effectiveness of enforcement procedures. Faced with high costs, debtors may lose motivation to settle their obligations, whereas creditors may reconsider whether to initiate enforcement proceedings at all.

Moreover, disproportionately high fees create a form of *moral hazard*: indebted individuals may perceive their burdens as unduly aggravated, prompting some to conceal or divert assets, or to deliberately prolong proceedings rather than pay the debt. Such behaviour not only diminishes creditors' chances of recovery but also erodes public confidence in the legal system (Sóréne, 2023).

The situation described may result in effects contrary to the fundamental goal of enforcement procedures, namely the efficient recovery of debts.

The Impact of Low Remuneration on the Attractiveness of the Enforcement Profession and the Efficiency of Proceedings

The previous section addressed the problem of excessively high costs as one extreme; however, in any analysis of extremes, it is equally important to acknowledge that if a maximum exists, so too must a minimum. When considering the issue of low enforcement fees, it becomes evident – even without in-depth analysis – that insufficient remuneration diminishes the attractiveness of the enforcement profession. Low financial incentives can lead to workforce shortages, reduced professional standards, and extended processing times. In other words, inadequate remuneration can impair the efficiency of enforcement and lower recovery rates, thereby disadvantaging creditors and, indirectly, eroding public respect for decisions issued by courts or notaries.

Enforcement proceedings, as a form of legal sanction, and the enforcement officer, as its visible executor, are inherently unpleasant – particularly for the debtor. However, if the “unpleasantness” of such a sanction lacks sufficient weight, it cannot generate meaningful behavioural change. An ineffective or disproportionate sanction is unlikely to encourage voluntary compliance with legal obligations. Low fees, in themselves, may create a situation in which default becomes “cheap”: debtors may assume that state intervention can be easily circumvented, and the resulting financial burden is shifted onto compliant debtors or non-debtors. In such a system, financial discipline declines below the expected level, and the true costs are not borne by those in default. This dynamic produces a domino effect across society and fosters a widespread perception of social injustice.

The problem is further aggravated by the fact that low real-value remuneration – particularly in the case of fixed fees – undermines the long-term sustainability and

quality of the enforcement system, potentially destabilizing the justice system as a whole. If the profession becomes unattractive, enforcement proceedings will slow, and the rate of successful debt recovery will decline. Paradoxically, this inflicts even greater harm on creditors and, indirectly, on “compliant debtors,” as the pricing of goods and services often incorporates the losses generated by non-paying clients.

If the fee structure fails to provide adequate incentives for efficient work across all claim-value categories, systemic inefficiencies may emerge, ultimately leading to the complete erosion of public trust in the enforceability of legal obligations.

The Role of Digitalization in Enhancing Efficiency

The study titled *“Economic Analysis of the Electronization of Judicial Enforcement in Hungary”* emphasizes that the digitalization of enforcement proceedings has significantly improved efficiency and speed. Based on the Hungarian system, the study examines various aspects including the costs of enforcement procedures, the possibility or obligation to initiate or waive proceedings, among others.

The introduction of electronic communication tools, electronic data collection (such as querying bank accounts and public registries), and the implementation of the Electronic Auction System (EÁR) have all contributed to cost reduction and the fight against corruption. These electronic systems have accelerated case handling, reduced postal costs, and may have strengthened public confidence in the enforcement process (Udvary, 2021).

It is important to emphasize, however, that while digitalization offers significant potential for improving efficiency and reducing administrative costs – potential that is not fully realized if paper-based documentation continues in parallel – it does not, in itself, resolve the underlying problems stemming from disproportionate fee structures. Even a technically advanced and operationally efficient electronic system can still generate disproportionately high costs if the underlying fee schedule remains flawed. In other words, technological improvements are a necessary but insufficient condition for addressing the core issue of proportionality within the enforcement fee system.

Conclusions and Recommendations for System Improvement

The costliness of judicial enforcement proceedings in Hungary presents a multifaceted challenge with legal, economic, and social implications. Despite several legislative amendments, the current regulatory framework may still impose disproportionate burdens – not only on debtors, but also on claimants and enforcement officers. The complexity of the fee schedule and the inconsistency of judicial practice further exacerbate this delicate balance, placing the principle of legal certainty under strain.

This study demonstrates that, contrary to prevailing public perception, the real value of enforcement costs has markedly decreased – both in relation to inflation and to the minimum wage. This downward trend threatens to undermine the motivation, stability, operational capacity, and even the ethical integrity of the enforcement profession.

The comparative analysis underscores the diversity of enforcement fee structures in neighbouring countries, revealing both differences and commonalities in fee caps, cost-allocation mechanisms, and regulatory frameworks. These international perspectives provide a valuable foundation for assessing and, where appropriate, reforming the Hungarian system to enhance proportionality, efficiency, and public trust.

Recommendations

Based on the findings of this research, the following recommendations can be made for improving the fee structure of the Hungarian judicial enforcement system:

Review of the Fee Structure

A comprehensive review of the entire system of judicial enforcement fees is both essential and urgent – yet unquestionably a sensitive undertaking. Restoring proportionality between fees and the value of the claim is critical, ensuring that the structure incentivizes efficient work without imposing a disproportionate burden on the debtor.

Reform should not be limited to the nominal reduction of fees. Instead, it should introduce a dynamic mechanism capable of adapting to economic realities – such as indexation to inflation or adjustments aligned with the percentage increase in the minimum wage – while accurately reflecting the actual costs of enforcement services.

Such a model would strengthen system stability by aligning remuneration with the level of professional responsibility carried by enforcement officers. In this way, long-term sustainability, proportionality, and procedural efficiency can be pursued as joint and mutually reinforcing objectives.²⁴

Clarification of Legislation and Harmonization of Judicial Practice

Clarifying the legal provisions governing the enforcement fee schedule is indispensable for eliminating interpretive uncertainties – an essential prerequisite for strengthening legal certainty. The systematic publication of decisions rendered in enforcement proceedings could form the foundation for developing consistent judicial practice, thereby reducing interpretive disputes and minimizing procedural errors.

Analyses of court rulings demonstrate a persistent need for more precise guidance in legal interpretation. Legislative clarification is therefore critical not only for legal practitioners but also for citizens, as it ensures predictability and enables effective financial and procedural planning – both of which are fundamental to the principle of legal certainty. Without such clarity, public trust in legal proceedings remains fragile, and overshadows efforts to restore public trust.

Introduction of Preliminary Asset Assessment (Pre-Enforcement Disclosure)

Consideration should be given to introducing the legal institution of preliminary asset assessment within enforcement proceedings. Under such a mechanism, the claimant –

²⁴ According to the statement issued by the Hungarian Association of Judges December 20, 2024, one of the indicators of judicial independence and the recognition of judicial work in today's society is remuneration. However, even with a planned 15% increase in the salary base, judges' earnings remain so low that they cannot compete with the wage increases projected for other professional sectors in 2025. The seriousness of the wage disparity is further illustrated by the fact that no salary increases have occurred in the judiciary for three years, and a 15% raise comes in the context of nearly 50% cumulative inflation. In the Association's view, these circumstances threaten the balanced functioning of the justice system, erode public trust in the courts, and undermine confidence in judicial impartiality. Moreover, the issue lacks visible societal support. (MABIE, 2024)

In my opinion, these concerns apply not only to judges but also to judicial enforcement officers, who are likewise integral contributors to the administration of justice. The lack of adequate remuneration for enforcement officers may lead to similar consequences: reduced motivation, diminished professional standards, and ultimately a weakening of the legitimacy and efficiency of the enforcement system as part of the broader justice sector.

upon payment of a prescribed fee – could request an official survey of the debtor’s assets through access to public registries prior to initiating enforcement. This preliminary step would enable the claimant to make an informed decision as to whether commencing enforcement is justified or, conversely, likely to prove futile. By filtering out economically unviable cases at an early stage, the measure could reduce unnecessary procedural costs, ease the workload of enforcement officers, and improve overall system efficiency.

Such a procedure would enable creditors – especially in cases involving unsecured debts – to realistically assess the likelihood of successful recovery and avoid initiating enforcement proceedings where there is no reasonable chance of collection. In turn, this could significantly reduce the number of unnecessary and cost-incurring procedures initiated by creditors.

This concept is also touched upon in Udvary’s study, which highlights the problem of *information asymmetry*. Information asymmetry refers to the fact that creditors generally lack adequate information about a debtor’s solvency and typically only obtain such knowledge through the enforcement process, via the judicial officer.

The introduction of a preliminary asset survey could fundamentally rebalance this asymmetry, allowing creditors to make more rational decisions about whether to pursue enforcement, and sparing them from bearing the costs of a failed procedure.²⁵ Moreover, such a mechanism could also incentivize earlier voluntary compliance by debtors, as they would be aware that enforcement (and the costs thereof) is no longer easily avoidable.

Regulation of Legal Representation Fees

A comprehensive review of the remuneration of legal representatives is also warranted. At present, fee agreements are restricted only in specific cases – such as when the enforcement authority issues an order that deviates from the claimant’s request. However, it would be worth considering the introduction of absolute maximum limits for legal fees, which could not be exceeded even by mutual agreement between the parties. Such a measure could serve to prevent excessive financial burdens being imposed on debtors.

Legal representation fees constitute a non-negligible component of the total costs of enforcement proceedings and may significantly contribute to a debtor’s progression into a cycle of over-indebtedness. The establishment of statutory upper limits could mitigate this risk, while still preserving adequate access to professional legal assistance. Consequently, the regulation of legal fees in enforcement procedures should form an

²⁵ However, Udvary’s study also draws attention to structural factors that render the decision to initiate enforcement proceedings essentially one-sided. As evidenced by the lack of voluntary compliance, debtors are often incentivized to conceal or transfer assets in order to frustrate enforcement. If information on a debtor’s financial status were obtainable prior to the formal commencement of enforcement – bearing in mind that, under data protection regulations, the debtor would have to be notified of such data collection – this notification could itself serve as a warning and thereby facilitate bad-faith conduct. Given that asset preservation measures may only be undertaken once enforcement has been formally initiated – and that such measures can be carried out solely by authorized officers (i.e., judicial enforcement agents) – it follows that the simultaneity of information gathering and the initiation of coercive measures is essential. Without such procedural unity, the effectiveness of asset preservation would be seriously compromised. Furthermore, additional considerations explicitly support, or indeed necessitate, the commencement of enforcement proceedings. Chief among these are financial and accounting obligations. For example, if the management of a corporate creditor fails to take steps to recover outstanding claims, such inaction may amount to the criminal offence of disloyal or negligent asset management, potentially engaging both civil and criminal liability. From an accounting perspective, a claim may only be written off as uncollectible if enforcement proceedings have been duly conducted and have concluded with that result.

integral part of any reform aimed at enhancing cost proportionality and promoting the long-term sustainability of debt repayment.

Conclusion

This study undertakes a legal, economic, and comparative analysis of the cost structure of judicial enforcement proceedings in Hungary, with particular emphasis on the dimensions of efficiency and legal certainty. It argues that the balance between enforcement fees and the professional responsibilities borne by enforcement officers has been disrupted. While remuneration has failed to keep pace with either inflation or the growth of the minimum wage, enforcement officers remain fully liable for the entirety of the claim in every case.

The analysis also addresses issues raised in the reports of the Commissioner for Fundamental Rights, such as disproportionately high costs and deficiencies in legal certainty, while critically noting the subjectivity and one-sided interpretation of certain legal provisions.

A detailed examination is provided of the legislative evolution of the enforcement fee schedule, focusing on Decree No. 14/1994 (IM), Decree No. 35/2015 (IM), and Decree No. 8/2021 (SZTFH). The study compares the lowest statutory fee levels with developments in both the minimum wage and cumulative inflation, revealing that between 1994 and 2024, the minimum wage increased more than twenty-fivefold, while the lowest enforcement fee rose by only 2.25 times.

Through an international comparative perspective, the study reviews the remuneration systems of enforcement officers in Austria, Croatia, Serbia, Slovakia, Slovenia, and Romania. It finds significant variation in legal status, fee calculation methods (fixed, percentage-based, or point-based), and the presence or absence of fee caps and transparency safeguards.

In its concluding section, the study formulates recommendations for reform, including the introduction of a dynamically adjustable fee schedule that reflects economic changes, and legislative measures to improve clarity and promote consistency in judicial practice – both essential to reinforcing the principle of legal certainty.

References

Balogh, Z., Balogh-Békesi, N., Bencsik, A., Bokor, B., Boros, P., Csink, L., Fábíán, A., Gyergyák, F., György, E., Horváth, L., Huszárné Oláh, I., Józsa Fábíán, K., József, A., Jugovits, R., Kiss, D., Koi, G., Menyhárt, A., Németh, J., Patyi, A., Szólik, M., Tamás, A., Turkovics, E., Váczi, T., Varga, Zs., Vecsera, G., & Vincze-Csapó, J. (2019): *The characteristics of domestic administrative procedural law* (Original title: *A hazai közigazgatási hatósági eljárási jog karakterisztikája*). Budapest, Dialóg Campus.

Birher, Nándor (2021): *Stability of theoretical foundations in a world of shifting success criteria* (Original title: *Az elméleti alapok tartóssága a sikerkritériumok változékonyságának világában*). In: Peres, Zsuzsanna; Pál, Gábor (eds.) *Ünnepi tanulmányok a 80 éves Tamás András tiszteletére: semper ad perfectum*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó. pp. 94-103.

Benke, J., Bodnár, B., Czine, Á., Dánielné Farkas, Á., Fiedler, J., Hideg, J., Hohmann, B., Juhász, Z., Király, M., Köblös, T., Maczonkai, M., Pókecz Kovács, A., Simon, Z., Ujkéry, L., &

Villám, B. (2022): *Commemorative volume in honour of Miklós Kengyel* (Original title: *Emlékkötet Kengyel Miklós tiszteletére*). Budapest, Ludovika University Press.

Gárdosi, J. (2017): *Costs of debt recovery: Practical issues in interpreting Decree 35/2015. (XI.30.) IM.* (Original title: A kintlevőségek behajtásának költségei: a bírósági végrehajtói díjszabásról szóló 35/2015. (XI.30.) IM rendelet értelmezésének gyakorlati kérdései) *Gazdaság és Jog*, 25(10), pp. 12–19.

Gyovai, M. (2014): *Thoughts on the relationship between the National Asset Management Company and judicial enforcement.* (Original title: Gondolatok a Nemzetközi Eszközkezelő Zrt. és a bírósági végrehajtás kapcsolatáról). *Közjegyzők közlönye*, 61(2), pp. 47-53.

Hanzó, G. (n.d.): *Legal interpretation of advance payment of enforcement costs* (Original title: A végrehajtási költségek előlegezésének jogértelmezése) [https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/hanzo_gabriella_a_vegrehajtasi_koltsege_k_elolegezesenek_jogertelmezese\[jogi_forum\].pdf](https://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/hanzo_gabriella_a_vegrehajtasi_koltsege_k_elolegezesenek_jogertelmezese[jogi_forum].pdf). accessed: 21 July 2025.

Kormos, E. (2002): *Principles in judicial enforcement* [Original title: *Alapelvek a bírósági végrehajtásban*] Doctoral dissertation, University of Miskolc.

Juhász, Z. (2007): *Constitutionality of judicial enforcement – Ombudsman practice in enforcement cases.* (Original title: A bírósági végrehajtás alkotmányossága: Az ombudsman gyakorlata a bírósági végrehajtókkal kapcsolatos ügyekben). *Themis: Az Elte Állam- És Jogtudományi Doktori Iskola Elektronikus Folyóírat*, 2007(2), pp. 30–42. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/34419>. accessed: 2 July 2025.

Pap, P. (2024): *Enforcement costs in judicial practice in Tolna County in the 1920s and 1930s.* (Original title: Végrehajtási költségek az 1920-as és 1930-as évek Tolna vármegyei bírósági gyakorlatában). In: Heil, Kristóf Mihály (ed.) *Az országbírói bíráskodástól a koncepciók pereig: Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásaiból*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, pp. 183-199.

Petrovicz, A. (2014): *Costs arising in the course of judicial enforcement.* (Original title: A bírósági végrehajtás foganatosítása során felmerülő költségek). *Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat*. 6(3), pp. 129-147.

Rijavec, V. (2006): *International enforcement law illustrated by the example of Slovenia.* (Original title: A nemzetközi végrehajtási jog Szlovénia példáján) *Közjegyzők közlönye*, 53(7-8), pp. 3-14.

Sőréné Batka, E. (2023): *Judicial enforcement and proportional solidarity: Legal and socio-ethical issues.* (Original title: Bírósági végrehajtás és arányos szolidaritás: jogi és társadalometikai kérdések.) Doctoral dissertation, University of Pécs. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/S.Batka_Eszter_tezismk.pdf. accessed: 20 June 2025.

Trunkos, A. K. (2012): *Issues related to the allocation of enforcement costs in case of non-recovery.* (Original title: A végrehajtási eljárási költségek viselésének kérdései behajthatatlanság esetén). *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio Juridica et Politica*, 30(2), pp. 601–609.

Udvary, S. (2021): *Economic analysis of the electronization of judicial enforcement in Hungary*. *Zbornik Radova Pravni Fakultet (Novi Sad)*, 55(3) pp. 993-1014. <https://doi.org/10.5937/zrpfns55-34381>

Web Sources (APA Style)

Chamber of Public Enforcement Officers of Serbia. (n.d.): *Fee schedule for enforcement officers*. <https://komoraizvrsttelja.rs/propisi-ministarstva-pravde/> accessed: 28 July 2025.

Chamber of Public Enforcement Officers of Serbia (n.d.): *Public executors*. <https://komoraizvrsttelja.rs/javni-izvrsttelji/> accessed: 28 July 2025.

EU Enforcement Atlas. (2021): *Civil Enforcement in the EU: A Comparative Overview*. <https://www.enforcementatlas.eu/wp-content/uploads/2021/03/EU-Enforcement-Atlas-Comparative-Report.pdf>. accessed: 9 April 2025.

European Judicial Enforcement Network. (n.d.): *Croatia enforcement system e-manual*. <https://www.enforcementatlas.eu/enforcement-systems/croatia/> accessed: 10 June 2025.

European e-Justice Portal. (n.d.): *How to enforce a court decision – Austria*. https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/where-and-how/costs/at_hu#b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gi-v%C3%A9grehajt%C3%B3k. accessed: 10 June 2025.

European e-Justice Portal. (n.d.): *How to Enforce a Court Decision – Croatia*. https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/where-and-how/costs/hr_hu, accessed: 11 June 2025.

European e-Justice Portal. (n.d.): *How to enforce a court decision – Romania*. https://e-justice.europa.eu/topics/taking-legal-action/where-and-how/costs/ro_hu accessed: 11 June 2025.

European Judicial Enforcement Network. (n.d.): *Austria enforcement system e-manual*. <https://www.enforcementatlas.eu/enforcement-systems/austria/> accessed: 10 June 2025.

European Judicial Enforcement Network. (n.d.): *Slovakia enforcement system e-manual*. <https://www.enforcementatlas.eu/enforcement-systems/slovakia/> accessed: 10 June 2025.

European Judicial Enforcement Network. (n.d.): *Slovenia enforcement system e-manual*. <https://www.enforcementatlas.eu/enforcement-systems/slovenia/> accessed: 10 June 2025.

Magyar Bírói Egyesület (MABIE) (2024): Communication of the Hungarian Judges' Association on ensuring the proportionality of judicial salaries (Original title: A MABIE közleménye a bírói fizetések arányosságának biztosításáról. <https://mabie.hu/berjavaslat/a-mabie-koezlemenye-a-biroi-fizetesek-aranyossaganak-biztositasarol>, accessed 1 August 2025.

State Audit Office of Hungary. (2021): *Analysis of notarial and enforcement activities*. https://www.asz.hu/dokumentumok/E2134_kozjegyzoi_es_vegrehajtoi_tevekenysegekt_1116_m_d_sszeft_z_tt_SKO.pdf. accessed: 13 July 2025.

List of Legal Instruments

Fundamental Law of Hungary. (2011): (*Magyarország Alaptörvénye*)

Act CXI of 2011 on the Organisation and Administration of Courts. (2011. évi CXI. törvény)

Decree No. 14/1994. (IX. 8.) of the Minister of Justice on Judicial Enforcement Fees. (14/1994. (IX. 8.) IM rendelet)

Decree No. 35/2015. (XI. 10.) of the Minister of Justice on Judicial Enforcement Fees.

(35/2015. (XI. 10.) IM rendelet)

Decree No. 8/2021. (X. 29.) of the Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH). (8/2021. (X. 29.) SZTFH rendelet)

Decree No. 68/2017 of the Ministry of Justice of the Slovak Republic on the implementation of certain provisions of the amended Act No. 233/1995 of the National Council of the Slovak Republic on Judicial Executors and Enforcement Proceedings (Enforcement Code), and on amendments to certain other laws. (68/2017. rendelet – Szlovák Köztársaság Igazságügyi Minisztériuma)

List of Judicial Decisions and Official Reports

Győr Regional Court of Appeal. (2024): Decision No. Pf.III.20.050/2024/5/I.

Gyula Regional Court. (2025): Decision No. 15.Pkf.25.208/2025/2.

Budapest Metropolitan Court. (2019): Decision No. 48.Pkf.636.090/2019/2.

Szombathely Regional Court. (2020): Decision No. Pkf.20.551/2020/3/1.

Szombathely Regional Court. (2020): Decision No. Pkf.20.539/2020/3/I.

Veszprém Regional Court. (2023): Decision No. 5.P.20.422/2023/12/I.

Office of the Commissioner for Fundamental Rights. (2011): Report No. AJB-1876/2011.

Office of the Commissioner for Fundamental Rights. (2012): Report No. AHB-4756/2012.

A MAGYARORSZÁGI BÍRÓSÁGI VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁSOK KÖLTSÉGSTRUKTÚRÁJÁNAK ELEMZÉSE: JOGI, GAZDASÁGI ÉS ÖSSZEHASONLÍTÓ PERSPEKTÍVÁK

SŐRE ZOLTÁN

Jelen tanulmány a magyarországi bírósági végrehajtási eljárások költségstruktúrájának átfogó jogi és gazdasági elemzését mutatja be, különös tekintettel a végrehajtók díjazásának és felelősségének kényes egyensúlyára. A téma iránti elkötelezettséget az a személyes tapasztalat inspirálta, miszerint a végrehajtást foganatosító bíróság olyan módon marasztalt el, amely csak egy külön perben, hosszú idő után volt helyrehozható. Ez rávilágít arra a nonszensz helyzetre, amely akkor alakulhat ki a közfeladat ellátása során, ha a végrehajtó díjazása nem követi az áruk és szolgáltatások árváltozásait, elválik a mindenkorli jövedelmi inflációs és bérváltozásoktól, miközben felelőssége minden ügyben, a teljes követelés vonatkozásában fennáll.

A vizsgálat különös hangsúlyt fektet az Alapvető Jogok Biztosának jelentéseiben (AJB-1876/2011, AJB-4756/2012) feltárt visszasságokra, mint például az aránytalanul magas költségekre és a jogbiztonság hiányára. Elemezzük a bírósági végrehajtói díjszabást szabályozó rendeletek (14/1994. (IX. 8.) IM, 35/2015. (XI. 10.) IM, 8/2021. (X. 29.) SZTFH) változásait és hatásait, valamint áttekintjük a vonatkozó bírósági döntéseket, amelyek rávilágítanak a joggyakorlat kihívásaira. Az elemzés jogi, gazdasági és összehasonlító módszertant alkalmaz, kiterjesztve a hazai és nemzetközi szakirodalom, valamint a szomszédos országok: Ausztria, Horvátország, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Románia végrehajtási díjazási rendszereinek vizsgálatára. Különös figyelmet fordítunk a végrehajtók és más jogi hivatásrendek díjazásának relevanciájára, annak adósokra gyakorolt hatásaira, a jogkövető magatartásra és a végrehajtás hatékonyságára. A kutatás megpróbál rávilágítani a jelenlegi rendszer gyengeségeire, javaslatokat fogalmaz meg a jogbiztonság és a hatékonyság javítására, figyelembe véve a gazdasági racionalitás szempontjait is, kiemelve a nemzetközi tapasztalatokból levonható tanulságokat.

Kulcsszavak: végrehajtói díjazás, költségstruktúra, díjrendeletek, hatékonyság, jogbiztonság

THE INDEPENDENCE AND RESPONSIBILITY OF JUDICIAL OFFICERS IN HUNGARY

ZOLTÁN SÓRE¹

*"It is easy in the world to live after the world's opinion;
it is easy in solitude to live after our own;
but the great man is he who in the midst of the crowd
keeps with perfect sweetness the independence of solitude."
Ralph Waldo Emerson*

Abstract

In his work *The Spirit of the Laws* (*De l'esprit des lois*), published in 1748, Montesquieu formulated his doctrine of the separation of powers, which has remained influential to this day. He distinguished between the legislative power, the executive power in matters of international law, and the executive power in civil law matters, the latter essentially referring to the judiciary (Montesquieu, 1899, p. 151). *"According to Montesquieu, the English monarchy functioned because several powers were set against each other, and the legislative and judicial powers were particularly safeguarded against the executive power, which embodies the greatest danger of power concentration (Csűrös, 2007)."* Contrary to popular belief, however, it was not Montesquieu who laid the foundation for the three classical branches of power; Aristotle had already mentioned the council deliberating on public affairs, the magistrates, and the judiciary, which correspond to the trichotomy of legislation, execution, and adjudication. Aristotle considered *politeia*—a mixture of democracy and oligarchy—to be the proper form of governance (Cservák, 2022).

From the classical separation of powers, it follows that each branch inherently carries its own independence, while it must also be noted that *"the three branches of power exercise their authority through multiple state bodies, and overlaps can be observed with regard to their competences (Cservák, 2015)."*

This leads to the legitimate question of whether judicial enforcement—particularly the judicial officer—is independent, and to which branch of power this activity belongs. This is further supported by the fact that *"the judicial officer, during the enforcement of the law, is a public official or civil servant who does not act on behalf of the creditor but on behalf of the state, in the name of the public (Sóré, 2023)."*

This paper aims to analyze the key aspects of the institution of judicial enforcement, specifically the independence and responsibility of judicial officers within the Hungarian legal system. In my view, the enforcement system, which ensures the execution of enforceable court or notarial decisions, is indispensable for the functioning of the rule of law; however, the public authority powers vested in judicial officers require strict accountability.

The purpose of this study is to explore the theoretical foundations of independence and responsibility, and in this context, to examine the legal status of judicial officers and enforcement offices as defined by Act LIII of 1994 on Judicial

¹ Dr. Zoltán Sóre, PhD Candidate, Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary Doctoral School of Law and Political Sciences Email: s.zoltan.vh@gmail.com ORCID: 0009-0000-6422-9240

Enforcement, taking their system of accountability as a reference point. The paper also investigates the relationship between the appointment and remuneration system of judicial officers, highlighting the potential impacts of performance-based compensation on independence. Furthermore, it analyzes the types and mechanisms of civil, criminal, and disciplinary liability of judicial officers, with particular regard to mandatory liability insurance, crimes of abuse of office and corruption, as well as the role of disciplinary courts.

Keywords: Judicial Enforcement, Independence, Accountability / Responsibility, Public Trust, Supervisory Authority

Introduction

The Social and Legal Significance of the Institution of Judicial Enforcement

The Constitutional Court has pointed out *“that respect for judicial decisions and the enforcement of final court judgments – even through lawful coercion – belong to the constitutional values associated with the rule of law. In enforcement proceedings, the focus is no longer on protecting constitutional personal rights in an abstract way, but on applying specific lawful coercive measures against the violator whose presumption of innocence has already been rebutted in the preceding procedure. If the enforcement system is weak and easily circumvented, this inevitably leads to the devaluation of court judgments, legal uncertainty, the deterioration of legal consciousness, and ultimately, to the violation of the rule of law. Overcoming such danger is evidently a constitutional interest from the perspective of citizens, society, and the state alike.”*²

Based on the above, *“it can be concluded that the proper functioning of the judicial enforcement system serves the general interest of the rule of law (Trócsányi, 2015a).”* The institution of judicial enforcement is a fundamental – and indeed indispensable – pillar of the rule of law and the effective and reliable functioning of the judiciary. Its task is to ensure the actual enforcement of enforceable court judgments, notarial deeds, and other enforceable instruments in cases where the debtor/obligor fails to voluntarily comply with his obligations. *“The state has monopolized the use of coercion; therefore, creditors must resort to the state-regulated path and the state-provided agents – namely judicial officers – to enforce their claims.”*³ This mechanism guarantees that final judgments do not remain mere declarations, thereby maintaining public confidence in the legal system and the judiciary.

During enforcement, property-related coercive measures are applied, which is completely different than the earlier forms of enforcement that restricted personal liberty.⁴ This development reflects the humanization of the legal system and the prioritization of property protection. In the Hungarian enforcement system, the number of cases is extremely significant,⁵ which not only justifies the necessity of enforcement

² Decision 46/1991. (IX.10.) of the Constitutional Court

³ *Comprehensive Commentary on Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement*, p. 5.

⁴ *“Within the framework of personal enforcement, the praetor granted an additio to the creditor if the exact amount of the debt was specified. If the debtor did not voluntarily submit to the power of the creditor, the praetor authorized the creditor to take the debtor with him by force (ducere) (Pataki, 2014, p. 145).”*

⁵ The *Statistical Portal of the Ministry of Justice* provides comprehensive annual data, which unfortunately have not been updated; the available data cover the period between 2018 and 2022. (Case flow data of the activities of independent judicial officers). However, several media outlets have reported, based on public data requests, that the number of enforcement proceedings has increased by approximately one-third. Upon examining the data request and the response provided (Jámbor, 2024), it can easily be concluded that both

proceedings but also indicates, among other things, a decline in law-abiding behavior. This statistical data, in itself, underscores the outstanding social relevance of the enforcement system and the continuous demand for its efficient and reliable operation. The large number of cases and the increasing amount of claims highlight its indispensable role in terms of economic and social stability.

According to Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement⁶ and Act CLXI of 2011 on the Organization and Administration of Courts (*Bszi.*), enforcement proceedings are classified as non-litigious proceedings, and the measures taken by the judicial officer within their jurisdiction are binding on everyone.⁷ This legal classification emphasizes the close connection between the activities of judicial officers and judicial authority, as an exercise of public power. The judicial officer thus embodies the actual application of state coercion during the enforcement process (Pap, 2024). Such public authority activities must comply with the constitutional requirements of legal certainty and the right to a fair procedure, with particular regard to the right to legal remedy enshrined in Article XXVIII (7) of the Fundamental Law.⁸

The Current Relevance and Issues of Judicial Officers' Independence and Responsibility

A fundamental question concerning the independence and identity of judicial officers is related to under which branch of power their role and activities should be classified. The presumed, apparent categorization is, in fact, far from clear, as enforcement is subject to oversight by several entities. Primarily, courts must be mentioned: while they do not exercise direct supervision over judicial officers or their activities, they are unavoidable in disciplinary proceedings initiated by the president of the regional court,⁹ in appellate and disciplinary proceedings,¹⁰ enforcement-related lawsuits,¹¹ and in lawsuits for damages or compensation. Secondly, the Supervisory Authority for Regulated Activities – and its President¹² –, as the general supervisory body over the profession of independent judicial officers¹³, exerts significant influence on both the individual officer and their activities. Thirdly, the Ministry of Justice, through its regulatory powers, also has a considerable impact on enforcement procedures.¹⁴

“Constitutional law defines the system and manner of exercising state power, the legal order, the fundamental rules governing the relationship between individuals (legal subjects) and the state, as well as the fundamental rights of individuals (Varga, 2018, p.

the delay in data provision and the data supplied – along with the information disseminated to the public – were of merely informational value at best. This is because the published data are not equivalent to the number of enforcement cases initiated within a one-year period, nor do they contain information reflecting the fact that, in reality, a single debtor may have, or may be subject to, multiple enforcement cases simultaneously.

⁶ Section 225 (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁷ Section 162 of Act CLXI of 2011

⁸ Everyone shall have the right to seek legal remedy against any judicial, administrative, or other public authority decision that violates their rights or legitimate interests.

⁹ Section 230 (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

¹⁰ Section 253/D of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

¹¹ Chapter XL of Act CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure (*Termination and Restriction of Enforcement, Enforcement Claim Action, Tolerance of Seizure, Collection of Claims, and Participation in Enforcement Proceedings*)

¹² Section 34/A. § (3), 230. § (4), 231. §, 232. § 234/A. §, 235. § (3), 239. § (2) -(6), 252. §, 253. § (3), 278. §, 298. § of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

¹³ Section 230 (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

¹⁴ Section 307 (1) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

13).” However, the Fundamental Law does not explicitly mention judicial officers or notaries, as its purpose is not to list everybody or individual performing state or law-enforcement functions. It lays down the foundations of the state structure, while the legislature elaborates on the detailed rules of specific legal institutions. Accordingly, the Constitutional Court has addressed the constitutionality of certain provisions of the laws on enforcement and notaries in several decisions, but the lack of explicit constitutional reference to these professions has never raised constitutional concerns.¹⁵

“The judiciary is considered an independent branch of power because of the independence of the courts; nevertheless, the prosecution is also part of the justice system. The prosecution, operating independently of the government, can also be regarded as an autonomous branch of power, although it functions within a hierarchical system, and the appointment of the Prosecutor General typically depends on the government or legislature. The Fundamental Law resolved this duality by referring to the prosecution as a participant in the administration of justice (Cservák, 2015).”

In my view, these considerations can also apply to judicial officers: they are part of the justice system and constitute an indispensable element of its operation. In this context, the decision of the National Authority for Data Protection and Freedom of Information (NAIH) No. NAIH/2020/4637/5 is noteworthy. In this decision, the Authority pointed out that *“an independent judicial officer, under Article 25 of the Fundamental Law and Act CLXI of 2011 on the Organisation and Administration of Courts, cannot be considered part of the court system and does not perform adjudicative judicial functions; therefore, data processing activities carried out in the course of fulfilling the duties of an independent judicial officer fall under the Authority’s supervisory competence.”* This position is nuanced (Sőre, 2021) by the NAIH’s earlier decision (NAIH/2015/388/10/V.), which, referring to a previous Constitutional Court ruling, noted that *“the Constitutional Court, in Decision 944/B/1994, emphasized that notarial activities form part of the state’s judicial functions.”*

The independence of judicial officers is essential for the impartial and efficient operation of the justice system. This independence ensures that officers act free from

¹⁵ Decision 3110/2023 (III.14.) of the Constitutional Court: The case concerned a lawsuit for the termination of enforcement and the issue of the statute of limitations of claims. Its essence is that the initiation of a lawsuit for the termination of enforcement does not, by itself, always provide immediate and effective protection for the debtor.

Decision 34/2021 (XII.22.) of the Constitutional Court: The case dealt with the internal functioning of the enforcement system and the guarantees for holding judicial officers accountable. Its essence: under the then-current regulation of the Enforcement Act, judicial officers had no legal remedy against the decision to initiate disciplinary proceedings. Furthermore, the law did not provide comprehensive judicial review of substantive decisions made in disciplinary matters. The Constitutional Court held that the right to legal remedy applies not only to citizens but also to persons with a special legal status (such as judicial officers) within their system of accountability. A procedure where no legal control is available against an administrative-type decision (the initiation of disciplinary proceedings) violates both the right to a fair trial and the right to legal remedy. Judicial review must be genuine and substantive.

Decision 19/2023 (VII.5.) of the Constitutional Court: The case examined the constitutionality of the so-called “Interest Act” (concerning certain claims to be collected during judicial enforcement). This law retroactively limited the amount of interest, costs, and fees recoverable beyond the principal in long-term enforcement proceedings to a specified maximum. The law retroactively overrode claims based on final court judgments (i.e., existing property rights). This violated the creditors’ right to property and the principle of legal certainty, which protects acquired rights and the trust in final court decisions. The Constitutional Court emphasized that although the legislator’s social policy objectives (alleviating the burdens on debtors) are important, unconstitutional means cannot be used to achieve them. Retroactive interference with already concluded legal relationships and claims protected as property severely undermines one of the most fundamental elements of the rule of law: legal certainty. The decision protects the institution of *res iudicata* (the finality of judgments) against legislative arbitrariness.

external influences – be they political, economic, or pressure from the parties involved (the debtor or the creditor) – and in strict compliance with the law. The absence of independence would undoubtedly distort the outcome of proceedings and undermine the objectivity of law enforcement.

At the same time, the accountability of judicial officers – similar to independence – is equally crucial (Hess-Oberhammer, 2018). The European Enforcement Regulation not only aims to simplify the enforcement of cross-border judgments but also to strengthen the transparency and accountability of enforcement authorities. Judicial officers, exercising public powers delegated by the state, are authorized to interfere deeply and dramatically in individuals' everyday lives. Therefore, their activities must be transparent and subject to oversight.

Maintaining a balance between independence and accountability is a particular challenge in the enforcement system. Independence ensures the freedom to act impartially,¹⁶ while responsibility entails accountability for one's actions. However, the equilibrium between independence and responsibility is vital: excessive independence combined with insufficient oversight may lead to abuses, while excessive control may undermine the independence and effectiveness of any profession, including that of judicial officers.

In the Hungarian enforcement system, problems of public trust and alleged abuses revealed – or perceived – through media reports point to a lack of this balance, and at the same time violate independence. The often-cited high costs of enforcement procedures, the exposed abuses, and the public criticism directed at them, as current challenges,¹⁷ are directly linked to issues of responsibility, accountability, and public confidence. Conversely, the achievements of enforcement or the dangers arising from the absence of judicial officers' work attract far less attention. According to Pataki's doctoral thesis, there are "irreconcilable conflicts" between the entrepreneurial and public service status of judicial officers, causing fundamental tension in maintaining independence and impartiality (Pataki, 2020). In my opinion, however, this complex issue cannot be simplified in this way. This practically hybrid legal status, in which judicial officers perform public authority functions as private entrepreneurs, indeed complicates the creation of balance, as reconciling the "profit motive" ¹⁸with the public interest is a constant, sensitive challenge for both the legislature and supervisory authorities. Nevertheless, the increasing workload and the lack of basic respect and recognition further exacerbate these problems, exerting pressure on the system's efficiency, which may potentially lead to more violations and dissatisfaction among segments of society.

Theoretical and Historical Foundations of the Judicial Officer's Legal Status

Conceptual Framework of Independence and Accountability in Legal Scholarship

Judicial officers perform their activities similarly to public authorities, it is therefore necessary to pay special attention to it. It is important to emphasize that in a moral sense they have delegated power: society authorizes its members, whom it considers suitable, to ensure its own order through their work. Trust is granted in advance based on

¹⁶ "In terms of judicial independence, it means »absolute freedom of action in the handling of the cases entrusted to the judge«. (Kúria, 2017)".

¹⁷ Report of the Parliamentary Commissioner for Citizens' Rights in Case No. AJB-1876/2011, and Reports of the Commissioner for Fundamental Rights in Cases No. AJB-4756/2012, AJB-5336/2016, and AJB-4217/2017.

¹⁸ Section 15 of the 8/2021 (X.29.) SZTFH Regulation

knowledge and moral expectations, and the individual who is entrusted with this power reciprocates this trust by using it correctly and refraining from abuse. The exercise of power can therefore be self-serving, which essentially means abuse, or it can be of public purpose, which is a form of service and profession. The internal rules of wielding power are determined by professional ethos and the moral standards of the profession (Zsilinszky, 1990, p. 11). However, there is a danger in interpreting a person solely through their social roles. In both individual and community life, a person participates in roles coded by subsystems, but these roles cannot take away a person's moral attributes or their moral responsibility independent of those roles. Without respect for the individual and an understanding of their essence, it is impossible to build sustainable and functioning subsystems.

Based on these considerations, the concepts of independence and accountability are of fundamental importance. They are particularly significant when examining institutions and individuals exercising public authority. Institutional and personal independence refers to the ability of the actor (e.g., a judge, civil servant, or in this case, a judicial officer) to act free from external pressures – be they political, economic, or influence from the parties involved – solely on the basis of legal norms and their own internal conviction (Czine, 2018). For judicial officers, this also means the objective and impartial execution of enforceable instruments, which is essential for preserving the integrity of law enforcement. Public confidence in the justice system greatly depends on whether judicial officers can resist external interference and whether they are able to act with empathy in addition to lawfulness and professionalism (Birher, 2021, p. 22).

Accountability has a dual nature:¹⁹ on the one hand, it refers to the obligation of the individual or institution to conduct its activities in compliance with the applicable legal provisions, and on the other hand, to be able to present its activities in an accountable manner and at the same time to take responsibility for its activities. For judicial officers, this includes adherence to legal norms and ethical standards as well as mechanisms ensuring careful, lawful, and professional performance of their duties. Accountability ensures that persons vested with public powers – in this case, judicial officers – do not abuse their position.

Hungarian legal scholarship emphasizes the distinction between liability and strict liability/guarantee. Liability generally refers to culpable conduct where compensation or other legal consequences result from unlawful action. In contrast, *strict liability* denotes a stricter obligation, representing responsibility for an outcome, omission, or obligation, often regardless of fault. “*When the law prescribes the payment of a debt for someone who cannot be held responsible for its origin, where originally another party was the obligor, such reimbursement is referred to as strict liability in Book Three of the new Civil Code.* (Miskolczi Bodnár, 2017)” In corporate law, the Civil Code deliberately uses the term *strict liability* to describe members' liability for company debts, indicating that this is not a sanction for wrongful conduct but rather a risk-sharing or coverage mechanism.

¹⁹ The concept of “accountability” originates from the Anglo-Saxon world, where it is a well-established term and there is broad consensus regarding its meaning – even though in practice it is a complex task to define precisely what it entails. In general, the emphasis is on demonstrating how responsibility is exercised and how it can be proven. Responsibility and accountability are two sides of the same coin, and both are essential elements of good governance. Appropriate trust can only be built if the effective functioning of responsibility is proven in practice. (*Opinion 3/2010 on the principle of accountability*)

This distinction may also contribute to understanding the accountability of judicial officers. If certain financial or procedural obligations fall under a stricter *liability* regime than liability requiring proof of fault, this imposes a higher standard of care, potentially irrespective of error. This reflects public trust in the enforcement profession and the special nature of fulfilling public duties. Where the principle of *liability* applies to judicial officers, their responsibility may be stricter than fault-based liability. This implies a higher level of diligence, greater expectations, and, consequently, increased risk. It is important to examine how this theoretical distinction appears in specific legal provisions concerning judicial officers, particularly in relation to financial guarantees (liability insurance) or the outcomes of enforcement proceedings.

The interaction between independence and accountability naturally creates a fundamental tension for judicial officers, who, while being private law subjects, perform public authority tasks. The theoretical frameworks of separation of powers and indirect supervisory control provide an intellectual basis for analyzing how the Hungarian legal system seeks to balance these seemingly opposing requirements. In my view, similarly to judges, judicial officers must be independent to resist pressure from parties, yet accountable to ensure they do not abuse their delegated coercive powers. This also explains the practically “hybrid” nature of the Hungarian enforcement system. On the one hand, the tasks are carried out by private entrepreneurs; on the other hand, they perform public duties – this hybrid status inherently complicates the balance of the system. The broader interpretation of “accountability,” which includes civil, criminal, and disciplinary liability, is essential for fully understanding the concept.

A Brief Overview of the Historical Development of Hungarian Enforcement Law and the Evolution of the Enforcement Organization

The history of Hungarian enforcement law is a long and complex evolution stretching from feudal times to the modern era. In the Middle Ages, *pristaldus* officials and *loca credibilia* (authentic places) played a role in enforcement (Pataki, 2020), followed by the *Tripartitum*,²⁰ which stated, “What you can do is divine law; what is lawful is human law (Werbőczy, 1990, p. 39),” and also dealt with enforcement matters. From the 16th century to the Austro-Hungarian Compromise of 1867, and during the period of Dualism (with the Acts LIV of 1868, LI of 1871, and LX of 1881), significant legislative and organizational changes took place,²¹ shaping the framework of enforcement procedures and the legal status of judicial officers.

²⁰ The *Tripartitum* does not address procedures equivalent to modern enforcement in a single chapter but rather through several titles. These include: condemnatory judgment: enforcement actions were aimed at compelling compliance with the judgment; introduction into possession: a formal act where enforcement consisted of a ceremonial induction into possession in the presence of witnesses; seizure of movables and collection of appraised value: if a specific movable asset was unavailable, an appraised value had to be collected instead; enforcement against the person: debtors’ prison, where the debtor could be kept in custody until the debt was settled; use of force: violence was originally prohibited, but in cases where enforcement of the judgment was refused, it was permissible with royal authorization.

Loss of life and property: the king could order a noble to forfeit all property and rights.

²¹ Trócsányi, László. Parliamentary speech: „The first comprehensive enforcement code was Act LX of 1881 on Enforcement Procedures. In this code, the Hungarian legislator separated the regulation of civil procedural law from that of judicial enforcement. Even at that time, the legislator’s aim was to simplify and expedite the procedure. (Trócsányi, 2015b)”

The socialist period (1955, 1961, 1979 decrees) brought another paradigm shift,²² while the post-regime change era witnessed a radical transformation with the entry into force of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement. The transition to the “independent judicial officer” model after 1994 marked a significant change. This model created a unique blend of public duty performance and private entrepreneurship, which over time has raised several distinct legal and practical questions regarding independence and accountability.

This brief historical overview is essential for understanding the roots of the current system and certain issues, such as the “costliness” or efficiency of enforcement, which is a critical element. Pataki’s dissertation highlights that the high cost of enforcement procedures is not merely a contemporary issue but one that has appeared throughout historical periods (Pataki, 2020). This historical continuity suggests that these problems may not solely stem from current legislative shortcomings but also from deeper, systemic, or structural causes. If an issue such as “costliness” has persisted historically, it implies that minor adjustments to the current regulation have likely been insufficient, or that the assessment of costliness itself is ambiguous. All of this may point to deeper challenges inherent in the fundamental design of the enforcement system and to the lack of solutions to long-standing problems, which, in turn, may significantly affect access to justice and other economic mechanisms.

The Legal Status of Independent Judicial Officers under Current Hungarian Law (Act LIII of 1994)

Clarifying the legal status of judicial officers requires a thorough examination of their position. A person who undertakes the legal profession, such as a judicial officer, may stand out among fellow citizens because of their expertise. Direct professional supervision over them can only be exercised by those who possess the necessary professional knowledge. Knowledge of and adherence to the internal ethical standards of this profession are particularly important, as significant social harm can be caused if power and expertise are not combined with adequate internal control and professional ethics (Zsilinszky, 2017, p. 17).

The Constitutional Court has established that *“the introduction of the independent judicial officer status did not constitute the marketization of enforcement. In their interpretation, activities performed by independent judicial officers, deriving from state sovereignty, do not reflect the classical market rules of supply and demand, as they may only work under statutory fee regulations, appointment procedures, territorial and service obligations, monopolies, and state supervision.”* (Decision 3076/2017. (IV.28.) AB, Reasoning [36]) (State Audit Office, 2021, p. 28)

The legal status of judicial officers is unique: they are not in an employment relationship with the courts, and they do not receive remuneration from the state. Instead, as a general rule, the enforcement applicant advances the fees, and the debtor ultimately bears them. The Code of Judicial Enforcement is the code and primary legal source of Hungarian enforcement, uniformly regulating the procedural and organizational aspects of judicial enforcement. It entered into force on September 1,

²² “Due to the ideology of the communist dictatorship that emerged after World War II, it was believed that enforcement law would no longer be necessary; consequently, this area of law was increasingly pushed into the background. (Domjáné, 2018)”

1994, and has undergone numerous significant amendments since then. The Code of Judicial Enforcement stipulates that enforcement proceedings conducted by an independent judicial officer classified as civil non-litigious – proceedings – are legally equivalent to court proceedings.²³

This legal equivalence is highly significant, as it underscores the public-duty nature of judicial officers despite their independent status. Their measures are binding on everyone,²⁴ and state coercion – possibly involving the police²⁵ – may be applied to ensure that the obligor complies with the enforceable instrument, even if it is against their will and unfavourable to them.²⁶ The actual application of legal sanctions is a specific legal institution whose fundamental aim is to uphold the functioning of the judiciary, primarily targeting the obligor's property (Balogh et al, 2009, p. 15).

The fact that judicial officers' actions are legally "equivalent" to court proceedings is a promising legal fiction. It can confer significant authority on their measures but simultaneously implies a high level of legal compliance and accountability, similar to what is expected from the courts themselves. If a judicial officer's measure is legally "equivalent" to a judicial proceeding, it has the same legal weight and potential impact on individual rights. This elevates the importance of independence (impartiality) and accountability (the same careful procedure as a court).

Consequently, any perceived or actual error or abuse by judicial officers may undermine public confidence in the entire justice system. In my view, the independence of judicial officers therefore shows essential similarities to the independence of judges. Thus, negative public statements lacking legal basis made against the enforcement body as an organization or against individual judicial officers fundamentally violate the principle of independence and erode public trust in the judiciary. This is particularly unfair from the perspective that the judicial officers' right to express opinions – to judges – is limited, and the burden of confidentiality almost completely excludes substantive self-defense.²⁷

The Independence of Judicial Officers: Legal Regulation and Practical Issues

Appointment and Dismissal of Judicial Officers

The appointment and dismissal of independent judicial officers are crucial for ensuring their independence. Under current regulations, independent judicial officers are appointed by the President of the Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH)

²³ Section 225 (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

²⁴ Section 162 of Act CLXI of 2011

²⁵ Section 5 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

²⁶ Budapest Regional Court, Case No. G.40.426/2017/45

The essence of judicial enforcement lies in the application of state coercion. This occurs in cases where voluntary compliance is not forthcoming, and the use of state coercion is always secondary. State coercion is a public authority sanction, a chain of procedural actions whose source is state power. The executors of enforcement actions within judicial enforcement proceedings – the judicial officers – apply state coercion even when they perform procedural actions in their own name.

Since state authority stands behind the coercive measures carried out during enforcement, in a rule-of-law environment the use of coercion must be regulated with the utmost precision. It follows from the requirement of the rule of law that only enforcement participants and procedural actors covered by the guarantees of the Enforcement Act and vested with special powers may carry out procedural actions; other bodies and organizations may not exercise the state authority necessary for judicial enforcement proceedings unless another law expressly provides otherwise.

²⁷ Section 229-229/A of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

for a term of seven years, through a competitive application process, to a specific seat and in association with a district court.²⁸ This seven-year term provides only limited stability²⁹ but does contribute to a degree of independence, shielding officers from immediate political or external pressures. A fixed term of office thus partially serves as a guarantee of independence, similar to judges, as it reduces the risk of arbitrary removal.

The detailed rules of the appointment process are set out in a ministerial decree. Vacant positions are filled through a public call for applications,³⁰ which must be submitted to the head of the administrative body of the Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK). Applications must include documents proving the fulfilment of appointment criteria, a professional curriculum vitae, a declaration of assets and conflict of interest, and a certificate of no public debt. Candidates are evaluated based on professional qualifications, experience, language skills, and a personal interview. The MBVK administrative body issues an opinion and forwards the applications to the President of the SZTFH, who may appoint one of the three highest-scoring candidates.

While the fixed term of office is an important element of independence, the application process itself, along with the roles of the SZTFH President and the MBVK, may create opportunities for influence or at least the perception of a lack of independence if the process is not fully transparent. Ambiguities or discretionary elements in this procedure can open the door to political or other external influences, undermining the perception of independence and the prestige of the profession from the outset. This tension between formal independence (fixed term) and practical independence (mode of appointment) may require corrective measures in light of recent events.

In addition to appointment, the termination of enforcement service is also a critical aspect. The transparency of the dismissal process and the availability of remedies are essential to safeguard independence. The head of the authority dismisses a judicial officer if the officer submits a written resignation, while in certain cases the termination of the enforcement service is established by formal decision.³¹

The Remuneration System and Its Impact on Independence

The remuneration system of judicial officers significantly influences their independence and the objectivity of their activities. It is also evident that the fee structure can greatly affect efficiency and the enforcement of law-abiding behavior. Naturally, if enforcement proceedings are “cheap,” it may be worth remaining in debt, while if they are “expensive,” debtors may reconsider their actions. From the perspective of public perception, remuneration is a critical and highly debated issue, even though the enforcement fee schedule has barely changed since the entry into force of Decree 14/1994 (IX.8.) IM and, in real terms, has fallen far behind both inflation rates and changes in the minimum wage.

²⁸ Section 232 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

²⁹ Until February 28, 2011, under Section 234/A of Act LIII of 1994, in the event of a vacant judicial officer position, a judicial officer could propose the appointment of a person they had employed as a deputy judicial officer for at least one year. Following this date, the option to nominate a candidate was abolished; however, appointments were not subject to a seven-year term until August 31, 2015.

From September 1, 2015, the law introduced a fixed seven-year term of service. Subsequently, as of July 16, 2020, the service reverted to an indefinite duration until July 31, 2022. From August 1, 2022, the fixed seven-year term of appointment was reintroduced.

This regulatory framework is currently governed by the Decree 6/2021 (X.29.) SZTFH on the organization of judicial enforcement.

³⁰ Decree 6/2021 (X.29.) SZTFH (*On the Organization of Judicial Enforcement*)

³¹ Section 229-229/A of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

The currently effective Decree 8/2021 (X.29.) SZTFH on judicial officers' remuneration regulates the remuneration in detail. Their income consists of service fees, expense allowances, travel expense allowances, disbursements, and, exclusively in the case of successful collection, a collection commission. It does not require any further explanation that their remuneration is directly linked to the number of cases they handle, the value of the claims to be enforced, and the success of enforcement proceedings. The expense allowance covers the general costs of maintaining the office, including wages and IT expenses.

In my view, the remuneration of judicial officers is fundamentally performance-based, as the collection commission is only earned in the event of successful recovery. Consequently, judicial officers are not incentivized to prolong proceedings with excessive filings or unnecessary delays, as more work on a single case does not generate more income. However, this performance-based remuneration system is a double-edged sword in terms of independence. While it undoubtedly encourages efficiency and successful enforcement, it also creates a direct financial interest in the outcome of cases, which may conflict with the principle of impartiality.

This economic incentive could subtly encourage more aggressive enforcement tactics or prioritization of high-value cases, potentially compromising neutrality. If a judicial officer's income directly depends on "success" (i.e., the amount recovered), a strong financial motivation arises to maximize recovery rather than ensuring fair treatment for all parties, particularly the debtor. Nonetheless, ethical and empathetic enforcement also requires that fairness not be examined solely from the debtor's perspective.³²

Furthermore, if the remuneration of a judicial officer becomes uncertain³³ – regardless of work already performed – it can morally undermine the enforcement profession. In the context of inflation and rising wages and costs, this uncertainty can lead to a shortage of qualified staff and operational difficulties, ultimately resulting in the collapse of the justice system. The ultimate consequence of this—aside from potential market chain reactions—is precisely what Ignác Frank³⁴ and the Constitutional Court have also articulated.³⁵

Guarantees and Limitations of Independence in Enforcement Activities

Several legal guarantees are intended to ensure the independence of judicial officers. As discussed in the section on their appointment and dismissal, the fixed seven-year term of appointment provides a degree of stability and reduces the risk of arbitrary removal. The requirement of a professional enforcement examination and a law degree

³² It can generally be noted that debtor protection and loan debt are the most frequently cited examples; however, due to poor wording, the principle of the primacy of the creditor's interest is often misunderstood as applying exclusively to loan debts. A more precise formulation would be the principle of the primacy of the enforcement applicant's interest, which also encompasses claims such as child support payments, among others.

³³ Fundamentally, Section 34 (1) of the *Vht.* regulates the advance payment of costs, whereas the current fee decree, in its Section 21, effectively compels the judicial officer to advance costs. At the same time, Section 22 of the decree also refers to cost-bearing, as it prohibits the legitimate claiming of general expense allowances and travel expense allowances, even though such costs have clearly arisen and exist as a result of the work performed.

³⁴ „It would be pointless to hold a court if the verdict was not enforced.” (Frank, 1846),

³⁵ „If the enforcement system is weak and easily circumvented, this inevitably leads to the devaluation of judicial decisions, legal uncertainty, the deterioration of legal awareness, and the violation of the rule of law.” [Decision 46/1991 (IX.10.) of the Constitutional Court]

contributes to professional independence and competence. The fact that their procedure is legally “equivalent” to court proceedings also lends them authority and independence, as this legal fiction elevates their work to a level comparable with that of the judiciary.

However, independence also has numerous limitations and challenges. The hybrid nature of Hungarian judicial officers – as independent entrepreneurs who perform public duties – is a paradox that may impact their independence. While the regulatory intent is to harness the efficiency of the private sector and outsource burdensome tasks from the state budget, this simultaneously generates internal conflicts of interest and challenges in maintaining impartiality. The fundamental tension lies in reconciling the profit motive (entrepreneurial aspect) with the public interest (enforcing court decisions as the final step of justice), which can lead to a perception of unfairness. This is a structural challenge that can be perceived by both legislators and practitioners. At the same time, the possibility of judicial review and oversight of judicial officers’ actions serves as a guarantee of proper functioning.

Since enforcement is a form of “public duty,” judicial officers operate within specific legal frameworks as members of the Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK), with an obligation to pay membership fees. This arrangement restricts full entrepreneurial freedom and assigns an “official public service” character to enforcement activity. Pataki’s dissertation (Pataki, 2020) explicitly mentions “irreconcilable conflicts” between entrepreneurial/employer status and public service status, which indicates a fundamental tension. This tension may manifest in daily practice, influencing decision-making and interactions with parties.

Nevertheless, in my view, cooperation, representation of interests, the legal purpose of enforceable instruments, and the participation in enforcement proceedings clearly do not alienate the parties but instead function in a form of symbiosis. The activities of certain bodies or statuses become an indispensable condition for the functioning of the others.

The Complexity and Layered Nature of the Enforcement Liability System

In the Hungarian judicial enforcement system, the liability of independent judicial officers and enforcement offices forms a multi-layered and complex legal framework. This system encompasses civil, disciplinary, and criminal law aspects, reflecting both the public authority nature of enforcement activities and the legal personality of enforcement offices, as well as the complexity of the liability system related to enforcement activities. The strict and differentiated liability rules primarily aim to ensure legal certainty, enforce the constitutional requirements of the right to a fair trial, and strengthen and maintain public confidence in the enforcement system. Disciplinary and criminal liability, in particular, serve to preserve professional integrity and the prestige of the profession.

The dynamic relationship between the judicial officer’s public authority function and the legal personality of the judicial office fundamentally influences the allocation of liability. While the individual judicial officer directly exercises public authority and is therefore personally responsible³⁶ – and also acts as the data controller in enforcement cases – the judicial office, as a legal entity, bears the primary civil liability for damages caused by its member judicial officer, except in cases of intentional harm.³⁷

³⁶ Section 236 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

³⁷ Section 254/A (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

Exhaustion of ordinary remedies, particularly the enforcement objection, is an essential prerequisite for asserting civil compensation claims.³⁸ This mechanism strengthens the system's self-corrective capacity and ensures that disputes are resolved primarily within the framework of enforcement proceedings.

Fundamental Differences in the Liability of the Judicial officer and the Judicial officer's Office

The civil liability of an independent judicial officer for damages "is not based generally on irregularities in the entire enforcement procedure, but on the unlawfulness of individual enforcement acts (Szentmihályi, 2017)." This approach emphasizes the significance of specific unlawful conduct in determining liability.

The judicial officer's liability also extends to claims for damages or compensation arising from the actions of their deputy or trainee.³⁹ This extended liability ensures accountability for violations committed within the judicial officer's office and reinforces their supervisory obligations. Although judicial officers are independent, their activities have a public authority character, which may also raise the issue of potential state liability for damages caused in the exercise of public authority.

The judicial officer's office is a legal entity that may operate under the rules governing limited liability companies (LLC).⁴⁰ This legal personality is essential in terms of liability issues. According to the Civil Code (Ptk.), a legal entity is liable for its obligations with its own assets; as a general rule, its members and founders are not liable for the entity's debts.⁴¹ This principle of limited liability protects the assets of the members.

However, the Civil Code also stipulates an exception: if a member or founder has abused their limited liability and, as a result, creditor claims remain unsatisfied upon the dissolution of the legal entity without legal succession, that member or founder is liable without limitation for those debts.⁴² This so-called "piercing of the corporate veil" mechanism sanctions the abuse of limited liability. A distinctive feature of the judicial officer's office is that only a judicial officer may be its member.⁴³

As an independent legal entity, the judicial officer's office is thus liable for damages caused by the judicial officer acting as its member. The Civil Code confirms this principle by stating that if a member of a legal entity causes damage to a third party in connection with their membership, the legal entity is liable to the injured party.⁴⁴ This provision replaced the relevant sections of the old Civil Code and uniformly extends the liability principles applicable to employees to members of legal entities.

Therefore, under the Civil Code, the judicial officer's office is liable for damages and violations of personal rights. To cover this liability, it is required to take out liability insurance of at least HUF 30 million and maintain it during its operation.⁴⁵ This mandatory insurance, combined with the legal personality of the office, provides a conscious risk management strategy and a safety net for the parties involved. Financial liability is thus transferred to a more stable entity covered by insurance, rather than

³⁸ Sections 6:548 and 6:549(2) of Act V of 2013 on the Civil Code

³⁹ Section 240/D. (1) és 241. (4a) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁴⁰ Section 254/ A. of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁴¹ Civil Code of Hungary (Act V of 2013) – Section 3:2 (1)

⁴² Civil Code of Hungary (Act V of 2013) – Section 3:2 (2)

⁴³ Section 254/ B. of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁴⁴ Civil Code of Hungary (Act V of 2013) – Section 6:540 (2)

⁴⁵ Section 236 (2). of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

resting solely on the individual judicial officer. This regulation enhances the stability and reliability of the system from the perspective of injured parties, ensuring the possibility of compensation regardless of the individual judicial officer's current financial situation. Clearly, it also aimed to strengthen public trust by guaranteeing that, following successful legal remedies, the liable parties have financial coverage.

The legislator, therefore, made it mandatory for judicial officers to conclude and maintain liability insurance of at least HUF 30 million as a guarantee for the enforceability of civil liability, covering damages and compensation for non-pecuniary loss. The introduction of mandatory liability insurance was likely a direct response to the need for effective civil remedies. However, the lack of a "uniform and consistent judicial practice" regarding compensation for non-pecuniary damage may lead to unpredictability in judgments and potentially undermine the effectiveness of the compensation mechanism. If judicial application of non-pecuniary damages is inconsistent, it creates legal uncertainty for all parties – plaintiffs and defendants alike. Such uncertainty may deter legitimate claims or result in judgments that adversely affect the fairness and efficiency of the liability system. This highlights the gap between the legislative intent (ensuring compensation) and its practical implementation (consistent judicial application).

An important exception to the rule of limited liability is that if an employee or a member of a legal entity causes damage intentionally, they are jointly and severally liable with the employer or the legal entity.⁴⁶ This latter provision breaks the exclusivity of the employer's or legal entity's liability in cases of intentionally caused damages.

Separation and Interconnection of the Liability of the Judicial officer and the Judicial officer's Office

Although the judicial officer's office, as a legal entity, is liable for damages caused by the judicial officer, the performance of enforcement services is fundamentally linked to the independent judicial officer as a natural person, rather than to the office itself. This means that in the execution of enforcement actions and the application of enforcement measures, the exercise of public authority is attributed directly to the judicial officer, who is also considered the data controller in their personal capacity.

This dual approach implies that data protection obligations generally fall individually on the judicial officer, while liability for damages – except in cases covered by the Civil Code – is transferred to the legal entity (the office) when the judicial officer acted as a member of that office. This structure serves risk management by shifting financial liability to a more stable, insured entity, while maintaining the judicial officer's individual professional and ethical responsibility. This complex relationship seeks to balance the exercise of public authority, the efficiency of private law structures, and individual accountability. While the office provides a financial safety net in cases of unintentional errors, serious intentional violations by the judicial officer still result in direct personal accountability.

⁴⁶ Civil Code of Hungary (Act V of 2013) – Section 6:540 (3)

Table 1. Comparison of the Liability of the Judicial officer and the Judicial officer's Office

Criterion	Independent Judicial officer	Judicial officer's Office
Legal Status	Natural person, exercising public authority (as an organ of the court)	Legal entity (operating under the rules of a limited liability company)
Public Authority Exerciser	Yes	No (only facilitates activities)
Data Controller	Yes (as a general rule)	No (only performs technical functions)
Civil Liability for Damages	Generally borne by the office, but in cases of intentional harm, the judicial officer is jointly and severally liable with the office	Yes (for damages caused by its judicial officer member)
Disciplinary Liability	Yes (personally borne)	No (borne by the individual judicial officer)
Criminal Liability	Yes (personally borne)	No (borne by the individual judicial officer)
Liability Insurance	Yes (mandatory, minimum HUF 30 million)	N/A (property and liability insurance may be taken out)

Source: own work

Liability of Judicial officers: Types and Accountability Mechanisms

“The harmful conduct of persons acting in a judicial capacity – if it remains without consequences – results in a serious malfunction of state power; it undermines the rule of law and the idea of a state subject to the rule of law, thereby opening the door to arbitrariness. ... The loss of public trust may easily lead to the spread of individual, and thus necessarily arbitrary, justice. ... Therefore, maintaining and continuously strengthening trust is in the interest of the community and the entire nation. (Borbás, 2014)”

Judicial officers, as individuals exercising public authority but possessing an independent legal status, are subject to multiple liability systems. This multifaceted accountability is a fundamental prerequisite for upholding the rule of law and public trust, serving as a guarantee within the procedures and as pillars that confer legitimacy upon them.

The interaction between different types of liability and the varying degrees of blameworthiness reflect the sophistication of the legal system. Civil liability requires culpability (negligence or gross negligence), but a mere misinterpretation of the law is generally insufficient unless it is manifestly serious and obviously incorrect. Disciplinary liability presupposes culpable breaches of duty or omissions. Criminal liability – particularly in cases of abuse of office – requires intentional conduct, specifically aimed at gaining an unlawful advantage or causing harm.

This differentiated approach ensures that the legal response is proportionate to the severity of the violation and the perpetrator's intent, thereby preserving the integrity of the profession and maintaining public trust.

Civil Liability: Compensation and Non-Pecuniary Damages

The civil liability of judicial officers extends to the reimbursement of damages caused during their activities and to the payment of non-pecuniary damages for violations of personal rights, in accordance with the provisions of the Civil Code (Ptk.) mentioned in the previous section.

With regard to non-pecuniary damages, it is important to highlight that “the function of non-pecuniary damages, as one of the possible sanctions for violations of personal rights, is twofold: on the one hand, it serves a compensatory role for the infringement of personal rights, and on the other hand, it is also to be regarded as a private law penalty aimed at preventing similar violations. When determining the amount of non-pecuniary damages, the punitive function of the legal institution must be taken into account regardless of the extent of the harm suffered by the injured party. Thus, the court may express society’s disapproval through the amount of non-pecuniary damages even if the harm caused to the injured party is not significant.”⁴⁷

To judge non-pecuniary damages, it is sufficient to prove the fact of the violation; proof of actual harm is not required.

Civil Liability for Damages

As previously mentioned, it is important to reiterate that the civil liability of an independent judicial officer for damages is based on the unlawfulness of specific enforcement actions rather than on general irregularities in the entire enforcement procedure. This approach emphasizes the significance of a specific unlawful conduct when determining liability.

The liability system for damages caused in the exercise of judicial authority is thoroughly regulated. According to the relevant provisions, liability for damages arising from the exercise of administrative authority can only be established if the damage could not have been prevented by ordinary legal remedies, or if the injured party has exhausted the available remedies capable of preventing the damage. Since the procedure of an independent judicial officer is equivalent to that of a court, Section 6:548 of the Civil Code (Ptk.) is also applicable to damages caused by the judicial officer during enforcement proceedings.

In the case of an independent judicial officer, the ordinary legal remedy referred to in Section 6:549 (2) of the Civil Code is the enforcement objection. This means that before initiating a damages lawsuit, the injured party must first file an enforcement objection against the specific enforcement act. Essentially – presumably for reasons of practicality and cost-efficiency – the system is designed to first remedy internal procedural irregularities through judicial review before escalating the matter into a general civil liability claim. In other words, the established procedure functions as a procedural filter. This mechanism helps reduce the courts’ workload and encourages self-correction within the enforcement process, ensuring that only significant unlawful acts that cannot be remedied during the enforcement procedure progress to the stage of a damages lawsuit.

The general conditions for civil liability for damages are therefore:

- the unlawfulness of the conduct causing the damage,

⁴⁷ Curia Decision Pfv. IV. 20.432/2019, reasoning paragraphs [24]–[25]

- the occurrence of damage,
- a causal link between the unlawful conduct and the damage,
- the fault (intentional or grossly negligent conduct) of the person causing the damage, and
- the use of available legal remedies by the injured party.⁴⁸

Accordingly, the injured party must prove that they utilized the ordinary legal remedy, as well as the judicial officer's unlawful conduct, the damage, and the causal connection. The judicial officer is exempt from liability if they can prove that their conduct was not culpable.⁴⁹ According to judicial practice,⁵⁰ an incorrect interpretation of the law or an error in the assessment of evidence does not in itself establish liability if no fault is present.⁵¹ Therefore, only manifestly serious and obviously erroneous – i.e., strikingly unlawful – interpretations and applications of the law fall within the scope of fault.

Liability Insurance

Judicial officers are required to take out liability insurance with a minimum coverage of HUF 30 million and to maintain it continuously.⁵² This insurance must cover damages caused by the judicial officer in the course of their professional activities as well as the amounts of non-pecuniary damages awarded for violations of personal rights committed during enforcement proceedings. The existence of liability insurance is verified prior to the commencement of judicial officer service, making it a fundamental prerequisite for starting activities.⁵³

Mandatory liability insurance is thus an essential element of both the functioning of the judicial officer's office and the judicial officer's individual practice, while also serving as the financial backing for compensating injured parties. This mechanism ensures that the possibility of compensation is independent of the judicial officer's current financial situation, thereby it contributes to the stability of the system and the effectiveness of legal enforcement.

The insurance obligation is therefore not merely an administrative requirement but a guarantee that provides security to all parties involved in enforcement proceedings. By shifting the financial risk to an insured entity, the legal system strengthens public confidence that individuals can obtain compensation in the event of a legal injury, regardless of the judicial officer's personal financial condition. This mechanism is vital for maintaining legal certainty and public trust in an area where the application of state

⁴⁸ based on the provision of the Civil Code

⁴⁹ Civil Code of Hungary (Act V of 2013) – Section 6:519

⁵⁰ Budapest Regional Court (Budapest Környéki Törvényszék) Judgment No. 20.P.20.101/2018/32 and Budapest Court of Appeal (Fővárosi Ítéltábla) Order No. Pf.20.291/2021/3, paragraph [21], fourth sentence: "However, if the given legal provision is not clear and allows for multiple interpretations, the judicial officer cannot be held liable for interpreting the provision differently from the court subsequently acting on the enforcement objection."

⁵¹ 3201/2023 (V. 5.) of the Constitutional Court, paragraph [7]

⁵² Section 236 (2). of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁵³ Section 236 (2). of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

coercion and deficiencies in the comprehensive understanding of legal practice can have significant effects on individuals' property and rights.⁵⁴

Criminal Liability: Abuse of Office, Forgery of Public Documents, and Corruption Offenses

A distinguishing feature of official crimes is that they can only be committed by public officials. The legal provisions applicable to public officials aim to ensure the transparency and accountability of state authorities and to guarantee that these individuals act solely in accordance with legal requirements and in consideration of the public interest. Judicial officers, as public officials,⁵⁵ bear criminal liability in relation to official and corruption-related offenses. The Criminal Code (Btk.) provides detailed regulation of these crimes,⁵⁶ which may also be relevant to the activities of judicial officers.⁵⁷

It is important to note that in 2017 the statute of limitations for corruption offenses was uniformly increased to 12 years.⁵⁸ This legislative change clearly reflects the intent of lawmakers to place greater emphasis and stricter control on combating corruption committed in the course of public service.

By classifying judicial officers as "public officials" under criminal law, the state underscores that their activities are not merely private business transactions but are imbued with public trust and public authority. The extended limitation period for

⁵⁴ Based on my position, pursuant to Section 163 (2) of Act CLXI of 2011 on the Organization and Administration of Courts, the wording "*need not be published*" clearly indicates that courts are under no obligation to publish decisions rendered in enforcement proceedings. However, the statutory regulation does not imply that such decisions could not be published at all. Presumably, the lack of capacity currently overshadows the demand associated with the need to access decisions made in enforcement procedures. Nevertheless, there remains an opportunity for the judicial officer community to establish a database of anonymized decisions – at least of those rendered at the appellate level – for the purpose of familiarizing themselves with such decisions and fostering a consistent judicial practice.

⁵⁵ Criminal Code of Hungary (Act C of 2012) – Section 459 (1) point 11 h)

⁵⁶ Bribery of a Public Official: Whoever seeks to influence a public official in connection with their activities by granting or promising an unlawful advantage to them or to another person in consideration of them (Criminal Code – Section 293 (1)).

Acceptance of Bribery by a Public Official: A public official who, in connection with their activities, requests an unlawful advantage, accepts an unlawful advantage or its promise, or agrees with the person requesting or accepting an unlawful advantage granted or promised to a third person in consideration of them (Criminal Code – Section 294 (1)).

⁵⁷ Abuse of Office: A public official who, with the intent to cause unlawful disadvantage or to obtain unlawful advantage, a) breaches their official duties, b) exceeds their official authority, or c) otherwise abuses their official position.

This offense protects the lawful order of the functioning of public officials and the public trust associated with it. Abuse of office is committed if a judicial officer breaches their duties, exceeds their authority, or otherwise abuses their position with the aim of causing unlawful harm to another or granting unlawful advantage. The presence of intent is an essential element of the crime; without it, a breach of duty does not constitute abuse of office but may only amount to a disciplinary offense.

Forgery of Public Documents: Whoever a) prepares a false public document or falsifies the content of a public document, b) uses a false, forged, or genuine public document issued in another person's name, or c) participates in including false data, facts, or statements in a public document regarding the existence, modification, or termination of a right or obligation (commits the offense defined in Criminal Code – Section 342).

This crime protects the public trust in the authenticity and veracity of public documents. Since an independent judicial officer qualifies as a public official, they may commit this offense by preparing a false public document, falsifying its content, or including a materially false fact in a public document, provided that issuing the document falls within their official authority.

⁵⁸ Criminal Code of Hungary (Act C of 2012) – Section 26 (2)

corruption offenses indicates a recognition of the concealed nature of such crimes and the difficulties involved in their detection. This reflects both a political decision and a societal demand to pursue these offenses more persistently, in order to curb abuses and restore public trust.

Disciplinary Liability and Proceedings

Judicial officers, their deputies and trainees may be subjected to disciplinary proceedings for professional misconduct,⁵⁹ which constitutes an essential element of the internal accountability of the judicial officer profession. A disciplinary offense is committed by any person who culpably violates or fails to fulfil their professional duties as defined by the Act on Judicial Enforcement or other legal provisions, breaches the ethical code, or seriously disregards the guidelines of the Chamber, thereby undermining public trust or damaging the prestige of the profession.⁶⁰

It is important to note that disciplinary proceedings cannot be initiated if the complaint is filed more than six months after the complainant became aware of the act, or if more than five years have passed⁶¹ since the act was committed. However, if the disciplinary offense also constitutes a criminal offense, it is subject to the same limitation period as the criminal act.⁶²

Procedure and Forums

In cases where there is a well-founded suspicion of a disciplinary offense, the President of the Authority, the President of the Regional Court, or the head of the Chamber's administrative body files a complaint with the President of the first-instance Disciplinary Court.⁶³ At first instance, the judicial officers' Disciplinary Court operating alongside the Budapest Regional Court has jurisdiction, while at second instance, the judicial officers' Disciplinary Court operating alongside the Curia hears the case.⁶⁴

The existence of a dedicated disciplinary court system indicates a specialized and formal mechanism of internal accountability within the judicial officer profession. This structure is designed to ensure professional standards and self-regulation, operating separately from general civil or criminal proceedings. The establishment of a separate disciplinary court, rather than relying solely on the general court system, demonstrates recognition of the profession's unique professional standards and ethical considerations. It allows for expert evaluation of professional conduct; however, the effectiveness of this system largely depends on its independence from the advocacy functions of the Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK) and its willingness to impose substantive sanctions.

The procedure essentially consists of an investigation, a hearing of the judicial officer, and decision-making. The person subject to the proceedings has the right to appoint legal representative.⁶⁵ The MBVK maintains a register of ongoing disciplinary proceedings, including information on the initiating body, the case number, the judicial

⁵⁹ Section 265 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶⁰ Section 266 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶¹ Section 269 (1) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶² Section 269. (2) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶³ Section 278 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶⁴ Section 270. (2)-(3) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶⁵ Section 277. (4) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

officer's name, the subject matter of the proceedings, and the decisions made. This data is reported quarterly to the Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH).

Conceptual Differences between Liability and Guarantee ("Place of Performance") in Enforcement Law

In Hungarian private law, there is a significant distinction between **liability** (responsibility based on culpable conduct) and **guarantee/strict responsibility** (responsibility for the result regardless of fault).

"In the event that a legal entity is liquidated and therefore cannot settle all its debts, the law traditionally obliges persons close to the debtor to satisfy the remaining claims of creditors. Previously, the payment obligations of successors, executive officers, members, former members, and the successors of members (who have ceased to be members) were typically regarded as liability, or secondary liability; sometimes – avoiding classification – it was specified from the perspective of the entitled party, indicating from whom the original debtor's outstanding debt could be claimed."

During the recodification of the Civil Code (Ptk.), situations where a person is obliged to make a payment solely to ensure that the creditor's claim is satisfied were explicitly separated from the concept of liability. When the law prescribes the payment of a debt by someone who cannot be held culpable for its creation, and whose obligation originally rested with another party, such reimbursement is referred to as **guarantee** in Book Three of the new Civil Code (Miskolczi Bodnár, 2017).

The Civil Code consciously uses the term **strict responsibility** in certain situations (e.g., liability of company members for the company's debts) to indicate that this is not a sanction for culpable conduct but rather a mechanism for **risk allocation** or **coverage**.

While the Civil Code discusses liability and guarantee primarily in the context of corporate law, its relevance for judicial officers lies in whether certain financial or procedural obligations are subject to stricter **guarantee** standards rather than liability requiring proof of fault. According to Section 236 (1) of the Act on Judicial Enforcement, judicial officers are required to pay compensation under the rules of the Civil Code, which presupposes liability based on fault.

However, the general conceptual distinction is crucial for a nuanced understanding of legal accountability. Applying this differentiation to judicial officers may reveal subtle but significant differences in how their accountability is legally regulated. If certain aspects of their financial obligations (e.g., handling of collected amounts, management of seized assets) fall under **guarantee**, this imposes a higher, potentially fault-independent standard of care, reflecting the level of public trust placed in them.

From a doctrinal standpoint, this distinction deepens the analysis of accountability. If a judicial officer is only "liable" for damages, the injured party must prove fault. Conversely, if "guarantee" applies to some of their duties, they are strictly responsible for certain outcomes, regardless of fault. This shifts the burden of proof and potentially broadens the scope of their financial exposure. This differentiation is fundamental to understanding the full extent of their legal obligations and the protection of affected parties.

Table 2. Types of Judicial Officers' Liability and Their Legal Basis in Hungarian Law

Type of Liability	Legal Basis / Main Legislation	Main Features / Mechanisms	Purpose
Civil Liability (Compensation, Non-Pecuniary Damages)	Vht. Sections 217 and 236 (1)-(2), Ptk. Sections 6:548–6:549	Unlawful act, damage, causal link, fault. Mandatory liability insurance (min. HUF 30 million), non-pecuniary damages, extended liability for deputies/trainees.	Compensation for damages, redress for violations of rights, and prevention of future infringements.
Criminal Liability (Abuse of Office, Corruption)	Criminal Code (Btk.) Sections 290–300, 305	Public official status, intent (unlawful advantage/disadvantage), extended limitation period (12 years for corruption).	Sanctioning criminal offenses, protecting public trust, reducing abuses.
Disciplinary Liability	SZTFH Decree 10/2021 (X.29.), Vht. Section 266 (1)-(2), Code of Ethics	Culpable breach or omission of professional duties, violation of ethical standards, undermining public confidence. Specialized disciplinary courts (first and second instance), proceedings initiated from complaints, registry of cases.	Maintaining professional standards, enforcing ethical norms, preserving the prestige of the profession.

Source: own work

Supervision, Oversight, and Complaint Handling in the Enforcement System

Supervisory, oversight, and complaint-handling mechanisms play a crucial role in ensuring both the independence and accountability of judicial officers. These institutional safeguards are designed to guarantee that enforcement activities are carried out in compliance with legal provisions and ethical standards, while also ensuring that parties who may have suffered harm have access to appropriate remedies.

The Supervisory and Oversight Role of the Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK)

The Hungarian Chamber of Judicial Officers (MBVK) operates as a public body, performing public duties and exercising rights and obligations defined by law. It represents and protects the interests of judicial officers, deputy judicial officers, and judicial officer trainees, while also carrying out statutory tasks related to enforcement services.⁶⁶ Due to its function of “performing public duties,” judicial officers function within a defined legal framework as members⁶⁷ of this public body, with an obligation to pay membership fees.⁶⁸

⁶⁶ Section 250 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶⁷ Section 250 (5) of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

⁶⁸ Section 253 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

The Act on Judicial Enforcement highlights a particular contradiction: expenses related to the Chamber's interest-representation activities are primarily covered by membership fees, which are managed in a separate account controlled by the Chamber's presidency. This dual structure – simultaneously functioning as a supervisory authority and an interest-representative organization – gives the judicial officer profession a characteristic similar to that of a public service, yet raises concerns about potential conflicts of interest.

The MBVK's official body regularly inspects the case management, administrative operations, and conduct of independent judicial officers.⁶⁹ The rules governing these inspections are detailed in regulations and internal policies to ensure the thoroughness and legality of investigations. Furthermore, an internal auditor contributes to the legality and compliance of the Chamber's own operations.

However, the MBVK's dual role – as both a supervisory authority and an interest-representative organization – carries inherent tensions. These conflicting interests may undermine the objectivity and effectiveness of its supervisory functions, particularly when inspecting fee-paying members. On the one hand, an organization may struggle to regulate and discipline its own members objectively while simultaneously representing their interests and relying on their membership fees. On the other hand, members primarily expect the Chamber to act as an advocate for their interests, which implies that inspections are likely to be more preventive than sanction-oriented.

An increase in the number of disciplinary proceedings could legitimately raise questions regarding the Chamber's ability to balance its interest-representation role with its supervisory responsibilities. Such internal conflicts may also cast doubt on the MBVK's independence and effectiveness as both a supervisory and representative body.

The Supervisory Role of the Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH)

The Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH) exercises general oversight over the operation of the judicial officer organization and the MBVK.⁷⁰ This supervisory authority includes the right to audit the MBVK's financial management and information systems. The SZTFH's external control role provides an additional layer of oversight over the MBVK, potentially mitigating conflicts of interest arising from the Chamber's dual nature as both a supervisory body and an interest-representative organization.

The effectiveness of this external supervision, however, depends on the SZTFH's resources, independence, and willingness to intervene actively. Given the inherent conflicts of interest that may arise within the MBVK – whether with its members or with other entities – an independent external supervisory body is essential. The SZTFH fulfils this critical role.

The authority's power to audit financial and IT systems represents a particularly strong supervisory tool, indicating a serious regulatory intent. Moreover, the SZTFH, together with the MBVK, annually reviews complaints to determine whether legislative amendments, the issuance of new guidelines, the initiation of uniformity decisions, or amendments to the Chamber's complaint-handling regulations are necessary. This

⁶⁹ SZTFH Decree 9/2021 (X. 29.) on the *Detailed Rules for the Conduct of Inspections into the Case Management, Office Operations, and Conduct of Independent Judicial officers* – Section 5

⁷⁰ Section 230 of Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement

cooperative review process enhances the adaptability and responsiveness of the enforcement system to emerging issues and public concerns.⁷¹

Complaint Handling System and Remedies

A disciplinary complaint must be distinguished from an enforcement objection. The essential difference is that enforcement objections are adjudicated by the enforcing court, whereas complaints are investigated by the Chamber of Judicial Officers (MBVK).

The detailed rules governing the complaint-handling system related to enforcement activities are set out in Decree 10/2021 (X.29.) of the Supervisory Authority for Regulated Activities (SZTFH) on the management of complaints filed against independent judicial officers, the supervision of complaint cases, and the register of disciplinary proceedings. The aim of the complaint procedure is to strengthen and protect public trust in the judiciary by enforcing the right to a fair procedure.

A complaint is a request aimed at eliminating an individual right or interest violation, the handling of which does not fall within the competence of a court, authority, or other body.⁷² A complaint particularly qualifies as such when the judicial officer fails to fulfil their duty to provide information, demonstrates inappropriate behavior, or is unavailable during office hours.

Complaints can be submitted orally (recorded in minutes) or in writing (preferably on a standardized form provided by the Chamber) to the MBVK. Within five working days, the MBVK must examine whether the complaint falls under the jurisdiction of another body. If so, it forwards the complaint to the competent court, authority, or to the acting judicial officer if it qualifies as an enforcement objection. The MBVK has 30 days to investigate the complaint, which may be extended in justified cases.

During the investigation, the MBVK may request written information from the judicial officer concerned, conduct a personal hearing, and obtain the case files. The personal data of the complainant may not be disclosed without their consent. Repeated complaints with identical content or complaints from unidentifiable persons may be dismissed without investigation.

If the complaint is found to be justified, the MBVK takes measures to eliminate the violation of rights. These measures may include urging the judicial officer to correct administrative deficiencies, initiating an investigation into the judicial officer's operations, informing the complainant about possible claims for damages or non-pecuniary compensation, or initiating disciplinary proceedings if a disciplinary offense is suspected.

The complainant has the right to submit a request for review to the head of the MBVK's administrative body if they disagree with the decision made during the complaint investigation.

The MBVK keeps a register of complaints and disciplinary proceedings and regularly reports this information to the SZTFH. The SZTFH monitors compliance with complaint-handling rules and intervenes when necessary, for example, by requesting an action plan from the MBVK or initiating the issuance of further notifications to the complainant. Together, the SZTFH and MBVK review closed complaint cases annually to

⁷¹ SZTFH Decree 10/2021 (X. 29.) on the *Management of Complaints Against Measures Taken by Independent Judicial Officers, Supervision of Complaint Cases, and Register of Disciplinary Proceedings* – Section 8 (4)

⁷² SZTFH Decree 10/2021 (X. 29.) on the *Management of Complaints Against Measures Taken by Independent Judicial Officers, Supervision of Complaint Cases, and Register of Disciplinary Proceedings* – Section 2 (1)

assess, among other things, the need for legislative amendments, new guidelines, or uniformity decisions.

Future Challenges and Directions

The expansion of digitalization and electronic administration has brought new challenges and opportunities in interpreting and applying liability rules. In particular, issues related to data controller liability (which rests with the individual judicial officer) and the management of cybersecurity risks may require further clarification through legislation and judicial practice. The concept of professional duty for judicial officers increasingly encompasses responsibilities concerning data security and the protection of personal data, especially in light of the requirements set by the GDPR.

Due to the introduction of electronic auction systems, electronic case management systems, and electronic delivery systems means that digital vulnerabilities, data protection incidents, or improper data handling are becoming potential sources of future liability cases. This necessitates the continuous adaptation of the legal framework to technological developments to ensure that public trust and the protection of individual rights are safeguarded within the digital enforcement environment.

Furthermore, the ongoing development of judicial practice and the collection and analysis of known or published case law are essential for the accurate interpretation and application of liability rules. It is the responsibility of legal scholarship and the enforcement organization to monitor and analyze these developments, thereby contributing to the adaptation of the legal environment and the strengthening of legal certainty.

Conclusions

1. Problems of hybrid legal status. – Judicial officers work both as private entrepreneurs and public officials, creating tensions between independence and accountability. This duality increases the risk of abuse and undermines public trust.
2. Balancing independence and oversight. – Ensuring the independence of judicial officers is essential, yet current supervisory mechanisms do not always guarantee transparent and objective control.
3. Distorting effect of the remuneration system. – The performance-based fee structure encourages efficiency but potentially threatens impartiality and may foster more aggressive enforcement practices.
4. Lack of public trust. – Media reports of abuses and the high costs of enforcement contribute to social dissatisfaction, weakening confidence in the justice system.
5. Complexity of the liability system. – The coexistence of civil, criminal, and disciplinary liabilities ensures accountability, but in practice, it may create unpredictability (e.g., in the awarding of damages for non-pecuniary harm).

Recommendations

1. Clarification of legal status. – A legislative reform is needed to clearly define the status of judicial officers, reducing conflicts between their entrepreneurial and public service roles.
2. More transparent appointment and dismissal procedures. – Making the role and decision-making processes of the Supervisory Authority (SZTFH) more transparent and strengthening appeal mechanisms could enhance independence and the profession's prestige.
3. Reform of the remuneration system. – The proportion of performance-based elements should be reconsidered to prevent disproportionate actions and instead encourage legality and fairness.
4. Strengthening ethical and professional training. – Regular ethical training for judicial officers and more active professional support from supervisory bodies could reduce the number of abuses.
5. Enhancing public trust. – Improving communication about enforcement procedures, facilitating access to complaint mechanisms, and making accountability more visible would contribute to greater social acceptance.
6. Standardization of compensation practices. – A more consistent judicial practice regarding non-pecuniary damages would reduce legal uncertainty and improve victims' chances of obtaining redress.

Summary

The independence and liability of judicial officers in the Hungarian legal system form a complex and dynamic issue with a fundamental impact on the rule of law, the effectiveness of justice, its public perception, and ultimately, public trust. The hybrid status of judicial officers – combining a private entrepreneurial position with public authority tasks – creates an inherent tension between the profit motive and the impartial service of the public interest. This tension is reflected in appointment procedures, the performance-based remuneration system, and the mechanisms of supervision and accountability.

Judicial Officers' independence is guaranteed by a seven-year appointment term, professional qualification requirements, the legal equivalence of their procedures to court proceedings, and the possibility of judicial review of their actions. At the same time, the remuneration system, which directly links earnings to the success of enforcement, may generate conflicts of interest and potentially influence judicial officers' conduct and operations.

Accountability is ensured through civil liability (compensation, non-pecuniary damages, mandatory liability insurance), criminal liability (abuse of office, corruption), and disciplinary liability (disciplinary courts, ethical codes). The conceptual distinction between "liability" and "guarantee" (strict responsibility) adds further nuance to the understanding of judicial officers' legal obligations. Criminal sanctions, particularly the extended statute of limitations for corruption offenses, highlight the state's commitment to curbing abuses.

In the supervisory system, the dual role of the MBVK – as both a supervisory body and an interest-representative organization – carries potential conflicts of interest that may undermine the objectivity of both its advocacy and oversight functions. External supervision by the SZTFH, especially through audits of financial and IT systems, provides an important corrective mechanism, though its effectiveness depends on various factors, including resources, independence, and the willingness to intervene. The detailed rules of the complaint-handling system provide an additional procedural guarantee, ensuring other remedies are available.

The increasing workload, the financing of enforcement procedures, and public criticism suggest that current issues may stem not only from regulatory shortcomings but also from deeper systemic or structural causes. This underlines the need for comprehensive reforms that go beyond legislative amendments to include a fundamental rethinking of the operation of the judicial officer organization. Future reforms should strive to create the optimal balance between independence and accountability, taking into account Hungarian specificities to strengthen public trust and improve the effectiveness of enforcement.

As a closing thought, it is worth reflecting on Decision 22/2019 (VII.5.) of the Constitutional Court, considering what meaning could be associated with an excellent judicial decision in the absence of an independent enforcement body and organization. Could the reasoning be interpreted if judicial independence were replaced with enforcement independence, and if we understood “decision” as an enforcement procedure and “judicial organization” as the MBVK?

“Judicial independence and its regulation are millennia-old values in Hungary, forming a fundamental tenet of the principle of separation of powers and an organic part of the historical constitutional achievements as stated in Article R (3) of the Fundamental Law. It can therefore be stated that a judge is granted broad authorization by law to decide on the affairs of citizens precisely to exclude all external factors when making decisions and to ensure that decisions are made impartially and solely in accordance with the law. In civilized societies (not based on self-justice), citizens may turn to an organization whose representatives, the judges, decide the disputed issue exclusively on the basis of the law, eliminating the necessarily subjective approaches of the parties. Citizens can also turn to an independent court when seeking to enforce their rights against a state or administrative body. Judicial independence means nothing more than the opportunity to ‘win’ against the state – the chance to challenge the ‘arbitrariness’ of power and to have an independent court decide in their favor through the interpretation of applicable rules. These principles are violated if administrative courts, with regard to their appointment and operational rules, fall under the competence of a sectoral minister and may operate under their influence in certain matters. Independence in such cases is merely an illusion, as the minister announces tenders, interviews candidates, decides on leadership and judicial applications, may declare tenders invalid, appoints court administrators, decides on transfers and assignments, grants titles, plans and decides on fundamental budgetary issues affecting the courts, reallocates funds, approves organizational and operational regulations, determines staffing levels, maintains personnel records, and performs other administrative tasks that should fall under the competence of the leadership of the given branch of power. Furthermore, it is problematic that the minister directs internal audits of the courts, thus having a virtually unilateral influence on inspections. From a constitutional perspective, the situation is particularly indefensible because a political leader of the executive branch would exercise such powers over the independent judiciary.”

References

- Montesquieu (1899): *The Spirit of Laws*, Vol. 1. (Translated by Thomas Nugent). New York, The Colonial Press,
- Birher, Nándor (2021): *Érték alapú (köz)igazgatás*. Budapest, L'Harmattan Kiadó,
- Balogh, Olga, B. Korek, Ilona, Császtai, Ferenc, & Juhász, Edit (2009): *A bírósági végrehajtás*. Budapest, HVG-Orac, p. 15.
- Borbás, Beatrix (2014): *A bírói hatalom kárfelelőssége*. (Liability for Damages of Judicial Power). Budapest, HVG-ORAC.
- Cservák, Csaba (2015): *A hatalmi ágak megosztásának XXI. századi kérdései az Alaptörvényt követően (Twenty-First Century Issues of the Separation of Powers Following the Fundamental Law), Pro Futuro - A Jövő Nemzedékek Joga*, 5(2), pp. 24-37.
- Cservák, Csaba (2022): *Alkotmányosság a választási jogban, Glossa Iuridica*, 9(1-2), pp. 7-32.
- Csűrös, Gabriella (2007): *Az államhatalmi ágak elválasztása az ókortól a XIX. század második feléig, Debreceni Jogi Műhely*, 4(1), <https://ojs.lib.unideb.hu/DJM/article/view/6466/6063>, accessed: 12 July 2025.
- Czine, Ágnes (2018): *Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában*, (A Reflection on Judicial Independence and Impartiality in the Practice of the Constitutional Court.) *Alkotmánybírósági Szemle* 9(2) pp. 2-8.
- Frank, Ignác (1846): *A közigazság törvénye Magyarhonban II. rész*. Buda, Magyar Királyi Egyetem.
- Miskolczi Bodnár, Péter (2017): *Felelősség és helytállás*, (Liability and Strict Responsibility), *Glossa Iuridica*, 4(1-2), pp. 111-145.
- Pap, Péter (2024): *Végrehajtási cselekmények a Kúria gyakorlatában*. (Enforcement Actions in the Practice of the Curia [Supreme Court of Hungary]. *Kúriai Döntések: Bírósági Határozatok: A Kúria Lapja*. 72(6), pp. 1068-1074.
- Pataki, János István (2014): *Adalékok a bírósági végrehajtáshoz a római jogban*, *Acta Universitatis Sapientiae, Legal Studies*, 3(2), pp. 139–152.
- Pataki, János István (2020). *A magyar bírósági végrehajtás rendszere. A bírósági végrehajtási eljárás rendszere, a végrehajtó szervezet, történeti előzmények, a szabályozás és a főbb problémák bemutatása, értékelése*. Doktori disszertáció. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- Sőre, Zoltán (2021). *A társulási szabadság és korlátai a közhatalmi tevékenységet folytató közjegyzői- és végrehajtói irodák aspektusából*. (Freedom of Association and Its Limitations from the Perspective of Notarial and Enforcement Offices Exercising Public

Authority) In: Miskolczi-Bodnár, Péter (szerk.) *XIX. Jogász Doktoranduszok Országos Konferenciája*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, pp. 263–274.

Sőréné, Batka Eszter (2023): *Bírósági végrehajtás és arányos szolidaritás: jogi és társadalometikai kérdések*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem. https://jak.ppke.hu/uploads/articles/12332/file/S.Batka_Eszter_dolgozat.pdf, accessed: 11 July 2025.

Varga, Zs. András (2018). *A közigazgatás kontrolljának jogi eszközei, a kontrollmechanizmusok elmélete*. (The Legal Instruments of Administrative Control: The Theory of Control Mechanisms) Budapest, Dialóg Campus Kiadó.

Werbőczy, István (1990). *Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának hármaskönyve* (Tripartitum: The Customary Law of the Glorious Kingdom of Hungary, translated by Csiky, Kálmán). Budapest, Téka Könyvkiadó.

Zsilinszky, János (1990): *A jogász erkölce*. (The Ethics of the Jurist) *Jogtudományi Közlöny*, 45(1), pp. 17-27.

Zsilinszky, János (2017). *Keresztény erkölcs és Jogászetika*. (Christian Morality and Legal Ethics) Budapest, Szent István Társulat.

Online Sources

3/2010 vélemény az elszámoltathatóság elvéről (Opinion 3/2010 on the principle of accountability.) https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2010/wp173_hu.pdf. accessed: 12 July 2025.

Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései, Budapest, 2017. október. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemenyn_iteleti_bizonyossag.pdf, accessed: 12 July 2025.

Állami Számvevőszék (State Audit Office) (2021): *Közjegyzői és végrehajtói tevékenység elemzése*. (Analysis of Notarial and Enforcement Activities). https://www.asz.hu/dokumentumok/E2134_kozjegyzoi_es_vegrehajtoi_tevékenysseg_E_T_1116_m_d_sszeftt_SKO.pdf, accessed: 13 July 2025.

Czine, Ágnes (2018): *Tükörkép a bírói függetlenségről és pártatlanságról az Alkotmánybíróság gyakorlatában*, (A Reflection on Judicial Independence and Impartiality in the Practice of the Constitutional Court.) *Alkotmánybírósági Szemle* 9(2) pp. 2-8.

Domjánné, Dr. Fehérvári Diána (2018): *A bírósági végrehajtási jog fejlődése Magyarországon 1954-ig*. <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2018/02/08/a-birosagi-vegrehajatasi-jog-fejlodesere-magyarorszag-1954-ig/>, accessed: 12 July 2025.

Hess, B., & Oberhammer, P. (2018): *Comparative Legal Perspective on the Effective Enforcement of Creditors' Rights*. <https://www.cplj.org/publications/13-2-comparative->

legal-perspective-on-the-effective-enforcement-of-creditors-rights, accessed: 11 June 2025.

Jámbor András (2024): Facebook post. <https://www.facebook.com/jamborandrasoldala/posts/pfbid0pSzCJkeieN86m1jU5t6m4qYenZUMs8XFtmSvJhw8b3H9onBZocfhDNUE1MuyCv82l>, accessed 12 July 2025.

Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai Joggyakorlat-Elemző Csoport. (2017): *Összefoglaló vélemény. Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései*. (Summary opinion. Theoretical and practical issues of judicial certainty.) https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemenyn_iteleti_bizonyossag.pdf. accessed: 12 July 2025.

Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényhez. (Comprehensive Commentary on Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement). (2012): <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/72fc8f5d-2f53-4fa2-82a2-65412cba4e0a/content>, accessed: 12 July 2025.

Önálló bírósági végrehajtók tevékenységének ügyforgalmi adatai. (Case flow data of the activities of independent judicial officers) <https://igazsagugyistatisztika.kormany.hu/az-onallo-birosagi-vegrehajtok-tevekenysegenek-ugyforgalmi-adatai>. accessed: 12 July 2025.

Szentmihályi-Molnár, Gréta (2017): *A végrehajtási kifogás, különös tekintettel a becsérték elleni kifogás sajátosságaira*. (The Enforcement Objection, with Special Regard to the Specific Features of Objections Against Appraised Value), MABIE – Magyar Bírói Egyesület (Hungarian Association of Judges) <https://www.mabie.hu/cikkek-tanulmanyok/dr-szentmihalyi-molnar-greta-a-vegrehajtasi-kifogas-kulonos-tekitettel-a-becsertek-elleni-kifogas-sajatossagair>, accessed: 12 June 2025.

Trócsányi, László (2015a): *A bírósági végrehajtásról szóló törvény módosításáról* – Kormany.hu. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/igazsagugyi-miniszterium/a-miniszter/beszedekek-publikaciok-interjuk/trocsanyi-laszlo-a-birosagi-vegrehajtastrol-szolo-torveny-modositasarol>, accessed: 11 July 2025.

Trócsányi, László (2015b): Parliamentary speech. https://www.parlament.hu/naplo40/085/n085_0002.htm, accessed: 12 July 2025.

List of Legislation

- Fundamental Law of Hungary (Alaptörvény)
- Act LIII of 1994 on Judicial Enforcement
- Act CLXI of 2011 on the Organization and Administration of Courts
- Act C of 2012 on the Criminal Code
- Act V of 2013 on the Civil Code

- Act CXXX of 2016 on the Code of Civil Procedure
- SZTFH Decree 6/2021 (X.29.) on the Organization of Judicial Enforcement
- SZTFH Decree 8/2021 (X.29.) on the Fees of Judicial Officers
- SZTFH Decree 9/2021 (X.29.) on the Detailed Rules for Inspections of Independent Judicial Officers' Case Management, Office Operations, and Conduct
- SZTFH Decree 10/2021 (X.29.) on the Management of Complaints Against Independent Judicial Officers, Supervision of Complaint Cases, and the Register of Disciplinary Proceedings

List of Decisions

- Constitutional Court Decision 46/1991 (IX.10.)
- Constitutional Court Decision 34/2021 (XII.22.)
- Constitutional Court Decision 19/2023 (VII.5.)
- Constitutional Court Decision 3110/2023 (III.14.)
- Constitutional Court Decision 3201/2023 (V.5.)
- Curia Decision Pfv.IV.20.432/2019
- Budapest Regional Court of Appeal Decision Pf.20.291/2021/3
- Budapest Regional Court Decision G.40.426/2017/45
- Budapest Regional Court Decision 20.P.20.101/2018/32

Reports

- Report of the Parliamentary Commissioner for Citizens' Rights in Case AJB-1876/2011, referencing Constitutional Court Decision 46/1991 (IX.10.)
- Reports of the Commissioner for Fundamental Rights in Cases AJB-4756/2012, AJB-5336/2016, and AJB-4217/2017

A VÉGREHAJTÓK FÜGGETLENSÉGE ÉS FELELŐSSÉGE MAGYARORSZÁGON

SÓRE ZOLTÁN

Montesquieu „A törvények szelleméről” (De l'esprit des lois) című, 1748-ban megjelent munkájában fogalmazta meg máig ható hatalommegosztási tanát. Ő törvényhozó, nemzetközi jog alá tartozó, valamint polgári jogi kérdésekre vonatkozó végrehajtó hatalmat különböztetett meg, utóbbin lényegében az igazságszolgáltatást értve.

„Montesquieu szerint az angol királyság azért funkcionált, mert több hatalom van egymással szemben, és a törvényhozó és igazságszolgáltató hatalom különösen körül van bástyázva a hatalomkoncentráció veszélyét leginkább megtestesítő végrehajtó hatalommal szemben.” A közhiedelemmel ellentétben azonban nem Montesquieu alapozta meg a három klasszikus hatalmi ágat, hanem már Arisztotelész is említette a közügyekről tanácskozó testületet, a magisztrátusokat és az igazságszolgáltatás szervét, ami megfeleltethető a törvényhozás-végrehajtás-igazságszolgáltatás trichotómiájának. Arisztotelész a politeiát tekintette a helyes hatalmi berendezkedésnek, mely a demokrácia és az oligarchia ötvözete.

A hatalmi ágak klasszikus szétválasztása révén következtethetünk arra, hogy az egyes hatalmi ágak a szétválasztás eredményeként a saját függetlenségüket is magukban hordozzák, megjegyezve azt, hogy „A három hatalmi ág több állami szerven keresztül gyakorolja hatalmát, s e szervek hatásköreinek tekintetében átfedések is megfigyelhetők.”

Ezt követően pedig joggal vetődhet fel az a kérdés, hogy a bírósági végrehajtás, a bírósági végrehajtó független-e és vajon mely hatalmi ág keretében fejtheti ki a tevékenységét. Mindezt tehetjük azért is, mivel "A végrehajtó a jogértvényesítéskor közhivatalnok vagy köztisztviselő, aki nem a hitelező nevében jár el. Az állam, a nyilvánosság nevében jár el."

Jelen dolgozat tehát a bírósági végrehajtás intézményének kulcsfontosságú aspektusait, a végrehajtók függetlenségét és felelősségét kívánja elemezni a magyar jogrendszerben. Álláspontom alapján a végrehajtható bírósági / közjegyzői határozatok érvényesítését biztosító végrehajtási rendszer elengedhetetlen a jogállamiság működéséhez, ugyanakkor a végrehajtók közhatalmi jogosítványai szigorú elszámoltathatóságot tesznek szükségessé. A tanulmány célja feltárni a függetlenség és a felelősség elméleti alapjait, valamint ezzel kapcsolatban a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) által meghatározott végrehajtó és végrehajtói iroda jogállását, azok felelősségi rendszerét támpontul véve. E körben vizsgálja a végrehajtók kinevezési- és javadalmazási rendszerének kapcsolatát, kiemelve a teljesítményalapú díjazás függetlenségre gyakorolt potenciális hatásait. Elemzi a végrehajtók polgári, büntetőjogi és fegyelmi felelősségének típusait és mechanizmusait, különös tekintettel a kötelező felelősségbiztosításra, a hivatali visszaélés és korrupciós bűncselekmények, valamint a fegyelmi bíróságok szerepére.

Kulcsszavak: bírósági végrehajtás, függetlenség, elszámoltathatóság / felelősség, közbizalom, felügyeleti hatóság